

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH

PHRAMAHAPIPAT PAVADDHANO (THADEE)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2024

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)**
ชื่อปริญญา	:	**ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสน์ศึกษา**
ปีพุทธศักราช	:	**2567**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**พระศรีวินยาภรณ์, ดร.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา) .....
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	Social Development in Dimension of the Noble Eightfold Path
Student's Name	:	Phramahapipat Pavaddhano (Thadee)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhist Studies
Anno Domini	:	2024
Advisor	:	Phrasrivinayaphon, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhist Studies)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :

Chairman .....
(Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Phrasrivinayaphon, Dr.)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Suvin Ruksat)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Member .....
(Asst.Prof.Dr.Somboon Watana)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	:	**การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)**
ชื่อปริญญา	:	**ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสน์ศึกษา**
ปีพุทธศักราช	:	**2567**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**พระศรีวินยาภรณ์, ดร.**

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม 2) เพื่อพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสาน ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยวิจัยเชิงสำรวจแจกแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รูป/คน โดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดภูเก็ต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดภูเก็ต ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนา จังหวัดภูเก็ต และวัฒนธรรม จังหวัดภูเก็ต จำนวน 15 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า:

1. สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ รองลงมาคือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และแหล่งท่องเที่ยวเสื่อม ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจ ปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิต ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐ ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ ปัญหาแรงงานต่างด้าว ปัญหาเรื่องการบริหารจัดน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ตามลำดับ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

2. การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 โดยส่วนมากอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า เกือบทุกข้อสามารถนำมาประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม รองลงมาคือ การประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม การประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม การประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม การประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม ตามลำดับ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ระดับปานกลาง คือ การประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม และการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม

3. แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 พบว่า เป็นหลักการนำไปสู่หลักการคิด 4 การทำ 3 ใช้ชีวิตสุจริต 1 ดังนี้ คือ 1. หลักการคิด 4 ได้แก่ 1) สัมมาสติ ตื่นรู้ในความคิด ได้เรียนรู้จนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง 2) สัมมาสมาธิ แน่วแน่ในเป้าหมายของตัวเอง และ 3) สัมมาทิฏฐิ มี

ปัญญา เปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของชีวิตแต่ละคน 4) สัมมาสังกัปปะ คิดถูกต้อง การคิดละเอียดชัดเจน การคิดอย่างมีเหตุผล 2. การทำ 3 ได้แก่ 1) สัมมาวาจา ต้องเป็นคำจริง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ต้องเป็นคำสุภาพ พูดถ้อยคำมีประโยชน์ 2) สัมมากัมมันตะ การกระทำทั้งหลาย ย่อมเปรียบได้กับการปลูกพืช ผู้หว่านข้าวลงในนา ย่อมได้รับผลผลิตเป็นข้าว สามารถนำมาบริโภคและขายได้ ผู้ปลูกมะม่วงไว้ในสวน ย่อมได้รับผลผลิตเป็นมะม่วง สามารถนำมาบริโภคและขายได้ และ3) สัมมาวายามะ ความพากเพียร ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรคอันตรายต่าง ๆ และไม่กลัวเกรงต่อความเหนื่อยยากลำบาก และ3. ใช้ชีวิตสุจริต ได้แก่ 1) สัมมาอาชีวะ การใช้ชีวิตสุจริต การยึดมั่นในความสัตย์จริงและในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง และมีเจตนาที่บริสุทธิ์

คำสำคัญ : การพัฒนาสังคม, มรรคมีองค์ 8

ABSTRACT

Thesis Topic	**:**	**Social Development in Dimension of the Noble Eightfold Path**
Student's Name	**:**	**Phramaha Pipat Pavaddhano (Thadee)**
Degree Sought	**:**	**Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)**
Department	**:**	**Buddhist Studies**
Academic Year	**:**	**2024**
Advisor	**:**	**Phrasrivinayaphon, Dr.**

Research on Social development in the dimension of the Eightfold Path has the following objectives: 1) To study the problem situation. Obstacles to social development 2) To develop society in the dimension of the Eightfold Path. 3) To present guidelines for social development in the dimension of the Eightfold Path. The researcher used an integrated research method, including quantitative research. With survey research, questionnaires were distributed from a sample of 400 photos/persons using statistics, percentage, mean, and standard deviation. and qualitative research By interviewing the monks Lecturer in the Faculty of Humanities and Social Sciences Phuket Rajabhat University Social and Human Security Developer, Phuket Province Phuket Provincial Local Administrative Organization Director of Phuket Provincial Buddhism Office and Phuket culture, 15 people.

The results of the research found that:

1. Conditions, problems, and obstacles to social development Overall, it is at a moderate level. When considering each aspect, it was found that every element had problems at a moderate level. The aspect with the highest average is the problem of income inequality, followed by environmental problems and deteriorating tourist attractions. Economic problems arising from the economic life safety Problem of shortage of qualified tourism personnel Problems with public health services public sector management problems foreign worker problems, and Problems with water management for consumption, respectively, the aspect with the lowest average is the problem of infrastructure development.

2. Social development in the dimension of the Eightfold Path is mostly at a high level. When considering each item, it was found that almost every item can be applied at a high level. The aspect with the highest average was the application of the right livelihood to solve social problems, followed by applying the right livelihood to solve social problems. Application of right livelihood to solve social issues Applying mindfulness to

solve social problems Application of right speech to solve social problems Application of meditation to solve social issues, respectively, and the aspect with the lowest average at the moderate level is the application of right view to solving social issues. Application of right mindfulness to solve social problems

3. Guidelines for social development in the dimension of the Eightfold Path, found to be the principles leading to the principles of thinking 4, doing 3, and living honestly 1, as follows: 1. The 4 principles of thinking include: 1) right mindfulness, awareness of thoughts, learning Until there is correct understanding, 2) right concentration and determination in one's own goals, and 3) right view, having wisdom, like an important key to each person's life, 4) right thinking, correct thinking, clear, detailed thinking. Thinking logically 2. Doing 3 things: 1) Right speech must be true. There is evidence to refer to. Must be polite Speak useful words. 2) Right action. All actions can be compared to growing plants. who sows rice in the field You will receive rice as a product. Can be consumed and sold Mango planted in the garden. You will receive a harvest of mangoes. Can be consumed and sold 3) Right Wayama, diligence, not afraid of various dangerous obstacles and not afraid of fatigue and hardship, and 3. Living an honest life includes 1) having the right livelihood and living an honest life. Adhering to the truth and what is right is good. Have integrity and pure intentions

Keyword: Social Development, The Noble Eightfold Path

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณได้เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณสถาบัน องค์การ และบุคคลที่ได้ให้ความช่วยเหลือดังต่อไปนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กราบขอบพระคุณ พระสุทธิสารเมธี, ผศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ตลอดถึงคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แนะแนวทางการเขียนดุษฎีนิพนธ์แก่ผู้วิจัย ขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จนได้เครื่องมือที่มีคุณภาพสำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอบคุณคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ทุกท่าน ที่เสียสละเวลาอันมีค่าช่วยเติมเต็มให้ดุษฎีนิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณพระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และแนวทางในการทำวิจัย ตลอดจนตรวจสอบผลงาน แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้งให้กำลังใจแกผู้วิจัยในการทำดุษฎีนิพนธ์ด้วยดีเสมอมา และผู้ให้สัมภาษณ์ทุก ๆ ท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งอำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกท่านที่อำนวยความสะดวก และให้ความร่วมมือช่วยเหลือผู้วิจัยด้วยดีตลอดจนให้ข้อเสนอแนะและอื่น ๆ ในการทำดุษฎีนิพนธ์ครั้งนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตลอดเพื่อนนักศึกษาทุกท่านที่คอยเป็นกำลังให้เสมอมา

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ บิดามารดา และญาติมิตรทุกท่านที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุน และเป็นกำลังใจเสมอมา อุปัชฌาย์ อาจารย์ทุกท่าน ตลอดจนผู้ที่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย คุณงามความดี บารมีแห่งธรรมจงปกป้องคุ้มครองผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่านให้มีความสุข สมหวังในสิ่งที่ปรารถนา มีปัญญารู้แจ้งตลอดด้วยเทอญ

พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)

สารบัญคำย่อ

สำหรับการเขียนดุษฎีนิพนธ์ ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม พ.ศ. 2539 ในการอ้างอิงและใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาในดุษฎีนิพนธ์นี้ โดยมีคำย่อและคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม		
พระวินัยปิฎก			
วิ.ม.	วินยปิฎก	มหาวคฺค	
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม.	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ม.มู.	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม.อุ.	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ.นิ.	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
สํ.ข.	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวคฺค
สํ.ม.	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	มหาวคฺค
องฺ.ฉกฺก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิปาต
องฺ.สตฺตก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
ขุ.ป.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
พระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.สงฺ	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี	
อภิ.วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค	
พระอรรถกถา			
ที.ม.อ	.สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคฏฺฐกถา
ม.มู.อ	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกฏฺฐกถา
ม.มู.อ	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกฏฺฐกถา
สํ.ม.อ	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺคฏฺฐกถา
ขุ.ธ.อ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอฏฺฐกถา
อภิ.วิ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺคฏฺฐกถา	
ปกรณวิเสส			
วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ		

สำหรับการอ้างอิง ตัวเลขที่อยู่หลังชื่อคัมภีร์ มีดังนี้

1. ตัวเลข 2 ตอน คือ (เล่มที่, หน้าที่), (พ.ศ. หน้า) ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎกอรรถกถา เช่น พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถา เล่มที่ 14 หน้าที่ 290 เป็นต้น

2. ตัวเลข 3 ตอน คือ (เล่มที่, ข้อที่, หน้าที่) ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎก เช่น (ที.ม., เล่มที่ 14, ข้อที่ 150, หน้าที่ 290) หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 14 ข้อที่ 150 หน้าที่ 290 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... **จ**

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... **ช**

กิตติกรรมประกาศ ..... **ฌ**

สารบัญคำย่อ ..... **ญ**

สารบัญ ..... **ฏ**

สารบัญตาราง ..... **ฑ**

สารบัญภาพ ..... **ณ**

บทที่ 1 บทนำ **1**

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามในการวิจัย 4

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 5

1.4 ขอบเขตของการวิจัย 5

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย 6

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย 6

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **8**

2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม 8

2.1.1 ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม 9

2.1.2 ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม 13

2.1.3 เป้าหมายการพัฒนาสังคม 15

2.1.4 แนวทางการพัฒนาสังคม 20

2.1.5 ระบบการพัฒนาสังคม 29

2.1.6 แนวคิดในการพัฒนาสังคม 34

2.1.7 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม 41

2.1.8 พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม 74

2.2 มรรคมีองค์ 8 79

2.2.1 ความหมายเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8 81

2.2.2 ความสำคัญเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8 84

2.2.3 องค์ประกอบของมรรคมีองค์ 8 85

2.2.4 กระบวนการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8..... 91
2.2.5 ผลของการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8..... 93
2.3 บริบทพื้นที่ที่ศึกษา..... 95
2.4 สรุป..... 99
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 100
2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 106
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย..... 107
3.1 วิธีวิจัยเชิงปริมาณ..... 107
3.2 วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ..... 112
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 115
4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล..... 115
4.2 ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ..... 116
4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ..... 136
4.4 สรุป..... 163
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ..... 168
5.1 สรุปผลการวิจัย..... 168
5.2 อภิปรายผล..... 171
5.3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย..... 174
5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัย..... 175
บรรณานุกรม..... 177
ภาคผนวก..... 186
ประวัติผู้วิจัย..... 253

สารบัญตาราง

ภาพที่		หน้า
3.1	ประชากรในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามอำเภอ	107
3.2	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอำเภอ	109
4.1	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามข้อมูลทั่วไป	116
4.2	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	117
4.3	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาความปลอดภัยในชีวิต	118
4.4	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้	119
4.5	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาความสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม	120
4.6	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค	121
4.7	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาแรงงานต่างด้าว	122
4.8	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจ	123
4.9	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาด้านการบริการทางสารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ต	124
4.10	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาการขาดแคลนบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ	125
4.11	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ	126
4.12	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม	128
4.13	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	129
4.14	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม	130
4.15	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมากัมมันตะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	131
4.16	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	132

4.17 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม..... 133
4.18 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม..... 134
4.19 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตราฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม..... 135

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	แผนภาพอัฏฐังคิกมรรค	91
2.2	กระบวนการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์	92
2.3	กรอบแนวคิดของการวิจัย	106
4.1	ปัญหาการพัฒนาสังคม	127
4.2	ปัญหาการอุปสรรคการพัฒนาสังคม	141
4.3	สัมมาทิฏฐิ	146
4.4	สัมมาสังกัปปะ	149
4.5	สัมมาวาจา	153
4.6	สัมมากัมมันตะ	155
4.7	สัมมาอาชีวะ	157
4.8	สัมมาวายามะ	159
4.9	สัมมาสติ	161
4.10	สัมมาสมาธิ	163
4.11	แผนที่มรรคมีองค์	167
5.1	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	175

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่า “...คำว่า “พัฒนา” ก็หมายถึงทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมือง มั่นคง มีความเจริญ ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข...” และพระองค์ยังทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นั่นคือก่อนจะทำอะไร ต้องมีความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจคนในหลากหลายปัญหา ทั้งด้านกายภาพ ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่างการดำเนินการนั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขา หรือทำงานให้นั้น “เข้าใจ” เราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจแต่เขาฝ่ายเดียว โดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้ “เข้าถึง” ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้ว ก็ต้องเข้าถึงเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติให้ได้...” (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563, หน้า 188,198) แต่ที่ผ่านมาประเทศไทยได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาชาติ โดยหลงลืมไปว่าพื้นฐานของชุมชนและสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ คือสังคมเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนการผลิตขั้นพื้นฐานทางเกษตรกรรม มากกว่าการผลิตทางอุตสาหกรรมที่จะนำพาให้สังคมและประเทศชาติมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้มีการขยายตัว โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เกิดค่านิยมการบริโภควัตถุตามแบบอย่างในสังคมตะวันตก เน้นการผลิตเพื่อส่งออกมากกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ รวมทั้งการมุ่งเน้นพัฒนาสังคมและประเทศในลักษณะก้าวกระโดด ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางชนชั้นในสังคมที่นำไปสู่ปัญหาสังคมหลายประการ เนื่องจากละเลยพื้นฐานการดำรงชีวิตในอดีตที่มีการให้ความสำคัญกับระบบครอบครัว เครือญาติ และชุมชน (วนิดา เสร็จกิจ, 2563, หน้า 83)

สำนักงานสถิติแห่งชาติได้รวบรวมและจัดทำตัวชี้วัดด้านสังคมเพื่อสะท้อนภาพสังคมของประเทศระบุถึงสถิติคดีอาญาในปี พ.ศ. 2561 พบว่า คดีอุกฉกรรจ์ และสะเทือนขวัญ 2,308 คดี คดีชีวิต ร่างกาย และเพศ 17,468 คดี คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ 39,232 คดี คดียาเสพติด (คน) 355,675 คดี สถิติคดีอาญาในปี พ.ศ. 2562 พบว่า คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ 2,159 คดี คดีชีวิต ร่างกาย และเพศ 16,371 คดี คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ 26,541 คดี คดียาเสพติด (คน) 368,347 คดี (สำนักงาน สถิติแห่งชาติ, 2564, หน้า 141-143) นอกจากนี้ ปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนมีจำนวนมาก ฐานความผิดส่วนใหญ่มาจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษมากที่สุด ร้อยละ 50.44 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ และความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายตามลำดับ ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในอนาคต ทำให้ประเทศขาดทรัพยากรบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564, หน้า 53) แม้ว่าคดีต่าง ๆ จะลดลงแต่ยังคงมีจำนวนที่มากอยู่ ซึ่งส่งผลกระทบในวงกว้างกับประชาชนทุกเพศทุกวัย ก่อให้เกิด

ภาวะเครียด และอาการทางจิต ทำให้คุณภาพชีวิตของคนไทยหลายด้านยังต่ำกว่าเป้าหมาย และไม่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การพัฒนาสังคม เป็นงานที่ต้องเข้าไปเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและเป็นการกระทำใด ๆ ก็ตามที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกในสังคมที่อยู่ร่วมกันมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งหมายถึงลักษณะที่เป็นทั้งด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ การทำให้คนกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนที่คาดหวังถึงผลลัพธ์ที่สามารถส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเขาเหล่านั้นให้ดียิ่งขึ้น (พระครูสิริภูรินิทัศน์, 2565, หน้า 5) หากพิจารณาจากโครงสร้างทางสังคมก็จะพบว่า โครงสร้างของสังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธซึ่งมีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นแนวประพฤติปฏิบัติ แต่คนในสังคมไทยกลับละเลยต่อหลักธรรมคำสอนจนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างไม่รู้ตัว และทั้งนี้สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้าง จึงได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้วิถีชีวิตสังคมไทยเปลี่ยนไป จนไม่มีเวลาในการศึกษาหลักธรรม เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันจึงเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

จังหวัดภูเก็ต เป็นจังหวัดในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะเป็นเกาะ จัดเป็นเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของภาคใต้ในทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย มีเกาะบริวาร 32 เกาะ ส่วนกว้างที่สุดของเกาะภูเก็ตเท่ากับ 21.3 กิโลเมตร ส่วนยาวที่สุดของเกาะภูเก็ตเท่ากับ 48.7 กิโลเมตร เฉพาะเกาะภูเก็ตมีพื้นที่ 543.034 ตารางกิโลเมตร ส่วนเกาะบริวารมีพื้นที่ 27 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ทั้งหมด 570.034 ตารางกิโลเมตรหรือ 356,271.25 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 และทางหลวงจังหวัดหมายเลข 402 รวมระยะทาง 867 กิโลเมตร หรือ ระยะทางทางอากาศ คิดเป็น 688 กิโลเมตร โดยมีการบริหารราชการแผ่นดินในรูปแบบการบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอกะทู้ และอำเภอถลาง มีตำบล 17 ตำบล 96 หมู่บ้าน 61 ชุมชน การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นจำนวน 19 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 9 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 6 แห่ง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 4) โดยจังหวัดภูเก็ตเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของประเทศ และติดอันดับโลกที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอยู่รอบเกาะ ประกอบด้วยเกาะบริวาร 32 เกาะ เทือกเขา ป่าไม้ ป่าชายเลน ชายหาดที่มีความสวยงาม ทะเลสีคราม เปรียบได้ดั่ง “ไข่มุก” แห่งท้องทะเลอันดามัน นอกจากนี้ ยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยที่ครบครันสามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เป็นอย่างดี

จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของจังหวัดภูเก็ต ทั้งในส่วนของการลงทุนภาคเอกชน ในการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์และจำนวน นักท่องเที่ยวที่นิยมเดินทางเข้ามา ยังจังหวัดภูเก็ตอย่างต่อเนื่อง ทุกปีรวมทั้งการเคลื่อนย้ายประชากรเข้ามาทำงานในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งได้นำมาซึ่งปัญหาทั้งด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่เกี่ยวเนื่องมาจากภาคธุรกิจการ

ท่องเที่ยว โดยทางสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ตได้สรุปปัญหาและความต้องการที่สำคัญในภาพรวมของจังหวัดภูเก็ตที่ผ่านมามี ดังนี้ 1) ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจราจรและการคมนาคมขนส่งซึ่งปัญหาดังกล่าว เป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ตและเป็นปัญหาที่มีผลต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากโดยเฉพาะการคมนาคมทางบกในจังหวัดซึ่งจะเห็นว่ารถโดยสารสาธารณะประจำทางในจังหวัดภูเก็ตมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ และสร้างปัญหาให้กับผู้มาเยี่ยมเยือนและนักท่องเที่ยวอย่างมาก 2) ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยาเสพติดและอาชญากรรม จะเห็นว่าปัญหาเรื่องของยาเสพติดก็เป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ตเนื่องจากเรื่องของดีมานและขณะเดียวกัน ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งที่สำคัญต่อเมืองท่องเที่ยวอย่างจังหวัดภูเก็ต 3) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ของคนในชุมชนซึ่งจังหวัดภูเก็ตเองแม้จะมีรายได้ต่อหัวสูง เป็นลำดับหนึ่งของภาคใต้ในช่วงก่อนสถานการณ์โควิด 19 แต่ปัญหาของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ก็ยังเป็นปัญหาสำคัญ ของจังหวัดภูเก็ต 4) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมการบริหารจัดการขยะและน้ำเสีย ยังไม่ครอบคลุมปัญหาดังกล่าวกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งย่านชุมชนเมืองสถานที่ท่องเที่ยวของทั้งสามอำเภอ และขณะเดียวกันยังมีการบุกรุกที่สาธารณะ 5) ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ที่ผ่านมาก่อนสถานการณ์โควิด โดยเฉพาะพื้นที่ในชุมชนและเมืองใหญ่ของทั้งสามอำเภอ ซึ่งปัญหาดังกล่าวในช่วงไฮซีซั่นของการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก 6) ปัญหาแรงงานต่างด้าวซึ่งที่ผ่านมาการระบาดของโรค โควิด-19 ส่วนหนึ่งมาจากแคมป์แรงงานต่างด้าวและอาจจะมีบางส่วนที่การหลบหนีเข้าเมืองด้วย 7) ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการที่เศรษฐกิจจังหวัดภูเก็ตที่ผ่านมาต้องพึ่งพิงกับการท่องเที่ยวเพียงสาขาเดียวเป็นส่วนใหญ่ 8) ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุข ในการรองรับโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากยังไม่เพียงพอ ต่อประชากรและยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ 9) ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้งสามอำเภอและการท่องเที่ยวชุมชน 10) ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐที่ยังขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและการ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทั้งเรื่องของงบประมาณ บุคลากร และการบังคับใช้กฎหมายซึ่งเป็นปัญหาในเชิงโครงสร้างของจังหวัดภูเก็ตที่จะต้องมีการพัฒนาและแก้ไขโดยเร็วต่อไป (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 44-45)

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง สังคมมนุษย์จะมีหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ยึดถือและปฏิบัติตนไปในทางที่ดีที่ถูกต้อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะให้ทุกคนกระทำแต่ความดี ละเว้นการกระทำชั่วทั้งปวง (สุมานพ ศิวารัตน์, 2560, หน้า 38) โดยหลักคำสอนที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการดำเนินชีวิตในสังคม หรือวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงาม คือ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางเป็นแนวทางการพัฒนาสร้างเสริมศักยภาพการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์และประเสริฐ เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ทางสายกลาง นับเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายของการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ทั้งสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้อยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างมั่งคง สมดุล และยั่งยืน (พระมหาวิชาญ กนฺตสีโล, 2562, หน้า 249) และเมื่อมรรคมีองค์ 8 มีความเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของคน อีกทั้งคนยังสามารถประยุกต์ใช้มรรคมีองค์ 8 ในทางปฏิบัติได้หลากหลายแนวทางตามแต่กรณีของตน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนทุกคนจะต้องเข้าใจถึงแนวทางปฏิบัติและเข้าใจแนวทางการพัฒนาคุณภาพ มรรคมีองค์ 8 ของตนเองอย่าง

ถูกต้อง เพื่อให้คนสามารถขับเคลื่อนตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องและเกิดการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพเพิ่มพูนไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองให้กลายเป็นบุคคลที่พร้อมต่อการขับเคลื่อนความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะเช่นเดียวกันด้วย (กรรณิการ์ ขาวเงิน และนันทพล โรจนโกศล, 2561, หน้า 128) ซึ่งมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วยหลักธรรม 8 ประการ ได้แก่ 1) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ 4) สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ 5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ พยายามชอบ 7) สัมมาสติ ระลึกชอบ และ 8) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ (ที.ม. (ไทย) 10/329/258)

จะได้เห็นว่าการพัฒนาที่ผ่านนั้นจะมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านวัตถุและรายได้เป็นหลัก ทำให้ผู้คนและสังคมไทยที่เรียกว่าเป็นสังคมพุทธ มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางจิต ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่ล้วนแล้วเกิดจากปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น การหย่อนยานในศีลธรรม จริยธรรม ละเลยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ขาดระเบียบวินัย มีการเอารัดเอาเปรียบกันมากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามของไทยค่อย ๆ จางหายไปพร้อมกันนั้นก็มีปัญหาการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่นและค่านิยมแบบวิถีพุทธ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564, หน้า 4) ดังนั้นการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ย่อมมีความสำคัญมาก เพราะถ้าหากมีการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม และการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 แต่ถ้าหากปล่อยไว้โดยไม่ได้ทำวิจัยและนำผลการวิจัยมาแก้ปัญหา ก็จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคม คนในสังคมไม่ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้เป็นอุปสรรคในการที่จะทำให้สังคมเกิดการพัฒนา เกิดความสงบสุข ดังที่สังคมยังเป็นปัญหาอยู่ที่กล่าวมาข้างต้น

จากความเป็นมาความสำคัญ และผลกระทบ ตลอดจนแนวคิดและนโยบาย ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมจะทำให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี เกิดความสงบสุขทางสังคม สังคมมีการพัฒนา พร้อมทั้งมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามวิถีของชาวพุทธที่แท้จริง ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8” เพื่อจะได้นำแนวทางการศึกษาวิจัยนี้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นชีวิตที่มีคุณภาพ มีศักยภาพที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสิ่งแวดล้อม และสามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและรู้เท่าทันภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลก

1.2 คำถามในการวิจัย

เพื่อให้รองรับและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ตั้งข้อคำถามสำหรับการวิจัยครั้งนี้ไว้ ดังนี้

1.2.1 สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมเป็นอย่างไร

1.2.2 การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 เป็นอย่างไร

1.2.3 การนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม

1.3.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8

1.3.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ในครั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จัดเก็บข้อมูลจากประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 417,885 คน ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต จำนวน 248,998 คน อำเภอถลาง จำนวน 111,962 คน และอำเภอกะทู้ จำนวน 56,925 คน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 8) และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ด้วยการแจกแบบสอบถาม (Taro Yamane) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 45)

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

2.1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ (Interview) คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถด้านการพัฒนาสังคม และด้านพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) ผู้นำศาสนา (พระสงฆ์) 2) อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 3) นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดภูเก็ต และ 4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 15 รูป/คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 มีความมุ่งหมายต้องการสรุปอ้างอิงผลการวิจัยไปยังประชากรที่ผู้วิจัยได้มีการกำหนดไว้ โดยมีตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วย 1) การพัฒนาสังคม และ 2) มรรคมีองค์ 8

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้กำหนดในด้านพื้นที่ คือ จังหวัดภูเก็ต แบ่งออกเป็น 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอกะทู้ และอำเภอถลาง

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ได้อนุมัติหัวข้อวิจัย วันที่ 12 กันยายน 2565 จนถึง วันที่ 24 กรกฎาคม 2567

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 สำหรับในการวิจัยครั้งนี้มีประโยชนที่ไดรับจากการวิจัย ดังต่อไปนี้

1.5.1 ทำให้ทราบสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม

1.5.2 ทำให้ทราบการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8

1.5.3 ได้นำเสนอการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจในที่นี้ผู้วิจัยไดนำเสนอนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในการดำเนินชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากเดิม มีความเจริญขึ้นทั้งด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ตลอดถึงมีปัญญารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสงบสุข

ปัญหาสังคมในจังหวัดภูเก็ต หมายถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดภูเก็ต แบ่งออกเป็น 10 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่อุปสรรคการพัฒนาด้านจราจรทางบกภายในจังหวัดภูเก็ต อุปสรรคการพัฒนาด้านคมนาคมทางอากาศระหว่างจังหวัดภูเก็ตกับต่างจังหวัดและต่างประเทศ อุปสรรคการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้า อุปโภคและบริโภค 2) ปัญหาความปลอดภัยในชีวิต ได้แก่ปัญหาด้านทรัพย์สิน ปัญหาด้านยาเสพติด ปัญหาด้านอาชญากรรม 3) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำดานความมั่งคั่งและรายได ความเหลื่อมล้ำดานการกระจายโอกาส ความเหลื่อมล้ำด่านอำนาจ 4) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม ได้แก่ ปัญหาเรื่องขยะที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำเสียและการบำบัดน้ำเสีย การทำลายป่าและพื้นที่สีเขียว การบุกรุกที่สาธารณะ 5) ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ได้แก่ ความขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค การบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤต การดูแลรักษาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค 6) ปัญหาแรงงานต่างด้าว ได้แก่ การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปัญหาที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างด้าว การละเมิดสิทธิมนุษยชนของนายจ้างในจังหวัดภูเก็ต การก่ออาชญากรรมในท้องที่ของแรงงานต่างด้าว 7) ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการที่เศรษฐกิจได้แก่ รายได้ประชากรต่อหัว ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ด้านพืชผลการเกษตรและประมง 8) ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ต ได้แก่ การเข้าถึงการบริการสาธารณสุข การเพียงพอของบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข การควบคุมโรคระบาด 9) ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ได้แก่ ขาดการส่งเสริมการอบรมด้านการท่องเที่ยว การฝึกทักษะ การให้บริการด้านการท่องเที่ยว ขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคลากรรุ่นใหม่ 10) ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ ได้แก่ ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ งบประมาณ บุคลากร การบังคับใช้กฎหมาย เชิงโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำปะปา เป็นต้น

มิติ หมายถึง การนำอริยมรรคมีองค์ 8 มาแก้ปัญหาสังคม

การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 หมายถึง กระบวนการนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ ปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิต และปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุข เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างเหมาะสม ตลอดถึงมีความเข้าใจรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสงบสุข

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกัน มาเป็นกรอบในการศึกษาเพื่อนำมาวิเคราะห์และอภิปรายผล มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม
- 2.1.1 ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม
- 2.1.2 ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม
- 2.1.3 เป้าหมายการพัฒนาสังคม
- 2.1.4 แนวทางการพัฒนาสังคม
- 2.1.5 ระบบการพัฒนาสังคม
- 2.1.6 แนวคิดในการพัฒนาสังคม
- 2.1.7 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม
- 2.1.8 พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

2.2 มรรคมีองค์ 8
- 2.2.1 ความหมายเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8
- 2.2.2 ความสำคัญเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8
- 2.2.3 องค์ประกอบของมรรคมีองค์ 8
- 2.2.4 กระบวนการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8
- 2.2.5 ผลของการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8

2.3 บริบทของพื้นที่ที่ศึกษา

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5 สรุป

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ได้รับความสนใจจากองค์การสหประชาชาติตั้งแต่ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ในขณะเดียวกันประเทศไทยได้เริ่มให้ความสนใจต่อการพัฒนาสังคมนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 -2514) เป็นต้นมา ทั้งนี้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ผู้ศึกษาควรมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ความสำคัญของการพัฒนาสังคม เป้าหมายของการพัฒนาสังคม แนวทางการพัฒนาสังคม และระบบ

การพัฒนาสังคม ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถเข้าใจและนำไปวิเคราะห์กับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างถูกต้อง มีนักวิชาการได้ศึกษาและค้นคว้าไว้ ดังนี้

2.1.1 ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม (Social Development) เป็นการรวมคำสองคำ คือคำว่า พัฒนา+สังคม ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ (ราชบัณฑิต, 2554, หน้า 779) และได้ให้ความหมายของคำว่า สังคม หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน (ราชบัณฑิต, 2554, หน้า 1,159) และนอกจากนี้ยังได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับ การพัฒนาสังคม ดังนี้

Department of Economic and Social Affairs (1975, p 8) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ซึ่งวัดจากระดับของสวัสดิการที่ประชาชนได้รับ (การลดอัตราความเจ็บปวด การส่งเสริมสุขภาพทางกาย ใจ และสังคม) ระดับความเป็นอยู่และระดับความพึงพอใจที่ประชาชนมีต่อสินค้าและบริการที่ได้รับจากรัฐ และการยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์ (2544, หน้า 12) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การกระทำทุกอย่างที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ประชาชนในสังคม วิชาชีพทุกสาขา ทุกองค์กร โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคม และความหมายแคบคือ การจัดบริการทางสังคมต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม ความหมายกว้างคือ ความพยายามจะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมให้ดีขึ้น มีคุณภาพที่ดีขึ้น โดยดำเนินนโยบายเศรษฐกิจและสังคมอย่างถูกต้อง

พัทยา สายหู (2544, หน้า 253) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกัน เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างเสมอภาคและยุติธรรมมากที่สุด ให้เป็นความสุขความพอใจที่จะได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมที่ผูกพันมั่นคงถาวรตลอดไป

ปรัชญา เวสารัชช์ (2547, หน้า 5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง เป็นกระบวนการใด ๆ ก็ตามที่กระทำโดยตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการปรับปรุง พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทส่วนใหญ่

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2549, หน้า 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง เป็นกระบวนการทำงานที่หลากหลายทางสังคม โดยมีเป้าหมายให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ร่วมมือช่วยเหลือร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนนำสู่ความมั่นคงของมนุษย์ในทุกมิติที่บทเรียนของการพัฒนาสังคมที่ผ่านมา หากทบทวนย้อนอดีตตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 10 พบว่า แต่ละแผนมีความพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาวะทางสังคมแต่ละยุคสมัย เพื่อเสริมให้สังคมอยู่ดีกินดีมีความอบอุ่นอยู่ร่วมกันเป็นปรกติสามารถดำรงชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้

สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ (2549, หน้า 96) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสังคม โดยมีการแยกออกเป็น 3 ความหมายย่อย ดังนี้

ความหมายแรก หมายถึง การให้บริการสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์

ความหมายที่สอง หมายถึง การสร้างคุณลักษณะของบุคคลให้สอดคล้องกับระเบียบประเพณีของสังคม

ความหมายสุดท้าย หมายถึง การปรับปรุงระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมให้อำนวยประโยชน์สุขเพิ่มขึ้นแก่คนจำนวนมากให้ด้านสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ (2549, หน้า 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม ให้ไปสู่สภาวะที่ดีกว่าเพื่อให้เกิดความเป็นอยู่และ คุณภาพชีวิตที่ดีของคน ในสังคม ซึ่งต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญ คุณภาพ และระบบบนพื้นฐานการคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใด นั่นคือ การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลงและเป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่ผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงกำหนด สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลง คือ โครงสร้างสังคม ซึ่งประกอบ ด้วยคน ระเบียบสังคม และวัตถุสิ่งของ ทั้งนี้ไม่ว่าคนเหล่านั้นจะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง การศาสนา อนามัย การศึกษา หรือด้านใด ๆ ก็รวมอยู่ในความหมายนี้ทั้งสิ้น

วิชัย รูปขำดี (2551, หน้า 195) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสังคม โดยมีการแยกออกเป็น 4 ความหมายย่อย ดังนี้

ความหมายแรก เป็นการให้ความหมายคำว่า “การพัฒนา” กับคำว่า “สังคม” ในความหมายนี้ การพัฒนาสังคมครอบคลุมการพัฒนาในหลายๆ ด้าน โดยจะหมายถึง อะไรก็ตามที่เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคม (Society) ก็จะถือว่าเป็นการพัฒนาสังคมทั้งหมด ซึ่งจะรวมถึงการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

ความหมายที่สอง เป็นการให้ความหมายที่เน้นเฉพาะด้านของการพัฒนาคน คือ ด้านสังคม เป็นความหมายที่กำหนดขึ้นจากการประชุมองค์การ ECAFE (Economic Commission for Asia and the Far East) ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อ เป็น ESCAP (Economic and Social Commission for Asia and Pacific) เมื่อ ค.ศ. 1970 จากการประชุมดังกล่าวมีข้อสรุปว่า การพัฒนาสังคม เป็นอีกด้านหนึ่งของการพัฒนา มิใช่เป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่เป็นเงื่อนไขของการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาสังคมย่อมต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครองและปัจจัยทางสังคมอื่นๆ ในความหมายนี้เน้นการที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุข และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นอยู่ตลอดเวลา มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคน กลุ่มคน และสถาบันในสังคม

ความหมายที่สาม เป็นการให้ความหมายโดยแยกการพัฒนาออกเป็นส่วน ๆ ตามสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วมีการจัดกลุ่มสาขาแต่ละประเภทว่าสาขาใดควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับด้านสังคมของประชาชน เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดให้สาขาการศึกษาสาธารณสุขและสวัสดิการสังคม เป็นเรื่องของการพัฒนาสังคม

ความหมายสุดท้าย เป็นการให้ความหมายจากการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสวัสดิการสังคม โดยเป็นการพิจารณาว่าการจัดสวัสดิการทั้งระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชนและสังคม ได้แก่

สังคมสงเคราะห์ การประชาสงเคราะห์ รวมถึงการจัดสวัสดิการช่วยเหลือและการกุศลต่าง ๆ ล้วนเป็นการพัฒนาสังคม

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2554, หน้า 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ดีทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม เพื่อประชาชนจะได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งทางด้านที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สุขอนามัย การศึกษา การมีงานทำ มีรายได้เพียงพอในการครองชีพ ประชาชนได้รับความเสมอภาค ความยุติธรรม มีคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกขั้นตอนอย่างมีระบบ

กล้า ทองขาว และคณะ (2554, หน้า 44) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นเพื่อปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความหิวโหย ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรีความใฝ่ฝันและความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การพัฒนาสังคม ได้การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ยกย่องตนเอง และเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสและพันธนาการทั้งปวง กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชน และ สังคม และการเสริมสร้างความเข็มแข็งของชุมชน รวมทั้งการจัดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนให้อยู่ดีกินดีมีสุข

ติน ปรัชญพฤทธิ์ (2555, หน้า 251) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความหิวโหย ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย หรือกล่าว อีกนัยหนึ่งได้ว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ยกย่องตนเองและเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสของพันธนาการทั้งปวง

วรนุช สิปิยารักษ์ (2558, หน้า 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การทำให้คน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีการวางแผนที่คาดหวังถึงผลลัพธ์ที่สามารถส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเขาเหล่านั้นให้ดียิ่งขึ้น

ปฐมชนก ศิริพัชระ (2561, หน้า 174) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การดำเนินการพัฒนาทั้งจิตใจ พฤติกรรมคุณภาพชีวิต สังคม แบบแผน ระเบียบกฎเกณฑ์ ทุก ๆ ด้าน เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนร่วมกันในสังคมอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน เกิดความยุติธรรมในสังคมและส่งผลให้ทุกคนในสังคมดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตระหนักถึงศักยภาพสามารถตอบสนองถึงความใฝ่ฝันและความพึงพอใจของตนเอง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการยกย่องตนเอง มีอิสระจากการตากเป็นทาสและพันธนาการทั้งปวง และสามารถพึ่งพาตนเองและสามารถแก้ไขปัญหาตนเองได้อย่างถูกต้องเป็นสังคมที่มีความสุข และมีความผูกพันมั่นคงและเข้มแข็งอย่างถาวร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561, หน้า 64-65) ได้กล่าวว่า การพัฒนาสังคมจะต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยพัฒนาที่สนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่น

ต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอม ยอมลดความสามารถของตนในการสนองความต้องการของเขาเอง การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพัฒนาเศรษฐกิจให้ยั่งยืนภายใต้เงื่อนไขการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับธรรมชาติ หรือระบบนิเวศ ไม่ทำลายธรรมชาติ การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนกำหนดนโยบาย สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ทำลายทรัพยากร ซึ่งเป็นที่ต้องการในอนาคตสังคมที่ยั่งยืนจึงเป็นสังคมที่กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์เกิดขึ้นและจำเป็นสืบทอดต่อไปได้ภายใต้ขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดให้

พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ (2563, หน้า 42) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะของสังคมอันไม่น่าพึงพอใจ ไปสู่สภาวะที่น่าปรารถนาตามโครงสร้างของสังคม ทั้งทางสังคมและคนในสังคมนั้น จะได้มีสภาพอันอยู่ดีกินดี มีความสุข มีความปลอดภัย มีความมั่นคง และมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่ยั่งยืน

พระมหาประกอบ กิตฺติญาโณ (อิ่มจิตร) และจรัส ลีกา (2564, หน้า 44) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การพัฒนาสังคมเป็นการกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น การพัฒนาสังคมนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกันนั้นมีความสุข มีความเจริญ รุ่งเรืองและความสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขนั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดี เช่น มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สถานภาพของตน เวลาเจ็บป่วยได้รับการรักษาอย่างเหมาะสม มีอาชีพที่มั่นคง ที่ก่อให้เกิดรายได้ที่เพียงพอในการครองชีพ ตลอดถึงมีความสามัคคีกันของสมาชิกในสังคม และปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การพัฒนาคนในทัศนะพุทธศาสนา เถรวาทมีสองมิติหลักคือ เป็นแบบปัจเจกชน และเป็นสังคม ครบทุกมิติด้านการพัฒนาทั้งกายภาพ จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรม

พระครูสิริภูรินิทัศน์ (2565, หน้า 5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและเป็นการกระทำใด ๆ ก็ตามที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางสังคม โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกในสังคมที่อยู่ร่วมกันมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งหมายถึงลักษณะที่เป็นทั้งด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ การทำให้คน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนที่คาดหวังถึงผลลัพธ์ที่สามารถส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเขาเหล่านั้นให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่อยู่ร่วมกัน ในการดำเนินชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากเดิม มีความเจริญขึ้นทั้งด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ตลอดถึงมีปัญญารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสงบสุข

2.1.2 ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมนับว่าเป็นกระบวนการทางสังคม (Social process) ที่สำคัญ เพราะการมีกระบวนการนี้ทำให้สังคมไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองจากความไม่เจริญพัฒนา ให้เจริญก้าวหน้า ครอบครัวมีความมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และประชาชนที่ได้รับการพัฒนามีความสุข และสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสงบสุข ซึ่งได้มีนักวิชาการให้ทัศนคติเกี่ยวกับความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้

อุทัย หิรัญโต (2522, หน้า 64) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาสังคมไว้ว่า การพัฒนาสังคมมีแก่นสารอยู่ที่การพัฒนาคน และการพัฒนาคนนั้นจะมีความสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1) การพัฒนา ให้คนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ มีความสามารถสูง สามารถใช้สติปัญญาตัดสิน ปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาอันเกี่ยวกับส่วนรวมได้ 2) พัฒนาคนให้มีทักษะสามารถดำเนินกิจการของสังคมได้โดยสมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นคนและกำลังคน

เดชา เปรมฤดีเลิศ (2527, หน้า 48-80) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาสังคมไว้ว่า “การพัฒนาสังคม มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะการพัฒนาสังคมเป็นการมุ่งพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของสังคมหรือประเทศให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ พร้อมทั้งพยายามแก้ไข ผลกระทบและขจัดปัญหาเกิดขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ”

พระไพศาล วิสาโล (2533, หน้า 18-19) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบพุทธไว้ว่าการพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิด สันติสุขต้องเป็นการพัฒนาที่ถือมนุษย์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม พัฒนาการของบุคคลนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา คือการทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจากวัฒนะ ที่แปลว่า รก การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือการทำให้สังคมนั้นมี ภาวะที่เอื้อให้ บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้น หมายถึงชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความบีบค้น รัดรึงทั้งจากปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน สามารถที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนด้วยสติปัญญาและความพากเพียรของตนชีวิตเช่นนี้ย่อมไม่ถูกกดดันครอบงำให้จำกัดอยู่กับตัวเอง จึงมีจิตใจเป็นอิสระและแผ่กว้างไปยังเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิต ภาวะชีวิตดังกล่าวในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าอิสรภาพ ซึ่ง แปลว่า ความเป็นใหญ่ในตนเอง

สนิท สมัครการ (2543, หน้า 421) ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการพื้นฐานของคน คือการพัฒนาสังคมนั้นมุ่งไปสู่วิธีสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมให้สมบูรณ์ขึ้น ความต้องการดังกล่าว คือความต้องการในด้านทรัพย์สิน สุขภาพอนามัย และสติปัญญา

พัทยา สายหู (2544, หน้า 263-264) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาสังคมโดยทั่วไปเราจะให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” มากกว่าการพัฒนา “สิ่งของ” ซึ่งมักเป็นจุดเน้นในการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามการกล่าวถึงการพัฒนา “คน” ก็ยังอาจมีความหมายได้หลายลักษณะ ได้แก่ การเน้นความหมายในเชิงการให้สวัสดิการสังคมแก่ผู้ขัดสนยากไร้ ซึ่งเป็นความหมายในลักษณะ “การสังคมสงเคราะห์” ในอีกความหมายหนึ่งจะให้ความสนใน “คน” ในแง่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนมากกว่าในแง่ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ในความหมายที่ 2 นี้ แนวทางการพัฒนาจะเน้นเรื่องการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ บุคลิกภาพ ทัศนคติ กิริยามารยาท การทำหน้าที่และความชำนาญในงานต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว คือเรื่องการทำให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นนั่นเอง โดยมีข้อสังเกตว่าในความหมายนี้จุดสนใจอยู่ที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ โดยถือเสมือนว่า ระเบียบกฎเกณฑ์ของ

สังคมที่กำหนดให้ไว้แล้วนั้นมีความถูกต้องเหมาะสมบุคคลมีหน้าที่จะต้องปรับตัวให้เข้าระเบียบนั้น “การพัฒนาสังคม” ในความหมายนี้ก็คือ การทำให้บุคคลยอมรับและปรับตัวเข้ากับระเบียบของสังคมที่มีอยู่ให้ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 130) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาคนเป็นเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนาสังคมต้องถือว่าเป็นส่วนสำคัญหรือหัวใจของการพัฒนาสังคมทีเดียว เพราะหากพัฒนาคนล้มเหลว เป้าหมายอื่น ก็ไม่อาจสำเร็จได้ การพัฒนาคนมีเป้าหมายให้คนมีความสุขจากการมีคุณภาพคุณธรรมและใส่ใจในสิ่งแวดล้อม

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2554, หน้า 9) ได้กล่าวว่า เมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ปัญหาต่าง ๆ ก็ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่ ปัญหาก็ยิ่งจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะกลายเป็นสาเหตุอีกหลายปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อน และขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะไม่มี ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาสังคม อาจกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ 1) ทำให้ปัญหาของสังคมลดน้อยและหมดไป 2) ป้องกันไม่ให้ปัญหานั้นหรือ ปัญหาในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นแก่สังคมอีก 3) ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทน 4) ทำให้ประชาชนในสังคมสมานสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามฐานะของแต่ละบุคคล 5) ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคม

วรนุช สิปิยารักษ์ (2558, หน้า 135) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญอันดับแรกในการพัฒนาสังคม คือ “คนหรือมนุษย์” นั่นเอง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยยึด “คนเป็นศูนย์กลาง”ดังนั้น การพัฒนาที่มุ่งเน้น “คน” และสิ่งที่เกี่ยวข้อง กับคน ในฐานะที่มนุษย์เป็นทั้งผู้พัฒนาและเป็นผู้ถูกพัฒนา

อภิชญา อยู่ในธรรม (2558, หน้า 7-8) ได้สรุปความสำคัญของการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้ 1) ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมลดน้อย หรือเบาบางลงไป เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น ล้วนเกิดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ฉะนั้น ในการพัฒนาสังคมจึงควรยึดหลักคุณธรรมและมีความอดทน ตลอดจน กล้าที่จะคิดหาแนวทางในการบรรเทาปัญหาต่าง ๆ และยอมรับ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในลักษณะ ของการลดปัญหา 2) ทำให้เกิดการป้องกันปัญหาที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว เป็นการเรียนรู้จากบทเรียน หมายความว่า สมาชิกในสังคมได้มีการเรียนรู้ มีการคิด มีการวิเคราะห์ปัญหา เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ และมีความสามารถ พร้อมที่จะเผชิญกับการแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ที่มีความคล้ายคลึงกันในอนาคต 3) ทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า กล่าวคือ มีความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง ตลอดจน สื่อมวลชน อีกทั้งหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น และยังหมายรวมถึงประชาชนและชุมชนในท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน โดยแต่ละฝ่ายร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนด เอาไว้ในการพัฒนาสังคม 4) ทำให้ประชาชนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การทำให้ประชาชนในสังคมอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนในสังคมมีจิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

เป็นสังคมที่สงบสุข ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพภายใต้ขอบเขตทางกฎหมาย ทุกกลุ่มคนในสังคมมีโอกาสและมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ เป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีแต่ความอบอุ่นภายในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดีอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากความขัดแย้ง และ 5) ทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น การทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น หมายถึง สมาชิกในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเอกลักษณ์ร่วมกัน รู้ซึ้งถึงคุณค่าของวัฒนธรรม คุณธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการศึกษา ที่เพียงพอ เป็นทั้งคนดีและมีความสามารถในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2561, หน้า 21) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า การพัฒนาสังคมควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม ลดการพึ่งพาสวัสดิการในด้านวัตถุแบบให้เปล่า (Material Welfare) จากภาครัฐของประชาชนโดยต้องส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง

พระมหาประกอบ กิตฺติญาโณ (อิ่มจิตร) และจรัส ลีกา (2564, หน้า 45) ได้สรุปความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ไว้ว่า ความสำคัญในการพัฒนาสังคมนั้นเป็นการเพิ่มคุณภาพ และขีดความสามารถของคน ในสังคม ในด้านการเพิ่มพูนสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่ความอ่อนแอของสังคม

จากการศึกษาความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รู้รักสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่มุ่งเน้นคนและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน ในฐานะที่มนุษย์เป็นทั้งผู้พัฒนาและเป็นผู้ถูกพัฒนา

2.1.3 เป้าหมายการพัฒนาสังคม

การศึกษาเกี่ยวกับเป้าหมายของการพัฒนาสังคม ได้มีนักวิชาการแต่ละท่านได้ให้ความเห็นของเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

พระดุษฎี เมธงฺกุโร (2532, หน้า 8-9) ได้กล่าวถึงเป้าหมายการพัฒนาสังคมในทัศนะของท่านพุทธทาส คือ การพัฒนาจะต้องเป็นไปเพื่อสุขภาพชีวิตที่ดีอุปมาชีวิตที่สมบูรณ์จำต้องมีพฤกษาแห่งชีวิต 4 ต้น ได้แก่ 1) กายพฤกษา คือการพัฒนาร่างกายให้เจริญถูกต้อง ผาสุกด้วยการเจริญกายภาวนา 2) จิตตพฤกษา คือการพัฒนาจิตให้มีสุขภาพ มีสมรรถภาพ ทำหน้าที่ได้ดีด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน ให้พ้นจากนิวรณ์ รบกวนจิตใจด้วยการเจริญจิตตภาวนา 3) โพธิพฤกษา คือการพัฒนาสติปัญญาให้เห็นสิ่งทั้งปวง คือโลกและชีวิตตามเป็นจริง ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานให้พ้นจากอำนาจอวิชาครอบงำด้วยการเจริญภาวนา 4) เมตตยพฤกษา คือ การสร้างมิตรภาพที่มีรากฐานมั่นคงในเพื่อนมนุษย์มีความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกันในฐานเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มีเมตตา อย่างปราศจากความ เบียดเบียนและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นศัตรูกัน หากเกื้อกูลกันได้ถูกต้องด้วยการเจริญศีลภาวนา

สมพร เทพสิทธา (2535, หน้า 40-42) ได้กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคมมี 2 ระดับ คือ 1) ระดับจุลภาค (micro level) คือ การพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ครอบครัว และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ 2) ระดับมหภาค (macro level) คือ การให้ประชาชนได้รับประโยชน์และความสุขอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข และประการสุดท้าย ให้ประเทศมีความมั่นคงและมั่งคั่ง มีความเจริญก้าวหน้า

วิมล จิโรจพันธุ์, ประชิด สุกณะพัฒน์ และอุดม เชยกีวงศ์ (2548, หน้า 113-114) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการพัฒนา ซึ่งดำเนินตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ 4 ประการ ดังนี้ 1) ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม 2) สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ 3) สร้างพื้นฐานให้มั่นคง และ 4) เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกร

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 118-123) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคม มีด้วยกัน 4 ส่วน ได้แก่ 1) ความสุข ความสุขเป็นเป้าหมายของการพัฒนาสังคม ซึ่งการพัฒนาสังคมมุ่งเน้นทำให้คนเป็นสุข ซึ่งความสุขมีได้หลายอย่าง เพราะเป็นเรื่องของคนแต่ละคน ซึ่งความสุขในที่นี้ คือ ความสบาย ความสำราญ ความปลอดโปร่งโล่งใจ ความไร้ทุกข์ เพราะหากไม่มีทุกข์ก็จะทำให้กายสบายใจปลอดโปร่งไม่กังวล 2) คนพัฒนา คนที่มีคุณธรรม เป็นคนดี คิดดี และประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นในสังคม มีเมตตากรุณาตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม มองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม 3) ครอบครัวและหรือชุมชนพัฒนา ทั้งนี้ครอบครัว และชุมชนต่างเป็นองค์การสังคม (social organization) ด้วยกันทั้งคู่แต่ต่างประเภทกัน และมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน เช่น ต่างก็เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม มีหน้าที่ของตน และมีแบบแผนความประพฤติ และลักษณะเฉพาะของตน คือ ครอบครัวมีขนาดเล็ก องค์ประกอบแค่พ่อแม่ลูก แต่ชุมชนมีขนาดใหญ่ รวมครอบครัวเข้าไปด้วย และมีที่ตั้งเป็นหลักแหล่ง เป็นต้น อย่างไรก็ดี ในที่นี้จะไม่แยกครอบครัวและชุมชนออกจากนั้น แต่จะพูดถึงอย่างรวม ๆ ว่า มีลักษณะการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้ (1) สันติภาพ (2) ครอบครัว/ชุมชน เรียนรู้ (3) ความสามารถในการจัดการ ตั้งแต่การรู้จักตนเอง (self-knowing) การวางแผน (planning) การจัดกระบวน (organizing) การประเมิน (evaluating) (4) จิตวิญญาณ (spirituality) คือ ความมีชีวิตจิตใจ การอุทิศตัวเอง อุทิศเวลา แรงงาน และปัญญา ความสามารถ ทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องในรูปแบบอาสาสมัคร (5) ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม ต้องมีความใส่ใจสิ่งแวดล้อม มีความสมดุลของระบบนิเวศนั่นเอง และ 4) ความใส่ใจในสิ่งแวดล้อม เป็นเป้าหมายที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาคน กล่าวคือ ทำอย่างไรเพื่อให้คนพัฒนาโดยใส่ใจสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เพราะสังคมต้องอยู่ในธรรมชาติ รักษาสิ่งแวดล้อมให้ อยู่ในสภาพดี มีสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อจะได้เอื้อต่อความสะดวกสบายและความสุขของมนุษย์

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2554, หน้า 11) ได้กล่าวว่า การบริหารงานของทุกรัฐบาล เน้นที่ความกินดีอยู่ดี หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน อยากให้คนมีความสุข มีรายได้มั่นคง มีสุขภาพดี มีครอบครัวอบอุ่น มีชุมชนเข้มแข็ง และสังคมอยู่เย็นเป็นสุข มีความสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน ในด้านการพัฒนาทางสังคมนั้น อาจกล่าวได้ว่า ทำไปเพื่อให้คนมีความมั่นคง 10 ด้าน คือ 1) ด้านการมีงานทำ 2) ด้านครอบครัว 3) ด้านสุขภาพอนามัย 4)

ด้านการศึกษา 5) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ส่วนบุคคล) 6) ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม 7) ด้านสิทธิและความเป็นธรรม 8) ด้านสังคม วัฒนธรรม 9) ด้านการสนับสนุนทางสังคม 10) ด้านการเมือง ธรรมาภิบาล หรือความมั่นคงทางสังคมนั่นเอง

ดังนั้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมจึงเริ่มต้นด้วย “การพัฒนามนุษย์” หรือ “คนให้มีธรรมะ” เพื่อให้สามารถควบคุมกิเลสตัณหาของคนมิให้มีอำนาจเหนือตน มิให้นำเอากิเลสตัณหาของตนนั้นไปละเมิดชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่นหรือชีวิตอื่น ๆ หากมนุษย์ใช้ความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิ ที่มีอยู่โดยไม่มีการไตร่ตรอง มนุษย์ย่อมเป็นเสมือนสัตว์ เป็นมารร้าย เหล่าอสูรกาย ที่สามารถประหัตประการ ปล้น ฆ่า ข่มขืน ทำลาย ทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่ต่างจากสัตว์ทั้งหลายทีแย่งกันกิน แย่งกันนอน สืบพันธ์ เพื่อให้สมความต้องการของตนเอง แต่หากเมื่อมนุษย์ใช้สติปัญญา ความมีคุณธรรม จริยธรรม มีศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการดำเนินชีวิต มนุษย์ย่อมจะเป็นดั่งเทพ เป็นพระพรหม หรือเป็นดั่งพระเจ้า ที่มีความรัก ความเมตตาต่อกัน มีคามเอื้ออาทรที่จะทำให้โลกดูสวยงาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มนุษย์จำต้องใช้ความดีในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาชีวิตของตนเองและให้สังคมเข้าสู่ความดีงามหรือเพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน และยังช่วยกำกับกิเลส ตัณหาของตนเองให้เบาบาง สร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นมากขึ้น

สยาม อรุณศรีมรกต และยงยุทธ วัชรดุลย์ (2559, หน้า 1-7) ได้สรุปเป้าหมายของการพัฒนาสังคมโลกของสหประชาชาติที่จะนำไปใช้ทศวรรษหน้า 17 ประเด็น คือ 1) การขจัดความยากจนทุกรูปแบบ 2) การขจัดความหิวโหย การบรรลุถึงความมั่นคงทางอาหารและเกษตรกรรมที่ยั่งยืน 3) การมีสุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดี 4) การได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียม ทั่วถึงและมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต 5) การบรรลุความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ การเพิ่มพลังสตรีและเด็กหญิง 6) การเข้าถึงการใช้น้ำสะอาดและสุขาภิบาลที่ดี 7) การเข้าถึงพลังงานที่มั่นคงและสะอาด 8) การมีงานที่มีคุณค่าเพื่อเพิ่มการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ 9) การส่งเสริมอุตสาหกรรม นวัตกรรมและโครงสร้าง พื้นฐานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 10) การลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ 11) การตั้งถิ่นฐานและชุมชนอย่างยั่งยืน 12) การส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 13) การเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ 14) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน 15) การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรบนบกและรักษาระบบนิเวศ 16) การสร้างสังคมสันติสุข ยุติธรรมและมีสถาบันทางสังคม ที่มีความเข้มแข็ง 17) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในทุกระดับในการบรรลุถึงเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น United Nation จะต้องกำหนดเกณฑ์และเป้าหมายของดัชนีการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อประเทศต่าง ๆ นำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560, หน้า 20) ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ดังนี้ 1) คนไทยที่มีคุณลักษณะ เป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมือง ตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบ และทำประโยชน์ต่อส่วนร่วม มีสุขภาพกายและใจที่ดีมีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียง มีความเป็นไทย 2) การลดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจน การเข้าถึงบริการทางสังคมที่มี คุณภาพอย่างทั่วถึง กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 40 มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่าง

น้อยร้อยละ 15 3) ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้โครงสร้างเศรษฐกิจปรับสู่เศรษฐกิจฐานบริการและดิจิทัล มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่และเป็นสังคมผู้ประกอบการ และมีผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กที่เข้มแข็ง สามารถใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการ รวมทั้งมีระบบการผลิต และให้บริการจากฐานรายได้เดิมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และเศรษฐกิจไทยมีเสถียรภาพและมีอัตราการขยายตัว เฉลี่ยร้อยละ 5 ต่อปีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเป็นประเทศที่มีรายได้สูงภายในปี 2579 4) ทุนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคง อาหาร พลังงาน และน้ำ โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่งไม่น้อยกว่าร้อยละ 7 ภายในปี 2563 เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการอย่างถูกหลัก สุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน 5) มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย สังคมปลอดภัย สามัคคี สร้างภาพลักษณ์ดี และเพิ่มความเชื่อมั่นของนานาชาติต่อประเทศไทย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และความคิดในสังคมลดลง ปัญหาอาชญากรรมลดลง ประเทศไทยมีส่วนร่วมในการกำหนดบรรทัดฐานระหว่างประเทศ และ 6) มีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและมีส่วนร่วมจากประชาชน บทบาทภาครัฐในการให้บริการซึ่งภาคเอกชนดำเนินการแทนได้ดีกว่าลดลง เพิ่มการใช้ระบบดิจิทัลในการให้บริการ ปัญหาคอร์รัปชั่นลดลง และการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระขึ้น เป้าหมายทั้ง 6 กลุ่มหลัก ภายใต้แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 12 สะท้อนถึงเป้าหมายการขับเคลื่อนการพัฒนาตามวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และเป้าหมายในระยะยาวภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่ต้องบรรลุภายในระยะเวลา 20 ปี

นฤมล นิราทร (2561, หน้า 17) ได้กล่าวว่า การพัฒนาสังคมในฐานะเป้าหมาย หมายถึงการที่มนุษย์ในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสังคมทำหน้าที่อย่างสมานฉันท์ เป้าหมายนี้จึงรวมถึงการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ครอบครัว ซึ่งเป็นไปได้โดยการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การลดความยากจน การเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคม และบริการทางสังคม และการเคารพสิทธิมนุษยชน รวมถึงการสร้างและรักษา ความสัมพันธ์ ทางสังคม โครงสร้างสังคม และกลไกทางสถาบัน

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2561, หน้า 17) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนมี 17 ประการ ดังนี้ เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบทุกที่ เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการ ที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน เป้าหมายที่ 3 ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาวะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ เป้าหมายที่ 4 ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน เป้าหมายที่ 5 บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศและเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน เป้าหมายที่ 6 ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 7 ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ตามกำลังซื้อของตน เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ 9 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน เป้าหมายที่ 12 ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 13 ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเล สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน เป้าหมายที่ 15 พิทักษ์บูรณะและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวม มีประสิทธิผลและเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ เป้าหมายที่ 17 เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ (2563, หน้า 41-42) ได้กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคมมี 2 ระดับ คือ 1) ระดับบุคคล การพัฒนาสังคมควรมีเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาคน หรือทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้คนในสังคมมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการแก้ปัญหาปรับปรุง สร้างสรรค์ความเจริญ อันจะนำไปสู่ความสามารถที่เป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ครอบครัว และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ กล่าวคือให้ประชาชนในชาติมีการดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสมตาม ความจำเป็นพื้นฐาน มีรายได้ ตามสมควรแก่อัตภาพ มีปัจจัยสี่ในการครองชีพ มีการศึกษาตามสมควร มีสุขภาพอนามัยดี มีครอบครัวดี เป็นผู้มีคุณธรรม สามารถพึ่งตนเองได้ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ 2) ระดับประเทศ เป้าหมายการพัฒนาไม่ควรมุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจแต่ เพียงด้านเดียว แต่ควรมีเป้าหมายที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมทุก ๆ ด้านควบคู่กันไป คือ เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ครอบครัว ประชากร สาธารณสุข เป็นต้น หรือกล่าวได้ว่า พัฒนาโครงสร้างของสังคมให้มีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทุกด้านนั่นเอง

พระมหาประกอบ กิตฺติญาโณ (อิ่มจิตร) และจรัส ลีกา (2564, หน้า 51) ได้สรุปเป้าหมายในการพัฒนาสังคม ไว้ดังนี้ 1) การหลุดพ้นจากกับดักประเทศ รายได้ปานกลางสู่ประเทศรายได้สูง 2) การพัฒนาศักยภาพคน ให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ และการสร้างสังคมผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพ 3) การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม 4) การสร้างการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 5) การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาคนให้มีชีวิตที่มีคุณภาพ มีศักยภาพที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสิ่งแวดล้อม และสามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

2.1.4 แนวทางการพัฒนาสังคม

แนวทางการพัฒนาสังคม เป็นทิศทางและแนวโน้มที่น่าจะเป็นเส้นทางของการตอบโจทย์ที่กำหนดในผลลัพธ์ที่พึงปรารถนา โดยอาศัยรากฐานทางแนวคิดและทฤษฎี เพื่อหาหนทางที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติเพื่อปรับใช้ในการเน้นการปฏิบัติว่า อะไรเป็นประเด็นที่สำคัญ ด้วยการนำมาวิเคราะห์ว่าจะกำหนดประเด็นสำคัญที่บูรณาการกันแล้วสามารถตอบโจทย์ว่า “จะทำอย่างไรให้บรรลุตามเป้าหมาย” เพื่อใช้เป็นการกำหนดทางการพัฒนาสังคมที่เกิดประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในสังคม ก่อนการนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคม เราต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อแนวทางในการพัฒนาสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีสาเหตุหลายประการที่เกี่ยวเนื่องกัน การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของสังคม อาจมีผลกระทบให้ส่วนอื่นของสังคมนั้น ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดย โกวิทย์ พวงงาม (2553, หน้า 95-102) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1) ปัจจัยทางชีววิทยา (biological) หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งกำหนดสมาชิกของสังคม ชุมชน มาจากคุณภาพทางด้านพันธุกรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีความแตกต่างกันไปในด้านคุณภาพและด้านศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละสังคม ซึ่งมีผลต่อความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลง และการแสดงออกทางแนวความคิดและคุณสมบัติอื่น ๆ

2) ปัจจัยทางประชากร (population) การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรและองค์ประกอบของประชากรนับว่ามีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ชุมชนที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมากนั้นจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชน หรือแม้กระทั่งอัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่นฐาน และปริมาณของเพศก็ย่อมเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยิ่งอีกด้วย ทั้งเกิดสภาวการณ์ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม และการพัฒนาส่วนรวมด้วย

3) ปัจจัยทางกายภาพ (physical) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มนุษย์มีความเชื่อว่าดวงดาวและดวงอาทิตย์มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทั้งทางดีและไม่ดี และสามารถกำหนดความเป็นไปแห่งชีวิตได้ ซึ่งตามหลักวิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์ ก็สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ เช่น การเกิดน้ำขึ้นน้ำลง ข้างขึ้นข้างแรม กลางวันกลางคืน สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลต่อชีวิตของคนด้านการประกอบอาชีพ การตั้งถิ่นฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ อันได้แก่ การที่โลกมีลักษณะกลม การที่โลกแบ่งเป็นพื้นดินและพื้นน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิอากาศ ทำเลที่ตั้ง และภูมิประเทศ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ชุมชนทั้งสิ้น และทำให้มนุษย์มีอารยธรรมที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอีกด้วย

4) ปัจจัยทางวัฒนธรรม (cultural) จากการที่บุคคลติดต่อกันทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ส่งผลให้การขยายตัวของวัฒนธรรม การเลียนแบบ และการยืมวัฒนธรรม รวมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและที่มิใช่วัตถุ สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลซึ่งกันและกันแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหรือสังคม กล่าวคือ เมื่อการเปลี่ยนแปลงในส่วนของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ หรือมิใช่วัตถุเกิดขึ้น ก็จะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือมิใช่วัตถุ สิ่งเหล่านี้ก็ย่อมส่งผลให้นิสัยใจคอ ความรู้สึก รสนิยม แบบของที่อยู่อาศัย ภาษา เครื่องแต่งกาย เป็นต้น เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อย่างไรก็ตาม หากวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่งเปลี่ยนแปลงเร็วหรือ

ช้าเกินไป ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมทั้งสอง ซึ่งนำไปสู่การเกิดปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ ขึ้นได้

5) ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี (technological) การนำเอาเทคโนโลยี หรือการประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในสถาบันและประเพณีบางอย่าง ซึ่ง Wiliam F. Ogburn มีฐานคติว่าการประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมา จะเพิ่มความสลับซับซ้อนของวัฒนธรรม ชีวิตของมนุษย์ก็จะสับสนขึ้น ตามเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น และเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทั้งการเพิ่มของผลผลิต การกระจายสินค้าและบริการ และทำให้โครงสร้างทางสังคมมีการปรับตัวให้เป็นไปตามสิ่งเหล่านี้ และกล่าวอีกว่าเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เราต้องปรับตัวให้เข้ากันให้ได้ ซึ่งปกติก็คือการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ การปรับตัวของมนุษย์ได้สร้างแบบแห่งจารีตประเพณีและสถาบันทางสังคมขึ้นมาเพื่อความสอดคล้องระหว่างสิ่งทั้งสอง

6) ปัจจัยด้านขบวนการทางสังคม (social movement) นักสังคมวิทยาบางกลุ่มพยายามอธิบายให้เห็นว่า ขบวนการสังคมทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้เพราะขบวนการทางสังคมใด ๆ ก็ตาม เมื่อดำเนินการได้สำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ตามจะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ เนื่องจากเป็นการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ตรงกัน เพื่อต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการออกกฎหมาย หรือการยับยั้งการดำเนินนโยบายบางอย่างของรัฐบาล การบำบัดความต้องการให้ได้จึงต้องเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง

7). ปัจจัยทางจิตวิทยา (psychological) นักจิตวิทยาส่วนมากถือว่าปัจจัยนี้มีความสำคัญอย่างมากที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง มักจะกล่าวว่าสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาจากจิตใจของมนุษย์ เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติชอบที่จะเปลี่ยนแปลง ค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ หาประสบการณ์ใหม่ ๆ มนุษย์ในสังคมทุกแห่งจะมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีของตน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

8) ปัจจัยอื่น ๆ (other) นอกเหนือจากปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ก็สามารถทำให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้

นอกจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงข้างต้นแล้วนั้น ยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) ปัจจัยภายใน (internal factor) สิ่งต่าง ๆ ภายในสังคมที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในชุมชนหรือสังคมเอง อันได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการเมือง

2) ปัจจัยภายนอก (external factor) เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การติดต่อระหว่างสังคมที่หลากหลาย การกระทบกระทั่งระหว่างสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 117-118) ได้กล่าวถึงแนวทางการดำเนินงานพัฒนาประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ควรเริ่มต้นจากสภาพที่ประชาชนเป็นอยู่ 2) สิ่งที่จะต้องพัฒนาเป็นลำดับแรกอาจเป็นด้านเศรษฐกิจ 3) ทุกสังคมมีความเป็นอยู่และความเป็นมาของตนอยู่แล้ว การที่เราจะเปลี่ยนแปลงควรต้องดำเนินการจาก 3.1) การละลายก้อนน้ำแข็ง (unfreezing) คือขั้นสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมหลักที่ต้องทำในขั้นนี้ คือ ผ่อนคลายสถานการณ์ที่จะยืนยันความเชื่อของเขา ต่อด้วยการสร้าง ความรู้สึกสำนึกผิด ความรู้สึกไม่เพียงพอหรือความล้มเหลวในตัวเขา

และสร้างความปลอดภัยทาง จิตวิทยาด้วยการกำจัดเครื่องขัดขวางหรือภัยต่าง ๆ ในการที่จะเปลี่ยนแปลงหลังจากนั้น 3.2) ทำการ เปลี่ยนแปลง (changing) เป็นขั้นสร้างแนวทางใหม่ กิจกรรมที่จะต้องทำในช่วงนี้ คือ การเสนอความรู้ ความคิดแนวทางให้เป็นการนำเอาสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่สิ่งเก่า และ 3.3) ทำให้เป็นก้อนน้ำแข็งใหม่ (refreezing) สร้างความมั่นคงและผสมผสานสิ่งที่เปลี่ยนแปลงแล้วเข้าด้วยกัน กิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ขั้นนี้ ได้แก่ การผสมผสานของใหม่ต่าง ๆ คือ ความคิด ค่านิยม ทัศนคติ เข้ามาเป็นบุคลิกภาพของบุคคล ที่พัฒนากรต้องการพัฒนา ทำสิ่งใหม่ฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม 4) จะต้องพยายามสร้างวงใน คือ การพึ่งตนเอง (self-reliance) ขึ้นมาก่อน แล้วจึงค่อยสร้างวงนอก คือ การพัฒนา (development) ขึ้นมาทีหลัง 5) กระบวนการดำเนินการจะเป็นกระบวนการทั้งสร้างความเจริญไปพร้อม ๆ กับการวิจัย โดยมีทั้งนักพัฒนาและชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม หรือร่วมกันทำงาน เรียกว่า กระบวนการ PAR 6) การสร้างความเจริญจะต้องเป็นกระบวนการ BAN (Balance Ability and Networking) คือ สร้างความสามารถของชุมชนในการพึ่งตนเอง 5 ด้าน (TERMS) และความสามารถในการจัดการชุมชน การสร้างความสมดุลในแต่ละปัจจัยและความสมดุลระหว่าง 5 ปัจจัยนั้น และการสร้างเครือข่ายไว้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 7) วิธีให้การศึกษาและการจัดระเบียบชุมชน (education and community organization) นั่นคือ การเน้นวิธีการให้การศึกษาอบรมแก่ชุมชนในทุกเรื่องที่จะทำการพัฒนา และการส่งเสริมการรู้จักตัวเองของชุมชน การรวมตัวกันของประชากรในชุมชนเพื่อรับผิดชอบงานของชุมชน การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินการตอบแทน การประเมินการทำงาน ตลอดจนการตั้งกลุ่มคนหรือคณะกรรมการ มาดูแลผลงานการพัฒนาที่ได้สร้างขึ้นมาแล้วของชุมชน เพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืน

นอกจากนี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 141-144) ได้นำเสนอ 5 หลักการในการพัฒนาชุมชน ดังนี้ 1) หลักการ ช่วยกันคิด (non-directive method) หมายถึง การพัฒนาที่เจ้าหน้าที่พัฒนาประชาชน หรือหน่วยงาน อื่น ๆ เช่น องค์การพัฒนาเอกชน (NGOs) องค์กรธุรกิจเอกชนบางประเภทที่ค้ากำไร แต่ก็ทำงานพัฒนา ร่วมกับประชาชน หลักการนี้คือ การสุมหัวกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนาชุมชน หลักการนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักการ PAR (Participatory Action Research) ตรงตัว A คือการพัฒนา 2) หลักการ PAR (Participatory Action Research) คือ การดำเนินการพัฒนาและวิจัย การพัฒนาพร้อมกันไป โดยทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนาและประชาชนร่วมช่วยกันดำเนินการ 3) หลักการพึ่งตนเอง (self-reliance) หลักการนี้ต้องอาศัยปัจจัย 5 ตัวด้วยกัน ที่เรียกว่า TERMS (Technology Economic Resource Mental and Socio-cultural) การพึ่งตนเองได้ต้องมี 5 ปัจจัยเหล่านี้สนับสนุน โดยมีรายละเอียดดังนี้ T - เทคโนโลยีคือ มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น E - เศรษฐกิจ คือ มีอาชีพและรายได้พออยู่พอกิน R - ทรัพยากรธรรมชาติ คือ มีความสมดุลในสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ M - จิตใจ คือ มีจิตใจ ที่เข้มแข็งและแน่วแน่ว่าจะพึ่งตนเองได้ รู้จักพอในผลของความพยายาม S - สังคมและวัฒนธรรม คือ การมีคนจำนวนหนึ่งสมัครสมานสามัคคี มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีค่านิยม และอุดมการณ์ส่งเสริมการพึ่งตนเอง 4) หลักการ BAN (Balance Ability and Networking) หลักการนี้มีสาระ 3 ประการคือ 4.1) การรักษา สมดุล (balance) คือ บุคคลแต่ละคน ควรมีสุขภาพอนามัยที่ดี ใน แต่ละครอบครัวควรมีความมั่นคง และในแต่ละชุมชน ควรเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง หรือเป็นชุมชนที่ มีความสมัครสมานสามัคคี 4.2) การสร้าง ความสามารถ (ability) คือ ความสามารถในการทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ซึ่งต้องมีปัจจัย 5 ด้าน ดังที่กล่าวไว้ในข้อที่ 3 ในระหว่างที่เสริมสร้าง

ความสามารถเหล่านั้นอยู่ มีความจำเป็นต้องรักษาสมดุล หรือคือการที่ปัจจัยเหล่านั้นต้องมีความมั่นคงเข้มแข็ง ดำเนินการเพิ่มขีดความสามารถไปเรื่อย ๆ อย่างมั่นคง และขณะเดียวกันต้องรักษาสมดุลระหว่างปัจจัย 5 ด้านนั้นไปด้วย 4.3) การสร้างเครือข่าย (networking) หรือการมีเพื่อน พันธมิตร การพัฒนาซึ่งอาจเป็นบุคคล ชุมชนองค์กรหนึ่งใดก็ได้ มิตรเหล่านี้จะเป็นที่พึ่งของกันและกัน อาจเรียนรู้จากกันและกัน ช่วยเหลือกันเวลามีปัญหาช่วยเหลือกันเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้า หรือช่วยเหลือกันป้องกันศัตรูคู่แข่งขัน ให้หยิบยืมเทคโนโลยี หรืองบประมาณแก่กันและกัน 5) หลักการจัดการ (management) ซึ่งต้องรู้จักตนเอง รู้สภาพของชุมชน รู้ปัญหา และรู้ ความต้องการของตนและชุมชน มีการส่งเสริมการศึกษาอบรม และมีการสร้างกลุ่มเพื่อช่วยเหลือตนเอง

ดิเรก ฤกษ์หร่าย (2552, หน้า 36-42) ได้กล่าวว่า แนวทางการพัฒนาสังคมที่สำคัญสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน มี 3 แนวทาง ได้แก่

1. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of life approach) แนวทางนี้เน้นการมีและเพิ่มคุณค่าของมนุษย์ที่เท่าเทียมกันอย่างน้อยต้องบรรลุความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Minimum Needs: BMN) ตามแนวทางของธนาคารโลกและของสหประชาชาติแนวทางนี้แตกต่างจากแนวทาง การสร้างความสุขซึ่งกำเนิดที่ประเทศภูฐาน มีแนวคิดพื้นฐานว่าความเป็นมนุษย์ต้องวัดด้วยความสุข และต้องการให้ประเทศไทย (ในปี 2555) สนับสนุนในการเข้าไปสู่แนวทางของสหประชาชาติ แนวทางความสุขนี้นำตัวชี้วัดดัดแปลงไปจากแนวทางความจำเป็นพื้นฐาน แนวทางนี้คงลืมนิทานพื้นฐานสองเรื่องที่พาดพิงถึง “ความสุข” คือนิทานเรื่อง “ความสุขของหนอนโถอุจจาระ” กับนิทานพระราชาถามมหาดเล็ก ว่า “ทำไมเรามีทุกอย่าง ทำไมไม่มีความสุขเหมือนหลายคน ใครหนอที่มีความสุขที่สุด มหาดเล็กพาไปสวนให้ดูคนที่มีความสุขที่สุดในโลก คือ คนบ้าในสวนที่กำลังร้องเพลง/กับคนที่หมดเวรหมดกรรมขึ้นสวรรค์ไปแล้ว

จากแนวคิดของธนาคารโลกในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตนี้ ประเทศไทยโดย 4 กระทรวง (เกษตรและสหกรณ์มหาดไทย สาธารณสุข และศึกษาธิการ) ร่วมกัน โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวประสานงาน ภายใต้ระบบการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ในรูปแบบของแนวทางหลายสาขา (Interdisciplinary Approach) ทำการวิจัยและพัฒนาช่วงปี พ.ศ. 2523-2530 เพื่อตอบโจทย์ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) พัฒนามีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเพิ่ม แล้วเกิดผลด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไร มีคำตอบด้วยการสำรวจสำมะโนประชากร (Census) รายปีของแกนนำชาวบ้านเอง 2) เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของคุณภาพชีวิตของคนชนบทควรอยู่ระดับใด โดยไม่ยัดเยียดความต้องการให้ชาวบ้านเพราะประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาด 3) การดำเนินการที่เน้นการพัฒนาคน (เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาคนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ห้า (พ.ศ. 2525-2529) ที่เริ่มต้นการพัฒนาคน เน้นการแสวงหารูปแบบการพัฒนาคนของไทยที่เหมาะสม) ด้วยการไม่เรียกร้องงบประมาณแผ่นดินที่อาศัยรากฐานของการมีจิตอาสาของคน/กลุ่ม/ชุมชนเป้าหมายที่มีการพัฒนาการพึ่งตนเอง 4) การเริ่มต้นรากฐานของการคิดเองเป็น ทำเองเป็น ในการกำหนดปัญหาร่วมความต้องการร่วมความสนใจร่วมและยึด “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” เป็นพื้นฐาน

โครงการคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) สร้างผลงานทำให้เกิดการเก็บข้อมูลทุกชุมชนชนบทแบบสำรวจสำมะโนประชากรทุกปีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530 เป็นต้นมาทุกปี จนปัจจุบันทดลองในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ตามโครงการ “โคราชพัฒนาทั้งจังหวัด” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425-2528

โดยใช้งบประมาณจังหวัดที่มีเพียงงบสนับสนุนเล็กน้อยในการจัดประชุม โครงการคุณภาพชีวิตฯ นี้ กำหนดกลยุทธ์สำคัญที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงาน ได้แก่ 1) ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ทั้งเจ้าหน้าที่ชุมชนทำให้ชุมชนมีการรวมเครือข่าย ด้วยการบูรณาการกันเอง เจ้าหน้าที่ร่วมกันสนับสนุนในรูปแบบการพัฒนาเชิงบูรณาการ (Integrated Development) ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) ประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาด เพราะคำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน คือการกำหนดปัญหา ร่วมของชุมชนตามการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) แต่ประชาชนเป็น ปัจจัยชี้ขาดว่าจะกำหนดระดับความสำคัญเพียงใด ถ้าเห็นว่าปัญหาร่วมที่ตกเกณฑ์มากเป็นเรื่องไม่สำคัญ เจ้าหน้าที่ต้องเปลี่ยนระบบการเข้าถึงด้านการถ่ายทอดใหม่ เช่น การไม่มีส้วมซึม ทำให้เจ้าหน้าที่สาธาณสุขต้องให้ความรู้ด้านเชื้อโรคที่จะถ่ายทอดผ่านทางไข่ของพยาธิด้วยอุจจาระคน เมื่อเข้าไปในสมอง พยาธินั้นจะฟักเป็นตัวออกมาได้ทำให้เมื่อเข้าตา ตาจะบอด เข้าสมองก็ชอนไช ไปเรื่อยตามประสาทต่าง ๆ 3) การแก้ไขปัญหาร่วมของชุมชนควรจะใช้เงินจากกองทุนกลางที่ได้กำไรมาทำการพัฒนา ไม่ใช่ตั้งงบคอยรัฐ 4) การสร้างเครือข่ายที่บูรณาการระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน ในแต่ละอำเภอในการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยี

2. แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Approach) มีองค์ประกอบของพื้นฐานของแนวคิดประกอบด้วยความสมดุลของ การเข้าใจความหมายของการพัฒนา ที่แตกต่างจากการเจริญเติบโตและเงื่อนไขการบรรลุการพัฒนา ให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน เกี่ยวข้องกับ “ความสัมพันธ์ของระบบย่อยที่ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างมีระบบและเกิดความสมดุลกัน” ของสิ่งต่อไปนี้ 1) โมเดลการพัฒนาและการจำลองแบบ (Simulation) ทำให้เป็น “ต้นแบบ (Prototype)” ที่เน้นการเสมอภาคในการกระจาย (Equity in Distribution) ความเป็นธรรมของการมีรายได้การกระจายรายได้คุณภาพชีวิต (Quality of Life) ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.: Basic Minimum Needs) การรักษ์สิ่งแวดล้อม การเพิ่มโอกาสและคุณค่า (Values) ของคนในสังคม 2) มีการควบคุมจัดการ (Manipulate) ได้ด้วยการมียุทธศาสตร์/กลยุทธ์ที่เหมาะสม ที่มีการทดลองทดสอบ มีการวัดผลได้ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 3) การมีประชาชนเป็นศูนย์กลางที่ได้รับการมอบอำนาจ (Empower) ในการดึงศักยภาพของตนเพื่อสร้างพลังในด้านการสั่งสมทรัพยากรทุนด้านต่าง ๆ การบูรณาการ (Integration) ของเครือข่าย ที่จะรองรับการสนับสนุนเชิงบูรณาการ (Integrated Development) 4) มีนวัตกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและภาพรวมอนาคตของคนในสังคม รับการถ่ายทอดอย่างมีระบบและเกิดผลที่กำหนดเป็นโมเดล และใช้เป็นต้นแบบได้ 5) การมีวัฒนธรรมขององค์กรในการทำงานเชิงบวก (Proactive) คนในสังคมที่ สร้างสรรค์ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบที่ดีงามต่อสังคม ในอันที่จะอยู่ร่วมกันแบบแสวงหาจุดร่วมสงวนจุดต่างๆ ได้อย่างมีความมั่งคั่งทางจิตใจ (Spiritual Wealth)

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการหรือผสมผสาน (Integrated) เป็นองค์รวม (Holistic) และมีดุลยภาพ (Balance) หรือการพัฒนาที่มีกิจกรรมสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติขยายความได้ว่า หมายถึง การพัฒนาที่มีลักษณะผสมผสาน คือ มีกิจกรรมพัฒนารวมทั้งมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหภาค และเมื่อใดที่กิจกรรมพัฒนานั้นส่งผลกระทบด้านลบต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่ใดที่หนึ่ง ก็จะต้องเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่อื่นชดเชยเพื่อให้

คุณภาพสิ่งแวดล้อมในภาพรวมคงอยู่ได้คำว่า การผสมผสาน ยังหมายความรวมไปถึงการผสมผสานแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์นิเวศวิทยา และสังคมวิทยา เข้ากับการปฏิบัติงานพัฒนา โดยควรเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือมุ่งตรงไปสู่จุดหมายเดียวกัน อันจะทำให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อยู่ควบคู่กันไปโดยสันติสุขสงบและยั่งยืน

นอกจากนี้แล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืน ยังหมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมและสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การศึกษา และการเมือง ในหลายมิติ รวมตลอดถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทัศนคติหรือระบบคุณค่า อันเป็นการเปลี่ยนแปลงจากเชิงปริมาณไปสู่เชิงคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น ปลอดจากระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจและการผูกขาดอำนาจทางการเมือง ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดการพัฒนาที่ยังยืนซึ่งเอื้ออำนวยต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาที่สามารถเพิ่มผลผลิตอย่างมีดุลยภาพหรือมีความสมดุลระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีพร้อมกับมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม และสร้างความเสมอภาคทางโอกาส

ดังเช่น ตัวอย่างการนำ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ไปใช้ในการกำหนดความหมายในเชิงธุรกิจ โดยเครือปูนซีเมนต์ไทย (SCG) “เป็นการดำเนินธุรกิจที่มีการคำนึงทั้งผลกำไรควบคู่ไปกับการ ปลูกฝังสร้างความรับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและคุณภาพชีวิตด้วย มีการใช้กลยุทธ์ความ เป็นเลิศทางด้านธุรกิจ (Business Excellence) เป็นวิธีปฏิบัติที่โดดเด่น ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดสัมฤทธิผล และกลยุทธ์การตลาดที่ใส่ใจในคุณค่าของมนุษย์ (Human Value Marketing) ทำให้ เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งนอกจากจะขยายธุรกิจยังคงมีการประเมินตนเองเพื่อรู้จุดแข็งและสร้าง แนวคิดในการพัฒนาตนเองในอนาคต ด้วยการใช้เครื่องมือเทคนิคหลากหลาย ซึ่งเลือกให้เหมาะสมตามแต่ละองค์กรที่สามารถผสมผสาน (Integration) ความหลากหลายเพื่อความยั่งยืนอย่างมีความเป็นเลิศ เนื่องมาจากความเข้าใจลูกค้า (Customer Understanding) ด้วยการมีผลิตภัณฑ์ที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อม มีนวัตกรรมต้องสอดคล้องกับความยั่งยืนและการสร้างสรรค์ร่วม (Co-creation) ด้วยการนำข้อมูลสะท้อนกลับมาวิจัยจนได้สินค้าที่สนองความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้า/ กลุ่มเป้าหมาย

ดังนั้นหมายความว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการเปลี่ยนมุมมอง จากการทำธุรกิจที่แสวงหากำไรเพียงอย่างเดียว ให้ควบคู่ไปกับความรับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และคุณภาพชีวิตด้วย ซึ่งเป็นการทำธุรกิจให้เกิดมูลค่าเพิ่มในระยะยาวขององค์กร และทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขององค์กร มีความเชื่อมั่น มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ก้าวแรกของการทำการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องเริ่มต้นจากทัศนคติและความคิดเชิงบวกของผู้บริหารในเรื่องนี้และการกระจายทัศนคติและความคิดเชิงบวกแก่บุคลากรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้กลายเป็นดีเอนเอขององค์กรและผู้เกี่ยวข้องขององค์กร

3. แนวทางความร่วมรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility Approach: CSR)

3.1 ฟิลิป คอตเลอร์จำแนก CSR ไว้เป็น 7 ชนิด (Type) โดยอธิบายกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมหลัก 2 ประเด็น ดังนี้

1) ประเด็นด้านการสื่อสาร ประกอบไปด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1.1) การส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคม (Cause Promotion) เพื่อขยายการรับรู้และความห่วงใยต่อประเด็นปัญหา

ทางสังคมขององค์กร ด้วยการ สนับสนุนการระดมและจัดหาเงินทุน วัสดุสิ่งของ หรือทรัพยากรอื่น ขององค์กร ในการสร้างสรรค์การมีส่วนร่วม หรือการเฟ้นหาอาสาสมัครเพื่อการดังกล่าว ในการตอบสนองแก่ชุมชนสังคมในรูปแบบของการคืนกำไรสู่สังคม 1.2) การตลาดที่เกี่ยวโยงกับประเด็นทางสังคม (Cause-Related marketing)เป็นการอุดหนุนหรือการบริจาครายได้ส่วนหนึ่งจากการขายผลิตภัณฑ์เพื่อช่วยเหลือหรือ ร่วมแก้ไขประเด็นปัญหาทางสังคมเฉพาะหนึ่ง ๆ ซึ่งมักมีช่วงเวลาที่จำกัดแน่นอน หรือดำเนินการแบบเฉพาะผลิตภัณฑ์หรือให้แก่การกุศลที่ระบุไว้เท่านั้น ด้วยวิธีการเพิ่มยอดขาย ผลิตภัณฑ์เพื่อนำเงินรายได้ไปสนับสนุนกิจกรรมการกุศลนั้น ๆ ในขณะเดียวกันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือการกุศลผ่านทางการซื้อผลิตภัณฑ์โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอื่นใดเพิ่มเติม 1.3) การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคม (Corporate Social Marketing) เป็นการสนับสนุนการพัฒนาหรือการทำให้เกิดผลจากการรณรงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านสาธารณสุข ด้านความปลอดภัย ด้านสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาวะ ความแตกต่าง สำคัญระหว่างการตลาดเพื่อมุ่งแก้ไข ปัญหาสังคมกับการส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคม คือ การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคมจะเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (behavior Change) เป็นหลัก ในขณะที่การส่งเสริมการรับรู้ประเด็น ปัญหาทางสังคมจะเน้นการสร้างความตระหนัก (Awareness) ตลอดจนการสนับสนุนทรัพยากร ด้านทุนและอาสาสมัครเพื่อให้รับรู้ถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว

2) ประเด็นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการกระทำกิจกรรมขององค์กรโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในองค์กรเป็นหลัก (Corporate-Driven) ได้แก่ 2.1) การบริจาคเพื่อการกุศล (Corporate Philanthropy) โดยมุ่ง การช่วยเหลือไปที่ประเด็นปัญหาทางสังคมโดยตรง ในรูปของการบริจาคเงินหรือวัตถุสิ่งของ ควรจะเกิดจากการวางแผนหรือออกแบบกิจกรรมจากภายในองค์กรเอง ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเข้ากับเป้าหมายหรือพันธกิจขององค์กรมากกว่าการตามกระแสความต้องการจากภายนอกหรือมีผู้เสนอให้ทำ 2.2) การอาสาช่วยเหลือชุมชน (Community Volunteering) เป็นการสนับสนุนหรือจูงใจให้พนักงาน คู่ค้า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมสละเวลาและแรงงานในการทำงานให้แก่ชุมชนที่องค์กรตั้งอยู่ และเพื่อตอบสนองต่อประเด็นปัญหาทางสังคมที่องค์กรให้ความสนใจหรือห่วงใย หรือให้พนักงานเป็นผู้คัดเลือกกิจกรรมแล้วนำเสนอต่อองค์กรเพื่อพิจารณาให้การสนับสนุน โดยพนักงานสามารถได้รับการชดเชยในรูปของวันหยุดหรือวันลา เพิ่มเติม 2.3) การประกอบธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคม (Socially Responsible Business Practices) เป็นการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจอย่างพินิจพิเคราะห์ทั้งในเชิง ป้องกันด้วยการหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม หรือในเชิงร่วมกันแก้ไขด้วยการช่วยเหลือ เยียวยาปัญหาทางสังคมนั้น ๆ ด้วยกระบวนการทางธุรกิจ เพื่อการยกระดับสุขภาวะของชุมชนและการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม 2.4) การพัฒนาและส่งมอบผลิตภัณฑ์และบริการตามกำลังซื้อของคนในระดับฐานราก (Developing and Delivering Affordable Aroducts and Aervices) เป็นการใช้กระบวนการทางธุรกิจในการผลิตและจำหน่ายสินค้าและบริการสู่ตลาดที่เรียกว่า “The Bottom of the Pyramid (BoP)” ในราคาที่ไม่แพง เหมาะกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในระดับฐานราก ให้สามารถเข้าถึงสินค้าและบริการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต พร้อมกันกับเป็นโอกาสสำหรับธุรกิจในการเข้าถึงตลาดปริมาณมหาศาล

3.2 M.E. Porter (2012) เมื่อเป็น Keynote Speaker ข อง Harvard Business School มีแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินการในกิจกรรม CSR ในการตอบสนองแก่สังคมของภาคธุรกิจ และโอกาสการสร้างคุณค่าร่วม โดยมีแนวคิดการสร้างคุณค่าร่วม (Creating Shared Values: CSV) แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) ระดับการตอบสนองต่อประเด็นสังคมของธุรกิจ และโอกาสการสร้างคุณค่าร่วมของภาคธุรกิจกับภาคสังคมที่มี 3 ระดับคือ 1.1) การทำบุญ (Philanthropy) หรือการทำความดี(do good Deed) เช่น การคืนกำไรบางส่วนของบริษัทให้แก่สังคม อาจเป็นการสร้างห้องสมุดทุนการศึกษา ฯลฯ ที่เป็นการถมไม่เต็ม 1.2) การทำกิจกรรมด้าน CSR และการไม่ทำลายสภาพแวดล้อม (do no Harm) เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบมาตรฐานของอุตสาหกรรม การเป็นองค์กรที่ห่วงใยสังคม (Good Corporate Citizenship) การปฏิบัติตามมาตรฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน 1.3) CSV เป็นโมเดลทางธุรกิจอนาคตที่จะนำเอาทุนนิยมมาประยุกต์ในกระบวนการแก้ปัญหาสังคมที่สามารถสร้างคุณค่าหรือกำไรแก่ภาคธุรกิจ และสร้างคุณค่าแก่สังคมที่สามารถวัดได้(Scalable) และมีความยั่งยืน แต่ CSV ไม่ใช่การบริหารความสมดุลของ “Triple Bottom Line” ระหว่างกำไร สิ่งแวดล้อม (Planet) และสังคม (People)

2) บันไดสามขั้นในการสร้างคุณค่าร่วม (CSV) เพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ได้แก่ 2.1) การผลิตสินค้าและการบริการที่ตอบสนองความจำเป็นของสังคม (Social Needs) หรือส่วนตลาดที่มีลูกค้าจำนวนมาก ซึ่งธุรกิจทั่วไปอาจละเลยหรือมองข้ามไป 2.2) การเปลี่ยนโครงสร้างห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ที่เป็นการเพิ่มกำลังความสามารถของคนในองค์กร คนในชุมชน ในด้านการจัดหาวัตถุดิบปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิต การขายและการตลาด ที่จะส่งผลบวกแก่ผลิตภาพของธุรกิจ และสามารถตอบโจทย์ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย 2.3) การเปลี่ยนกรอบความคิดหรือมุมมองของผู้บริหารภาคธุรกิจใหม่ ให้มองสังคมเป็นปัจจัยภายในไม่ใช่มองเป็นปัจจัยภายนอกเหมือนเดิม เสมือนอยู่ในระบบนิเวศเดียวกันที่มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน (Eco System) ทั้งร่วมกันค้นหาคำตอบและกำหนดกลยุทธ์ร่วม เพื่อป้องกันแก้ไขประเด็นท้าทายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในการทำให้ทั้งภาคธุรกิจและภาคสังคมได้รับประโยชน์ร่วมและยั่งยืน ทำให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างมีความรู้สึกตามความมุ่งหมาย (Sense of Purpose) มากยิ่งขึ้น ทำให้เป็นบ่อเกิดของนวัตกรรมส่งผลให้ธุรกิจและสังคมเจริญเติบโตไปพร้อมกัน

จากแนวทางการพัฒนาสังคมทั้ง 3 แนวทางสรุปได้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการตอบสนองความคาดหวังของคนในสังคม หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “การพัฒนาคน” ได้แก่แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเน้นการเพิ่มคุณค่าของมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้บรรลุความจำเป็นพื้นฐาน แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเน้นเรื่องของความสมดุลในระบบความสัมพันธ์ย่อยทั้งในเรื่องของคน และองค์กร และแนวทางการความร่วมรับผิดชอบต่อสังคมที่มีพื้นฐานแนวคิดหลักจากการส่งเสริมกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนการสร้างคุณค่าให้กับคนและองค์กรได้อย่างเหมาะสม

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2561, หน้า 20-21) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ในการจัดทำยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2560 - 2564 ได้อาศัยกรอบการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมใน 2 ระดับที่สำคัญ ได้แก่ 1) การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นของการพัฒนา

ทรัพยากรมนุษย์เปรียบเสมือนการพัฒนา “ฐานขั้นต่ำ (Minimum Platform)” ของการดำรงชีวิตอย่างอยู่ดีมีสุข และเป็นรากฐานในการพัฒนาคนตลอดช่วงอายุหากภาครัฐไม่สามารถผลักดันให้เกิดการเติมเต็มความต้องการ ขั้นพื้นฐาน ได้แก่ความต้องการทางด้านการดำรงชีวิตไปจนถึงความต้องการด้านความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประชากรก็ย่อมไม่สามารถที่จะใช้ความสามารถและศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ 2) การยกระดับการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ให้ก้าวสู่การพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิตรวมถึงช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น สามารถเกิดการเลื่อนไหลขยับชั้นทางสังคม (Social Mobility) ได้ควบคู่ไปกับการป้องกันไม่ให้เกิดการตกชั้นทางสังคม และ/ หรือหาทางลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยึดหลักการว่า มนุษย์ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นคน มีศักยภาพและมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้หากมีโอกาสและมีผู้คอยชี้แนะให้ทิศทาง ในการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติปรับเปลี่ยนการประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้ ในท้ายที่สุด การพัฒนาคนไทยให้มีความมั่นคงและมีการพัฒนาทุนมนุษย์ตลอดทุกช่วงวัยที่ดี จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยหนุนเสริมให้สังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นสังคมที่มีการพัฒนาอย่างทั่วถึง เท่าเทียม เป็นธรรม ขณะเดียวกันก็เป็นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สำคัญต่อมิติด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย นอกจากนี้กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ยังได้กล่าวถึงแนวคิดคุณภาพสังคมใน 4 มิติ คือ 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Security) เพิ่มความเป็นธรรมในการกระจายทรัพยากร เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของความมั่งคั่ง ยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพ การจัดสวัสดิการพื้นฐาน และการเสริมสร้างศักยภาพให้ประชาชน ในการยกระดับรายได้ 2) การสร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมโดยไม่แบ่งแยก (Social Inclusion) เพิ่มกลไกการเข้าถึงบริการของภาครัฐอย่างเท่าเทียม และปลดล็อคการถูกกีดกันทางสังคมของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส 3) การเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) สร้างกระบวนการเรียนรู้ ระดับปัจเจก เพื่อพัฒนาทักษะทั้งในด้านขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ รวมถึงด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง 4) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (Social Cohesion) พัฒนากลไก/กระบวนการ แก้ปัญหาอย่างสันติวิธีเพื่อสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจกันของคนในสังคม

พระมหาประกอบ กิตฺติญาโณ (อิ่มจิตร) และจรัส ลีกา (2564, หน้า 51) ได้กล่าวว่า การพัฒนาสังคมที่จะประสบความสำเร็จต้องเกิดความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมที่มีความเห็น และการยอมรับกฎกติกาของสังคมที่ตั้งขึ้นในฐานะที่เป็นธรรมนูญชุมชน และทุกคนในสังคมต้องลดความเห็นแก่ตัวออกจากใจด้วยการมีจิตสาธารณะที่มุ่งเพื่อประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ตน และลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคม ลักษณะดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่ความเป็นสังคมแห่งการพึ่งพาโดยมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนา

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาสังคม เป็นการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจไปพร้อมกับการเรียนรู้ ของคนทุกกลุ่ม ทุกวัย ตลอดชีวิต เสริมสร้างสุขภาวะของคนให้มีสุขภาพที่แข็งแรงทั้งกาย ใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข มุ่งสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสังคมให้มีรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และให้ความสำคัญกับการบริหารชุมชนเข้มแข็ง สร้างความมั่นคงทาง

เศรษฐกิจชุมชน โดยทำแผนแม่บทชุมชนแบบมีส่วนร่วม และเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร โดยสร้างความเป็นธรรมในสังคมให้ยั่งยืน และพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคม

2.1.5 ระบบการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องที่บุคคล กลุ่มบุคคลต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เนื่องด้วยเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับบุคคล สังคม ซึ่งมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง การทำความเข้าใจต่อระบบการพัฒนาสังคมยิ่งทำให้บุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถปรับโลกทัศน์ในการมองหาวิธีการพัฒนาที่แตกต่างไปจากอดีต

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561, หน้า 314) ได้กล่าวถึง ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ระบบมนุษย์ มนุษย์ในฐานะเป็นตัวกระทำเป็นผู้มีเจตน์จำนงหรือมีความต้องการ และต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความต้องการประเภทฉันทะ (ความต้องการที่ดีพอดี) การพัฒนามนุษย์ต้องพัฒนาให้ครบ 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา 2) ระบบสังคม จะต้องทำให้สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีระบบระเบียบยุติธรรม ส่งเสริมการทำดีเอื้อต่อการทำประโยชน์กันและกัน มีความมั่นคง มีสันติภาพ ไม่ทำลายธรรมชาติ เกื้อหนุนธรรมชาติ 3) ระบบธรรมชาติ มนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่ควรคิดเอาชนะธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติหากควรมีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ แล้วพัฒนาและอนุรักษ์ธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะเป็นแหล่งอำนวยความงาม ความรื่นรมย์ช่วยพัฒนากาย จิตใจ และปัญญาของมนุษย์ 4) ระบบเทคโนโลยี เทคโนโลยีทำให้เพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์เพิ่มความสุขความสะดวกสบายให้กับมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยีมีทั้งส่วนที่เป็นผู้ผลิตเองและเป็นผู้ใช้การใช้ต้องมุ่งคุณค่าแท้ คือ ใช้เทคโนโลยีอย่างเต็มความสามารถด้วยสติและปัญญาในการนำไปพัฒนามนุษย์และธรรมชาติ

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2549, หน้า 96-105) ได้สังเคราะห์ระบบการพัฒนาสังคม แบ่งออกเป็น 5 ระบบ ดังนี้

1) ระบบครอบครัว วิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างครอบครัว ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นพ่อแม่และบุตรเป็นเบื้องต้น เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นมาครอบครัวจะกลายเป็นครอบครัวขยายมีสมาชิกมากขึ้น ซึ่งนอกจากพ่อแม่และบุตรแล้ว จะมีญาติพี่น้องคนอื่น ๆ อาศัยอยู่ด้วยในครอบครัวเดียวกันกลายเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) แต่ถ้ามีสมาชิกที่เป็นเฉพาะพ่อ แม่ และลูกอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ซึ่งเรียกว่าครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ในสังคมไทยพบว่ามีครอบครัวขนาดเล็กหรือครอบครัวเดี่ยว ส่วนในสังคมชนบทครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยายและบทบาทของครอบครัวทั้งสองแบบนี้โดยพื้นฐานแล้วมีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามบริบทของสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยครอบครัวมีบทบาทในการพัฒนาสังคมมากที่สุดในการมีชีวิตอยู่รอดของสมาชิกที่ เกิดมาใหม่รวมทั้งบทบาทด้านอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งสามารถกล่าวได้ดังต่อไปนี้ 1.1) การฝึกอบรมให้รู้จักระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีของสังคม ครอบครัวทำหน้าที่ฝึกอบรมสมาชิกที่เกิดมาใหม่ให้รู้จักกฎเกณฑ์ที่ดีในสังคม (Socialization) และสามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระเบียบกฎเกณฑ์ ที่สังคมมาใช้บังคับ ครอบครัวจึงมีหน้าที่ในการอบรมสมาชิกให้รู้จักบทบาทและปฏิบัติตามบทบาทนั้น ๆ อย่างเหมาะสม เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของลูกและที่สำคัญบทบาทของผู้ที่เป็น

สามีและภรรยาจะพึงปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเหมาะสมรวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ ดีกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมอีกด้วย 1.2) การอบรมสั่งสอนให้สมาชิกที่เกิดมาใหม่เป็นคนดีโดยการห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว และผิดจากศีลธรรมอันดีงาม พัฒนาให้มีความรู้ทำแต่ความดีมีทักษะสามารถช่วยตัวเองและประกอบอาชีพสุจริตเลี้ยงตนเองและคู่ครองของตนเองในอนาคต ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ให้มีคุณสมบัติเป็นพลเมืองดีของสังคมอีกด้วย 1.3) การพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว (Family Solidarity) ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงและมีความสุข กระบวนการ ในการพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ประกอบด้วยการเตรียมตัวของคู่สมรสให้มีความพร้อม ก่อนมีครอบครัว การเรียนรู้ในบทบาทของสามีภรรยา การมีการงานที่มั่นคงและสุจริตเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวอย่างพอเพียง การอบรมพัฒนาคู่ครองให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน การรู้จักอดออม ทรัพย์ที่หามาได้และรู้จักใช้สอยอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด การมีความโอบอ้อมอารีต่อกัน มีความกตัญญูรู้จักคุณของบุพการีและการมีความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ การทำให้ครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงซึ่งเป็นการพัฒนาสังคมให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนและมีผลทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีความสูงส่งตามมาตรฐานชีวิตที่ดีและที่พึงปรารถนา

2) ระบบการศึกษา ซึ่งระบบการศึกษา หมายถึง แบบแผนบรรทัดฐานเพื่อการศึกษาอบรม โดยเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียนการสอน การถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ความคิดต่าง ๆ การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสมาชิกให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ถือเป็นกระบวนการพื้นฐาน ที่พบเห็นในทุกสังคมทั้งในชนบทและในเมืองและทุกระดับ ข้อแตกต่างจะอยู่ที่ระบบการเรียนการสอน ลักษณะผู้เรียน ผู้สอน ตารางที่สอน สื่อที่ใช้ในการสอน และวิธีการในการสอน ในสังคมไทยปัจจุบันรูปแบบการศึกษาจะมี 3 อย่าง คือ การศึกษาอย่างเป็นทางการหรือการศึกษาในระบบ การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการหรือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้ระบบการศึกษามีบทบาทที่สำคัญมากในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ดังนี้ 2.1) มุ่งพัฒนาให้เกิดความรู้ (พุฒิศึกษา) ในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลปรารถนาจะรู้เพื่อเป็นการพัฒนาโลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตให้กว้างไกลและสามารถรับรู้สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกได้อย่างกว้างขวางอันเป็นการช่วยให้ชีวิตมีความหมาย มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การศึกษาช่วยให้บุคคลรู้จักสังคมที่ตนอยู่อาศัยและสังคมล้อมรอบว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีวัฒนธรรมเป็นอย่างไร ดำรงอยู่ได้อย่างไร มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นอย่างไร มีปัญหาเป็นอย่างไร เมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจในสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมแล้วจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมรอบชุมชนได้อย่างมีความสุขพอสมควรแก่สถานภาพ 2.2) มุ่งพัฒนาให้บุคคลรู้จักใช้ความรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง (พลศึกษา และโภชนาการศึกษา) รู้จักหลีกเลี่ยงและงดเว้นพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของตนเอง และของบุคคลอื่น การศึกษาช่วยให้บุคคลรู้จักวิธีการทำตนให้แข็งแรง เช่น การออกกำลังกายและ รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะอนามัยและครบหมวดหมู่ของโภชนาการที่จำเป็นต่อการ ดำรงอยู่และการพัฒนาการเจริญเติบโตของชีวิต 2.3) มุ่งพัฒนาให้บุคคลใช้ความรู้ในการประกอบสัมมาอาชีวะ สามารถพึ่งตนเอง และเลี้ยงดูรับผิดชอบให้มีความสุขได้ (หัตถศึกษา) โดยไม่สร้างปัญหาและสร้างภาระให้แก่สังคม จุดมุ่งหมายของการศึกษาข้อนี้จะเห็นได้ในการจัดการศึกษาในและนอกระบบการศึกษา เช่น อาชีวศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น

เป็นต้น แม้กระทั่งการศึกษาในระดับสูง เช่น อุดมศึกษาก็เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาให้บุคคลมีวิชาชีพติดตัวสามารถใช้ความรู้ไปทำงาน ในหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข 2.4) มุ่งพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมและมีจริยธรรม (จริยศึกษา) ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ไม่ฝ่าฝืนขนบธรรมเนียมกฎระเบียบ และบรรทัดฐานทั้งหลาย ของสังคม ซึ่งจะมีผลทำให้สังคมสงบสุขปราศจากการเบียดเบียน นอกจากนี้การศึกษายังช่วยให้บุคคลมีจิตสำนึกรับผิดชอบ รู้จักควบคุมตนเอง รู้จักแยกพิจารณาว่าอะไรผิดอะไรถูก และมีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูง การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยการอบรม และปลูกฝังให้บุคคลมีจริยธรรมควบคู่ไปด้วย จึงจะทำให้ชีวิต บุคคลมีคุณภาพอย่างแท้จริง ระบบการศึกษาเป็นระบบที่เชื่อมโยงกับระบบอื่น ๆ ในสังคมอย่างใกล้ชิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้มีทักษะสูงขึ้นและมีอุดมการณ์ในชีวิตที่สูงส่งดีงาม ซึ่งจะทำให้บุคคลพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานในระบบอื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม

3) ระบบเศรษฐกิจ เป็นระบบที่มีบทบาทสูงมากในสังคมปัจจุบัน และสังคมปัจจุบันดูจะให้ความสำคัญแก่ระบบเศรษฐกิจมากกว่าระบบสังคมอื่น ๆ คนในสังคมปัจจุบันมีความเชื่อว่าหากระบบเศรษฐกิจได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนดีแล้วระบบอื่นในสังคมจะปรับตัวอย่างมั่นคงตามไปด้วย แต่ความเชื่อดังกล่าวอาจจะไม่เป็นจริงก็ได้ในบางสังคมแม้ว่าระบบเศรษฐกิจได้รับการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองสูงแต่ก็เผชิญกับปัญหาอาชญากรรม ปัญหาฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาการทุจริต ปัญหาสาธารณสุข และปัญหามลภาวะ ดังเช่นในสังคมเมืองขนาดใหญ่ทั้งในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก โดยความหมายของระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิต การผลิต การบริโภค และการจำหน่ายสิ่งที่ผลิตไปยังตลาดหรือผู้ที่ต้องการให้ได้รับการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพและอย่างประหยัดที่สุด ระบบเศรษฐกิจยังเป็นระบบที่สัมพันธ์กับการจัดระเบียบทรัพยากรธรรมชาติ การจัดระเบียบวัฒนธรรมและแรงงานของมนุษย์เพื่อดำรงและส่งเสริมสวัสดิการทางวัตถุของมนุษย์ระบบเศรษฐกิจจึงได้รับการตีค่าในระดับสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่เน้นวัตถุนิยม สังคมใดที่ให้ความสำคัญแก่วัตถุเหนือกว่ามิติด้านอื่น สังคมนั้นจะหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาวัตถุจะไม่ให้ความสำคัญ แก่มิติด้านอื่นของชีวิต ในที่สุดสังคมนั้นจะตกเป็นทาสของวัตถุสังคมที่ตกเป็นทาสของวัตถุจะวุ่นวายไปกับการแข่งขันในการแสวงหาวัตถุอย่างไม่รู้จักเพียงพอพระพุทธศาสนาเรียกสังคมแบบนี้ว่า สังคมแห่งความโลภ คือ สังคมที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจกระแสกิเลสคือความโลภอันเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์ไม่รู้จักพอ ระบบเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันพิจารณาตามแบบแผนการผลิตการจำหน่ายและการบริโภค ระบบเศรษฐกิจอาจจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ 3.1) ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีสมาชิกในสังคมมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวอย่างชอบธรรมตามกฎหมายและมีเสรีภาพ ในการประกอบอาชีพตามความสนใจ ความถนัด และความรู้ความสามารถโดยจะต้องเป็นอาชีพสุจริต สมาชิกในสังคมต้องมีเสรีภาพในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการตามรสนิยม ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนี้ เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันใน การผลิตและการจำหน่ายไม่มีการผูกขาดการผลิตและการจำหน่ายรัฐบาลเข้ามาแทรกแซงน้อยมาก โดยรัฐเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการกำหนดราคาอย่างเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค 3.2) ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ให้เสรีภาพแก่ปัจเจกบุคคลในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รัฐจะเข้ามามีบทบาทในการควบคุมและกำหนด การผลิตการจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภค สมาชิกจะไม่มีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองผลผลิตของตน ที่หามาได้ทั้งหมด รัฐจะเข้ามา

จดการผลผลิตต่างๆ บุคคลในสังคมจะต้องทำงานแต่จะได้รับผลตอบแทน ตามความจำเป็นเท่านั้น 3.3) ระบบเศรษฐกิจรัฐสวัสดิการ เป็นระบบเศรษฐกิจผสมที่ดึงเอาส่วนที่ดีของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมมาผสมกันแล้วกลายเป็นระบบเศรษฐกิจ แบบสวัสดิการสังคม ระบบเศรษฐกิจแบบนี้จะทำให้ความสำคัญแก่สวัสดิการด้านการศึกษา สาธารณสุข และดูแลผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และสตรีรวมทั้งสวัสดิการแก่คนว่างงาน ดังที่ปฏิบัติกันในประเทศแถบ สแกนดิเนเวียในยุโรปตะวันตก และประเทศไทยปัจจุบันก็รับเอารัฐสวัสดิการมาใช้เป็นนโยบายต่างประเทศ 3.4) ระบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ริเริ่มตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชของไทย โดยเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีรูปแบบการดำเนินการตาม ทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำริขึ้น ระบบเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้คนทำงาน เพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวให้พอเพียงแก่การดำรงชีวิตปราศจากการเป็นหนี้สินมีการอุ้มชูกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำรัสไว้โดย มีการอัญเชิญกระแสพระราชดำรัสมาตีพิมพ์ในธนบัตรใบละหนึ่งพันบาทของไทยว่า “เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง” ประเทศ ไทยปัจจุบันรับเอาระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายการพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชนซึ่งจะมีส่วน ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน อนึ่งการที่คนไทยยอมรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ง่ายและรวดเร็วส่วนหนึ่งก็มา จากคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นเรื่องของการพึ่งตนเอง การรู้จักประหยัด การเอื้อเฟื้ออุ้มชูกัน และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่อิงอยู่กับคำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องการรู้จักประมาณ พอเพียง (มัตตัญญุตา) การประกอบอาชีพสุจริต (สัมมาอาชีพ) การไม่ทำลายระบบ นิเวศวิทยา ความรักความกรุณาและการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทเด่นชัดมาก ในการพัฒนาบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยให้มีความมั่นคงและยั่งยืนอย่างเป็นบูรณาการ

4) ระบบการเมืองการปกครอง เป็นระบบที่มีความสำคัญยิ่งของโครงสร้างสังคมไทย โดยเป็นระบบที่ประสานความเชื่อมโยงกับส่วนอื่น ๆ ของสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและทำหน้าที่ป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และทำหน้าที่พัฒนาส่งเสริมความก้าวหน้าทุกด้านในสังคม ทั้งนี้โดยอาศัยกลไกของรัฐ คือ รัฐบาล และรัฐบาลใช้อำนาจตามกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ ระบบการเมืองการปกครอง หมายถึง แบบแผนการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคม ป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม และพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และทางศีลธรรมของสังคม รูปแบบการเมืองการปกครองในโลก ประกอบด้วย ระบบประชาธิปไตย ระบบเผด็จการ และระบบคอมมิวนิสต์ ในประเทศไทยระบบประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองในอุดมคติของสังคมไทย ประเทศไทยได้ยอมรับระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ตั้งแต่ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชระหว่างนี้ก็มีระบบเผด็จการเกิดขึ้นมาบ้างและยังขาดตอนไปเป็นเวลาหลายปีโดยทั่วไประบบการเมืองการ ปกครองของไทยมีบทบาทในการพัฒนาสำคัญ ดังต่อไปนี้ 4.1) ส่งเสริมความปรองดองสามัคคีระหว่างกลุ่มบุคคลในชาติ 4.2) พัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการคมนาคม 4.3) พัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ศีลธรรม และความปลอดภัยในสังคม 4.4) พัฒนาอุปกรณ์ป้องกันภัยและอันตรายต่าง ๆ จากสังคมภายนอกและจาก

ธรรมชาติ 4.5) พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการ และลูกจ้างของรัฐและรัฐวิสาหกิจ 4.6) พัฒนาความยุติธรรม ความเสมอภาค ความก้าวหน้า ความเป็นปึกแผ่น ความ ร่วมมือกันของผู้คนในสังคม 4.7) ส่งเสริมสวัสดิการในสังคมอย่างทั่วถึง 4.8) พัฒนาจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบและรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ ในการ สร้างสรรค์ 4.9) ส่งเสริมการแข่งขันอย่างเป็นธรรมในการประกอบธุรกิจ ควบคุมมิให้มีการเอาเปรียบกันในเชิงธุรกิจและควบคุมมิให้มีการผูกขาดทางธุรกิจ 4.10 ส่งเสริมการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนต่าง ๆ ได้มีสิทธิในการดูแลตนเองอย่างรับผิดชอบและพัฒนา ท้องถิ่นตามความต้องการของตน 4.11 ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ศาสนิกชน เป็นคนดีแห่งศาสนา และเป็นคนดีของสังคมอีกด้วย 4.12 ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามกับประเทศอื่น ๆ ร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ ในการรักษาสันติภาพของโลกและพัฒนาสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมของโลกให้คงอยู่ยั่งยืน นอกจากที่กล่าวมานี้ระบบการเมืองการปกครองในการพัฒนานั้นครอบคลุมถึงเรื่อง การป้องกันและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อีกด้วย

5) ระบบความเชื่อและการปฏิบัติทางศีลธรรม ก็คือแบบแผนความเชื่อและการปฏิบัติที่ปรากฏในหลักคำสอนในศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมเสรีซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาได้ตามความเชื่อของตน โดยที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา (ประมาณ 94% ของคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา) ดังนั้น ระบบความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาจะได้รับการศึกษาและกล่าวถึงมากที่สุด ในที่นี้จะกล่าวถึงบทบาทขององค์ประกอบ พระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ ศาสนาธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธีศาสนสถาน และศาสนวัตถุรวม ทั้งสิ้น 6 ประเด็น ดังต่อไปนี้ 5.1) ส่งเสริมพัฒนาการศึกษา นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาสถาบันพระพุทธศาสนา คือ วัดและพระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยการศึกษาของประเทศไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ วัดเป็นที่เรียนสำหรับกุลบุตร โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสอนในสมัยก่อนที่จะมีโรงเรียนของรัฐบาลแบบปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของชุมชน และถึงแม้ในปัจจุบันนี้ทางรัฐบาลจะจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนก็ตาม แต่วัดยังมีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา เช่น คณะสงฆ์ได้เปิดสถานศึกษา คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตลอดจนการไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ 5.2) ส่งเสริมและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสังคม สังคมไทย มีความเป็นปึกแผ่น มั่นคงและดำรงเอกราชอยู่ได้โดยตลอดส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งสอน ให้คนไทยมีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความรักความเมตตาต่อเพื่อนร่วมชาติ 5.3) ส่งเสริมและพัฒนาสวัสดิการสังคม พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนช่วยในการปลอบโยนจิตใจของบุคคล กล่าวคือ บุคคลที่ได้รับความเดือดร้อนทางจิตใจอันเนื่องมาจากความทุกข์ เพราะความผิดหวังในชีวิตหรือเพราะเหตุอื่นใดก็แล้ว แต่พระพุทธศาสนาจะสอนให้เข้าใจว่าความทุกข์ เป็นเรื่องที่จะต้องเกิดมาพร้อมกับชีวิต ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีปัญญารู้เท่าทันถึงกันเหตุของความทุกข์ และจะต้องพยายามหาวิธีการที่จะแก้ความทุกข์นั้น 5.4) ส่งเสริมและควบคุมสังคมให้มีความเป็นปกติสุข คำสอนของพระพุทธศาสนาช่วยให้สังคมมีความเป็นปกติสุขและปราศจากปัญหาวุ่นวายทางสังคมได้เป็นอย่างดี เช่น ศีล 5 เป็นต้น การรักษาศีลช่วยให้เรามีความรักและความเมตตาต่อบุคคลอื่นไม่เห็นแก่ตัว ข้อนี้จะมีผลทำให้อาชญากรรมลดน้อยลงซึ่งเป็นการควบคุมสังคมไปในตัว 5.5) ส่งเสริมและอบรมบุคคลให้มีความรู้ระเบียบกฎเกณฑ์และประเพณีในสังคม สถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญมากในการฝึกอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบกฎเกณฑ์และประเพณีต่าง

ๆ ในสังคมทำให้บุคคลรู้จักปรับตัวเข้ากับสังคมได้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เช่น สอนให้รู้จักผิดชอบต่อชีวิต สอนให้ปฏิบัติตนโดยถูกต้องต่อหน้าที่โดยไม่ให้เกิดความสับสนต่อบทบาทและหน้าที่ นอกจากนี้พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ในสังคมมักจะได้รับการรักษาไว้เป็นอย่างดีในวัด เช่น พิธีกรรมเวียนเทียน พิธีกรรมทอดกฐิน พิธีกรรมการบวช ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น 5.6) ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม พระพุทธศาสนามีบทบาทสูงมากในการพัฒนาวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติไทยส่วนใหญ่เป็นผลมาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมของไทยอันเป็นผลมาจากการยอมรับและปฏิบัติตามคำสอน ของพระพุทธศาสนามีหลายอย่าง ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางรูปธรรมและนามธรรม เช่น สถาปัตยกรรม และประติมากรรมซึ่งปรากฏในการสร้างวัด โบสถ์วิหาร เจดีย์พระพุทธรูป ซึ่งมีลักษณะสวยงามเป็น จุดเด่นทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า และเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวภายในประเทศนำเงินตราจาก ต่างประเทศมาสู่ประเทศไทยปีละหลายแสนล้าน อิทธิพลที่มีต่อวรรณกรรมไทยซึ่งปรากฏว่ามีวรรณคดี ที่สำคัญหลายเรื่องที่เรียบเรียงจากพระพุทธประวัตินิทานชาดก และตำนานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และอิทธิพลที่สำคัญมากทางพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ก็คือ อิทธิพลของคำสอนพระพุทธศาสนาที่ช่วยกล่อมเกลาให้คนไทยเชื่อในผลของการทำความดีมีจิตใจเมตตา และโอบอ้อม อารีต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก มีความเคารพเชื่อถือผู้อาวุโส มีความกตัญญูรู้คุณของบุพการีมีความสงบเสงี่ยมอ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตใจไม่ผูกพยาบาทและรู้จักให้อภัย

สรุประบบการพัฒนาสังคม คือ ระเบียบวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในครอบครัวและชุมชน ขจัดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างสังคมให้เข้มแข็ง มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เอื้อต่อกัน มีความยุติธรรม ซึ่งครอบคลุมไปถึงระบบย่อยต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ ระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครอง ระบบความเชื่อและการปฏิบัติทางศีลธรรม

2.1.6 แนวคิดในการพัฒนาสังคม

ดิเรก ฤกษ์หร่าย (2552, หน้า 30) ได้กล่าวว่า แนวคิด (concept) หมายถึง ความคิดแสดงถึงความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีเหตุมีผลที่ยังไม่ได้มีการทดสอบแต่กำหนดขึ้นจากพื้นฐานของการกระทำของตนเองหรือจากการรวบรวม สังเกตปรากฏการณ์ทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์กันของคนกับคน คนกับกลุ่ม/สังคม กลุ่ม/สังคมกับกลุ่ม/ สังคม แล้วประมวลด้วยการสังเคราะห์และวิเคราะห์ในประเด็นที่สำคัญ แล้วสรุปเป็นความคิดรวบยอดให้เห็นภาพรวมทั้งรูปธรรมและนามธรรม เพื่อใช้ในการนำของการกระทำในสภาวะที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมทั้งกาลเทศะในการบรรลุเป้าหมาย ดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2549, หน้า 118-120) ได้ให้แนวคิดในการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นกลุ่มแนวคิดที่เน้นว่า การพัฒนาสังคมจะต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ เน้นการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้นตามไปด้วย โดยมีสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องบริโภคต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาสังคมนี้ก่อให้เกิดแนวคิดการยึดวัตถุและการบริโภควัตถุในที่สุด ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ก็คือ การพัฒนาสวัสดิการสังคม การพัฒนาสวัสดิการ สังคมเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการให้สวัสดิการแก่คนด้อยโอกาส คนอ่อนแอ

และคนที่ถูกทอดทิ้งจากสังคม หรือกลุ่มคนที่นักวิชาการกลุ่ม หนึ่งเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มคนชายขอบ” (marginal man) ความมั่นคงของสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้ ตราบเท่าที่ยังไม่มีการกระจายสวัสดิการได้อย่างทั่วถึงทุกคนในสังคมโดยเฉพาะแก่กลุ่มคนชายขอบ ซึ่งประกอบด้วยคนเร่ร่อนพเนจร คนพิการ คนชรา คนไร้ สัญชาติ และคนที่ถูกทอดทิ้ง แนวคิดสวัสดิการสังคมได้ครอบคลุมถึงการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งภาครัฐจะต้องเป็นหลักรับผิดชอบในการสงเคราะห์บุคคลที่ยากไร้และถูกทอดทิ้ง 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต (Quality of Life) หมายถึง ชีวิตที่มีความสุข มีความพอใจในชีวิต ชีวิตที่มีสวัสดิภาพ ภาวะที่บุคคลได้เรียนรู้และเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง รวมทั้งการมีอิสระหลุดพ้นจากความต้องการ การมีหน้าที่การงานตามที่ต้องการและสภาวะ การเรียนรู้ที่ดีทางกาย ทางจิตใจ และทางสังคมซึ่งไม่เพียงแต่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมจึงรวมเอากระบวนการสร้างความเป็นปึกแผ่น ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายขั้นต้นของการพัฒนา คุณภาพชีวิตในสังคม ต่อจากนั้นจึงเสริมด้วยการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในชีวิต การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพวัฒนธรรมในทางวัตถุ และทางนามธรรมในสังคม 3) การผสมผสานระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สวัสดิการ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม กลุ่มแนวคิดดังกล่าวนี้ มองเห็นว่าการพัฒนาสังคมจะต้องดำเนินการพร้อม ๆ กับทางด้านเศรษฐกิจ สวัสดิการและคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ระบบการพัฒนาที่มีการแยกส่วนที่จะทำให้เกิดการเสียสมดุล และจะก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา เช่น หากเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวโดยละเลยการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม จะทำให้สังคมสูญเสียความสมดุลระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมหลายอย่างตามมารวมทั้งการสูญเสียธรรมชาติสิ่งแวดล้อม 4) การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดการพัฒนาสังคมที่ได้รับการสนับสนุน เป็นอย่างมากในขณะนี้ ก็คือแนวคิดที่ว่าการพัฒนาสังคม คือการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดนี้พิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสาหรับการดาเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง คุณธรรมจริยธรรม และการพัฒนาด้านอื่น ๆ ในสังคมจะไม่ประสบผลสำเร็จหากประชาชนไม่มีส่วนร่วมตั้งแต่ตอนเริ่มต้น แนวคิดการมีส่วนร่วมไม่ได้จำกัดอยู่กับประชาชนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงประชาชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องมีหลายระดับโดยเริ่มต้นตั้งแต่ระดับความคิด ร่วมรับรู้ ร่วมแสดง วิสัยทัศน์ ร่วมเสียสละเวลาสิ่งของ ร่วมพิจารณาร่วมแก้ไขปัญหาและร่วมรับผิดชอบ เป็นต้น การพัฒนาสังคมจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบาย ตั้งแต่จากระดับฐานรากของสังคม จนถึงระดับผู้บริหารประเทศชาติ ในอดีตการกำหนดแผนและนโยบายการพัฒนาสังคมจะ มาจากระดับผู้บริหาร (Top-down Planning) ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามความต้องการของประชาชนใน ชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น ในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบันการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดแผนและกำหนดแผนการพัฒนาชุมชน จึงได้รับการสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่นเบื้องต้นนั้น ถือว่าเป็นการกระจายอำนาจความรับผิดชอบไปยังประชาชน เพื่อให้ประชาชนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน และมีความสุขสมควรแก่อัตภาพ และ 5) การพัฒนาความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคม ตัวชี้วัดการพัฒนาสังคมที่สำคัญ ก็คือ ความเสมอภาคและความยุติธรรมที่สังคมมีให้แก่สมาชิกในสังคมทุกคน ความเสมอภาคเป็นความคิดทางการเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาโครงสร้างสำคัญของสังคมที่เอื้อประโยชน์

ด้านต่างๆ ให้แก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันกล่าวคือประชาชนในสังคมมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกันในการทำงาน การได้เลื่อนตำแหน่ง การได้รับสถานภาพทางสังคมอย่างเสมอภาคกัน การได้รับการคุ้มครองดูแลและสวัสดิการต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ถูกจำกัดเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา เพศ และวัย เป็นต้น สำหรับความเป็นธรรมในสังคมมักจะใช้ควบคู่กับความเสมอภาค ความเป็นธรรมจะใช้ในเรื่องการใช้กฎหมายอย่างถูกต้องและเป็นธรรมรวมทั้งการจัดทรัพยากรธรรมชาติอย่างเสมอภาคและการให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษแก่คนที่ด้อยโอกาส

ดิเรก ฤกษ์หร่าย (2552, หน้า 30-31) ได้กล่าวถึงแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาสังคม แนวคิดด้านปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ได้แก่ 1) การร่วมมือร่วมใจด้วยการอาสาสมัคร (voluntary participation) ในสังคมเป็นแนวคิดพื้นฐาน ที่เกิดจากการที่สังคมมีการหล่อหลอมและปลูกฝังแก่คนในสังคมให้มีการแบ่งปัน(sharing)และการเอื้อเฟื้อ เอื้ออาทร (caring) ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยสมานฉันท์และเกี่ยวข้องกับพรหมวิหารสี่ (เมตตากรุณามุทิตา อุเบกขา) ที่ทำ ให้มนุษย์อยู่ด้วยการไม่เบียดเบียนกัน แต่ส่งเสริมสนับสนุนกันให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ควรจะกระทำ และกระทำด้วยอาสาสมัครโดยไม่หวังผลตอบแทน การร่วมมือร่วมใจเริ่มต้นจากการสนองความคาดหวังในเรื่องความต้องการความพึงพอใจการเพิ่มคุณค่าของตนเองให้บรรลุได้ก่อนในระดับหนึ่ง แล้วจึงเข้าร่วมอาสาสมัครกระทำการต่อปัญหาร่วม ความต้องการร่วม ความสนใจร่วม ของ องค์กร ชุมชน สังคม ด้วยการเข้ารวมกลุ่มที่มีรูปแบบของการบูรณาการ เพื่อกระทำหน้าที่ได้เต็มที่และรับประโยชน์ร่วมแบบชนะ-ชนะ ที่มีการจัดสรรอย่างยุติธรรม กิจกรรมเข้าร่วมกลุ่มที่เป็น “จิตอาสา” นั้นต้องเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมที่เกิดผลในเรื่องการ มีรายได้เพิ่มคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) การสร้างการเข้าถึงโอกาสที่เท่าเทียมกัน การรักษาและทะนุบำรุงทรัพยากร ความมีอิสรภาพในการดำรงชีวิต 2) แนวคิดด้านเครือข่าย เน้นการสร้างเครือข่ายในกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนที่มีปัญหาร่วม ความต้องการร่วม ความสนใจร่วม และเกิดกลุ่มธรรมชาติ แล้วกลายเป็นกลุ่ม/เครือข่ายที่เป็นทางการ ที่มีผลประโยชน์ร่วม ไม่ใช่การเน้นเครือข่ายทางสังคม (social network) ดังเช่น ในการเชื่อมการสื่อสารเครือข่ายการเรียนรู้ทางอินเตอร์เน็ตหรืออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน หรือสื่อสารกันอย่างไม่เป็นทางการ เครือข่าย (network) ในการพัฒนาสังคมจะเน้นความหมายถึง “การรวมตัวของคน/กลุ่ม/องค์กร/ เป้าหมายในรูปแบบของการบูรณาการ ซึ่งเน้นสิ่งต่อไปนี้ (ก) ความเท่าเทียมกัน (ข) ความมีอิสระปกครอง ตนเองไม่ขึ้นกับใคร (autonomous) (ค) การสนับสนุนส่งเสริมที่เป็นประโยชน์ต่อกันในเรื่องการถ่ายผ่าน/ ถ่ายโอน (transfer) ที่ทำ ให้เกิดการบรรลุเป้าหมาย (ง) การแสวงหาจุดร่วมสงวนจุดต่าง ที่ทำให้เกิดความสมานฉันท์และทำให้เกิดฉันทามติ/ข้อตกลงร่วม (consensus) ที่เกิดประโยชน์ร่วมแก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยการมีผู้ประสานงานที่เหมาะสมในการดำเนินการ ด้านการระดมพลังสมอง และกำหนดการปฏิบัติการที่เหมาะสม” ดังนั้นเครือข่ายที่จะเน้นนี้ต้องเป็นการรวมตัวแบบบูรณาการเท่านั้น

โครงสร้างเครือข่าย เครือข่ายแบบที่กล่าวมานี้อาจจะมีรูปแบบได้ดังนี้ 1) เครือข่ายชั้นเดียว (single level) กระทำการที่อาจจะไม่มีศูนย์กลาง แต่มีผู้ประสานงานที่ผลัดเปลี่ยนตามความเหมาะสม เช่นสหภาพยุโรปมี 27 ประเทศ เข้ามาบูรณาการกันและประชาคมอาเซียนในปี 2558 หรือเครือข่ายทางการเกษตรของบริษัทเอกชน เช่น เครือเจริญโภคภัณฑ์หรือเครือข่ายมะม่วงที่ฉะเชิงเทรา หรือเครือข่ายแตงแคนตาลูปที่พระนครศรีอยุธยา ฯลฯ 2) เครือข่ายหลายชั้น (multiple level network)

เสมือนหนึ่งจับเป็นสี่ชั้น ลึกลงไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังเช่นแม่บ้านในชิลีที่ต่อต้านระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในชิลีที่ทำให้เกิดการขาดแคลนเนื้อโค ในการบริโภคในครัวเรือนหรือเครือข่ายการตลาดหลายชั้น (multi-level marketing network) ของบริษัทเอกชนขายตรง (direct sale) เช่น บริษัทแอมเวย์ที่มีนักธุรกิจแปดสิบประเทศที่สนับสนุนกันและกัน

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2554, หน้า 9-10) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้ 1) เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดีกว่าเดิม 2) เป็นวิธีการ (Method) คือต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม 3) เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) การพัฒนาสังคมจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความเจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ 4) เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมจะต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอน สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสังคม

วรนุช สิปิยารักษ์ (2558, หน้า 20) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้ 1) การพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) การพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ ปัญหาและความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ทุกด้านอย่างเป็นบูรณาการ และอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม ไปจนถึงระดับประเทศ 2) การพัฒนาเป็นวิธีการ (method) การพัฒนา ประกอบด้วยวิธีการในการจัดการระบบ ทรัพยากรต่าง ๆ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง วิธีการพัฒนานี้รวมเอาการสร้างองค์การพัฒนา และเสริมสร้างทักษะและความรู้ของประชาชนในสังคมโดย ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่น 3) การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (movement) การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง อยู่กับที่ การพัฒนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการระดมความร่วมมือทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหา ความต้องการรวมตัวและตระหนักรู้ถึงปัญหาความต้องการพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนาก็มีความจำเป็นที่จะให้กลุ่มบุคคลภายใต้โครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของตน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มบุคคลจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงความคิด และทัศนคติไปในทางก้าวหน้าและสร้างสรรค์ และพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้วย 4) การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (project or program) โครงการหรือโปรแกรมเป็นการปฏิบัติการอย่างหนึ่งของการพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาต่าง ๆ ทำให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเป็นจริงขึ้นมาได้ โครงการพัฒนาที่ได้รับผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคล

กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม และสติปัญญาในองค์กร กลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ประกอบด้วยบุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ จนถึงกลุ่มผู้รักษาความสะอาด และรักษาความสงบเรียบร้อยในองค์กร 5) การพัฒนาคือการให้โอกาส (opportunity) การให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนาชีวิต สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็น คนที่จะได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น คือ คนยากจนหรือคนด้อยโอกาส ยิ่งด้อยโอกาสมากที่สุดยิ่งควรได้รับโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยในการได้รับสิทธิมากขึ้นในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (social justice) และการพัฒนาคุณภาพของคน

นอกจากนี้แนวคิดและกระบวนการพัฒนาสังคมนั้นเป็นการบูรณาการความรู้และหลักการของศาสตร์สาขาต่าง ๆ ทั้งจากสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมวิทยา-มนุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา จิตวิทยาสังคม การบริหารศาสตร์ ฯลฯ เข้ามาผสมผสานแล้วสร้างองค์ความรู้และกระบวนการขึ้นมาใหม่ในเชิงบูรณาการ ดังนั้น การศึกษาวิชาการด้านการพัฒนาสังคมจึงจำเป็นต้องความรู้พื้นฐานการพัฒนาของศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดเข้าใจต่อกระบวนการพัฒนา การปฏิสัมพันธ์ในสังคม ความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้

แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพัฒนาการของสังคมไว้ในคัมภีร์อัญคัญญสูตร (ม. มู.(ไทย), 15/51/143-161) ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า เมื่อมนุษย์มีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตร่วมกันจึงได้กระทำกิจน้อยใหญ่เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านกายและจิตใจ มารวมตัวกันเป็นสังคม เป็นหมู่คณะ เพื่อช่วยเหลือดูแลกันและกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ต่อมามีบุคคลบางพวก บางหมู่ได้มีการละเมิดในข้อตกลง ละเมิดกติกาของหมู่ชน เช่น ทำลายชีวิตและทรัพย์สิน มีการโกหกหลอกลวงว่าร้ายซึ่งกันและกันด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะทิฏฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก เมื่อบุคคลและสังคมเดือดร้อนเพราะการกระทำของบุคคลบางกลุ่มจึงทำให้มีการแสวงหาระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ต่อมาจึงสมมติให้มีกษัตริย์ มีผู้ปกครอง และมีกระบวนการเพื่อให้คนในสังคมนั้นดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาคน และหากยังมีการล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันจึงให้มีการลงโทษทางสังคม เพื่อให้สังคมและบุคคลดำรงชีวิตที่ดีต่อไปได้ โดยในตอนสุดท้ายของพระสูตรเรื่องพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความแตกต่างของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นเพราะการกระทำและความประพฤติเท่านั้น ชาติกำเนิดไม่ใช่เครื่องบ่งชี้ถึงความดีและเลวของมนุษย์ได้และหมู่สัตว์เหล่านั้นจะดีเลวก็ด้วยการกระทำของตนเองเป็นไปตามอำนาจแห่งการกระทำ

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาสังตามหลักพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นการส่งเสริมให้บุคคลและสังคมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีกระบวนการพัฒนาทางศีล สมาธิ ปัญญา ไปสู่การงดเว้นจากการกระทำบาป การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการพัฒนาจิตใจ โดยมีเป้าหมายหลักคือ “การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน” แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานี้ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” และ “การพัฒนาระบบที่เกื้อกูล” ที่หมายถึงการพัฒนาสังคมแห่งกัลยาณมิตรเพื่อให้บุคคลและสังคมมีความเกื้อกูลต่อกัน มีการแบ่นปันความสุข และการสร้างสรรค์ความดีงามภายใต้การเข้าใจถึงหลักความจริงของสรรพสิ่ง

แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวสังคมวิทยา ในทฤษฎีสังคมวิทยามอง การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ในสังคม โดยเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลต่อการดำเนินชีวิตและการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการเปลี่ยนสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง สถาบันศาสนาและวัฒนธรรม หรือสิ่งที่เกี่ยวกับสังคมทั้งหมด การพัฒนาสังคมตามแนวคิดทางสังคมวิทยานี้ มุ่งเน้นศึกษาการพัฒนาบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับสังคมเพื่อให้เข้าใจมนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคมและเข้าใจสังคมในฐานะระบบที่มีบทบาทต่อการกำหนดสิทธิหน้าที่ของบุคคลและสังคมหรือตามสถานภาพที่มนุษย์ได้รับในสังคม โดยมีสถาบันทางสังคมคอยขัดเกลาหรือพัฒนาบุคคลให้ไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์การทำให้คนในสังคมอยู่รวมกันอย่างมีระเบียบ แบบแผน ภายใต้กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งสิ่งที่ใช้ในการจัดระเบียบสังคม ได้แก่ ค่านิยม วิถีประชา จารีต กฎศีลธรรม กฎหมาย เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาสังคมในมิติของสังคมวิทยาจึงเป็นกระบวนการที่เกื้อกูลต่อการสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ มีระบบ ระเบียบ แบบแผนที่ดีของสังคม (เสริมศักดิ์ ผาพันธ์, 2539, หน้า 1-5)

แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์ แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มองว่า การพัฒนาสังคม คือ กระบวนการเสริมสร้างความเจริญเติบโต ความมั่นคง และความเป็นอยู่ที่ดี โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ เช่น ผลผลิตมวลรวมของประเทศ รายได้ที่เพียงพอต่อความต้องการพื้นฐานของบุคคล คุณภาพชีวิต เป็นต้น โดยเศรษฐศาสตร์มุ่งศึกษาว่า มนุษย์เลือกตัดสินใจอย่างไรในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อผลิตสิ่งของ สินค้า และการบริการ การแบ่งปันสิ่งของและบริการเหล่านั้นเพื่ออุปโภคและบริโภคระหว่างบุคคลและสถานบันต่าง ๆ ในสังคม ถึงแม้ว่าในมุมมองของเศรษฐศาสตร์จะมุ่งเน้นการแสวงหาวัตถุซึ่งเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ แต่มนุษย์ก็ยังมีสิ่งที่สำคัญกว่า คือ คนเราจะดำรงชีวิตอยู่อย่างไร ท่ามกลางความโลภ ความหลงในการสะสมวัตถุ หรืออยู่ท่ามกลางอิสรภาพทางจิตใจ การสร้างความมั่งคั่งทางวัตถุเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดในยุคแรกของการพัฒนาสังคมในเชิงเศรษฐศาสตร์

ในยุคต่อมาแนวคิดการพัฒนาของสาขาเศรษฐศาสตร์ได้มีมุมมองว่า มนุษย์จะต้องก้าวข้ามพ้นเรื่องการสะสมความมั่งคงทางวัตถุ การขยายตัวของรายได้ประชาชาติ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างรายได้ โดยไม่ละเลยความสำคัญของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่อาจจะต้องมองให้ไปไกลกว่านั้นเพื่อที่จะเข้าใจกระบวนการพัฒนาโดยอาจจะต้องตรวจสอบเรื่อง “จุดหมาย” และ “หนทาง” ของการพัฒนาให้ลึกซึ้ง ซึ่งจุดหมายของไม่ใช่เพียงแค่การแสวงหารายได้หรือความมั่นคั่งสูงสุด เพราะนั่นเป็นเพียง “หนทาง” เท่านั้น ด้วยเหตุผลเดียวกันการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้เป็นจุดหมายของการพัฒนาดังที่เข้าใจกันทั่วไปที่ถูกต้อง ก็คือ มองว่าการพัฒนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอย่มีความสุขสมบูรณ์และมีเสรีภาพ (อภิชาต สถิตนิรามัย, 2566, เวปไซด์)

แนวคิดการพัฒนสังคมตามแนวรัฐศาสตร์ แนวคิดนี้มองว่า การพัฒนาสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศหรือรัฐ เป็นบทบาทและหน้าที่ขอรัฐที่จะดำเนินการในเรื่องการตัดสินใจ การหาข้อตกลงและนโยบายสาธารณะเพื่อประโยชน์ของบคคลและสังคม โดยใช้อำนาจและกลไกการบริหารผ่านสถาบันการเมือง การปกครอง มีการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ เพื่อสร้างกระบวนการปกครองและการพัฒนารัฐที่เหมาะสมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะ (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2541,

หน้า 3) โดยแนวคิดรัฐศาสตร์นั้นมุ่งเน้นการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายในรัฐทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยเน้นบทบาทและหน้าที่ของรัฐ สถาบันการเมือง การปกครอง การใช้อำนาจ การบ่งสรรอำนาจและรูแปบบการปกครองที่จะเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม ภายใต้การใช้อำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย นอกจากนี้ ยังเน้นการพัฒนา การรวมกลุ่ม การลงคะแนนเสียง และทัศนคติทางการเมือง โดยพิจาณาถึงปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่เรียกว่า สังคมวิทยาการเมือง (Political Sociology) และเศรษฐกิจการเมือง (Political economy) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวรัฐศาสตร์ ก็เพื่อให้เกิดความสงบสุขของประชาชนและรัฐหรือที่เรียกว่าการปกครองประชาชนโดยประชาชน เพื่อประชาชน โดยมีเป้าหมายให้เกิดความเสมอภาค เสรีภาพ ยุติธรรม และภราดรภาพ ในสังคม ซึ่งอาจมีรูปแบบการบริหารจัดการและปกครองที่แตกต่างกันไปเพียงแต่จะต้องยึดหลักความถูกต้องและผลประโยชน์ของสังคมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวจิตวิทยาสังคม

แนวคิดด้านจิตวิทยาสังคมนี้ มองการพัฒนาสังคมว่า มีความเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด ทัศนะ มุมมอง ความเชื่อ ความขัดแย้ง การสื่อสาร และหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งบุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม ดังนั้น การพัฒนาจะต้องคำนึกถึงกระบวนการพัฒนาที่เป็นด้านความรู้สึกนึกคิดที่ทำให้บุคคลนั้นมีการเปลี่ยนแปลงความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมที่จะมีผลต่อสังคม โดยมอง “สังคม” เป็นการรวมตัวของบุคคล เป็นกลุ่ม เป็นคณะ เพื่อดำรงชีวิตในวิถีวัฒนธรรมและมีจุดหมายร่วมกัน ซึ่งต่างก็ตระหนักตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ดังนั้น พันธกิริยาระหว่างบุคคลที่อยู่ร่วมกัน ก็คือ ภาวะความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อกันที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคล สถาบัน องค์กร สมาคม รวมไปถึงการเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่สังคมนั้นยึดถือกัน การพัฒนาสังคมตามแนวจิตวิทยาสังคมจะทำให้เกิดเข้าใจถึงพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างกว้างขวาง และช่วยให้เข้าใจแนวคิดและการปฏิบัติของบุคคลว่า บุคคลย่อมจะมีแนวความคิดที่แตกต่างกันไป การเปิดใจให้ทุกฝ่ายมาเรียนรู้และสร้างกระบวนการพัฒนาเพื่อค้นหาเป้าหมายร่วมกัน ย่อมจะทำให้กระบวนการพัฒนานั้นมาจากความรู้สึก ความคิดเห็นที่แท้จริงของประชาชน การพัฒนาสังคมตามแนวจิตวิทยาสังคมนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อนักพัฒนาและภาคีเป็นอย่างมากที่จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

สรุปได้ว่า แนวคิดจะมีหลักนำในการปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลเต็มที่อย่างไร เพราะการพัฒนาคนนั้นต้องมีธงนำการปฏิบัติว่าจะมีประเด็นอะไรที่เป็นภาพรวม องค์รวมในแต่ละประเด็นเกี่ยวข้องอย่างไรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างเหตุปัจจัย กับผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาและมุ่งทิศทางไปยังประเด็นนั้นแม่นยำขึ้นด้วยทางเลือกใหม่ที่ก้าวข้ามความรู้เดิม และเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งแก่ชุมชน สังคมในที่สุด โดยแนวคิดที่สำคัญมี ดังนี้ 1) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการศึกษาเรียนรู้บนพื้นฐานของความดีงาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตที่มีความสุข รู้จักพอประมาณ การช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน และเสนอทางเลือกของการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน ความเสมอภาคของสังคม 2) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวจิตวิทยา โดยมุ่งเน้นไปที่การอธิบายหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจเจกบุคคล 3) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวรัฐศาสตร์ โดยมุ่งเน้นไปที่การอธิบายหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและประชาชน ประชาชนและประชาชน 4) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวสังคม

วิทยา โดยมุ่งเน้นไปที่การอธิบาย การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม 5) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์ โดยมุ่งเน้นไปที่การอธิบายหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการผลิต การจำหน่าย การจ่ายแจก ผลผลิต รวมทั้งการให้การบริการในการบริโภค

2.1.7 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

ทฤษฎีการพัฒนาสังคม มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากนักพัฒนาสังคมสามารถเรียนรู้และมีความเข้าใจในหลักแห่งความรู้ แนวคิด ทฤษฎีในการพัฒนาสังคมแล้วนั้น ย่อมส่งเสริมและเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ต่อการพัฒนาสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมนั้น ๆ ได้ ซึ่งในที่นี้ จะได้กล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ ๆ โดยจำแนกแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเป็น 7 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 41-130) ดังนี้

1) ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการสังคม
2) ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะความทันสมัย-โลกาภิวัตน์
3) ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม
4) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาและการแพร่กระจายนวัตกรรม
5) ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและสิทธิมนุษยชน
6) ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและสังคม
7) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ที่กล่าวมาข้างต้น จะได้อธิบายเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการสังคม

การพัฒนาสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย นักวิชาการในหลากหลายสาขาวิชาต่าง ๆ ได้พยายามตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการสังคม ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึงที่สำคัญ ๆ (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 42-46) ดังนี้

1.1 ทฤษฎีธรรมชาติ (The natural theory) อาริสโตเติล ได้กล่าวว่ามนุษย์โดยธรรมชาติจะอยู่ตามลำพังมิได้หรือแม้อยู่ในกลุ่มสังคมเพียงระดับครอบครัวก็ไม่พอเพียง อาริสโตเติ้ลถือว่ามนุษย์มีแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้นภายในที่จะต้องอยู่ในองค์การที่ใหญ่กว่าครอบครัวหรือแม้กระทั่งใหญ่กว่าหมู่บ้าน ซึ่งอาริสโตเติลถือว่าไม่ทำให้ชีวิตคนสมบูรณ์ มนุษย์จึงต้องดิ้นรนรวบรวมหมู่บ้าน เพื่อก่อตั้ง เป็นองค์การ การเมืองที่ใหญ่ขึ้นคือเป็นระดับนครรัฐ (จิรโชค วีระสย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, 2551, หน้า 155) นอกจากนี้ อริสโตเติล ยังเชื่อว่ามนุษย์โดยพื้นฐานแล้วมีความดีอยู่ในตัวเองและต้องการค้นหา “ชีวิตจิตใจที่สมบูรณ์ (moral perfection)” ซึ่งมนุษย์บางครั้งก็ไม่แน่ใจว่าจะค้นพบได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ยังคงค้นหาชีวิตจิตใจที่สมบูรณ์นี้โดยถือว่าเป็นความฝันอันสูงส่งของชีวิต ตามความเชื่อของอริสโตเติล มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นสัตว์สังคม (social beings by nature) ซึ่งต้องรวมกันอยู่ในกลุ่มและมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การรวมกลุ่มย่อยหรือกลุ่มใหญ่เรียกว่ารัฐ (state) จึงมาจากความต้องการและความสมัครใจตามธรรมชาติของมนุษย์ทั้งสิ้น อริสโตเติลกล่าวต่อไปอีกว่า มนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์ก็ต่อเมื่ออาศัยอยู่ในกลุ่มเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ กลุ่มมิใช่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความสมัครใจตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน แต่เป็นเครื่องนำไปสู่ชีวิตจิตใจที่สมบูรณ์ของแต่ละคนอีกด้วย แนวความคิดตามทฤษฎีธรรมชาติ กล่าวว่า การรวมกลุ่มเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ กลุ่มเป็นสิ่ง

ที่มนุษย์ต้องเผชิญ กลุ่มทำให้มนุษย์สมบูรณ์ขึ้น (วิรัช เตียงหงษากุล, 2529, หน้า 18-20) และทฤษฎีนี้ถือว่าสังคมอันประกอบด้วยบุคคลต่างอาชีพ ต่างบทบาท ต่างเพศ ต่าง ผิวพรรณ ต่างวัย ฯลฯ ย่อม "วิวัฒนาการ" คือการเปลี่ยนแปลงสม่ำเสมอ แม้บางครั้งจะเป็นไปอย่างเชื่องช้าก็ตาม ผลในทางตรรกวิทยาก็คือ แนวโน้มที่ว่าอะไรที่ได้เกิดมาย่อมดีอยู่แล้ว และไม่ควรเปลี่ยนแปลงมากนัก (จิรโชค วีระสย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, 2551, หน้า 155)

1.2 ทฤษฎีสัญญาประชาคม (The social contract theory) สำหรับทฤษฎีสัญญาประชาคมเกี่ยวพันกับสมมติฐานในเรื่อง "ภาวะธรรมชาติ" (state of nature) และ "สิทธิโดยธรรมชาติ" (natural right) ทั้งนี้โดยอ้างว่าในสมัยดึกดำบรรพ์เป็นเวลาล่วงเลยนับหมื่น ๆ ปีมาแล้ว มนุษย์โบราณยังไม่มีการรวมตัวเป็นบ้านเมืองหรือไม่มีการรวมตัวเป็นรัฐนับได้ว่าเป็นภาวะธรรมชาติ โดยขาดความสัมพันธ์เชิงการเมือง ภาวะธรรมชาติเป็นเพียงสภาพแห่งความเป็นองค์รวมของสังคม (society) ยังไม่มีสภาพเป็นสังคมการเมือง (political society or polity) ในภาวะธรรมชาติคือเมื่อยังไม่มีการเกิดขึ้นของสังคมการเมือง มนุษย์ย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติ อันได้แก่ สิทธิที่มีมาแต่กำเนิดโดยเฉพาะในการปกครองตนเอง และเมื่อมีอยู่ในตัวคนตั้งแต่อ้อนแต่ออกย่อมสามารถมอบให้บุคคลอื่นได้ การมอบหมายยกสิทธิที่มีติดตัวเองมา (คือสิทธิธรรมชาติ) ให้ผู้อื่นนี้อาจทำได้ในรูปของการให้ทำหน้าที่อย่างหนึ่งหรือประกอบกิจหลายอย่างก็ได้ การมอบหมาย (delegate) มีลักษณะแห่งการให้เป็น "ตัวแทน" (representation) ในข้อสมมติฐานว่ามีการมอบหมายสิทธิ นี้ให้ถือว่าเป็นการกระทำพร้อม ๆ กันหลายคน เรียกว่ามีการทำ "สัญญาประชาคม" หรือ "สัญญาสังคม" สัญญาประชาคม คือ ข้อสมมติฐานว่ามีการทำสัญญาโดยที่มีการมอบอำนาจหรือมอบสิทธิให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองของชุมชนนั้น (จิรโชค วีระสย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, 2551, หน้า 155-156) ดังนั้น กลุ่มจึงเป็นผลสัญญาที่มนุษย์ตกลงจัดทำขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อความสมบูรณ์และความมีระเบียบของมนุษย์เอง วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มก็เพื่อขจัดความชั่วร้าย ความสับสนวุ่นว่ายต่าง ๆ ซึ่งมีความธรรมชาติของมนุษย์ก่อนที่จะมารวมกันอยู่ในกลุ่ม (Irwin T. Sanders, 1966, p. 49) สาระสำคัญของการกำเนิดกลุ่มตามทฤษฎีสัญญาประชาคม (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 43-44) มีดังนี้ 1) กลุ่ม/สังคมมีกำเนิดมาจากมนุษย์ หรือมนุษย์เป็นผู้สร้างกลุ่ม/สังคม 2) มนุษย์มีความสมัครใจ และมีเจตนาจำนงแน่วแน่ที่สร้างกลุ่มขึ้นมา 3) มนุษย์ยอมสละสิทธิบางประการ เช่น เสรีภาพส่วนบุคคลบางอย่างให้แก่กลุ่ม เพื่อมาอยู่ภายใต้กลุ่มอย่างมีระเบียบ และ 4) กลุ่มที่เกิดขึ้นและผู้ปกครองกลุ่มจะต้องกระทำการใด ๆ เพื่อตอบสนองและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ร่วมทำสัญญา คือ ประชาชน

1.3 ทฤษฎีว่าด้วยการตั้งหลักแหล่งมั่นคงของกร๊าส (Gras) เป็นนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจได้เสนอทฤษฎีนี้ไว้ว่า การตั้งหลักแหล่งมั่นคงเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น มีขึ้นหลังจากที่คนเราอยู่ไม่เป็นที่ เป็นทาง หรือไม่เป็นหลักแหล่ง เมื่อต้องการอาหารก็ได้อาศัยของป่าเก็บพืชผลหรือจับสัตว์จับปลา ตามที่ต้องการ การดำรงชีวิตแบบนี้จัดได้ว่ายังอยู่ในสมัยเริ่มแรกของมนุษย์ แต่เมื่อผู้คนตั้งภูมิลำเนา อยู่กันเป็นหลักแหล่งที่มั่นคงจึงเกิดหมู่บ้านขึ้นมา ในเวลาต่อมาหมู่บ้านเติบโต มีพ่อค้าวานิชนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนค้าขายกันมากขึ้น ในอาณาบริเวณนั้นจึงค่อย ๆ เติบโตและมีผู้คนคับคั่งเป็นเมืองขึ้นมา หากว่าสถานการณ์เช่นนี้ดำเนินต่อไปด้วยดี เมืองก็จะเติบโตเป็นนครหรือมหานคร ซึ่งการให้แนวความคิดว่าพัฒนาการเช่นนี้ จะทำให้เกิดเป็นอาณาจักรหรือประเทศขึ้นมา (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น

, 2559, หน้า 44) กร๊าส (Gras) ยังอธิบายต่อไปว่า อาณาบริเวณใดจะเติบโตขึ้นเป็นเมืองได้นั้น จะต้องประกอบ ด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ประการ (ประสาท หลักศิลา, 2529, หน้า 35) ดังนี้ 1) จะต้องมีทรัพยากรธรรมชาติ มากพอ เพราะทรัพยากรเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่สำคัญในกระบวนการของการผลิตและเอื้อต่อการพัฒนา ชุมชนให้เจริญเติบโตเป็นเมือง มิเช่นนั้นแล้วจะไม่สามารถรองรับกันการเจริญเติบโตได้ 2) จะต้องมีสิ่งที่ส่งเสริมให้มีการขนส่งได้อย่างดี เช่น มีพื้นดินที่เหมาะสมแก่ การสร้างถนนหนทาง (ขนส่งทางบก) บริเวณนั้นตั้งอยู่ใกล้ทางน้ำ (ขนส่งทางเรือ) แต่ก็ไม่อยู่ใกล้กับเมืองใหญ่ ๆ จนเกินไป 3) จะต้องมีภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่ผู้คนที่จะเข้าไปพำนักอาศัย เช่น อุณหภูมิจะต้องไม่ร้อนจัดหรือหนาวจัดจนเกินไป จนทำให้ผู้คนที่จะมาพำนักไม่สามารถปรับให้เข้ากับสภาพอากาศเหล่านั้นได้

1.4 ทฤษฎีมนุษย์นิเวศ (Human Ecology Theory) โดยทฤษฎีนี้อธิบายว่า ชุมชนและสังคมแต่ละแห่งนั้นจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับที่อยู่อาศัย ส่วนวัฒนธรรมจะถูกสร้างขึ้นโดยขึ้นอยู่กับสังคมบ่อย ๆ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพืช สัตว์ในท้องถิ่นที่อยู่นั้น ๆ นักมนุษยวิทยามีความเชื่อว่า สภาพความสมดุลของสังคมอยู่ที่การปรับตัวของประชากรในชุมชนที่อยู่อาศัยหนึ่ง ๆ ซึ่งจะมีความแตกต่าง ๆ กันในทางวัฒนธรรม โดยคนจะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมและการเรียนรู้ (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 45) ทฤษฎีนี้มีข้อสมมติฐาน 3 ประการ (สนธยา พลศรี, 2523, หน้า 67) ดังนี้ 1) ชุมชนของสังคมกลุ่มย่อย ๆ ประกอบด้วยพื้นที่ซึ่งจะจัดระเบียบประชากรไว้ 2) ลักษณะของประชากรจะขึ้นอยู่กับพื้นที่ดินซึ่งครอบครองอยู่ 3) บุคคลต่าง ๆ ในชุมชนหนึ่ง จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยชุมชนมีกลไกเพื่อให้เกิดความสมดุลในระหว่างสิ่งมีชีวิตที่ต้องแข่งขันกัน

1.5 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (The evolution theory) วิวัฒนาการ (Evolution) ด้วยนัยโดยตรง หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง หรือหมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือคลี่คลายไปสู่ฐานะที่ดีขึ้น หรือเจริญขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางชีววิทยาจากสิ่งที่ง่าย ๆ ไปสู่สิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้จะต้องเปลี่ยนในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปและต้องใช้เวลานาน (Scupin and Decorse, 2004, p. 51) ทฤษฎีนี้ได้รับแนวคิดมาจาก ชาร์ล ดาร์วิน (1859) ที่สรุปว่า สิ่งมีชีวิตในโลกจะต้องปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่รอด สิ่งมีชีวิตใด ไม่สามารถปรับตัวได้ก็ย่อมสูญพันธุ์ไป คงเหลือไว้แต่สิ่งมีชีวิตที่แข็งแกร่งสามารถปรับตัวได้จึงจะเป็นผู้ ที่ธรรมชาติคัดเลือกให้คงอยู่ต่อไป โดยนักสังคมวิทยาได้เปรียบเทียบว่า วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ก็ เช่นเดียวกัน สังคมอาจมีการปรับเปลี่ยนระบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและเป็นไปโดยตามธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องมีการวางแผนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมเป็นไปอย่าง ก้าวหน้าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตมีวิวัฒนาการจากสัตว์ชั้นต่ำไปสู่สัตว์ชั้นสูง โดยพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น และวิวัฒนาการทางสังคมของมนุษย์มีลักษณะคล้ายกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต คือขยายตัวจากโครงสร้างที่ซับซ้อน จากสังคมแบบชุมชนดั้งเดิมสู่ชุมชน แบบอุตสาหกรรมที่ประกอบด้วยกลุ่มและสถาบันต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ในการเชื่อมประสาน เพื่อความ คงอยู่ของสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งทฤษฎีวิวัฒนาการนี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมได้คือ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน 2) ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนที่ทำให้สามารถดำรงอยู่ได้ และ 3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบต่าง ๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ สำหรับนักปฏิบัติการพัฒนาชุมชนถ้า

ต้องการให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางใดก็พยายามเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางนั้น ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและความพยายามเป็นอย่างมาก (ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์, 2558, หน้า 161-162)

จากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการสังคมสรุปได้ว่า เป็นการแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของแนวคิด ทฤษฎีว่าด้วยกลุ่ม ชุมชน และสังคม ตั้งแต่แนวคิดว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นของกลุ่ม สัญญาประชาคม การขยายตัวของกลุ่ม ชุมชน เมืองและสังคม ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีที่มีมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิม ที่สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเหล่านั้นมีผลต่อการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนที่จะทำให้นักสังคมวิทยาและนักพัฒนาชุมชนเฝ้ามองและวิเคราะห์ความเป็นชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะความทันสมัย-โลกาภิวัตน์

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะความทันสมัย-โลกาภิวัตน์ เกิดขึ้นในราวปีค.ศ.1950 เป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาของรัฐหรือประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิต จากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีตไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้ และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น 2) การเปลี่ยนแปลง ระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำการเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่ เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว 3) การมีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น 4) การที่วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ แบบไม่เป็นทางการ เป็นแบบเป็นทางการ 5) การเกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง 6) การเพิ่มขึ้นของโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล 7) การเกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น 8) การเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคน จากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัว และชุมชนนิยม เป็นความคิด เชิงเหตุผลปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม 9) การที่โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยาย เป็น ครอบครัวเดี่ยว 10) การที่สถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น และ 11) การจัดระเบียบทางสังคมโดยใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประชาที่ใช้กันในสังคมจารีต ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะความทันสมัย-โลกาภิวัตน์ มีการแบ่งสังคมออกเป็นสองรูปแบบ กล่าวคือสังคมประเพณีที่ค่อยพัฒนากับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียวและเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษา สมดุลยภาพ (Equilibrium) และความมั่นคง (Stability) ของสังคม ซึ่งรูปจำลองของการพัฒนา (Development Models) ก็คือรูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัยและพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั่น คือ ความเจริญทางเศรษฐกิจ (Development equates economic growth) โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของการพัฒนา (Development Indicators) นั่นก็คือ รายได้ประชาชาตินั่นเอง (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563, หน้า 7-8) และทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะความทันสมัย-โลกาภิวัตน์มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 46-55) ดังนี้

2.1 ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stage of Economic Growth Theory) ทฤษฎีที่เน้นหนักไปในทางการพัฒนาระบบ การผลิต การขยายตัวด้านการผลิต การกระจายผลผลิตว่าจะทำให้ระบบเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า โดยที่ใช้ระบบเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นตัวแบบในการศึกษา โดย “วอลต์ ดับเบิ้ลยู. รอสโทว์ (Walt W. Rostow,

1916-2003)" หรือ "รอสโทว์" นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันและนักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ ซึ่งเนื้อหาทฤษฎีจะแบ่งพัฒนาการของสังคมออกเป็น 5 ขั้นตอน (Walt W. Rostow, 1960, pp. 1-12) ดังนี้ 1) ขั้นเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (traditional society) ที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ก้าวหน้า โครงสร้างทางสังคมแบ่งเป็นชนชั้น และเกษตรกรรมเป็นสาขาใหญ่ของระบบเศรษฐกิจ 2) ขั้นเตรียมการพัฒนา (pre-condition for take-off) คือ ระยะที่สังคมมีการลงทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง มีการปฏิวัติทางการเกษตรและการขยายตัวของสินค้าเข้า 3) ขั้นทะยานขึ้น (take-off stage) คือ ระยะของการเพิ่มการลงทุนการผลิต มีการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสาขานำ มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง และมีสถาบันทางสังคม เพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ 4) ขั้นเข้าสู่วุฒิภาวะ (drive to maturity) คือ ระยะที่สังคมมีการประยุกต์เทคโนโลยีแผนใหม่ในการจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานเปลี่ยนเป็นแรงงานที่มีฝีมือและมีความต้องการสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และ 5) ขั้นอุดมสมบูรณ์ (high mass consumption stage) คือ ระยะที่ประชาชนมีการบริโภคอุปโภคอย่างสมบูรณ์ถ้วนหน้า มีสภาพการจ้างงานเต็มที่และประชาชนมีความมั่นคง

ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับกันมากในระยะแรก แต่ต่อมาถูกโต้แย้งว่าไม่สามารถใช้อธิบายกับสังคมอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือทวีปยุโรปได้ และในความเป็นจริงแล้วการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของสังคมต่าง ๆ ในโลกก็ไม่อาจดำเนินไปตามทฤษฎีนี้ได้ทั้งหมด ดังนั้น ในปัจจุบันนักเศรษฐศาสตร จึงไม่ยอมรับมากนัก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นมีลักษณะเป็นกระบวนการ คือมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กันและต้องใช้เวลาในการที่จะปรากฏผลออกมา ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงต้องดำเนินงานเป็นขั้นตอน มีการแก้ไขปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสม และนำไปสู่ขั้นตอนสูงขึ้นเสมอจนกระทั่งบรรลุจุดหมายปลายทาง

2.2 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural Functional Theory) แนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ที่เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่าง ๆ และมองว่าหน้าที่ของสังคม ก็คือการทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 25) โดยสรุปแล้วแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ มีลักษณะดังนี้ 1) ในการศึกษาและการวิเคราะห์สังคมต้องมองว่า สังคมทั้งหมด เป็นระบบหนึ่งที่แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน 2) ความสัมพันธ์คือสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล และ 3) ระบบสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเข้าสู่ความสมดุล การปรับความสมดุลของระบบ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบตามไปด้วยความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสารจากภายในและภายนอก นอกจากนี้ ทฤษฎีระบบยังมองว่า ความขัดแย้ง ความตึงเครียดและความไม่สงบสุขภายในสังคม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีระบบก็มีข้อจำกัดในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากในการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์กับระบบอื่นได้อย่างลึกซึ้ง (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563, หน้า 14) ซึ่งทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ให้ความสำคัญกับหน้าที่ (function) เป็นอันดับแรก ส่วนโครงสร้าง (structure) เป็นรอง โดยมองว่า สังคมมีหน้าที่ต้องทำหลายอย่าง แต่ละหน้าที่ของสังคมจะมีหน่วยสังคม (social unit) เป็นผู้ปฏิบัติ หน่วยสังคมหน่วยต่าง ๆ เหล่านี้เอง เมื่อรวมกันเข้าก็จะ

กลายเป็นโครงสร้างของสังคม ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า แต่ละคนมีสถานภาพและบทบาท ทั้งยังมีกันคนละหลายสถานภาพและบทบาท แต่ละคนจึงต้องแสดงบทบาทให้ครบถ้วนและมีคุณภาพ เพื่อรักษาสถานภาพของตนเองไว้และเพื่อความเจริญงอกงามของตนและสังคม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 16) กล่าวได้ว่า การกลายเป็นสถาบัน เป็นกระบวนการที่ทำให้โครงสร้างสังคมเกิดขึ้นและดำรงอยู่กลุ่มบทบาทที่กลายเป็นสถาบัน แล้วรวมกันเข้าเป็นระบบสังคม เมื่อระบบสังคมใดเป็นระบบใหญ่มีสถาบันหลายอย่างผสมผสานกันอยู่ แต่ละสถาบันนั้น จะได้ชื่อว่า ระบบย่อย สังคมมนุษย์คือ ระบบใหญ่ที่ประกอบด้วยสถาบันที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหลายสถาบัน เวลาใดก็ตาม ที่จะวิเคราะห์ระบบสังคม จะต้องคำนึงเสมอว่า ระบบสังคมอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมและสัมพันธ์กับระบบบุคคล และจากแนวคิดของนักมานุษยวิทยาดังกล่าว สามารถอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของความต้องการพื้นฐาน ก่อเกิดระบบองค์กรที่สัมพันธ์กัน เมื่อระบบใดระบบหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ ทำให้เกิดการปรับตัวและตอบโต้เรียกว่า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563, หน้า 16)

2.3 ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) เกิดจากแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO = International Labour Organization) และนักเศรษฐศาสตร์ เช่น ดัดเลย์ เซียร์,(Duley Seer) พอล สทรีทเท็น (Pual Streeten), กุนนาร์ ไมด์ดัล (Gunnar Myrdal) ซึ่งเรียกร้องให้มีการดำเนินการวิเคราะห์เพื่อกำหนดเงื่อนไขทางสังคมและการจัดเตรียมสถาบันต่าง ๆ ก่อนการพัฒนาตามทฤษฎีนี้แนวทางการพัฒนามาจากกรอบความคิดในการวางแผนจากส่วนกลางไปสู่การวางแผนจากระดับล่าง (bottom - up planning) ตามความต้องการ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประเทศ จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน คือ 1) เน้นการพัฒนา ที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานของประชาชน 2) เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) และความเจริญไปยังพื้นที่เป้าหมายอย่างทั่วถึง 3) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตรกรรม และพื้นที่ชนบทมาก 4) สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) 5) เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประเทศ 6) เน้นการพัฒนาทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กันแบบบูรณาการ (Integration) ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7) สนับสนุนการใช้แรงงาน และทุนภายในประเทศ (Labour & Capital) และ 8) เน้นการ มีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนในชุมชน (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 50-51) ทฤษฎีนี้ต้องการตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นของประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ทั้งความต้องการด้านวัตถุและความต้องการด้านจิตใจ ในระดับครอบครัวและชุมชนส่วนรวม ซึ่งความต้องการขั้นจำเป็นพื้นฐานเป็นความต้องการของประชาชนตามความเป็นจริง โดยใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีภายในประเทศเป็นหลัก ความต้องการพื้นฐานของคนในสังคมจะมีความแตกต่างกัน สังคมใดที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะทำให้คนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นและระดับความต้องการนี้ก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามระดับของการพัฒนา (ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์, 2558, หน้า 178)

2.4 ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ (Globalization Theory) กระบวนการโลกาภิวัตน์มีฐานคิดที่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่ (Modernization Theory) กล่าวคือ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญอย่างมากต่ออิทธิพลของปัจจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเมือง

การปกครองและวัฒนธรรมของประเทศตะวันตก ที่กระทำต่อประเทศด้อยพัฒนาทางอุตสาหกรรมในลักษณะทางเดียว (One-way) ผ่านการเชื่อมโยงของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นเครือข่ายโยงใยทั่วโลก เพื่อการตักตวงผลประโยชน์กลับคืนสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ผ่านการเอารัดเอาเปรียบประเทศเกษตรกรรมที่ด้อยพัฒนาในโลกที่สาม ตามแนวคิดของนักทฤษฎีโลกาภิวัตน์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัตถุดิบทั้งหลายในสังคม ซึ่งอยู่ในระบบอุตสาหกรรมใหม่ สามารถถูกดึงและดูดซับจากประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมแล้วได้ทั้งสิ้นไม่ว่าจะอยู่มุมใดของโลก และกระบวนการนี้นำไปสู่การพึ่งพาของประเทศที่ยากจนต่าง ๆ ต่อประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ โดยอาศัยเครือข่ายนายทุน นักธุรกิจและนักการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมด้อยพัฒนา เป็นกลไกในการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายในท้องถิ่นเข้ากับเครือข่ายในระบบโลก นักทฤษฎีโลกาภิวัตน์เชื่อว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน รัฐชาติและระดับประชาคมโลกใน 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การจัดการทางสังคมเพื่อการผลิต แลกเปลี่ยน การกระจาย และการบริโภคสินค้าและบริการ 2) ด้านการเมือง ได้แก่ การจัดการทางสังคมเพื่อสร้างศูนย์อำนาจทั้งด้านความมั่นคงในภาครัฐ พลเรือนและกองทัพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบันเพื่อควบคุมประชาชน และอาณาบริเวณ และ 3) ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดการทางสังคมเพื่อการผลิต แลกเปลี่ยน และการแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของข้อเท็จจริง ความหมาย ระบบคุณค่า ค่านิยม ความเชื่อและรสนิยม

อนึ่ง ความเชื่อของกระบวนการโลกาภิวัตน์จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรหรือสถาบันทางสังคมกับอาณาบริเวณหรือสังคมหนึ่ง ๆ โดยความเชื่อมโยงนี้อยู่ในรูปของการแลกเปลี่ยนที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนทางวัตถุ เช่น การค้า การเช่า แรงงาน บริการและเงินทุน เป็นต้น ซึ่งมักอยู่ในความสัมพันธ์ 2 ระดับ คือ ระดับท้องถิ่น ประกอบด้วยความสัมพันธ์ตรงที่เกิดขึ้นในชุมชน และสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนแรงงาน ทุนและวัตถุดิบ และระดับนานาชาติผ่านการค้าแบบไร้พรมแดน โดยผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกอาณาบริเวณ ทั้งนี้การแลกเปลี่ยนทางการเมืองเป็นไปในรูปของการให้ความสนับสนุนความมั่นคง การใช้กำลังอำนาจ และการช่วยเหลือผ่านองค์กรข้ามชาติต่าง ๆ โดยสรุป กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบใน 3 ระดับหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การแลกเปลี่ยนด้านวัตถุในระดับท้องถิ่นหรือชุมชน (Material Exchanges Localize) การแลกเปลี่ยนด้านการเมืองการปกครองในระดับนานาชาติ (Political exchanges Internationalize) และการแลกเปลี่ยนสัญลักษณ์ในระดับโลก (Symbolic Exchanges Globalize) แต่อย่างไรก็ตาม อัตราการเกิดขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์จะเกิดขึ้นมากที่สุดในบริบทของวัฒนธรรม (พัชรินทร์ สิระสุนทร, 2556, หน้า 347-349)

2.5 ทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) เป็นทฤษฎีที่ถูกพัฒนาขึ้นโดย วอเลอร์สไตน์ (Wallerstein) ซึ่งได้กล่าวถึงในหนังสือเรื่อง “World System Theory” ของเขา ในปี ค.ศ. 1974 (จามะรี เชียงทอง, 2549, หน้า 19) โดยเป็นการอธิบายในเชิงวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดแบบประวัติศาสตร์นิพนธ์ พร้อมทั้งโน้มน้าวให้เห็นถึงบทบาทของโลกตะวันตก (อันหมายถึงประเทศโลกที่ 1) ในฐานะศูนย์กลางที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยวอลเลอร์สไตน์นิยามว่า “ระบบโลก (WorldSystem) คือ ระบบสังคมระบบหนึ่งซึ่งมีอาณาบริเวณ โครงสร้าง กลุ่มสมาชิก กฎของความชอบธรรม และความสอดสัมพันธ์ระหว่างกัน” (Wallerstein, 1974, p. 347) ด้วยเหตุนี้ ทำให้วอเลอร์สไตน์ (Wallerstein) ได้พิจารณาจากเกณฑ์

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้แบ่งดินแดนในระบบโลกออกเป็น 3 ระบบย่อย (subsystem) ได้แก่ รัฐศูนย์กลาง (core state) รัฐบริวาร (periphery state) และรัฐกึ่งบริวาร (semi periphery stat) (Wallerstein, 1974, p. 349) การพิจารณาว่ารัฐหนึ่ง ๆ ควรถูกจัดอยู่ในระบบย่อยใดจึงมักวางอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริง เชิงประจักษ์ (Goldfrank, 2000, p. 168) ดังนี้ 1) รัฐศูนย์กลางจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีวิถีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า แรงงานได้รับค่าตอบแทนสูง และมีสวัสดิการ มีสินค้านำเข้าหลักเป็นวัตถุดิบและสินค้าส่งออกหลักเป็นสินค้าอุตสาหกรรม และทางด้านสังคมและวัฒนธรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง (Homogeneity) 2) รัฐกึ่งบริวารจะมีการปกครองในระบอบเผด็จการอำนาจนิยม มีวิถีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม แรงงานได้รับค่าตอบแทนต่ำและมีสวัสดิการต่ำ มีสินค้านำเข้า และส่งออกหลักเป็นวัตถุดิบและสินค้าอุตสาหกรรม และทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่ากับรัฐศูนย์กลาง 3) รัฐบริวารจะมีการปกครองที่ไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตย มีวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรม แรงงานได้รับค่าตอบแทนต่ำกว่าอัตราค่าจ้างพอยังชีพและไม่มีสวัสดิการ มีสินค้านำเข้าหลักเป็นสินค้าอุตสาหกรรม และสินค้าส่งออกหลักเป็นวัตถุดิบ และทางด้านสังคมและวัฒนธรรมมีลักษณะที่หลากหลาย (Pluralism) (Baylis and Smith, 2008, p. 207)

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการนำจาก “ประเทศศูนย์กลาง” คอยช่วยฉุดดึงให้ “ประเทศชายขอบ” ทั้งหลาย (และประเทศกึ่งชายขอบ) ได้หลุดพ้นจาก “ความไม่พัฒนา” แล้วประเทศที่เป็นชายขอบก็จะขยับฐานะตนเองให้กลายเป็นประเทศกึ่งชายขอบ และเป็นประเทศศูนย์กลางตามลำดับ หรือเป็นการพัฒนาไปในลักษณะระบบขั้นตอนของโลกนั่นเอง ซึ่งนัยของทฤษฎีนี้ก็คือการชื่นชมความทันสมัย พร้อมทั้งยกย่องให้ใช้รูปแบบการพัฒนาประเทศของประเทศศูนย์กลางเป็น “ต้นแบบหลัก” ของการพัฒนาโลก ซึ่งเป็นเหตุให้ประเทศต่าง ๆ ถูกผนวกและถูกกำหนดด้วยทิศทางการพัฒนาของประเทศศูนย์กลางดังกล่าวอย่างเหนียวแน่นด้วย (ชุติพงศ์ คงสันเทียะ, 2560, หน้า 61-62)

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

การศึกษาเครือข่ายทางสังคมในที่นี้หมายถึง ชุดของความเกี่ยวพันกันและความผูกพันระหว่างกันของบุคคล ที่ประกอบขึ้นเป็นสถาบันทางสังคมตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุด ได้แก่ ครอบครัว ไปจนถึงหน่วยที่ใหญ่ที่สุด ได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันการเมืองการปกครอง โดยมีการติดต่อสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เป็นกลไกในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย ดังนั้นเครือข่ายทางสังคม ไม่ได้เป็นเพียงเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร แต่เป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลตอบแทนจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยสิ่งที่แลกเปลี่ยนมีตั้งแต่ข้อมูลข่าวสาร การบริการ คำแนะนำในลักษณะ 2 ทิศทาง คือ สมาชิกทุกคนในเครือข่ายจะเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ โดยความไม่เท่าเทียมอาจเกิดขึ้นได้ หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจสูงกว่า และอำนาจนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ซึ่งมีที่มาจากความแตกต่างของสถานภาพเหนือทรัพยากร บุคคล โดยเครือข่าย ทางสังคมได้ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมทางสังคมขึ้น ทั้งในลักษณะของความกดดัน และอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ในเครือข่าย ดังนั้นในการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม นักพัฒนาสังคมควรให้ความสำคัญกับลักษณะของเครือข่ายสังคมที่เปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมของบุคคล ซึ่งประกอบ ด้วยอาชีพ เชื้อชาติ ตลอดจนลักษณะอื่น ๆ ที่บุคคลสร้างขึ้นจาก

การปฏิสัมพันธ์กัน เช่น งานอดิเรก การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ยังควรให้ความสำคัญกับความหนาแน่นของ ความสัมพันธ์ด้วย โดยบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ มากก็จะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ กว้างขวางและมีความมั่นคงของเครือข่ายทางสังคมสูง ในขณะที่คนที่มีคนรู้จักน้อยหรือไม่ค่อยมี ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ก็จะมีความมั่นคงของเครือข่ายทางสังคมต่ำด้วย (พัชรินทร์ สิระสุนทร, 2556, หน้า 372-375)

ในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นบางประเด็นปัญหาสามารถแก้ไขและจัดการได้ในระดับชุมชน แต่บางประเด็นปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีระดับการจัดการตั้งแต่ในระดับพื้นที่จนไปถึงในระดับนโยบายหรือในระดับประเทศ ดังนั้นการเสริมสร้างพลังความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมที่มาจากความร่วมมือขององค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่จะทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหานั้นมีทางเลือกมากขึ้นและมีโอกาสที่จะแก้ไขตามความต้องการของเครือข่าย ซึ่งหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 4 ประการ คือ 1) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังและมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น 2) การสร้างพื้นที่ทางสังคม องค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้นเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการ การใช้พลังองค์กรและเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม 3) การประสานผลประโยชน์ ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายชุมชน คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดกระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ นอกจากนี้การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้องค์กรและเครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น และ 4) การใช้สิทธิและอำนาจของประชาชน ในกระบวนการของความเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้น ส่วนหนึ่งก็เพื่อการใช้สิทธิและอำนาจของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มองค์กร และสร้างเครือข่ายขึ้นมาเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองและการใช้สิทธิเพื่อประโยชน์การทำงานของชุมชน (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, 2548, หน้า 55-58)

ความเป็นเครือข่ายมีความสำคัญในการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่น โดยมีความสำคัญดังนี้ 1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลและผู้ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกับองค์กรชุมชนและเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลักจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้บุคคลและองค์กรได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้การทำงานในด้านต่าง ๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น 2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา องค์กรชุมชนและเครือข่ายจำนวนไม่น้อยเช่นกัน ที่พยายามผลักดันในการแก้ไขปัญหา

ภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัญหาที่ประสบนั้น เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรหรือปัญหาอื่น ๆ การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา ที่มาจากการระดมความคิดเห็น และความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายแล้ว โอกาสในแก้ไขปัญหานั้นอาจไม่ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะขาดแนวร่วมในการดำเนินงาน 3) เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อองค์กรชุมชน เครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาขององค์กรชุมชนและเครือข่ายได้แล้ว สมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในด้านการพึ่งพาทุนทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ตัวอย่าง เช่น กลุ่มเกษตรกรที่ทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรอินทรีย์ ที่ร่วมกันผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมีให้แก่ผู้บริโภค จนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ที่พึ่งพาตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาอาศัยกัน 4) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในสังคมไทยองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่นั้น มักจะเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายในเชิงพื้นที่ ที่กลุ่มประชาชนพื้นที่นั้น ๆ ได้ร่วมกันก่อตัวขึ้นมา เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับการเรียนรู้ และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าว อาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย จึงถือได้ว่า เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายดังกล่าว มีพลังขับเคลื่อนในหลาย ๆ พื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวบ้านหินกรูด และบ้านบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น 5) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ในสังคมไทยประเด็นปัญหาสาธารณะจำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่ข้อยุติด้วยพลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบาย ตัวอย่างเช่น การรวมตัวกลุ่มองค์กร เครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พยายามผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีมีการนำเสนอต่อการพิจาณาของรัฐสภาพ และการจัดทำมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น และ 6) เกิดอำนาจหรือพลัง อำนาจที่แฝงอยู่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่าย อำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้ หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้ บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความยอมรับในระบบการจัดการและสามารถนำมาเป็นการต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้ ความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมดังกล่าว เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้รับแต่สิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นเครือข่ายมากกว่าผลสำเร็จในทางตรง คือ ความสามัคคีที่มีต่อกันของสมาชิกและผู้คนในสังคม ดังนั้น ไม่ว่าองค์กรชุมชน เครือข่ายจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตนเองอย่างไร สิ่งที่ทุกองค์กรและเครือข่ายควรดำเนินการอย่างยิ่ง คือการสร้างความเป็นมิตรภาพและการพึ่งพาอาศัย ซึ่งปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าว จะช่วยให้ภารกิจขององค์ชุมชนและเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

นอกจากนี้นักคิดในสำนักเครือข่ายทางสังคมได้เสนอขั้นตอนในการสร้างเครือข่าย ทางสังคมที่น่าสนใจไว้หลายประการ มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นแสวงหา ประกอบด้วยการเชิญชวน

ประชาสัมพันธ์และการสืบเสาะแสวงหาสมาชิก ขั้นที่ 2 ขั้นยุทธศาสตร์การรณรงค์ ประกอบด้วยการสร้างความตระหนักในประโยชน์และความสำคัญของเครือข่าย การส่งเสริมบทบาทและเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย การสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับ การพัฒนาความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่สมาชิกเครือข่าย และการใช้ยุทธศาสตร์การสร้างแรงจูงใจ ขั้นที่ 3 ขั้นดำเนินงานกิจกรรม ประกอบด้วยการศึกษาปัญหากำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และแผนงานที่ชัดเจน สร้างแกนนำเพื่อเผยแพร่วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่ายการหาสมาชิกและจัดทำทำเนียบสมาชิก การระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดรูปแบบของเครือข่าย การแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิก พัฒนาจุดด้อยและเสริมจุดเด่น การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และขยายผล เชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ การระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการดำเนินงาน เครือข่าย การจัดตั้งหน่วยหรือสำนักงานเครือข่ายเพื่อให้คำแนะนำกับสมาชิก และจัดทำรายงานผล การปฏิบัติงาน ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และ ขั้นที่ 4 ขั้นการพัฒนาระบบเครือข่าย ประกอบด้วยการสร้างความสามัคคี และความรู้สึกส่วนร่วม การสร้างขวัญกำลังใจและเจตนารมณ์ร่วมกัน การพัฒนาความรู้สึกเสียสละทั้งทางกาย สติปัญญา และทรัพยากร การวางระบบการจัดการและการวางแผนที่ดี การติดตามและการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะโดยสม่ำเสมอ การสร้างกระบวนการ PDCA (Planning, Development, Control, Assessment) การสร้างวิสัยทัศน์ของผู้นำ คุณภาพของสมาชิกเครือข่าย การมีกิจกรรมต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และการรักษาเครือข่ายเดิม เพิ่มเครือข่ายใหม่ (พัชรินทร์ สิระสุนทร, 2556, หน้า 381-382) และในการดำเนินการที่จะพัฒนาชุมชน การใช้แนวคิดเครือข่ายทางสังคมจะช่วยให้มองเห็นขอบเขตการทำงานที่กว้างไกลมากขึ้น ดังนั้น ในที่นี้จะกล่าวถึงประเภทของเครือข่ายทางสังคม เพื่อการนำไปประยุกต์ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย โดยประเภทของเครือข่ายทางสังคมมี 3 ประเภท คือ 1) เครือข่ายพื้นที่ หมายถึง องค์กรเครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นปัจจัยหลักในการทำกิจกรรม เป็นการดำเนินการแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนของประเด็นปัญหาและการพัฒนาออกจากกัน ยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรชุมชน และเครือข่ายย่อย โครงสร้างความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชนและเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น สามารถจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ได้หลายระดับตามพื้นที่และเกิดกรรมที่เกิดขึ้น 2) เครือข่ายทางสังคมเชิงประเด็น ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นปัจจัยหลักในการรวมองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ซึ่งมีขอบเขตจำกัดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด สิทธิชุมชน การพัฒนาการศึกษา เป็นต้น และ 3) องค์กรชุมชนและเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นหรืออาศัยภารกิจและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นแนวทางในการจัดการองค์กรและเครือข่าย โดยเป็นองค์กรและเครือข่ายที่มุ่งเน้นการดำเนินการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้น ๆ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการดำเนินการที่สอดคล้องกับภารกิจและเป้าหมายหลักของกลุ่มผลประโยชน์หรือหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็นความสำคัญใน

การรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม ดังนั้น การสร้างตัวตนและการปรับบทบาทระหว่างกันขององค์กรชุมชนและเครือข่าย รัฐ ทุนนิยม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการก้าวเดินของทุกฝ่าย รวมทั้งองค์กรชุมชน เครือข่ายและการพัฒนาในระดับท้องที่

โดยสรุป เครือข่ายทางสังคมที่มีคุณภาพและเอื้อให้เกิดสังคมเข้มแข็ง มักวางอยู่บนหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความเป็นธรรม (Equity) ความโปร่งใส (Transparency) และ ผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefit) ของภาคีทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาชน ดังนั้นนักพัฒนาสังคมจึงควรให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม และความเท่าเทียมของ สมาชิกทุกคนในเครือข่ายการพัฒนา การเข้าถึงทรัพยากรและการรับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากร นอกจากนี้ขั้นตอนของการบริหารจัดการและการจัดสรรทรัพยากรควรเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้โดยองค์กรสาธารณะ เป็นต้น (พัชรินทร์ สิระสุนทร, 2556, หน้า 382-383)

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาและการแพร่กระจายนวัตกรรม

ทฤษฎีว่าด้วยการพึ่งพาและการแพร่กระจายนวัตกรรมของชุมชน/สังคม เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการพึ่งพาตนเองและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน/สังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการปรับตัวของสังคม เพราะชุมชนและสังคมเองมิได้ว่างเว้นจากความสัมพันธ์ของระบบต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชนหรือสังคมเอง โดยมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ปัจเจกบุคคล ระบบการสื่อสาร เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ในสังคม เป็นต้น โดยมีทฤษฎีที่สำคัญ (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 67-73) ดังนี้

4.1 ทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งพา (Dependency Theory) แนวคิดหลักของทฤษฎีนี้เชื่อว่า สภาพด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่ 3 เป็นผลมาจากการที่ทรัพยากรและส่วนเกินทางเศรษฐกิจไหลไปสู่โลกที่เหนือกว่า เนื่องจากลัทธิล่าอาณานิคม การพึ่งพาระบบทุนนิยมทำให้ประเทศกลายเป็นบริวารทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นแหล่งวัตถุดิบ ตลาดสินค้าอุตสาหกรรม และเป็นแหล่งขยายตัวการลงทุน นอกจากนั้นความสัมพันธ์ยังเป็นไปในลักษณะของการเอารัดเอาเปรียบโดยการกอบโกยผลประโยชน์ เช่น การที่ต้องขายวัตถุดิบในราคาถูกแต่กลับต้องซื้อสินค้าอุตสาหกรรมในราคาแพง โดยการถ่ายโอนของบรรษัทข้ามชาติการพัฒนาและความด้อยพัฒนาไม่แยกจากกัน เกิดในประเทศเดียวกันและระหว่างประเทศ สภาพด้อยพัฒนาจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ (สุมิตร สุวรรณ, 2554, หน้า 45) นอกจากนี้วอเลอร์สไตน์ Wallerstein (1979, p. 5) นักทฤษฎีในกลุ่มการพึ่งพาคนสำคัญ กล่าวว่า การพึ่งพาเป็นระบบการแบ่งงานกันทำของส่วนหรืออาณาบริเวณต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละส่วน โดยอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมระหว่าง 3 ส่วนของสังคม ได้แก่ ส่วนของศูนย์กลาง (Core) ส่วนแนวกันชน (Semi-Periphery) และส่วนชายขอบ (Periphery) โดยเชื่อว่า ส่วนของศูนย์กลางซึ่งในที่นี้หมายถึงประเทศหรือสังคมอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตักตวงผลประโยชน์จากประเทศหรือสังคมชายขอบ เป็นส่วนที่นำสังคมชายขอบไปสู่ภาวการณ์ด้อยพัฒนาความอ่อนแอ และการพึ่งพาสังคมอื่นในที่สุด ในขณะที่ส่วนชายขอบอ่อนล้าลง ส่วนที่อยู่ในศูนย์กลางก็สร้างแนวกันชนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชายขอบ แต่เข้ามามีส่วนในการสร้างเสริมผลประโยชน์ เพื่อเกื้อหนุนแก่ส่วนศูนย์กลาง โดยสรุปก็คือ ประเทศในระบบโลกมีการชดเชยสิ่งที่ขาด

เหลือระหว่างกัน ซึ่งนั่นก็เป็นที่มาของคำอธิบายใน “ทฤษฎีพึ่งพา” หรือ “ทฤษฎีพึ่งพิง (Dependency Theory)” (ชุติพงศ์ คงสันเทียะ, 2560, หน้า 62)

นักทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งพามีแนวคิดที่สำคัญพอสรุปได้ ดังนี้ 1) กระบวนการทางประวัติศาสตร์ของสังคมที่พัฒนาแล้ว ล้วนเกิดขึ้นจากการที่สังคมหนึ่ง ๆ มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือ ไม่มีสังคมที่พัฒนาแล้วสังคมใดที่พัฒนาได้อย่างโดดเดี่ยว โดยรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมอาจอยู่ในลักษณะของการทำสงคราม การเอารัดเอาเปรียบและการแย่งชิงทรัพยากร เพื่อนำมาเลี้ยงดูคนในชาติของตนเอง 2) การเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทัศนคติ และเทคโนโลยีเพื่อนำไปสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมคือ สิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา โดยอาศัยกระบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Process) เป็นเครื่องมือที่สำคัญ 3) ประชาคมโลกจะถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมในระดับสูงหรือกลุ่มประเทศในตะวันตกที่เจริญแล้ว (Centre) กับประเทศด้อยพัฒนาที่ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีต่ำ (Periphery) และทั้ง 2 ส่วนเชื่อมโยงกันด้วยระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ และ 4) การเชื่อมโยงของสังคมทั้ง 2 ระบบคือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถพัฒนาได้ และมีเพียงประเทศพัฒนาแล้วที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของการกระบวนการพัฒนา ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาถูกผลักให้ไปอยู่ตามแนวชายขอบ ไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้ (พัชรินทร์ สิระสุนทร, 2556, หน้า 340-341)

สาระของทฤษฎีพึ่งพา คือการหนุนเสริมให้ทฤษฎีระบบโลกมีกำลังในการอธิบายได้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ ประเทศศูนย์กลางแม้จะดูเหมือนเป็นประเทศที่มีความสมบูรณ์แบบ หากแต่ว่าปัจจัยหรือทุน บางอย่าง จำเป็นต้องพึ่งพาจากประเทศชายขอบ (และกึ่งชายขอบ) เช่น วัตถุดิบธรรมชาติ ทรัพยากร มนุษย์ แรงงาน และในขณะเดียวกันก็ต้องหยิบยื่นปัจจัยการพัฒนาหรือทุนที่ประเทศชายขอบ (และ กึ่งชายขอบ) ขาดแคลน เช่น เงินทุน เทคโนโลยี องค์ความรู้ ความก้าวหน้าอุตสาหกรรม ซึ่งทฤษฎีนี้ เชื่อว่า สุดท้ายแล้วการพึ่งพิงภายใต้ระบบโลกดังกล่าว จะนำพาความมั่งคั่งและความผาสุกมาสู่มวล มนุษยชาติ ซึ่งหลักการดังกล่าวก็เท่ากับเป็นการสนับสนุนให้ทั่วทั้งโลกยอมรับในด้านดีของระบบ อุตสาหกรรมและความทันสมัย ทั้งยังเป็นการตอกย้ำถึงความสำคัญของประเทศมหาอำนาจในฐานะ “ผู้นำด้านการพัฒนา” ของโลกอีกด้วย (ชุติพงศ์ คงสันเทียะ, 2560, หน้า 62)

4.2 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (Theory Self-reliance of Rural Communities) จากแนวความคิดที่เชื่อในศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน จึงเชื่อมั่นว่า การเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยโกวิทย์ พวงงาม (2553, หน้า 224) ได้กล่าวว่า การพึ่งพาตนเอง หมายถึง การที่คนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไปในทุกด้าน โดยมีความสมดุลความพอดีในชีวิตและต้องสอดคล้องกันระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การพึ่งพาตนเอง เป็นการเสริมสร้างแรงงานให้ดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง เป็นการจัดการกับชีวิตให้เหมาะสม กับสิ่งต่าง ๆ เช่น คน สังคม ธรรมชาติ โดยไม่มุ่งเน้นในด้านการแข่งขัน และค่อยตัดสินในการแก้ไขได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้การพึ่งพาตนเอง ไม่ได้หมายถึง คน ๆ เดียว หรือกลุ่มเดียว จะพึ่งตนเองได้โดยสมบูรณ์ แต่ต้องพึ่งกลุ่มอื่นด้วย และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551, หน้า 100-103)

ได้กล่าวว่า ตัวแบบ TERMS (TERMS Model) คือ ปัจจัย 5 ตัวที่จะทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองและพัฒนาได้ คือ 1) การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self-reliance: T) 2) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance: E) 3) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-reliance: R) 4) การพึ่งตนเองทางจิตใจ (Mental Self-reliance: M) 5) การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Self-reliance: S) ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องมีการพัฒนาอย่างสมดุลให้เป็นไปตามศักยภาพและเป็นเครือข่าย โดยที่ทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ตัวแบบ TERMS (TERMS Model) 5 ด้าน 1) การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เชน เครื่องมือ เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางโครงการ การจัดการ มนุษยสัมพันธ เปนการรูจักใชอยางมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษาใหคงสภาพดีอยูเสมอ เพื่อใชงานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหมและของดั้งเดิมของทองถิ่นที่ เรียกวา “ภูมิปญญาชาวบาน” (folk – wisdom) ดวย 2) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึงความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ พูนสุขพอสมควรและใหเกิดความสมดุลระหวางอุปสงคและอุปทาน จุดสมดุลอยูสูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุข 3) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยูโดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาไดจากธรรมชาติ มีความสามารถในการใชประโยชนและรักษาธรรมชาติใหดำรงอยู ไมใหเสื่อมสลายไป 4) การพึ่งตนเอง ทางจิตใจ หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กลาแข็งพรอมที่จะตอสูกับปญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตใหเจริญกาวหนายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการปองกันกิเลสตัณหา ไมใหโลภ โกรธ หลง หรืออยากได อยากมี จนเกินความสามารถของตนเอง และ 5) การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง สภาวการณที่กลุมคนกลุมหนึ่งมีความเปนปกแผนเหนียวแนน มีผูนำที่มีประสิทธิภาพสามารถ นำกลุมคนเหลานี้ปฏิบัติหนาที่หรืออาจขอความชวยเหลือจากภายนอกได เป็นกลุมที่มีความรูความ สามารถระดับหนึ่ง ติดตอสัมพันธกันดวยดีสม่ำเสมอ ดังนั้นการที่ชุมชนชนบทใด ๆ จะพึ่งตนเองได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ชุมชนชนบทนั้น จะต้องพึ่งตนเองได้ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยระดับการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทจะสูงหรือต่ำ ย่อมขึ้นอยู่กับระดับการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 69-70)

4.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion of Innovation Theory) เป็นทฤษฎีพื้นฐานทางสังคมวิทยา กล่าวคือ กระบวนการที่นวัตกรรมได้มีการแพร่กระจายจากแหล่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ โดยผ่านสื่อทางใดทางหนึ่งไปสู่สังคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเวลาต่อมา (กนกกาญจน์ เสน่ห์ นมะหุต, 2561, หน้า 47) นำเสนอโดยนักวิชาการชาวอเมริกัน โรเจอร์ Rogers (1983: 1-34) เขาให้ความหมายของคำว่า การเผยแพร่ หรือการแพร่กระจาย (diffusion) คือ กระบวนการซึ่งนวัตกรรมถูกสื่อสารผ่านช่องทางในช่วงเวลาหนึ่งระหว่าง สมาชิกต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบสังคม โรเจอร์ Rogers ได้อธิบายส่วนประกอบของการเผยแพร่นวัตกรรมไว้ 4 ประการ คือ 1) นวัตกรรม (the innovation) หมายถึง ความรู้ ความคิดใหม่เทคนิค วิธีการใหม่ หรือวัสดุสิ่งของสิ่งใหม่ในสังคมหนึ่งสังคมใด ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ทฤษฎีระบุถึงปัจจัยที่ต้องพิจารณาในการยอมรับหรือไม่ยอมรับ การรับนวัตกรรมเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับตัว

นวัตกรรม 5 ประการคือ 1.1) ความได้เปรียบ 1.2) การเข้ากับสังคมวัฒนธรรมได้ 1.3) ความสลับซับซ้อน 1.4) การแบ่งทดลองใช้ได้หรือไม่ และ 1.5) ความเข้าใจยากง่าย นวัตกรรมที่มีลักษณะทางบวกย่อมจะแพร่กระจายได้ง่ายกว่า ในขณะที่นวัตกรรมทางลบ ได้แก่ ไม่ดีกว่าของเดิม เข้ากับสังคมวัฒนธรรมไม่ได้หรือได้ไม่ดี มีโครงสร้างสลับซับซ้อน แบ่งทดสอบไม่ได้ และเข้าใจได้อย่าง นวัตกรรมเหล่านี้มักไม่ได้รับการยอมรับและเผยแพร่ อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญในการรับนวัตกรรม ได้แก่ ปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ตัดสินว่าจะรับหรือไม่รับนวัตกรรม บางคนรับนวัตกรรมเร็ว บางคนช้า แม้จะอยู่ในสังคมหรือชุมชนเดียวกันก็ตาม 2) ช่องทางการสื่อสาร (communication channels) การสื่อสารเป็นกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมจากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดสุดท้าย การได้รับหรือไม่ได้รับนวัตกรรมยังคงอยู่ที่การกระทำระหว่างกันของมนุษย์ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งผ่านนวัตกรรมเป็นผู้นำที่มีความคิด เป็นผู้นำหัวก้าวหน้า และมีสมาชิกในชุมชนสังคมนั้นอยู่ในภาวะวัยทำงาน มีการศึกษาสูง กระบวนการแพร่นวัตกรรม การรับนวัตกรรมก็จะเร็ว หากความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำเป็นผู้ที่มีหัวก้าวหน้า แต่สมาชิกในชุมชนสังคมเป็นผู้ล้าหลัง การรับนวัตกรรมก็ช้าหรือไม่มีการรับนวัตกรรมเลย 3) เวลา (time) ช่วงระยะเวลาที่เกิดแพร่กระจายก่อให้เกิด ภาวะนวัตกรรม (innovativeness) บุคคล ๆ หนึ่งต้องตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับนวัตกรรม เขาจะต้องใช้เวลาพิจารณานวัตกรรมระยะหนึ่ง หากไม่มีเวลาเขาคงตัดสินใจไม่ได้ เวลาจึงมีความสำคัญต่อการรับนวัตกรรม และ 4) ระบบสังคม (a social system) การส่งผ่านไปยังสมาชิกในระบบสังคมหนึ่ง โดยทฤษฎีนี้ได้แบ่งสังคมออกเป็นสองประเภท คือ สังคมสมัยใหม่ และสังคมประเพณี สังคมสมัยใหม่จะรับนวัตกรรมเร็วและรับปริมาณมากกว่าสังคม แบบประเพณี เนื่องด้วยสังคมสมัยใหม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมในลักษณะที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาสังคมให้เจริญรุดหน้า โดยเฉพาะทางด้านวัตถุ ดังนั้น เมื่อมีอะไรมาใหม่ ๆ ก็จะสนับสนุนและรับมาทดลองใช้ ในขณะที่สังคมประเพณีไม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมเช่นนี้จึงไม่สนับสนุนการรับนวัตกรรม (วรนุช สิปิยารักษ์, 2558, หน้า 28-29)

การตัดสินใจหรือขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของบุคคล มี 5 ขั้นตอน ตามลำดับดังนี้ 1) ขั้นตระหนัก เป็นช่วงที่บุคคลรับรู้ว่ามีนวัตกรรมดังกล่าวแต่ยังขาดข้อมูล ที่สมบูรณ์ สำหรับการตัดสินใจ 2) ขั้นสนใจ เป็นช่วงที่บุคคลค้นหาข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นโดยการสอบถามจากผู้รู้หรือการหาข้อมูล หนังสือ สื่อ อินเตอร์เน็ต เป็นต้น 3) ขั้นประเมิน เป็นช่วงที่บุคคลจะพิจารณานวัตกรรมตามข้อมูลที่ได้มาว่าสิ่งใหม่นี้ เหมาะกับสภาพความเป็นอยู่ของตน หรือไม่มีประโยชน์ หรือดีกว่าของเดิมเพียงใด ถ้ามีพึงพอใจกับนวัตกรรมนั้น ๆ ก็จะดำเนินการขั้นต่อไป แต่ถ้าเห็นว่าไม่ควรรับก็จะยุติกระบวนการตัดสินใจ เพียงแค่นี้ 4) ขั้นทดลองใช้ เป็นช่วงที่บุคคลทดลองนวัตกรรมดังกล่าว เพื่อพิสูจน์ว่ามีประโยชน์และเหมาะสมกับตนจริงหรือไม่ และ 5) ขั้นยอมรับถาวร คือ การรับนวัตกรรมนั้นมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่และอย่างถาวรต่อไป ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประโยชน์ของทฤษฎีการแพร่กระจาย คือการนำรูปแบบการสื่อสารในช่องทางต่าง ๆ เข้ามาใช้เป็นสื่อในการพัฒนาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะสื่อใหม่ ๆ ที่ชุมชนไม่คุ้นเคยนั้น จำเป็นต้องมีการกระตุ้นทุกรูปแบบ ตลอดจนสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงหรือการยอมรับนวัตกรรมโดยอาศัยกระบวนการให้การศึกษา อบรม นอกจากนี้ทฤษฎีการแพร่กระจายยังช่วยชี้นำในการพัฒนาหรือการนำสิ่งใหม่ ๆ มาสู่ชุมชนนั้น ควรผ่านทางกลุ่มผู้นำหรือบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพ

ยกย่อง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าและสามารถชักจูงให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติตามได้อีกด้วย (ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์, 2558, 166-167)

ดังนั้น ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม เป็นการที่สังคมจะเกิดการรับและนำนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งที่เป็นด้านความรู้ ความคิด หรือวัตถุมาใช้นั้น จึงต้องอาศัยตัวนวัตกรรมที่ต้องสอดคล้องเหมาะสม อาศัยช่องทางการสื่อสารจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิก ต้องอาศัยระยะเวลา และรูปแบบของระบบสังคมซึ่งเป็นสังคมสมัยใหม่ หากชุมชนหรือสังคมมีความพร้อมในสิ่งเหล่านี้ก็จะเกิดการรับและแพร่กระจายนวัตกรรมที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมในอนาคต (วรนุช สิปิยารักษ์, 2558, หน้า 29)

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและสิทธิมนุษยชน

ทฤษฎีการกระจายอำนาจและสิทธิมนุษยชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมให้องค์กรและสังคมมีการจัดการตนเอง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนจะพึงมีสิทธิเสรีภาพ มีสิทธิในฐานการเป็นมนุษย์ และมีการจัดการเพื่อปกครองดูแลตนเองตามหลักการกระจายอำนาจ (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 73-83) ดังนี้

5.1 แนวคิดการกระจายอำนาจ เป็นหลักการที่ใช้ในการจัดระเบียบการปกครองของประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องกระจายอำนาจบริหารงานพัฒนาจากส่วนกลางไปสู่ประชาชน โดยถือว่าเป็นแนวคิดที่มีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจในการแก้ปัญหา รวมไปถึงการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 102) ซึ่งการกระจายอำนาจมุ่งหวัง ต่อการปรับโครงสร้าง/ความสัมพันธ์ทางอำนาจ ระหว่างศูนย์กลางและชายขอบหรือปรับทิศทางการบริหารระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่น ในทิศทางที่มุ่งการกระจายอำนาจออกจากส่วนกลาง (วุฒิสาร ตันไชย, 2557, หน้า 15) จากการนิยามสามารถแบ่งกลุ่มผู้สนับสนุนการกระจายอำนาจได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1) กลุ่มผู้กำหนดนโยบายและนักสังคมศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่ พวกเขามักพิจารณาการกระจายอำนาจ ในฐานะเครื่องมือสำคัญของการดึงอำนาจทางการบริหารภาคสาธารณะออกจากมือของรัฐที่ผูกขาดอำนาจการสั่งการ เพราะเป็นต้นตอปัญหาการแสวงหา ผลประโยชน์จากค่าเช่าทางเศรษฐกิจ เช่น การเล่นพรรคเล่นพวกในภาครัฐ การอาศัยตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ฯลฯ และต้องการพัฒนา กลไกแบบตลาดที่เน้นการบริหารงานแบบมืออาชีพและการแปรรูปหน่วยงาน/การบริการของรัฐให้เป็นของเอกชน 2) กลุ่มนักพัฒนาและนักเคลื่อนไหวผู้คัดค้าน การพัฒนาแบบรวมศูนย์ ที่ไม่พอใจต่อความล้มเหลวในการดำเนินโครงการพัฒนาและแก้ปัญหาความยากจนของระบบรัฐรวมศูนย์ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้าน การพัฒนาและการจัดสรรทรัพยากร โดยให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ ในฐานะทางเลือกที่นำไปสู่การพัฒนาแบบร่วมมือโดยชาวบ้านในระดับท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตัวเองเป็นหลักและภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน หรืออำนวยความสะดวก 3) กลุ่มผู้สนับสนุนกระบวนการกำหนดนโยบายและการแข่งขันทางการเมืองแบบพหุนิยม ที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ ในฐานะเครื่องมือสำหรับเสริมสร้างประชาธิปไตย และกดดันให้ระบบการเมืองแบบปิด เปิดพื้นที่ให้เกิดการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์เพื่อแข่งขันช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองสำหรับการผลักดันนโยบายอย่างเปิดกว้าง ป้องกันการผูกขาดอำนาจ พัฒนาการมีส่วนร่วมของตัวแสดงทางการเมืองและขยายขนาดของ

ตลาดการเมืองให้กว้างและเสรีมากขึ้น ส่วนนักการเมืองของส่วนกลางจะพิจารณา “การกระจายอำนาจ” ในฐานะที่เป็นช่องทางการแบ่งเบาภารกิจ จากหน่วยงานส่วนกลางไปสู่หน่วยงานระดับต่ำกว่าในส่วนภูมิภาค เป็นต้น (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ, 2552, หน้า 14)

ขอบข่ายของแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจนี้ครอบคลุมมิติใดบ้าง และการกระจายที่ได้กล่าวถึงนี้ กระจายไปยังหน่วยงานหรือองค์กรในลักษณะใด และอำนาจที่กระจายนี้มีความกว้างขวางเพียงใด จากคำถามเช่นนี้ ย่อมหมายความว่า การกระจายอำนาจนั้นมีหลายระดับและหลายรูปแบบ ซึ่งเพื่อป้องกันความสับสนที่อาจจะเกิดขึ้น เราควรที่จะกำหนดเงื่อนไขว่า การกระจายอำนาจนั้นควรเป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระบบการเมืองหนึ่ง ๆ ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าว ในที่นี้จึงอาจแจกแจงรูปแบบของการกระจายอำนาจได้ 5 ลักษณะด้วยกัน คือ 1) การกระจายอำนาจโดยจำเป็นหรือโดยปริยาย เกิดจากสภาวะการณ์ที่สถาบันหรือองค์กรของรัฐเกิดความล้มเหลวในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ มิอาจสามารถจะเข้าไปใช้อำนาจหรือมีอิทธิพลในดินแดนที่ตนปกครองอยู่ได้ และจากสภาวะที่ประชาชนในระดับรากหญ้าเกิดความไม่เชื่อใจในรัฐบาล เหล่านี้จึงเป็นผลให้ประเทศที่มีภาคประชาสังคมมีความตื่นตัวและเข้มแข็ง จำเป็นต้องลุกขึ้นมาดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชนของตนด้วยตัวเองโดยที่รัฐบาลเองก็มิได้ตั้งใจให้เกิดขึ้น 2) การแปรรูปกิจการของภาครัฐ ได้แก่ การโยกโอนกิจการบางอย่างที่เคยจัดทำโดยหน่วยงานของรัฐไปให้ภาคเอกชนเป็นผู้จัดทำแทน เช่น กิจการขนส่งมวลชน กิจการโทรคมนาคม การไฟฟ้า และการประปา เป็นต้น 3) การกระจายอำนาจภายใต้หลักการ แบ่งอำนาจ เป็นการแบ่งอำนาจของรัฐบาลกลางไปยังองค์กรในระดับรองที่ออกไปทำงานในพื้นที่นอกศูนย์กลางหรือท้องถิ่น โดยที่องค์กรภายใต้หลักการแบ่งอำนาจนี้จะมีอิสระตามสมควรในการตัดสินใจต่าง ๆ ภายในพื้นที่ที่ตนดูแล แต่ทั้งนี้อำนาจการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ยังคงอยู่ที่ส่วนกลาง บางครั้งจึงเรียกการกระจายอำนาจในลักษณะนี้ว่า “การกระจายอำนาจทางการบริหาร” 4) การกระจายอำนาจภายใต้หลักการมอบอำนาจ มีระดับของการกระจายอำนาจที่ให้อิสระสูงกว่าการแบ่งอำนาจ จะเน้นในเชิงของภารกิจหน้าที่ ที่มีการกำหนดภารกิจเฉพาะที่ชัดเจนให้องค์กรเหล่านั้น สามารถที่จะตัดสินใจและใช้อำนาจหน้าที่ภายในขอบเขตของตนได้โดยอิสระ แต่รัฐส่วนกลางก็ยังคงมีอำนาจอยู่เหนือองค์กรเหล่านี้โดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นกรอบในการควบคุมและกำกับบทบาท องค์กรภายใต้หลักการมอบอำนาจ รวมถึงอำนาจในการจัดตั้งและยุบเลิกองค์กรภายใต้หลักการมอบอำนาจ และ 5) การกระจายอำนาจภายใต้หลักการโอนอำนาจ ถือได้ว่าเป็นการกระจายอำนาจที่สะท้อนให้เห็นถึงระดับของการกระจายอำนาจที่กว้างขวางมากที่สุด จะถูกใช้เพื่ออธิบายถึงสภาวะที่รัฐส่วนกลางมีการถ่ายโอนหรือยกอำนาจการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ไปยังองค์กรตัวแทนของพื้นที่ ชุมชน หรือท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยที่ส่วนกลางจะไม่เข้ามามีบทบาทหรือแทรกแซงการทำงานขององค์กรภายใต้หลักการโอนอำนาจ หรือการแทรกแซงจะเกิดขึ้นก็ต้องเป็นไปอย่างจำกัด ดังนั้น จึงมีการเรียกการกระจายอำนาจในลักษณะนี้ว่า “การกระจายอำนาจในทางการเมือง” หรือ “การกระจายอำนาจที่เน้นความเป็นประชาธิปไตย” (Political or Democratic Decentralization) ทั้งนี้ การโอนอำนาจเท่าที่ปรากฏจะมีอยู่ด้วยกัน 2 ระดับ ได้แก่ 5.1) ระดับที่หนึ่ง การโอนอำนาจในทางการปกครอง มีลักษณะสอดคล้องกับการจัดรูปการปกครองท้องถิ่นตามหลักการปกครองตนเอง กล่าวคือ เป็นหลักการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นของตนเอง โดยตนเอง และเพื่อตนเอง โดยที่องค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นจะมีอิสระเป็นอย่างสูงในการดูแลชีวิตความเป็นอยู่และสามารถจัดทำกิจการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความจำเป็นภายในชุมชนของตนได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังมีความเป็นอิสระทั้งในทางการคลังและบุคลากร และ 5.2)ระดับที่สอง การโอนอำนาจในทางนิติบัญญัติ เป็นรูปแบบของการกระจายอำนาจขั้นสูงสุดที่เป็นไปภายใต้การจัดรูปแบบการปกครองในระบบรัฐเดี่ยวจนมีลักษณะเข้าใกล้กับระบบสหพันธรัฐ เป็นการถ่ายโอนอำนาจจากส่วนกลางไปยังพื้นที่หรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ได้รับการโอนอำนาจสามารถที่จะกำหนดชะตากรรมในทางการเมืองได้ด้วยตนเอง ผ่านการจัดตั้งสถาบันทางการเมือง ในรูปแบบสภาที่เป็นของตนเอง (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 76-77)

กล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจเป็นการลดภาระอำนาจการปกครองของรัฐบาลไปให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดการบริการในด้านสาธารณะต่าง ๆ แก่ประชาชน และเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลักอย่างมีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายที่กำหนดไว้

5.2 แนวคิดสิทธิมนุษยชน แนวความคิดนี้ได้รับการพัฒนาในยุโรปนับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ได้รับการยอมรับโดยสหประชาชาติในปี ค.ศ.1948 แนวความคิดของสิทธิมนุษยชนเติบโตมาจากแนวความคิด 3 อย่าง คือ 1) แนวความคิดที่ว่ากฎหมายและสถาบันทั้งหลายมนุษย์เป็นผู้สร้างหาใช่พระเจ้าเป็นผู้สร้างไม่และดังนั้นก็จึงสามารถถูกเปลี่ยนแปลงได้ 2) แนวความคิดที่ว่ามนุษย์ทั้งปวงมีความเท่าเทียมกัน และ 3) แนวความคิดที่ว่ามนุษย์ ทั้งปวงเป็นเจ้าของคุณภาพที่เรียกว่าศักดิ์ศรี ด้วยเหตุนี้สิทธิมนุษยชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ และมนุษย์จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิมนุษยชน โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้นในทางสังคมและทางการเมือง ความรุนแรงในสังคมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกเป็นมูลเหตุที่ผลักดันในประเทศต่าง ๆ รวมตัวกันเพื่อจัดทำข้อกำหนดในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานต่าง ๆ นับได้ว่าเป็นแนวความคิดร่วมกันของประชาชนทุกคนและของรัฐต่าง ๆ ทุกรัฐในความปรารถนาให้มีการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ของความเป็นมนุษยชาติอันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก (เอกรัตน์ มาพะดุง, 2561, หน้า 89) ดังนั้น สิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่มีมาแต่กำเนิดและความเสมอภาคที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ภาษา เผ่าพันธุ์ หรือสถานะอื่นใด (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2560, หน้า 6)

ด้วยหลักการแล้วองคประกอบของสิทธิมนุษยชน ประกอบด้วย (ชะวัชชัย ภาติณธุ, 2548, หน้า 33) 1) สิทธิ (Rights) เปนสิ่งที่ติดตัวมนุษยทุกคนตามธรรมชาติที่ ไดเกิดมาเปนมนุษย ซึ่งไมมีใครลวงละเมิดได คนทุกคนที่เกิดมามีสิทธิที่จะมีชีวิตอยูรอด และตองมีชีวิตอยูอยางสมเกียรติและศักดิ์ศรี ของความเปนมนุษย ความมีอยูของสิทธิตามธรรมชาตินี้ แมเมื่อยังไมมีกฎหมายมารองรับสิทธิก็ยังมีอยู 2) เสรีภาพ (Freedom) หมายถึง การที่มนุษยสามารถทำอะไรก็ไดภายใตขอบเขตของศีลธรรมอันดีงาม โดยไมเบียดเบียนสังคม หรือไมลวงล้ำสิทธิของบุคคลอื่น หรือสิทธิของสวนรวม เราจึงเห็นวามีการใชคำ 2 คำนี้พรอมกัน คือ สิทธิ และเสรีภาพ ในปฏิญญาสากลวาดวยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) มักจะใชคำวาสิทธิและเสรีภาพที่จะ

แสดงความคิดเห็นและแสดงออก หรือสิทธิและเสรีภาพในการเลือกคูครองและสรางครอบครัว เป็นต้น 3) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย (Human Dignity) เปนคำที่อธิบายความหมายของสิทธิมนุษยชน ในแงของการใหคุณค่าแกความเปนคนวา คนทุกคนมีคุณคาเทาเทียมกัน ศักดิ์ศรีความเปนมนุษยเป็นหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่กำหนดสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแตเกิด ใครจะละเมิดไมได และไมสามารถายโอน ใหแกกันได สิทธินี้คือสิทธิในการมีชีวิตและมีความมั่นคงในการมีชีวิตอยู คนทุกคนที่เกิดมาบนโลกมีศักดิ์ศรีความเปนมนุษย์ ดังนั้นการปฏิบัติตอกันของผูคนในสังคมจึงตองเคารพความเปนมนุษย ห่ามทำรายรางกาย ทรมานอยางโหดราย หรือกระทำการใด ๆ ที่ถือเปนการเหยียดหยามความเปนมนุษย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย ไดรับการรับรองไวในปฏิญญาสากลวาดวยสิทธิมนุษยชน กติการะหวางประเทศ อนุสัญญาและปฏิญญาระหวางประเทศหลายฉบับ สืบเนื่องจากสังคมในปัจจุบัน มักละเลยศักดิ์ศรีความเปนมนุษย์ เพราะมีการใหคุณคาของคนแตกตางกันตามสถานภาพทางสังคมของผูนั้น ซึ่งสถานภาพทางสังคมของคนแตละคน ไมใชตัวชี้วัดวามนุษยหรือคนคนนั้นมีศักดิ์ศรีของมนุษยหรือไม แตศักดิ์ศรีความเปนมนุษย์ คือการใหคุณคาความเปนคนตามธรรมชาติของมนุษยไมวาจะเกิดมาพิการ เปนเด็ก เปนผูหญิง ผูชาย กะเทย เกิดมาเปนคนปญญาออน หรือยากจน คนทุกคนที่เกิดมาถือวามีคุณคาเทากัน ตองปฏิบัติต่อกัน เยี่ยงมนุษยอยางเสมอหนากัน เพราะการปฏิบัติตอกันของผูคนในสังคมอยางเสมอหนากันเปนการเคารพ ศักดิ์ศรีมนุษย และ 4) ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติ (Equality and Discrimination) เกณฑ์การวัดว่าสังคม หนึ่งสังคมใดมีการละเมิดหรือเคารพสิทธิมนุษยชนก็คือ การดูว่า สังคมนั้นมีการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ตัวชี้วัดของการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็คือ ความเสมอภาค หรือการปฏิบัติต่อคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน หากมีการปฏิบัติต่อมนุษย์โดยไม่เท่าเทียมกัน เราเรียกว่า การเลือกปฏิบัติ ความเสมอภาคหรือความเทาเทียมกันมิใชแปลวาคนทุกคนตองไดรับเทานั้น แตหมายความวา ในสถานการณที่เหมือนกันจะตองปฏิบัติตอคนดวยหลักการเดียวกัน เชน การคุ้มครองผูเสียหายจากการคามนุษย ไมวาจะเปนชาวไทยหรือชาวตางชาติทุกคนยอมไดรับการช่วยเหลือตามกฎหมายเชนเดียวกัน ไมมีการเลือกปฏิบัติดวยความลำเอียง

สิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองทั่วโลก ว่าด้วยมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์นั้น สามารถจำแนกได้ครอบคลุมสิทธิ 5 ประเภท ได้แก่ 1) สิทธิพลเมือง ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพและความมั่นคงในชีวิต ไม่ถูกทรมาน ไม่ถูกทำร้ายหรือฆ่า สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการปกป้องจากการจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในศาลอย่างยุติธรรมโดยผู้พิพากษาที่มีอิสระ สิทธิในการได้รับสัญชาติเสรีภาพของศาสนิกชนในการเชื่อถือและปฏิบัติตามความเชื่อถือ 2) สิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเองทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก สิทธิการมีส่วนร่วมกับรัฐในการดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ เสรีภาพในการรวมกลุ่ม สิทธิในการเลือกตั้งอย่างเสรี 3) สิทธิทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สิทธิในการมีงานทำ ได้เลือกงานอย่างอิสระและได้รับค่าจ้างอย่างเป็นธรรม สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน การได้รับมาตรฐานการครองชีพอย่างพอเพียง 4) สิทธิทางสังคม ได้แก่ สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการได้รับหลักประกันด้านสุขภาพ แม่และเด็กต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเต็มที่ ได้รับความมั่นคงทางสังคมมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและสร้างครอบครัว 5) สิทธิทาง

วัฒนธรรม ได้แก่ การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อความหมายในภาษาท้องถิ่นตน มีเสรีภาพในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติกิจตามวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจด้านการแสดงศิลปะ วัฒนธรรม บันเทิงได้โดยไม่มีใครมาบังคับ (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2561, หน้า 8-11)

กล่าวได้ว่า สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษยทุกคนได้มาตั้งแต่เกิดและติดตัวไปจนกระทั่งตาย ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีหลักการในการใช้สิทธิ ศักดิ์ศรีความเปนมนุษย์ เสรีภาพ และความเสมอภาคเทาเทียมกัน ซึ่งสิทธิดังกลาวนั้นไมสามารถถายโอนใหกับบุคคลอื่นได้

6. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและสังคม

การเรียนรู้ทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคม เมื่อสังคมมีการเรียนรู้ย่อมที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของสังคมจึงจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 84-104) ดังนี้

6.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และพฤติกรรมทางสังคม โดยพฤติกรรมใหม่สามารถได้มาจากการสังเกตและเลียนแบบผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางสังคมเราสามารถพบได้ในชีวิตประจำวัน โดยกระบวนการเลียนแบบ ประกอบด้วย 4 กระบวนการสำคัญ คือ 1) กระบวนการความสนใจ (Attentional process) คือ กระบวนการที่บุคคลรู้สึกสนใจในตัวแบบและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้เรียนเห็นว่า ตัวแบบและสถานการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญ ตลอดจนเห็นว่าตัวแบบนั้นมีความเหมือนกับผู้เรียน 2) กระบวนการความจำ (Retention process) คือ กระบวนการในการจดจำพฤติกรรมของตัวแบบได้ดีซึ่งจะทำให้สามารถเลียนแบบและถ่ายทอดแบบมาได้ง่าย 3) กระบวนการการแสดงออก (Motor and reproduction process) คือ กระบวนการทำตามพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งหมายความว่า ภายหลังจากที่ผู้เรียนได้สังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้วจะแสดงพฤติกรรมตามอย่างตัวแบบ และ 4) กระบวนการเสริมแรง (Reinforcement process) หมายถึง หากมีการเสริมแรง เช่น การให้รางวัลต่อพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะทำให้บุคคลให้ความสนใจในพฤติกรรมแบบนั้นเพิ่มขึ้น เรียนรู้ดีขึ้น และแสดงพฤติกรรมนั้นบ่อยครั้งขึ้น (Robbins, 2003, pp. 46-47)

บันดูรา (Bandura, 1977, pp. 9-10) ไดกลาวถึงตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษยไว 2 ประการ 1) ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกอน (Antecedent Determinants) คือ ถามีเหตุการณตาง ๆ เกิดขึ้นในสิ่งแวดลอมเช่นนั้นเปนประจำสม่ำเสมอ จะทำใหบุคคลสามารถคาดการณไดวา ถามีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแลวจะมีอีกสิ่งหนึ่งตามมา การรูความสัมพันธเงื่อนไขตาง ๆ เหลานี้ จะทำใหบุคคลสามารถทำนายเหตุการณ ไดว่าอะไรจะเกิดขึ้นอยางไร ภายใตภาวการณตาง ๆ ที่เกิดขึ้นกอน ถาบุคคลนั้นมีความสามารถ ทางสติปัญญาสูงก็สามารถคาดการณ์ ถึงเหตุการณที่จะเกิดขึ้นไดและจะเลือกกระทำหรือแสดงพฤติกรรมของเขาใหสอดคลองกับการคาดการณ์ของเขา ซึ่งเปนการเรียนรูความสัมพันธระหวางสิ่งเราหนึ่งกับอีกสิ่งเราหนึ่งนั่นเอง ดังนั้นการเรียนรู ความสัมพันธระหวางสิ่งเราหนึ่งกับอีกสิ่งเราหนึ่งนี้จะมีผลตอการเกิดหรือไมเกิดพฤติกรรม จะมีผลต่อการคงอยูหรือการหดหายของพฤติกรรมของบุคคล เพราะบุคคลจะยึดเอาสิ่งเราหนึ่งมาทำนายการเกิดอีกสิ่งเราหนึ่ง และ 2) ตัวกำหนดพฤติกรรมที่เป็นผลของการกระทำ (Consequent Determinants) เป็นการเรียนรูสิ่งตาง ๆ ในสังคมของมนุษยเปนกา

รเรียนรู้เงื่อนไขของผลของการกระทำวาพฤติกรรมใดที่กระทำแล้ว จะได้รับรางวัลหรือผลของการกระทำเปนบวก และพฤติกรรมใดที่กระทำแลวจะไมได้รับรางวัลหรือผลของการกระทำเปนลบ การเรียนรู้เงื่อนไข ผลการ กระทำดังกลาว จะทำให้มนุษยเลือกกระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลของการกระทำเปนบวก หรือเสริมแรง และจะหลีกเลี่ยงการกระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลของการกระทำเปนลบหรือการลงโทษ ดังนั้น การเกิด พฤติกรรมจึงขึ้นอยูกับผลของการกระทำดวยถาการกระทำพฤติกรรมใดแลวได้รับผลของการกระทำเปนบวก พฤติกรรมนั้นก็จะเกิดขึ้น และถ้ากระทำพฤติกรรมใดแล้ว ผลของการกระทำเปนลบ พฤติกรรมนั้นจะลดลงหรือหายไป อยางไรก็ตามการเรียนรู้เงื่อนไข ผลของการกระทำมานี้สามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากประสบการณตรงและการสังเกตจากตัวแบบหรือ การกระทำของผู้อื่นที่สังเกตเห็น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณโดยออม และบันดูรา (Bandura) ยังอธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน โดยทั่วไปหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมี 4 ประการ ประกอบด้วย 1) มนุษย์สามารถเรียนรู้โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น และผลที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมดังกล่าว 2) การเรียนรู้สามารถเติบโตได้โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องแสดงออกด้วยการกระทำ และการเรียนรู้สามารถที่จะส่งผลหรือไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมก็ได้ 3) ความรู้ความเข้าใจ (Cognition) จะมีบทบาทต่อการเรียนรู้ ความตระหนัก (Awareness) และความคาดหวังต่อผลได้หรือผลเสียในอนาคต สามารถเป็นปัจจัยหลักในการแสดงออกของมนุษย์ และ 4) ปัญญา (Intelligence) จะมีบทบาทต่อการเรียนรู้ (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 85-86)

กลาวได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เน้นความสำคัญของการเรียนรู้แบบการสังเกตหรือเลียนแบบ การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย 2 ขั้น คือ ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการ ทางพุทธิปัญญา และขั้นการกระทำตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลมีทั้งตัวแบบในชีวิตจริงและตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ ผ่านกระบวนการสำคัญ คือ ความสนใจ ความจำ การแสดงออก และการจูงใจ

6.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและสังคม แนวคิดนี้เป็นการศึกษาชุมชนท้องถิ่นและสังคมในเชิงกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้ การปรับตัวและการจัดการตัวเองของชุมชน โดยแนวคิดในกลุ่มนี้ เน้นกระบวนการมากกว่าการสร้างความเข้าใจพื้นฐานต่อชุมชน และสังคมโดยถือว่าความเป็นชุมชน/สังคมมีได้ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน มิใช่เพียงแค่การมองเพื่อให้รู้เท่านั้น แต่ควารเป็นการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายและการลงมือปฏิบัติได้จริง โดยกระบวนการเรียนรู้จะนำไปสู่การปรับตัวและการสร้างระบบที่มีคุณค่าและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ ซึ่งวิธีการและเทคนิคในการเสริมสร้างการเรียนรู้ชุมชนและสังคม ได้แก่ 1) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจัดว่าเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้จริง ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การกำหนดปัญหา การแสวงหาทางเลือก การวางแผน การปฏิบัติ การควบคุมติดตามและการประเมินผล 2) การเรียนรู้จากประสบการณ์ นอกจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ยังเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการศึกษาดูงาน ที่ไม่ใช่รูปแบบของการไปเที่ยวหรือเยี่ยนเยียนกันอย่างปกติ แต่เป็นการไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย มีการวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการสรุปบทเรียน มีการเตรียมการทั้งผู้ไปดูงานและผู้ให้การศึกษาดูงาน 3) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการ

เรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือสถาบันในชุมชนและนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพและเงื่อนไขของชุมชนท้องถิ่น และ 4) การเรียนรู้จากการถ่ายทอดและสถานการณ์จำลอง เป็นการเรียนรู้จากการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้โดยตรง เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การบอกเล่า การบรรยาย และสื่อต่าง ๆ (พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2559, หน้า 87-88)

การพัฒนาชุมชนต้องเริ่มด้วยกระบวนเรียนรู้สิ่งที่เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ของชุมชน คือ วิธีการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการผสมผสานกันในหลายศาสตร์ กระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนได้นั้น ประกอบด้วย 1) รวมคน คือ การทำความเข้าใจทั้งในตนเองและร่วมกันกับคนในชุมชนในเรื่องราว เป้าหมาย ปัญหา หรือความต้องการเดียวกัน ตรวจสอบว่าขณะนี้เรามีความรู้เรื่องใดอยู่แล้วบ้าง เพื่อให้เกิดการระดมทุนจากสังคม ภายใน และทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น 2) ร่วมคิด ค้นหาความต้องการหรือปัญหา คือ การร่วมกันเสนอความต้องการหรือปัญหา จัดกลุ่มปัญหา ความจำเป็นของปัญหานั้น ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้าน 3) เสาะหาและเรียบเรียงข้อมูล คือ เมื่อรู้ว่ามีปัญหาหรือความต้องการใดและมีความรู้ต้นทุนอะไรอยู่บ้าง จากนั้นจึงทำการเสาะหาความรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการค้นหาและ จัดเรียงความรู้ทุกอย่างให้เป็นระเบียบ 4) ร่วมทำและออกแบบการแก้ปัญหา คือ การเสนอวิธีการแก้ปัญหา ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมร่วม สร้างความเข้าใจ สร้างวิสัยทัศน์ และแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์เพื่อร่วมกันวิธีการแก้ปัญหา 5) ร่วมปฏิบัติ คือ การร่วมมือนำแผนที่วางไว้ไปปฏิบัติในพื้นที่จริง โดยมีการแบ่งการจัดบทบาทหน้าที่และ ความรับผิดชอบ และ 6) ร่วมกันสะท้อนผล คือ การอภิปรายผลการแก้ปัญหา แลกเปลี่ยน เสนอแนะแนวทางการพัฒนา และชื่นชม ให้กำลังคนที่ทำงานให้กับชุมชนเพื่อทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงาน (ชุติมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ, 2564, หน้า 101)

ปัจจุบันการพัฒนาชุมชนและสังคมด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย มีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพราะนำไปสู่การจัดการความรู้ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของชุมชน เนื่องจากเป็นสิ่งที่กลุ่มคนหรือชุมชนที่ตระหนักถึงความ สำคัญของการเรียนรู้ มีการสนับสนุนและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการสร้าง การถ่ายทอด และการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกฝนทักษะต่าง ๆ และการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา จัดให้มีบรรยากาศและบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายตามศักยภาพของแต่ละคน โดยกระบวนการเหล่านี้เองเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

6.3 แนวคิดการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ (Knowledge Management - KM) การจัดการความรู้เป็นแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ที่มองคนในองค์กรเป็นทรัพย์สินอันมีค่า เนื่องจากกระแสยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต้องมีการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทำให้คนในองค์กรมีประสิทธิภาพและคุณภาพ ต้องสามารถทำงานได้รอบด้าน และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ การจัดการความรู้ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างคุณค่า และมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กรให้กลายเป็นความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนต่อไป ซึ่งการจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมสร้างจัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาจากระบบข้อมูลไปสู่สารสนเทศ

เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญาในที่สุด การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่าง ๆ เพื่อที่จะระบุสร้าง แสดง และกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550, หน้า 10-11)

กรอบความคิดการจัดการความรู้สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบด้วยกันคือ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) กับความรู้ชัดแจ้ง (explicit Knowledge) จะทำให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้น ซึ่งจะหมุนเกลียวไปเรื่อย ๆ อย่างไม่สิ้นสุด ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นตลอดเวลา เรียกว่า วงจร SECI เป็นการสร้างความรู้ใน 4 ลักษณะ คือ 1) Socialization จากความรู้ที่ซ่อนเร้น สู่ความรู้ที่ซ่อนเร้น ซึ่งถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ประเภทซ่อนเร้นระหว่างบุคคล เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้าง ความรู้โดยผู้ที่มีประสบการณ์จะถ่ายทอดให้แก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลโดยตรง ผ่านกระบวนการ การทำตามและการฝึกปฏิบัติกระบวนการ “Socialization” นี้เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่าง กันไม่ได้ผ่านกระบวนการหรือเครื่องมือการสื่อสารที่ชัดแจ้งหรือเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น การแลกเปลี่ยนความรู้ประเภทนี้จะต้องผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่สื่อสารกันโดยตรง หรือการปฏิบัติงานในสถานที่จริง เช่น การถ่ายทอดความรู้ระหว่างหัวหน้างานกับพนักงาน ฝึกงาน เป็นต้น 2) Externalization จากความรู้ที่ซ่อนเร้น สู่ความรู้ที่เปิดเผย ในกระบวนการนี้ปัจเจกบุคคลที่มีความรู้ประเภทซ่อนเร้นพยายามที่จะเปลี่ยนความรู้ที่ตนมีไปสู่ความรู้ประเภทเปิดเผยหรือความรู้ชัดแจ้งด้วยวิธีการเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัย หลักการ แนวคิด สมมติฐาน หรือตัวแบบ การสรุปวิธีปฏิบัติที่พนักงานขององค์กรคนหนึ่งได้ค้นพบว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ประหยัดเวลาและทรัพยากรในการดำเนินงาน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ประสบความสำเร็จเป็นคู่มือการปฏิบัติงาน เป็นต้น 3) Combination จากความรู้ที่เปิดเผย สู่ความรู้ที่เปิดเผย ในกระบวนการนี้ปัจเจกบุคคลมีการแลกเปลี่ยนและผสมผสานความรู้ที่เปิดเผย ผ่านสื่อที่เป็นเอกสารหรือระบบคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารต่าง ๆ จะมีบทบาทสูงในกระบวนการ “Combination” ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ประเภทที่เปิดเผยใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรได้ และ 4) Internalization จากความรู้ที่เปิดเผย สู่ความรู้ที่ซ่อนเร้น การเรียนรู้ของบุคคลและประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการ Socialization Externalization และ Combination สร้างให้เกิดเป็นความรู้ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ของปัจเจกบุคคล ซึ่งถือเป็นผลึกความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล เช่น ทักษะการทำงานใหม่ ๆ ที่ค้นพบจากประสบการณ์การทำงานและเรียนรู้งานที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน เป็นต้น (Nonaka and Takeuchi, 1991, pp. 70-73)

นอกจากนี้การจัดการความรู้ ยังมีกระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้ เช่น พิจารณาว่า วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์ 5) การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำ

เป็นระบบทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่ง การเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น และ 7) การเรียนรู้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้แล้วนำความรู้ไปใช้ให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2553, หน้า 8) วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากรและนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ปัญหา และปรับปรุงองค์กร หากบุคลากรขององค์กรไม่ได้มีการเรียนรู้และไม่ได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ก็เป็นการสูญเปล่าของเวลาและทรัพยากรที่ใช้ การเรียนรู้ของบุคลากรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งจะไปเพิ่มพูนองค์ความรู้ขององค์กรที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้เหล่านี้จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ ๆ อีกเป็นวงจรที่ไม่มีสิ้นสุดที่เรียกว่า “วงจรการเรียนรู้” (บุญดี บุญญากิจ และคณะ, 2549, หน้า 58)

ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งนักปฏิบัติ เป็นชุมชนการจัดการความรู้ที่มีชีวิตชีวาโดยตั้งบนฐานของการลงมือทำจริง มีการพัฒนางาน ความสามารถของบุคคล กลุ่มคนที่ร่วมกันในขณะนั้น จึงสร้างเป็น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ มีการสนับสนุนและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการสร้าง การถ่ายทอดและการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยยึดพื้นที่และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมให้สมาชิกในชุมชนรู้จักคิด วิเคราะห์ด้วยเหตุผล ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกฝนทักษะต่าง ๆ และการเรียนรู้อยู่ ตลอดเวลา โดยให้มีบรรยากาศและบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายตามศักยภาพ ของแต่ละคน ซึ่งเมื่อคนในชุมชนมีความรู้และทักษะแล้วจะสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความ เข้มแข็งและยั่งยืนได้ ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ 1) คน ซึ่งเป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญที่สุดของชุมชนการเรียนรู้ เพราะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนของชุมชน 2) ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมายถึง สภาพบริบททางสังคมมีส่วนในการส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ ขยายศักยภาพได้ต่อเนื่อง สร้างผลงานตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ รวมถึงก่อเกิดแนวคิดใหม่ ๆ ที่หลากหลายที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3) การถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ คือ กลไกและกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ ในลักษณะสองทางของชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาหรือสร้างความรู้ใหม่ได้ (ชุติมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ, 2564, หน้า 100-101)

แนวคิดการจัดการความรู้และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ จะช่วยให้คนที่อยู่ในชุมชนและผู้ปฏิบัติร่วมกับชุมชนและสังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการคิด การวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการค้นหาและนำความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาชุมชน สังคมของตน

6.4 แนวคิด ทฤษฎีทุนทางสังคม ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ได้รับความสนใจและยอมรับ มากขึ้นในปัจจุบันว่ามีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาที่ยั่งยืนและคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข (พระปลัดประพจน์ สุปภาโต และคณะ, 2563, หน้า 830) ซึ่งเกิดจากร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายของคน หรือสถาบันชุมชน บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยกัน การไว้วางใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน และมีแนวทางการปฏิบัติที่

ยึดถือเป็นแบบแผนของกลุ่ม ทุนทางสังคมมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของชุมชนและทำให้เกิดพลังของกลุ่มมากขึ้นในการปฏิบัติงาน เนื่องจากสมาชิกทุกคนได้มีการพึ่งพาอาศัยกัน แลกเปลี่ยนทางสังคม และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนร่วมกัน จึงทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ส่งผลทำให้ชุมชนและสมาชิกในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดีจนนำ ไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ (สุเทพ คำเมฆ และคณะ, 2561, หน้า 173)

กระบวนการทุนทางสังคม แบงออกเปน 2 สวน ไดแก สวนที่เปนกระบวนการ และสวนที่เปนปจจัยแวดลอมของกระบวนการ สวนที่เปนกระบวนการทุนทางสังคม ประกอบดวย 3 สวนได แก 1) สวนที่เปนระบบคิด จะเปนสวนที่มีความเปนนามธรรมสูง ระบบคิดดังกลาวจะมีทั้งสวนที่มีมาตั้งแตเดิม 2) สวนที่เปนวิธีการปฏิบัติจะเปนสวนที่มีความสัมพันธกับสวนที่เปน ระบบคิด นั้นหมายความว่า เมื่อปจเจก กลุม องคกร สถาบัน หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับคานิยมในการชวยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกลาวจะสงผลใหสมาชิกมีการปฏิบัติตอกัน ดวยความเอื้ออาทรและมีความรวมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) สวนที่เปนผลลัพธจะเปนสวนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิดและวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบตาง ๆ ที่เปนประโยชนตอชุมชนหรือสังคมสวนรวม สวนที่เปนปจจัยแวดลอมของกระบวนการ ได้แก ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินจากชุมชนภายนอก เครื่องมือที่ได้รับความร่วมมือจากภายนอก บุคลากรหรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสารความรูตาง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดลอม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลตอระบบความคิดและวิธีการปฏิบัติภายในกลุม องคกร สถาบัน และชุมชน (วรวุฒิ โรมรัตนพันธุ์, 2548, หน้า 83-85) นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ (2554, หน้า 37-40) ได้มีการกำหนดขอบเขตหรือองค์ประกอบของทุนทางสังคม ดังนี้ 1) ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวม 2) ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ และ 3) ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น

จากที่กล่าวมา ทุนทางสังคมถือว่าเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคม ซึ่งเกิดจากโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นต้นทุนสำคัญของสังคมที่ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง ให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล หรือปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ โดยผ่านองค์ประกอบ คือ ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ ทุนที่เป็นสถาบัน และทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม จากกระบวนการคิด ลงมือปฏิบัติ และได้ผลลัพธ์จากกระบวนการคิดและลงมือปฏิบัติ

6.5 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” มีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน แล้วถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึง การร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม (กฤตยาวดี เกตุวงศา, 2555, หน้า 17)

โกวิทย์ พวงงาม (2553, หน้า 255-257) ได้กล่าวถึงแนวคิดชุมชนเข้มแข็งว่าเป็นแนวคิดหนึ่งที่ใช้เกิดจากการระเบิดจากข้างในโดยมีพลังความสามารถ ศักยภาพภายในชุมชนเป็นตัวหลัก ในการขับเคลื่อน อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน ซึ่งความเป็นชุมชนเข้มแข็งดังกล่าวสามารถ สรุปองค์ประกอบและลักษณะได้ ดังนี้ 1) คนในชุมชนต้องเป็นคนที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning process) เพื่อเสริมศักยภาพของตนเอง ความเป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้นำทางความคิด เป็นแบบอย่างของการเสียสละ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีวินัยในตน ที่สำคัญสามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้ 2) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (community learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกันเพื่อ นำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้น การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกันเพราะผลการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง 3) มีภาวะผู้นำชุมชน (community leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดกับความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น และร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือผู้ที่เชื่อมประสานแนวคิดต่าง ๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมนั้นเอง 4) มีจิตสำนึกชุมชน (community consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและเป็นมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วม 5) มีจิตวิญญาณชุมชน (community spirituality) คือการที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน หวงแผนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครือญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณของชุมชนทำให้เกิดความปีติความสุขอย่างล้นเหลือ และเป็นพลังอย่างมโหฬาร เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข ดังนั้น จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่น ๆ ด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจที่แข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะรวมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป 6) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง (strengthens

community organization) คือประชาชน รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชนผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไข ปัญหาชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ 7) มีการจัดการชุมชนที่ดี (community management) คือสมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้วางแผน จัดกระบวนการดำเนินงานและประสิทธิผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 8) มีเครือข่ายชุมชน (community networks) คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วย ความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง 9) เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ (self-help management) สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์ 10) เป็นชุมชนสงบสุข (solidarity) ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสงบบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน และ 11) การพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development) ชุมชนเข้มแข็งที่มีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้โดยไม่ล้มละลายอันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

นอกจากนี้ โกวิทย์ พวงงาม (2553, หน้า 223-227) ยังได้กล่าวว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้าน เศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติมิติทางด้านสังคมและมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนนั้นอาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและ กระบวนการนำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของชุมชนมีความแตกต่างกัน ซึ่งในกระบวนการสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนนั้นอาจแบ่งเป็นกิจกรรมและกระบวนการได้ ดังนี้ 1) การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมกันคิด ร่วมกันทำร่วมกันรับผิดชอบ และร่วมรักษา ผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญ กับการปรับวิธีคิดและวิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐ จากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุนในการจัดการ และแก้ปัญหาของชุมชนเอง และ 2) การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการส่งเสริมและ สนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งสร้างประชาคมภายในชุมชนและสร้างเครือข่ายชุมชนของชุมชน

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าชุมชนจะเกิดความเข้มแข็งได้แรกเริ่มนั้นเกิดจากความภาคภูมิใน ชุมชนของตนเอง ซึ่งความภาคภูมิใจดังกล่าวอาจเกิดจากการมีวัฒนธรรมของตนเอง ที่มีทุนทางสังคม มีอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนเฉพาะตนเองที่ไม่มีที่อื่นเหมือน มีผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละ รวมถึงการมีการจัดการความรู้ มีการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน และมีการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน

แล้วมีการเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ องค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ย่อมนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งนั่นเอง

7. ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

รัฐบาลได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในการพัฒนา ภายใต้กรอบแนวคิดการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ยึดความพอดี ใช้ทางสายกลาง หลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง สร้างความสมดุล สร้างภูมิคุ้มกันภายใต้การมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้หลัก 4 ป. คือ โปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด และมีประสิทธิภาพ เป็นตัวดำเนินการเพื่อนำไปสู่ความสมานฉันท์ก่อให้เกิด“สังคมอยู่ดีมีสุข” และได้กำหนดนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยการบริหารแบบมีส่วนร่วม “ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งเน้นการบริหารจัดการทุนทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ โดยมุ่งให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง

7.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเนื่องจากผลของการพัฒนาในยุคที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นความเจริญเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต คือ อุตสาหกรรม เน้นความเจริญทางวัตถุจนส่งต่อระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยสามารถรองรับความต้องการและหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลัง ๆ ด้วย ครอบคลุมมาตรการ รักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับชนรุ่นหลัง โดยอย่างน้อยให้ได้มากพอ ๆ กับที่ชนรุ่นปัจจุบันได้รับมาเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลกโดยรวมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง ภายในระบบนิเวศวิทยาที่สามารถจะรองรับการดำเนินชีวิตได้ต่อไป โดยเศรษฐกิจแบบนี้จะยังคงสามารถพัฒนาควบคู่ไปกับการรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติต่อไป ด้วยการปรับตัวและอาศัยกระบวนการยกระดับความรู้ ปรับปรุงองค์กรและประสิทธิภาพ (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563, หน้า 55-56) กล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเปนการพัฒนาที่ก่อใหเกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดลอม อันจะเปนองคประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำใหชีวิตมนุษย์สามารถอยูดีมีสุขได ทั้งสำหรับคนในรุ่นปจจุบัน และคนรุ่นอนาคต (บานชื่น นักการเรียน และเพ็ญศรี บางบอน, 2559, หน้า 65)

หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน เปนการพัฒนาที่มุงเนนการสรางสมดุลใน 3 มิติทุกด้านลวนแลวแตมีความสัมพันธและเกี่ยวเนื่องกัน ดังนี้ 1) มิติการพัฒนาดานสังคม หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมใหเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอม ไดอย่างสมดุลโดยพัฒนาคนใหมีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรูเท่าทันการเปลี่ยนแปลงมีสำนึก และวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาส ที่จะไดรับการจัดสรรและผลประโยชนด้านการพัฒนาและคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเปนธรรม และพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝาย รวมทั้งมีทุนทางสังคมที่อยู่หลากหลายมาใชอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมให้

เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร 2) มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่องในระยะยาวและเปนการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะต้องเปนไปอย่างสมดุลและเอื้อต่อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการแข่งขันและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะต้องนำมาจากกระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด ลดปริมาณของเสีย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมไม่สร้างมลพิษที่จะกลายมาเปนต้นทุนทางการผลิตในระยะต่อไป รวมทั้งป็นข้อจำกัดของการเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน และ 3) มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ และสามารถพลิกฟื้นให้กลับสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมให้มากที่สุดเพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาส และมีปจจัยในการดำรงชีพซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ มุ่งการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ ซึ่งลักษณะที่สำคัญของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล่อมและสนองความต้องการในปจจุบัน โดยไม่ส่งผลต่อความต้องการในอนาคต 2) คำนึงถึงความเป็นองค์รวม คือ มองว่าจะกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิด กับสิ่งอื่น ๆ และ 3) คำนึงถึงเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ว่าควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์และเอื้อประโยชน์ (บานชื่น นักการเรียน และเพ็ญศรี บางบอน, 2559, หน้า 65-66)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2561, หน้า 178-180) ได้ระบุถึงองค์ประกอบในการพัฒนาหากมี 3 องค์ประกอบนี้แล้วจะทำให้กระบวนการมีการพัฒนาที่สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งองค์ประกอบ ทั้ง 3 มีดังนี้ 1) สิ่งแวดล้อม (environment) ซึ่งมีปัญหาจากปจจัยสำคัญ ได้แก่ ประชากร (population) ความร่อยหรอของทรัพยากรหรือการใช้ของดีของโลกให้หมดไป (depletion) เรื่องมลภาวะหรือการ ระบายของเสียใส่ให้แก่โลก (pollution) หากเราแก้ไขสิ่งเหล่านี้ด้วยฐานความคิดใหม่ วิธีการจัดการ ที่เปลี่ยนแปลงไป จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ปัญหาได้จริง 2. การพัฒนา (development) คือ การพัฒนา ซึ่งหมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ (economic development) ซึ่งมีองค์ประกอบในการ พัฒนา 3 อย่างตามเดิมคือ 1) วิทยาศาสตร์ 2) เทคโนโลยี และ 3) พฤติกรรมเศรษฐกิจ ในการผลิต การบริโภค และการแจกจ่ายกระจายรายได้ เป็นต้น ปัญหาการพัฒนาในด้านนี้เป็นตัวการทำให้เกิดปัญหาในข้อที่ 1 สิ่งแวดล้อม (environment) หากปล่อยไว้จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่โลก จึงจะต้อง ปรับเปลี่ยนใหม่ให้การปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ก็ดี การแก้ปัญหาจากปจจัยเหล่านั้นก็ดี และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ก็ดี เช่น การดำเนินมาตรการในการอนุรักษ์ (conservation) เป็นไปตามรากฐานความคิดใหม่ ซึ่งจะสำเร็จได้ก็ต้องมีปัจจัยในองค์ประกอบข้อที่ 3 (ข้อต่อไป) เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนานั้น และ 3) การพัฒนามนุษย์ (human development) ซึ่งต้องมีการพัฒนาให้ครบ 3 ด้าน คือ 3.1) ด้านพฤติกรรมและวิธีใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นระดับที่ปรากฏตัวของการแก้ปัญหา 3.2) ด้านจิตใจ เช่น พัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่ดีงาม รวมทั้งความสุข และ 3.3) ด้านปัญญา หรือปรีชาญาณ คือความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ รวมทั้งแนวความคิด ทัศนคติ และค่านิยม

สำหรับแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องผสมผสาน และควบคู่ไปกับการพัฒนาและความห่วงใยในสิ่งแวดล้อม 2) การใช้พลังงานอย่างฟุ่มเฟือย การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ การปล่อยของเสียและมลพิษต่าง ๆ เป็นสาเหตุที่ทำให้

สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมไม่ยั่งยืน 3) จะต้องมีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีผลกระทบอย่างเฉียบพลันต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ เกิดผลกระทบต่อประชากรรุ่นลูกรุ่นหลานในอนาคต และ 4) มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ความป็นอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวมีเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการ คือ 1) คุณภาพ สังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมฐานความรู้ และการศึกษาได้ด้วยตนเอง 2) เสถียรภาพและการปรับตัว เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ 3) การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ประชากรมีความเท่าเทียมความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพและบริการพื้นฐานทางสังคม และ 4) การมีระบบบริหารจัดการที่ดี ประชากรทุกภาคส่วนของสังคมมีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (บานชื่น นักการเรียน และเพ็ญศรี บางบอน, 2559, หน้า 66-67)

การพัฒนาที่ยั่งยืน เปนการสื่อถึงคนเรายุคปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย เป็นการพัฒนาที่กอให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล อม อันจะเปนองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำใหชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นในอนาคต หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสรางสมดุลระหวาง 3 มิติของการพัฒนา คือ 1) มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน 2) มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน และ 3) มิติการพัฒนาสิ่งแวดล อม ที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาแบบยั่งยืนเปนการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในสามมิติทุกด้านลวนแลวแตมีความสัมพันธและเกี่ยวเนื่องกัน สำหรับการพัฒนามีเป้าประสงค์ในการพัฒนาอยู่ 4 ประการ 1) คุณภาพ สังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมฐานความรู้ และการศึกษาได้ด้วยตนเอง 2) เสถียรภาพและการปรับตัว เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศ 3) การกระจายการพัฒนาอยางเปนธรรม ประชากรมีความเท่าเทียมความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม และ 4) การมีระบบบริหารจัดการที่ดี ประชากรทุกภาคส่วนของสังคมมีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ฐานความคิดในการพัฒนา คือ จะมุ่งไปที่การพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตของคน ชุมชน และสังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมให้ดำรงอยู่ด้วยดีต่อเนื่องเรื่อยไป

7.2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีการดำเนินชีวิต การงาน การบริหารจัดการ รวมถึงการกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นแนวทางสายกลาง โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีภายใต้เงื่อนไขความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวังและคุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียรเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคน สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ ใช้ได้ทุกระดับทั้งในระดับบุคคลครอบครัวกลุ่ม องค์กร ชุมชน และระดับสังคม (มาริษา ศรีษะแก้ว และสถาพร วิชัยรัมย์, 2562, หน้า 44) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 ความว่า “...เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนิน

ไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะ การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการ รองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี...” (รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร, 2554, หน้า 8-9)

จากการวิเคราะห์ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาสู่ความเข้าใจที่ตรงกัน ได้จำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเป็นกรอบความคิด คุณลักษณะ คำนิยาม เงื่อนไข แนวทางปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546, หน้า 37-46) 1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ที่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัตซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับกระแสโลก โดยมุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา 2) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ ทุกหน้าที่ เป็นการดำเนินตามทางสายกลาง ก้าวทันต่อโลก ไม่ใช่การปิดประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่เปิดเสรีเต็มที่อย่างไม่มีทางควบคุมดูแล ไม่ใช่อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่โดยพึ่งพิงภายนอกทั้งหมด มีคุณลักษณะ ที่มุ่งเน้นถึงการกระทำที่มีความพอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง 3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมกัน ดังนี้ 3.1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่ายการออม อยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อน ให้แก่ตนเอง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง 3.2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และ 3.3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึง ถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล 4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ 4.1) เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วย 4.1.1) ความรอบรู้ คือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้านในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์พื้นฐานการนำไปใช้ในการปฏิบัติ อย่างพอเพียง เนื่องจากการมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง 4.1.2) ความรอบคอบ คือ มีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการต่าง ๆ มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันสัมพันธ์กัน 4.1.3) ความระมัดระวัง คือ ความมีสติตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในการนำแผนปฏิบัติ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาต่าง ๆ

เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยเป็นการ ระมัดระวังให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย และ 4.2 เงื่อนไขคุณธรรม จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต 5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ ความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการและผลจากการกระทำ โดยทำให้เกิดวิถีการพัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ในขณะเดียวกันความสมดุลของการกระทำทั้งหมดและผลอาจนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้พลวัตทั้งภายใน และภายนอกประเทศได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎี เศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2546, หน้า 138-139) โดยคณะทำงานโครงการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้สรุปสังคมวิเคราะห์ผลการสัมมนาจากการระดมสมองผู้นำชุมชนจากทุกภาคของประเทศไทยที่ร่วมกันทบทวนถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต ประจำวัน พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับจิตสำนึก เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุข และความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดีและความรู้สึกถึงความพอเพียงคือดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้แม้ว่าระดับความพอเพียงของสมาชิกแต่ละคน จะไม่เท่าเทียมกันแต่สมาชิกทุกคนดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลัก 3 ประการร่วมกัน ได้แก่ การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง 2) ระดับปฏิบัติผู้นำชุมชนแต่ละพื้นที่ได้นำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับปฏิบัติโดยแบ่งได้ 4 ขั้น ได้แก่ 2.1) การพึ่งตนเองได้ คือ ต้องพยายามพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน ให้แต่ละครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี 2.2) การอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง ให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุล มีความสุขที่แท้จริงโดยไม่ให้รู้สึกขาดแคลนจนต้องเบียดเบียนตนเอง หรือดำเนินชีวิตอย่าเกินพอดีจนต้องไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม 2.3) การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร คือ การรู้จักให้และรู้จักแบ่งปัน ซึ่งจะทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดีอีกทั้งเป็นการช่วยลดความเห็นแก่ตัว และสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ 2.4) การอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ คือ ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์เพื่อให้เกิดการระมัดระวังในการกระทำใด ๆ ต่อไป และ 3) ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) คือ การวัดผลจากการปฏิบัติตามหลักการข้างต้นกล่าวคือ สมาชิกในแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนา จิตใจ ให้เกิดความพอเพียงในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ระดับการศึกษาขนาดของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่ม ทางสังคม รายได้รายจ่าย การถือครองที่ดิน รวมถึงการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ยกเว้นหนี้สินเท่านั้นที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการเลือกดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553, หน้า 18-23) ได้กล่าวว่า ทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ มาเป็นหลัก ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ไม่ใช่เฉพาะในหมู่คนจน หรือเกษตรกร โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือการเกิดจิตสำนึก มีความศรัทธาเชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต่อไป ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ระดับ 1) ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว

มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทั้งทางกายและทางใจ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นรวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความ มั่นคงในอนาคตและเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพรู้ข้อมูลรายรับ – รายจ่าย ประหยัด และไม่ตระหนี่ ลด ละ เลิกอบายมุข สอนให้เด็ก รู้จักคุณค่า รู้จักใช้และรู้จักออมเงินและสิ่งของเครื่องใช้ดูแลรักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชนและสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรมประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม 2) ความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รักสามัคคี สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยง กันในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวม กลุ่มอาชีพ องค์กรการเงิน สวัสดิการชุมชน การช่วยเหลือดูแล รักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็น ระเบียบเรียบร้อยรวมทั้งการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความ เข้มแข็งและมีความเป็น อยู่ที่พอเพียง และ 3) ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชน ส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้มีความรู้และคุณธรรมใน การดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รักสามัคคี เสริมสร้างเครือข่าย เชื่อมโยง ระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด ในการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ในด้านต่าง ๆ มีแนวทางดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช้จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุน เกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน ไม่เสี่ยงเกินไป 2) ด้านจิตใจ มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ส่วนตัว 3) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว และชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย 4) ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่ชั่วลูกหลาน และ 5) ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยี ที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้แก่พสกนิกรชาวไทยได้นำไปยึดถือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต พระองค์ทรงเห็นว่า การที่ประเทศไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนหากมีความพอเพียง ซึ่งมีความหมายว่าพอมีพอกิน อันเป็นความสามารถในการพึ่งตนเองที่จะช่วยให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีพื้นฐานที่มั่นคง ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถเลี้ยงดู อุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างปริมาณผลผลิตและการบริโภค โดยกรอบแนวคิดในการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะสามห่วงสองเงื่อนไข กล่าวคือสามห่วงนั้นประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผลการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ส่วนสองเงื่อนไข ประกอบด้วยเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม โดยมีเป้าหมายคือความสมดุลและความยั่งยืน ซึ่งการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยหลัก 3 ประการ คือปัจจัยทุนทางสังคม ปัจจัยการรวมกลุ่มและชุมชนเข้มแข็ง

และปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร มีหลักการสำคัญอะไรบ้าง ที่จะนำไปเป็นแนวทางในภาคปฏิบัติ ตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้และเมื่อมีความเข้าใจถูกต้องแล้วจำเป็นต้องทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างผู้ที่มีความสนใจร่วมกันจะทำให้สามารถตระหนักถึงประโยชน์และความสุขที่จะได้รับจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วเกิด การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์พร้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป (ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์, 2558, หน้า 238)

2.1.8 พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย หาความสงบมิได้ ทั้งที่เป็นแดนแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่า มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคม เป็นเพราะการขาดคุณธรรม จริยธรรมประจำใจ ดังนั้น การแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือ การทำให้คนในสังคมมีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ ดังนั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดก็คือ การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม ซึ่งนั่นหมายถึงคุณงามความดีที่คนไทยทุกคน สมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ ทั้งหมดมีอยู่แล้วในหลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563, หน้า 540)

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2526, หน้า 28-31) ได้กล่าวว่า พุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรมเป็นการสร้างคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรมเผื่อแผ่ความรัก และปราศจากความเห็นแก่ตัว ดังนั้น ในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรมของประชาชนชาวชนบท จึงจำเป็นต้องมีการนำหลักพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสมเข้าไปเผยแพร่ฟื้นฟูให้แก่ประชาชนชาวชนบท เพื่อทำให้สังคมชนบทสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุ และจิตใจให้สอดคล้องกลมกลืนกัน เพื่อเป้าหมายแห่งความพ้นทุกข์ได้อย่างหมดจด ทั้งนี้ ต้องเน้นว่าการที่จะมีการพัฒนาทางด้านจิตใจ มิได้หมายความว่า จะต้องเลิกละ การพัฒนาทางด้านวัตถุและสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อที่จะให้การพัฒนาทางใจนั้น ไม่ขัดแย้งกับการพัฒนาด้านวัตถุและสังคม ทั้งกลับเป็นเครื่องหนุนให้มีการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสม เป็นการนำให้ส่วนความต้องการของชีวิตทั้ง 3 ด้าน ของคนเรา มาประสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสม ในยามที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2545, หน้า 28-31) ได้กล่าวว่า ในการพัฒนาสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ขอสรุปจุดเน้นที่การพัฒนาคนให้มีคุณสมบัติพื้นฐาน ดังนี้ 1) ถือหลักทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม ที่เรียกว่า หลักกรรม 2) ถือหลักเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยไปทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา ที่เรียกว่า หลักไตรสิกขา 3) ถือหลักทำการทั้งหลายอย่างเร่งรัดไม่รอเวลาด้วยความไม่ประมาท ที่เรียกว่า หลักอัปปมาทะ และ 4) ถือหลักทำตนให้เป็นที่พึ่งเพื่อพึ่งตนเองได้และเป็นอิสระ ที่เรียกว่า หลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้ หลักการดังกล่าวมานี้ ชาวพุทธต้องถือปฏิบัติอย่างจริงจังมั่นคง และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในสังคมต้องพยายามช่วยกันแก้ปัญหา การช่วยกัน

แก้ปัญหาจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นมาเอง นอกจากนี้สาระสำคัญในการพัฒนาคนเพื่อสร้างสังคมให้เข้มแข็งนั้น ความเข้มแข็งแบ่งออกได้ 3 ระดับ คือ 1) ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม เช่น การแสดงออกทางร่างกาย และทางวาจา ความเข้มแข็งทางพฤติกรรมไม่ใช่ความก้าวร้าวแข็งกระด้าง ความเข้มแข็งทางพฤติกรรมที่ยอมรับได้ คือความขยันขันแข็งจริงจังในการทำงาน 2) ความเข้มแข็งทางจิตใจ เช่น การไม่เป็นผู้คอยรอความช่วยเหลือจากภายนอก แต่มีกำลังใจเข้มแข็งมุ่งมั่นตั้งใจเด็ดเดี่ยว พยายามทำการทั้งหลายให้สำเร็จด้วยตนเอง และ 3) ความเข้มแข็งทางปัญญา ไดแก ความพยายามทำด้วยตัวเอง โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา เมื่อเป็นดังนี้ก็จะเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริง สามารถฟื้นตัวและแม้แต่ขึ้นไปนำเขาได้ ซึ่งผู้นำที่แท้จริง คือผู้นำทางปัญญา

ธนพล วิยาสิงห์ (2557, หน้า 47-48) ในการพัฒนาแบบยั่งยืนในสังคมไทย โดยแนวทางพุทธศาสนานั้น จะเน้นการพัฒนาคนเป็นหลัก ในการพัฒนาคนนั้นสิ่งสำคัญของการพัฒนาคือปัญญา เพราะทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายและรู้ว่าจะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร การพัฒนาจะเป็นไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน คือ 1) พัฒนาพฤติกรรม (ศีล) หรือ วิธีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการพัฒนาด้านนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคนให้มีศีล คือ วินัย เพราะวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา 2) พัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) เช่น พัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตที่ดีงาม รวมทั้งความสุข และ 3) พัฒนาด้านปัญญา (ปัญญา) คือ ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ รวมทั้งแนวความคิด ทัศนคติ และค่านิยม ในการฝึกฝนหรือพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจ ทำได้โดยรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบโดยอาศัยเหตุผล เพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง การพัฒนาทั้ง 3 ด้านนี้จะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งหากพัฒนาได้ทั้งสามด้าน แล้วจะทำให้ชีวิตมีแต่ความดีงาม ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง การพัฒนาหรือการฝึกฝนทั้ง 3 ด้านนี้ เราเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561, หน้า 9-10) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้ 1) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะคนไทยนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ดีงามในทุก ๆ ด้าน มีความเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น 2) พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศ กษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรมตลอดมา หรือใช้หลัก “ธรรมาธิปไตย” และหลักอปาริหานิยธรรม เป็นหลักในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น 3) พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน 4) พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น การบวช การแต่งงาน การทำบุญ เนื่องในพิธีการต่าง ๆ การปฏิบัติตนตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน 5) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือ และสืบทอดกันมาเป็นช้านาน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญของวิถีชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา ด้านสังคม

และด้านศิลปกรรม 6) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจ และกิจกรรมแทบทุกก้าวของชีวิตโดยตลอดเวลายาวนาน โดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ ก็มีถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรในด้านเหตุอื่น ๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มาก 7) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การที่พระพุทธศาสนาอยู่กับคนไทยมาช้านาน จึงก่อให้เกิดการซึมซาบเอาหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ไม่เหมือนกับชาติอื่น ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เด่นได้แก่ รักความเป็นอิสระ และความมีน้ำใจไมตรี 8) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นมรดกของชาติ หลักฐานทางคัมภีร์และศาสนาวัตถุ ซึ่งนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิก่อน พ.ศ. 500 แต่ศรัทธาความเชื่อของปุถุชนก็เป็นไปตามยุคสมัย พระพุทธศาสนาจึงรุ่งเรืองและเสื่อมลงตามกาลสมัยด้วย จนกระทั่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนากรุงสุโขทัยและรับเอาพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ ครั้นราว พ.ศ. 1836 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ อาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชไปกรุงสุโขทัยและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนมั่นคงยืนนานมาในปัจจุบันนี้ 9) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมชนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้ว ก็พึงมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วย ชนชาติไทย เป็นชนชาติที่เก่าแก่มากชนชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาตลอดเวลายาวนาน จึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วย แม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือ ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ 10) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรม ที่สำคัญของโลกดังได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ หากศึกษาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรค์ อารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ นั่นคือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในสังคมอินเดีย กล่าวคือ สังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชายัญเทพเจ้า แล้วก็มีการกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่า พราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้ อย่างมากมาย เช่น เรื่อง วรรณะ 4 พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า “คนมิใช่ประเสริฐ หรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ” แล้วก็ไม่ให้มัวหวังผลจากการอ้อนวอนบูชายัญ สอนให้เปลี่ยนการบูชายัญหรือเลิกการบูชายัญ ให้หันมาหวังผล จากการกระทำ นี่คือการ “ประกาศอิสรภาพของมนุษย์”

ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์ (2562, หน้า 316) ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ เป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิธีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการ

พัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดีคนเก่งมีความรับผิดชอบและถึงพร้อมด้วยคุณธรรมเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความ สมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน “การใช้หลักธรรมในการพัฒนาจัดการชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเพราะเป็นรากฐานของความสำเร็จในทุกๆด้านหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ในขณะ ที่วัฒนธรรมประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธกลับมามีความเข้มแข็งทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษาหวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนในวิถีพุทธตลอดไป

พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท) (2563, หน้า 12) ได้กล่าวว่า แนวคิดและวิถีการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวนั้น เป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ การดำเนินวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรม จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยะธรรม ภูมิปัญญา และกระบวนการจัดการของผู้คนในสังคม ในขณะที่ศาสนสถานหรือวัดทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่าง ๆ ทั้งในด้านโบราณคดี จารีตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่ายิ่งและมีบทบาทที่สำคัญในการเชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนกับการพัฒนาสังคมไทย

พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (2563, หน้า 287-289) ได้กล่าวว่า การพัฒนาสังคมในทางพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายสำคัญคือการทำให้บุคคลมีความเห็นถูกต้องเป็นเบื้องต้นเสียก่อน โดยความเห็นถูกต้องจะเกิดขึ้นกับบุคคลแต่ละคนได้นั้น จักต้องพัฒนาจิตใจของบุคคลนั้น ๆ เสียก่อน เมื่อบุคคลได้รับการพัฒนา จนกระทั่งมีมุมมองต่อชีวิตและสังคมถูกต้องตามเป็นจริง แล้วบุคคลนั้นก็จะมีการแสดงออกทางกายกรรม วจีกรรม ที่ไม่เป็นปัญหาต่อสังคม แต่กลับกลายเป็นพลังให้กับสังคมนั้น การพัฒนาสังคม ตามนัยพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง การพัฒนาบุคคลแต่ละคน ซึ่งบุคคลจะประกอบด้วยกาย วาจา (รูปธรรม) และจิตใจ (นามธรรม) โดยจิตใจมีอิทธิพลเหนือกาย วาจา นั่นหมายความว่า เมื่อจะพัฒนาบุคคลนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จักต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาจิตใจ เพราะว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า...สำเร็จแล้วด้วยใจ...” กล่าวคือเมื่อจิตใจของบุคคลแต่ละคนในสังคมนั้น ๆ ได้รับการพัฒนาด้วยการยกระดับจิตใจจากปุถุชนมาสู่กัลยาณชนได้แล้วเท่ากับว่าสังคมนั้น ๆ จักได้รับการพัฒนาไปโดยปริยายดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงหมายถึง การพัฒนาจิตใจของบุคคลแต่ละคน ด้วยการยกระดับจิตจากความเห็นผิดให้เป็นความเห็นถูกต้องนั่นเอง

พระครูปริยัติกิตติธำรง (2563, หน้า 84) พระพุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาที่สำคัญของโลก ที่มีหลักคำสอนสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวโลก เป็นศาสนาที่มีหลักคำสั่งสอนที่มีเหตุมีผลอันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีคนยอมรับนับถือกันทั่วโลกอีกศาสนาหนึ่ง ซึ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในสังคมมีเหตุมีผล มีเมตตา กรุณา มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน อันเปรียบเสมือนญาติกันโดยสายโลหิต และหรือเป็นญาติกันโดยทางธรรม ดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า วิสฺสาส ปรมา ฌาติ แปลว่า ความคุ้นเคยกันเป็นญาติอย่างยิ่ง ซึ่งมิใช่เพียงแค่เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น

หากแต่ยังมีเนื้อหาและความสำคัญครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้าน และที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ไม่ใช่ศาสนา แห่งการอ้อนวอนปรารถนาแต่อย่างใด หลักธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้า จึงมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าว พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น คำสอน เป็นหลักธรรมนำทางชีวิตที่ชี้ทางออกบอกทางให้สังคม ที่ช่วยสร้างสรรค์จรรโลงสังคมโลก สร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลก พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ของคนในสังคม และเป็นอารยธรรมที่สำคัญของโลก พระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมและเสริมสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ ดังคำของนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่ได้กล่าวไว้ว่า โลกร่มเย็นดับเข็ญได้ด้วยพระพุทธศาสนา

เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ (2563, หน้า 397) ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ เป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิธีคิด และระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคม ชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบ และถึงพร้อม ด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน “หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเพราะเป็นรากฐานของความสำเร็จในทุก ๆ ด้าน หลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น หลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการรักษาสาธารณสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุด คือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธกลับมามีความเข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหนวิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีเพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมที่จะพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนในวิถีพุทธตลอดไป

พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ (2563, หน้า 537) ได้กล่าวว่า พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาของประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข ที่เป็นเช่นนี้ เพราะว่าประเทศไทย มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีคือ มี “ทุนทางสังคม” ได้แก่ มีฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคง โดยเฉพาะการเกษตรฐานทางทรัพยากรธรรมชาติที่มั่นคง โดยมีทรัพยากรของประเทศมากมายมีดินดี น้ำดี เหมาะแก่การเพาะปลูกและฐานทางวัฒนธรรมแข็งแกร่ง คือ มีพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ สามารถแก้ปัญหาในยามวิกฤตได้ วัฒนธรรมแบบพุทธได้โอบอุ้มสังคมไทยให้สงบร่มเย็นได้ด้วยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ 1) องค์กรทางพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งของสังคมในยามวิกฤต ดังเช่นปัจจุบัน วัดหลาย ๆ แห่งกลายเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือชาวบ้าน ด้วยการใช้วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ฝึกอาชีพและทำกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้ตกงาน วัดในชนบทหลายแห่งกลายเป็นที่พึ่งสำหรับผู้ตกงาน เป็นสนามกีฬาสำหรับเยาวชน (ในโครงการลานวัดลานใจลานกีฬา) โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชน และ 2) หลักธรรมทางพุทธศาสนา ที่แทรกซึมอยู่ในจิตใจของผู้คน ที่สามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่ก็มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทำให้ไม่เกิดความวุ่นวายระส่ำระสายเกิดขึ้น

สอาด ภูนาสรณ์ สมควร นามสีฐาน และอำนวยพร โฮมจูมจัง (2564, หน้า 18-25) ได้กล่าวว่า ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงความปกติใหม่ - ฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) การใช้หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ชีวิตอยู่รอดปลอดภัย มีความสุขในการอยู่ร่วมกับคนอื่นสังคม สังคมเกิดสันติสุข การพัฒนาด้านต่าง ๆ ก็เกิดความยั่งยืน หากกล่าวถึงคุณภาพชีวิตในศาสนาพุทธนั้นจะต้องมีการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนากาย (กายภาวนา) คือ การพัฒนาอินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็น สิ่งเชื่อมต่อกับอารมณ์ทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ การพัฒนาอินทรีย์ 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือทำให้อินทรีย์เหล่านั้น มีความเฉียบคม มีความละเอียด มีความคล่องแคล่ว มีความจัดเจน ฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเว้นจากสิ่งที่เป็นภัยเป็นโทษหรือสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด 2) การพัฒนาศีล (สีลภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย และวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เพื่อให้ บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข 3) การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบผ่องใส ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมอง โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง และ 4) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน โดยสมบูรณ์ เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ผ่องใสยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้ตนเองเกิดคุณสมบัติภายใน ได้แก่ คุณสมบัติทางศีล ทางสมาธิ และทางปัญญา ที่มีผลส่งไปสู่ภายนอกตน อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกาย และวาจา ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นผู้ลงมือกระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ขึ้น ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายถอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาใน ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความสงบสุข ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมากในด้านต่าง ๆ ช่วยแก้ไขปัญหาของประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข ร่มเย็นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้ชีวิตที่มีคุณภาพ มีศักยภาพที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสิ่งแวดล้อม และสามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและรู้เท่าทันภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลก

2.2 มรรคมีองค์ 8

พระพุทธศาสนาได้แสดงเป้าหมายของชีวิตไว้หลายระดับ ซึ่งทุกเป้าหมายล้วนเป็นเป้าหมายที่มีจริยธรรมเคียงคู่มาด้วย กล่าวอีกอย่างก็คือ เป้าหมายมีทั้งเป้าหมายทางโลกและเป้าหมายทางธรรม แต่ทุกเป้าหมายจะต้องจะต้องมีจริยธรรมประกอบด้วยเสมอ โดยที่เป้าหมายที่ดีที่สุดหรือเป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาคือนิพพานอันเป็นความพ้นทุกข์อย่างสมบูรณ์และและเด็ดขาด (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2552, หน้า 393) พระพุทธองค์ทรงเรียกว่ามรรคหรือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

หมายถึง ทางหรือหนทาง (มรรควิธี) ที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ หรือดับตัณหา เรียกหนทางนี้ว่า มรรคมีองค์ 8 หรือทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรค หรืออัฏฐังคิกมรรค มรรคมีองค์ 8 นี้ถือว่าเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง ไม่มีในคำสอนของศาสนาอื่น พระพุทธองค์ทรงแสดง ครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือที่เรารู้จักก็คือ วันอาสาฬหบูชา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในเมืองพาณารสี ปัจจุบันนี้เรียกว่า สารนาถ และวันนี้ถือว่า เป็นวันแห่งปฐมเทศนา ปฐมสาวก และเป็นวันเกิดขึ้นของ พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ (พระพุทธ ก็คือพระพุทธเจ้า พระธรรม ก็คือธัมมจักกัปปวัตนสูตร ส่วนพระสงฆ์ ก็คือพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ซึ่งได้บรรลุธรรมและขอออกบวชเป็นพระภิกษุรูปแรก หรือปฐมสาวก) เนื้อความที่สำคัญของธัมมจักกัปปวัตนสูตร หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ธรรมจักร ซึ่งจะว่าโดยสรุปแล้ว ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ คือ 1) ส่วนหรือหนทางสุดโต่งทั้งสองที่บรรพชิตไม่ควรปฏิบัติ เป็นส่วนที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ หนทางสุด โต่งทั้งสองอย่าง ได้แก่ 1.1) กามสุขัลลิกานุโยค คือ ความมัวเมาในกามสุขมาเกินไป เป็นทางสุดโต่ง เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ คำว่า กามสุข หมายถึง ความพอใจในกามคุณ 5 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัส การมัวเมาอยู่กับสิ่งเหล่านี้ เป็นของปุถุชน สิ่งเหล่านี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ โดยเฉพาะบรรพชิต 1.2) อัตตกิลมถานุโยค คือ การทรมานตนให้ได้ความลำบาก หรือบำเพ็ญเพียรโดยการทรมานตนเองให้ได้รับความลำบาก ด้วยวิธีการต่าง ๆ (เรียกว่า บำเพ็ญเพียรทุกรกิริยา) จัดเป็นทางสุดโต่ง และพระพุทธองค์ก็ทรงปฏิเสธเช่นกัน เพราะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ 2) ทรงแสดงทางสายกลาง เมื่อพระพุทธองค์ทรงปฏิเสธทางสุดโต่งแก่บรรพชิต (ปัญจวัคคีย์) แล้ว พระพุทธองค์ก็แนะนำให้บรรพชิตดำเนินทางสายใหม่อันเป็นสิ่งที่ทุกคนควรนำไปปฏิบัติ เรียกว่า ทางสายกลาง หรือทางมีองค์แปดประการ หรือมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมีองค์ 8 หรืออัฏฐังคิกมรรค หรืออริยมรรค หนทางสายใหม่นี้ เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การดับทุกข์ หรือตัณหา และก็ไม่เข้าไปข้องแวะกับที่สุดโต่งทั้งสองอย่างนั้น และก็ไม่ใช้อยู่ระหว่างที่สุดโต่งทั้งสองอย่างนั้น (ศรีคำ บัวโรย, 2559,หน้า 162-163)

ธัมมจักกัปปวัตนสูตร มีใจความว่า ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้นนั่นตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำจักษุให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน (ทางสายกลาง) นี้คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) 1 สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) 1 สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 1 สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) 1 สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 1 สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) 1 สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 1 สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) 1 (วิ. มหา. (ไทย) 6/13/19)

ทุกขอริยสัจ คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์

ทุกขสมุทยอริยสัจ คือตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิน มีปรกติ เพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ อีก คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

ทุกขนิโรธอริยสัจ คือ ความดับ โดยไม่เหลือแห่งตัณหานั่นด้วยมรรคคือวิราคะ สละคืน ปล่อยไป ไม่พัวพัน.

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ (วิ. มหา. (ไทย) 6/14/20)

พระพุทธศาสนาถือว่า การเอียงสุดทั้งทางร่างกาย เห็นแก่ร่างกาย บำรุง บำเรอร่างกายอย่างเดียวก็ไม่ถูกต้อง การเสพติดทางจิตใจ ไม่เห็นความสำคัญของร่างกายเลยโดยสิ้นเชิงจนกลายเป็นการทรมานร่างกายไป ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน พระพุทธศาสนาจึงบัญญัติข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง หรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง คือ ความพอดี จะเห็นว่า หลักพระพุทธศาสนาในทุกระดับมีเรื่องของความพอดี หรือความเป็นสายกลางนี้ ฉะนั้น ความเป็นสายกลาง คือไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ความพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย ที่จะให้ตรงกับความจริง ไม่ให้ไปสุดโต่ง เอียงสุด ซึ่งจะพลาดจากความจริงไปนั้น จึงเป็นลักษณะทั่วไปอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา (ประเวศ อินทองปาน, 2563, หน้า 128) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่พระองค์ทรงเรียกว่า มรรค ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาโดยละเอียดต่อไป

2.2.1 ความหมายเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8

ตามความหมายของคำว่า “มรรคมีองค์ 8” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าความหมายตามคำศัพท์ในพจนานุกรม ในพระไตรปิฎก ตามความหมายทางด้านพุทธศาสนา และนักวิชาการพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความหมายของมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดตามความหมายของมรรคไว้ 3 ความหมายดังนี้

1. ความหมายตามศัพท์

มรรค, มรรคะ-, มรรคา [มัก, มักคะ-, มันคา] น. ทาง, เหตุ, ใช้คู่กับว่า ผล ว่า เป็นมรรคเป็นผล ในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อแห่งโลกุตรธรรม คู่กับ ผล มี 4 ชั้น คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค ทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็น 1 ในอริยสัจ 4 ได้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เรียกเต็มว่า มรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ-ความเห็นชอบ 1 สัมมาสังกัปป-ความดำริชอบ 1 สัมมาวาจา การเจรจาชอบ 1 สัมมากัมมันตะ- การงานชอบ 1 สัมมาอาชีวะ-การเลี้ยงชีวิตชอบ 1 สัมมาวายามะ-ความพยายามชอบ 1 สัมมาสติ-ความระลึกชอบ 1 สัมมาสมาธิ-ความตั้งใจชอบ 1 หรือเรียกอีกหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง (วิ. มหา. (ไทย) 6/13/19)

2. ความหมายตามนัยของพระพุทธศาสนา

มรรคมีองค์ 8 หรือ อัฏฐังคิกมรรค เรียกเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า “ทางมีองค์แปดประการ อันประเสริฐ คือ 1) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้อริยสัจจ์ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ อกุศลและอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท 2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปป์ อพยาบาทสังกัปป์ อวิหิงสาสังกัปป์ 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจริต 4 4) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจริต 3 5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพประกอบสัมมาชีพ 6) สัมมาวายามะ พยายามชอบได้แก่ ปธาน หรือ สัมมัปปธาน 4 7) สัมมาสติ ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน 8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 215)

3. ความหมายตามนัยของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ความหมายตามนัยของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการทางศาสนาไห้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

แสง จันทร์งาม (2532, หน้า 279) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อริยมรรคมีองค์ 8 คือ หนทาง หรือทางสายกลาง มีสายเดียว แต่มี 8 ชั้น อยู่ตรงกลางระหว่างทางสุดโต่ง 2 สาย คือ กามสุขัลลิกานุโยค ซึ่งเป็นทางขวาสุด หมายถึงการแสวงหาความสุขจากกามอย่างเต็มที่ และอัตตกิลมถานุโยคซึ่งเป็นทางซ้ายสุดหมายถึงการแสวงหาความสุขด้วยการทรมานตนให้เจ็บปวด โดยวิธีต่างๆ เป็นหนทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงค้นพบด้วยการพิสูจน์ทดลองของพระองค์เอง กล่าวคือ มรรคองค์แรกเกิดขึ้นเมื่อพระองค์ยัง เป็นเจ้าชายสิทธัตถะได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย แล้วทรงคิดใคร่ครวญจนเห็นความ จริงคือ “ทุกข์” การเห็นทุกข์คือการเห็นชอบหรือสัมมาทิฐินั่นเอง ต่อมาทรงดำริที่จะออกบวชเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ซึ่งเป็นสัมมาสังกัปปะ เมื่อทรงผนวชเป็นสมณะมีศีลมีธรรมซึ่งเป็นสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ โดยอัตโนมัติ เมื่อทรงเลิกบำเพ็ญตบะหันมาปฏิบัติทางจิต ทรงตั้งใจเด็ดเดี่ยวไม่ย่อท้อ ทรงมีสติกำหนดรู้ และทรงเพ่งลมหายใจเข้าออกซึ่งเป็นสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ดังนั้น มรรคมีองค์ 8 จึงเป็นสูตรที่พระพุทธองค์ทรงสร้างขึ้นจากประสบการณ์ในช่วงเวลา 6 ปี แห่งการค้นคว้าหาสัจธรรมของพระองค์เอง

เดือน คำดี (2534, หน้า 28) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นประมวลหลักจริยธรรมทั้งหมดในพุทธปรัชญา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติโดยตรงเพื่อช่วยให้การดำเนินไปสู่ความจริงสูงสุดเป็นไปได้ เพราะพุทธปรัชญามีความหมายกับชีวิตภาคปฏิบัติเป็นสำคัญและเป็นกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตภาคปฏิบัติอย่างสัมพันธ์กับผลซึ่งเรียกว่า ปฏิเวธ กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักมัชฌิมาปฏิปทานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การดำเนินชีวิตไปตามระบบพรหมจรรย์เพื่อบรรลุความสิ้นกรรม คือการไม่ปฏิบัติผิดในทางที่สุดโต่งทั้งสองสายอันได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข และอัตตกิลมถานุโยค คือ การสร้างความลาบากเดือดร้อนแก่ตนเอง

พุทธทาสภิกขุ (2552, หน้า 833) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความจริงอันประเสริฐ คือ อริยมรรค หมายถึง ทางดำเนินให้ ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ มีลักษณะสำคัญคือ เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางหรือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นสัมมาปฏิปทา ไม่ใช่มิจฉาปฏิปทา ไม่ดิ่งไปหาสิ่งสุดโต่งสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค อันเป็นการประกอบตนพัวพันอยู่ด้วยความใคร่ในกามคุณ 5 ซึ่งได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เรียกว่า อาคาฬหปฏิปทา (ปฏิปทาเปียกแฉะ) และอัตตกิลมถานุโยค อันเป็นการประกอบ ความเพียรทรมานตนให้ลาบาก ที่เรียกว่า นิชฌามปฏิปทา (ปฏิปทาไหม่เกรียม)

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว) (2555, หน้า 3-10) ได้ให้ความหมายไว้ว่า มรรคมีองค์ 8 คือ แม่บทให้ถึงความดับทุกข์ของมนุษย์และเทวดาทั้งหลายและเป็นแม่บทแห่งการปฏิบัติ อันสำคัญยิ่งของชาวพุทธทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือความดับทุกข์ ดับกิเลสให้สนิท ที่เรียกว่า บรรลุนิพพาน มรรคมีองค์ 8 นี้ เป็นทางอันประเสริฐสูงสุดสายเดียว ที่แม้มีแปดข้อแต่ในทางปฏิบัติมีเงื่อนไขว่า ต้องปฏิบัติควบกันไปให้สมบูรณ์ทั้งแปดข้อ ซึ่งจะเป็นการละเว้น กรรมชั่วใหม่ มิให้เกิดแต่เปิดโอกาสให้กรรมดีใหม่เกิดเป็นสายขึ้นมาแทน เมื่อผู้ปฏิบัติตั้งใจปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 อย่างต่อเนื่อง กิเลสจึงหมดช่องทางที่จะครอบงำบังคับบัญชาให้ใจ ทำความชั่วร้ายใด ๆ ได้อีก แต่กลับซบเซาอับเฉาลงและหมดฤทธิ์ในที่สุด พร้อมกับนิสัยเสียๆ ก็ถูกกำจัดทำลาย

ไปโดยปริยาย ตรงกันข้ามธรรมชาติบริสุทธิ์ภายใน ซึ่งเป็น แหล่งปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงทุกสรรพสิ่งและความสุข ความเจริญที่เรียกว่า นิพพาน ย่อมปรากฏออกมาให้เห็น โดยอัตโนมัติ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญมรรคมีองค์ 8 ว่า เป็นทางเอกสายเดียวหรือทางอันเกษม ประกอบด้วยข้อปฏิบัติ 8 ประการ คือ 1) สัมมาทิฐิ ความเห็นถูก 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริถูก 3) สัมมาวาจา การพูดถูก 4) สัมมากัมมันตะ การกระทำถูก 5) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพถูก 6) สัมมาวายามะ ความพยายามถูก 7) สัมมาสติ ความระลึกถูก และ 8) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นถูก มรรคมีองค์ 8 แต่ละข้อมีความหมาย กว้างมาก แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับโลกียะ เป็นระดับใช้สร้างบุญในชีวิตประจำวันให้เป็นสุข และ 2) ระดับโลกุตตระ เป็นระดับสูงใช้ปราบกิเลสให้หมดสิ้นไปโดยเด็ดขาด บรรลุนิพพาน

กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย (2555, หน้า 223) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อริยมรรค แปลว่า ทางอันประเสริฐ ทางของพระอริยะ ทางไปสู่ความเป็นอริยชน คือข้อปฏิบัติทั้ง 8 นี้ ผู้ใดได้อย่างสมบูรณ์ จิตใจของผู้นั้นจะหมดกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เปลี่ยนภาพจากปุถุชน (คนกิเลสหนา) เป็นอริยชน (คนประเสริฐ) เช่นดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย

บุษกร วัฒนบุตร (2558, หน้า 39) ได้กล่าวไว้ว่า มีศีล สมาธิ และสติปัญญาอันได้แก่ ข้อปฏิบัติหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหา เป็นขั้นลงมือทำการแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน เป็นวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหา เช่น กำหนดวางวิธีการ วางแผนงาน และรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ให้เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างปุถุชนให้เป็นอริยชน เป็นคุณธรรมส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ หรือมรรคมีองค์ 8

พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร) (2560, หน้า 23-24) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง เป็นหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรียกว่า มรรค คือทางดำเนินชีวิตถือเป็นพรหมจริยะ คือเป็นจริยธรรมอันประเสริฐรวมกันเป็นพรหมจริย คือ หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ประการ รวมเป็นส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ศีล สมาธิปัญญา ถือได้ว่าเป็นมรรคในฐานะไตรสิกขา เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนให้ดำเนินตามมรรค คือวิถีอันประเสริฐในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ในที่สุดก็จะบรรลุเป้าหมายแห่งชีวิต ที่ดีงาม ตามหลักวรรณะในคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า

สุภีร์ ทุมทอง (2560, หน้า 22) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อริยมรรค แยกเป็น อริยะ กับ มรรค อริยะ แปลว่า ห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลจากสิ่งที่เป็นโทษ กิเลสเป็นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ พูดถึงเหตุคือห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลจากกิเลส ทำให้กิเลสไม่เกิด ห่างไกลจากความเกิดขึ้นของกิเลส ก็ห่างไกลจากความผิดและความทุกข์ อย่างพวกเราเป็นปุถุชนก็เรียกว่า เป็นผู้มีกิเลสหนาแน่น ใกล้ต่อความเกิดขึ้นของกิเลส เป็นผู้ที่ทำให้กิเลสเกิดขึ้นได้ง่าย กิเลสขึ้นได้บ่อย ๆ เยอะแยะ ถ้าเป็นอริยมรรคก็หมายถึงห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลจากกิเลส กิเลสนั้นเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ พูดถึงผลก็เลยว่าห่างไกลจากทุกข์ด้วยก็ได้ ห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลจากทุกข์ ห่างไกลจากโลก ห่างไกลจากวัฏฏสงสาร หรือห่างไกลจากสิ่งไม่ดีอันเกิดจากกิเลสทั้งหลาย ห่างไกลจากสิ่งเลวร้ายและน่าหวาดกลัว ห่างจากสิ่งที่ไม่น่าพอใจ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561, หน้า 568) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อริมรรค คือ ทางอันประเสริฐ ทางดำเนินของพระอริยะ ญาณอันให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ มี 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค บางทีเรียกมรรคมีองค์ 8 ว่า อริยมรรค ก็มี แต่ควรเรียกเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค

กล่าวโดยสรุป ความหมายของ มรรค หมายถึง วิถีอันประเสริฐในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ดีงาม นำไปสู่จุดหมายของการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยหลักธรรม 8 ประการ ได้แก่ 1) สัมมาทิฏฐิ คือความเข้าใจถูกต้อง 2) สัมมาสังกัปปะ คือความใฝ่ใจถูกต้อง 3) สัมมาวาจา คือการพูดจาถูกต้อง 4) สัมมากัมมันตะ คือการกระทำถูกต้อง 5) สัมมาอาชีวะ คือการดำรงชีพถูกต้อง 6) สัมมาวายามะ คือความพากเพียรถูกต้อง 7) สัมมาสติ คือการระลึกประจำใจถูกต้อง และ 8) สัมมาสมาธิ คือการตั้งใจมั่นถูกต้อง

2.2.2 ความสำคัญเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8

มรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติตามแล้วทำให้เกิดปัญญาญาณ ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น ก่อให้เกิดความสงบกายสงบใจ ทำให้รู้ยิ่ง และสามารถกระทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ คือ พระนิพพาน มรรคมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพ้นทุกข์ของมนุษย์ เพราะหากไม่มีมรรค มนุษย์จะหาทางออกจากทุกข์ไม่ได้เลย ประเสริฐ อุทัยเฉลิม (2554, หน้า 13) หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมีเมาใน สิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง เราจึงจะต้องดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม โดยอาศัยทั้งการมีศีล สมาธิและสติปัญญา อันได้แก่ ข้อปฏิบัติหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหา เป็นขั้นลงมือทำการแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน เป็นวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหา เช่น กำหนดวางวิธีการ วางแผนงาน และรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติ ในการลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ให้เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างปุถุชนให้เป็นอริยชน เป็นคุณธรรมส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ (บุษกร วัฒนบุตร (2558, หน้า 39) ความสำคัญอีกนัยว่า 1) เป็นธรรมะฝ่ายสังขารที่เลิศสุด 2) เป็นรัตนะ เป็นสิ่งหายาก ของหายาก 3) เป็นธรรมะสำหรับแยกผิดถูกชั่วดี อริยมรรคเป็นสิ่งที่เอาไว้สำหรับแยกแยะ ถูก ผิด ดี ชั่ว คนเลว คนดี ได้อย่างสูงสุด ระดับปรมัตถ์ ไม่ต้องแยกอีกต่อไปแล้ว เพราะอันนี้สูงสุดแล้ว ไม่ต้องเปรียบเทียบอะไรกับกับใครแล้ว 4) เป็นเหตุให้เกิดญาณปัญญา อริยมรรคทำให้เกิดดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่างเห็นความจริง จะมีดวงตาเห็นความจริง ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกให้เหมาะสม ข้อปฏิบัติที่ถูกที่เหมาะสมพอดี คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ไม่ล้าหลังและไม่เลยเถิดไป 5) ทำให้มีสมณะ อริยมรรคมีองค์ 8 ทำให้มีสมณะ มีผู้ที่สงบจากกิเลสอย่างแท้จริง จิตที่จะสงบจากกิเลสอย่างแท้จริง กิเลสไม่เกิดอีกนี้ต้องมีอริยมรรค ถ้าไม่ใช่อริยมรรค เดี๋ยวมันมาใหม่ 6) ทำให้ศาสนาดำรงอยู่ได้นาน อริยมรรคนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่จะทำให้พรหมจรรย์ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ที่พระองค์ทรงแสดงไว้นั้นดำรงอยู่ได้นาน เมื่อพรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้นาน ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เทวดาและ

มนุษย์ทั้งหลาย เป็นประโยชน์ตามสมควร ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด 7) เป็นสามัญญะ เป็นต้น อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นข้อปฏิบัติที่ดีที่สุดเป็นสิ่งที่เลิศที่สุดในโลก จะพูดแง่ไหนก็ได้ จะพูดในแง่สามัญญะ คือข้อปฏิบัติของสมณะก็ได้ จะพูดในแง่พรหมัญญะ ข้อปฏิบัติของพรหมก็ได้ พูดในแง่พรหมจรรย์ พูดในแง่เป็นยารักษาโรค พูดในแง่เป็นน้ำชำระล้าง พูดในแง่เป็นยาน ก็เป็นสิ่งที่เลิศที่สุดอย่างนี้ ข้อที่ 8) เป็นเครื่องรองรับจิต อริยมรรคเป็นเครื่องรองรับจิตไม่ให้จิตมันกลับกลอกไปมา ไม่ให้มันหมุนไปทางนู้นไปทางนี้ มีหลักให้จิตมั่นคงแน่วแน่ 9) เป็นปฏิปทาเพื่อละกิเลส อริยมรรคเป็นมรรคเป็นปฏิปทาเพื่อสำรอกกิเลสมีราคะ เป็นต้น และ 10) เป็นปฏิปทาเพื่อถึงอนุปาทาปรินิพพาน ถึงการดับสนิท หมดเชื้อไม่มีกองทุกข์เกิดขึ้นอีก ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม (สุภีร์ ทุมทอง 2560, หน้า 145-147)

ดังนั้น หลักปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวโดยย่อก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และกล่าวย่อได้อีกเป็นสมถะและวิปัสสนา หรือรูปกับนาม เมื่อปฏิบัติตามแล้ว มนุษย์ย่อมได้ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ด้านคุณค่าชีวิต ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิตรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่งผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้น คับข้องจำกัดด้วยความ ยึดติดถือมั่นหวั่นหวาดของตนเอง ปราศจากกิเลสเผาลนที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็น สว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ (พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร) (2560, หน้า 26)

สรุปได้ว่า มรรคมีองค์ 8 เป็นเส้นทางการดำเนินชีวิตด้วยศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นองค์ประกอบที่ประสานกลมกลืนกัน เป็นเส้นทางอันหนึ่งอันเดียวกันที่พอครบถ้วนได้สัดส่วนพอเหมาะพอดีกัน มันจะเสริมกัน เป็นปัจจัยแก่กันและกัน แล้วทำงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จ คือบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงามมีความสุข เป็นอิสรภาพอย่างแท้จริง

2.2.3 องค์ประกอบของมรรคมีองค์ 8

องค์ประกอบของอริยมรรคมรรคมี 8 ประการ ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ที.ม. (ไทย) 10/329/258 ประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้เรานำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ทั้งด้านสุขภาพกาย และสุขภาพจิต อันเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาและการดูแลตนเองให้ถึงพร้อมในทุกด้าน และเสริมสร้างสันติสุขในสังคม ทำหน้าที่อย่างสัมพันธ์กันในฐานะเป็นระบบความคิดและการกระทำ หรือการดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ตัวบุคคล หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นทางสายเดียวที่มีส่วนประกอบ 8 อย่าง เปรียบเหมือนเส้นทางหลวงแผ่นดินที่สมบูรณ์ ต้องมีอะไรหลายอย่างประกอบกันเข้าจึงสำเร็จเป็นถนนได้ เช่น มีดิน กรวด ทราย หิน ลูกรัง ยาง หรือคอนกรีต เป็นชั้นลำดับขึ้นมา จนถึงผิวทางรวมเป็นตัวถนนหรือพื้นถนน มีขอบคัน เส้นแนว ความเอียงเทของที่ลาดชันโค้งเลี้ยว มีสัญญาณเครื่องหมาย ป้ายบอกทิศทาง ระยะทาง และสถานที่ เป็นต้น ตลอดจนแผนที่ทางและโคมไฟในยามค่ำคืน ถนนประกอบด้วยส่วนประกอบเหล่านี้ทั้งหมด และผู้ขับรถเดินทาง ย่อมอาศัยส่วนประกอบเหล่านี้ทุกอย่างไปพร้อม ๆ กันฉันใด มรรคก็ประกอบขึ้นด้วยองค์ 8 ประการรวมกัน และผู้ปฏิบัติธรรม ก็ต้องใช้องค์ทั้ง 8 ของมรรคเนื่องไปด้วยกันโดยตลอด ฉันนั้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)

สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ 4 การเห็นไตรลักษณ์ และการเห็นปฏิจจสมุปบาท ที.ม. (ไทย) 10/402/335 เป็นองค์แรกในมรรคมีองค์แปด เป็นประตูบานแรกในการส่งเสริมให้คุณงามความดีเกิดขึ้นเพราะเป็นการกล่าวถึงแนวคิดหรือความเห็นที่ถูกต้อง มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม คือ เห็นชอบ รู้เข้าใจถูกต้อง เห็นตามที่เป็นจริง สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555, หน้า 8), สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549, หน้า 7) ลักษณะของสัมมาทิฏฐิ มีดังนี้ 1) ความหมายเบื้องสูง หมายถึง มีญาณ รู้อริยสัจ 4 ความรู้อริยสัจ 4 ด้วยญาณนี่แหละเป็นสัมมาทิฏฐิอย่างสมบูรณ์ และ 2) ความหมายเบื้องต่ำ หมายถึง ความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม เช่น ทำดีต้องได้รับผลดี ทำชั่วต้องได้รับผลชั่ว บุญบาปมีจริง เป็นต้น สรุปว่า ความเข้าใจถูกในเรื่องที่ทำให้กิเลสให้หมดไปได้ จึงเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ

สัมมาทิฏฐิความเห็นชอบ การมีความเห็น ถูกต้องตามหลักธรรม แยกอธิบายเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับโลกิยะ ได้แก่ การมีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม คือเห็นว่าบุญบาปมีจริง ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีจริง มารดาบิดามีบุญคุณจริง หรือการมีความเชื่อว่าทำดีแล้วได้ดีทำชั่วแล้วได้ชั่ว เป็นต้น ความเห็นชอบในระดับนี้เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะทำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติดีพัฒนาตน เข้าสู่การฝึกอบรมช่วงแรกตามหลักศีลธรรม และ 2) ระดับ โลกุตตระ ได้แก่การมีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง คือมีความเห็นตรง ตามสภาวะหรือตามเหตุปัจจัย หรือปัญญาอันเห็นชอบในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เห็น ไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ของสังขารที่ปรุงแต่งคุ้มกันเข้าเป็นรูปร่างจากส่วนย่อยต่าง ๆ ความเป็นอนัตตาของสภาวธรรม รู้ว่าอะไรเป็นอกุศลและอกุศลมูล อะไรเป็นกุศลและกุศลมูล หรือเห็น ปฏิจจสมุปบาท คือเห็นว่าสภาวธรรมทั้งปวงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น สรรพสิ่งเป็นเหตุเป็นผลกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เมื่อมีสิ่งนี้เป็นเหตุจึงมีสิ่งนี้เป็นผลตามมา เป็นต้น บุษกร วัฒนบุตร (2558, หน้า 39-40)

สรุปได้ว่า สัมมาทิฏฐิ คือ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีมีความเข้าใจที่เป็นด้านบวก มีความคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีความรอบรู้แนวทางในการแก้ไขปัญหา มีความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา

2. สัมมากังกัปปะ (คิดชอบ)

สัมมาสังกัปปะ เป็นการดำริชอบหรือความนึกคิดในทางที่ถูกต้องทำสิ่งที่ดีงาม เป็นหนึ่งในมรรค 8 คือ ความคิด คือ ความดำริตรอง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (สำ.ม. (ไทย) 19/8/11) ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ประโยชน์สุข เช่น คิดไปในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเครียดแค้น ชิงชัง มุ่งทำลาย ความดำริที่เกิดในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป เช่น เมื่อไปประสบกับกามคุณที่เย้ายวนใจก็คิดที่จะหลีกออกห่าง หรือเมื่อถูกผู้อื่นทำร้ายเบียดเบียนก็ไม่คิดที่จะเบียดเบียนกลับคืน สัมมาสังกัปปะในลักษณะนี้เกิดเป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่องและไม่มาพร้อมกับองค์มรรคอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน จึงไม่สามารถส่งผลให้เกิดปัญญาญาณจนทำลายกิเลสได้ แต่ก็เป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติในขั้นสูงยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นจิตที่ออกจากความคิดเรื่องการเสพกาม (กามวิตก) ความคิดเรื่องความพยาบาท (พยาบาทวิตก) และความคิดที่จะเบียดเบียน (วิหิงสาวิตก) คือไม่มีความคิดไม่ดีงามเหล่านี้ ที.ม. (ไทย) 10/402/335

สรุปได้ว่า สัมมาสังกัปปะ คือ ความคิดที่ถูกต้องตามศีลธรรมทางศาสนาของตนมีความคิดสุจริตตามหลักมโนสุจริต ได้แก่ คิดดี ทำดี พูดดี มีความคิดปราศจากการเห็นแก่ตัวและไม่เอาเปรียบผู้อื่น มีความเมตตากรุณาต่อตนเองและผู้อื่น มีความคิดไม่ผูกอาฆาต ทำร้ายและเบียดเบียนผู้อื่น

3. สัมมาวาจา (พูดจาชอบ)

สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ วจีสุจริต 4 คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ การเว้นจากการพูดไม่ดี หรือทุจริตทางคำพูด 4 ประการ ม.อุ. (ไทย) 14/375/422.) ให้พูดดี มีวาจาไพเราะ เป็นวจีสุจริตเป็นต้นอีกทั้งควรฝึกหัดตนให้เป็นคนพูดดี การพูดดีนั้นคืออย่างไร ? ในขั้นต้นจะต้องรู้จักเลือกเวลาพูด ควรจะพูดก็ต่อเมื่อคนฟังเขาตั้งใจฟัง ไม่ควรแย่งชิงใครพูด ไม่พูดเพื่อเป็นชนวนทะเลาะทุ่มเถียงกัน ไม่จำเป็นก็ไม่ควรพูดแข่งส่งเสียงอึกทึกและเมื่อพูดนั้น พึงกล่าวแต่ความสัตย์จริง ไม่กล่าวคำเท็จ ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะเสนาะหู ไม่ใช้ภาษาและสำนวนที่ไม่สุภาพและในการสนทนานั้นไม่ควรเล่าข่าวลือไร้ประโยชน์หรือเพ้อเจ้อถึงเรื่องไร้สาระ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2554, หน้า 13) เว้นจากพูดส่อเสียดให้แตกร้าวกัน เว้นจากพูดคำหยาบร้าย เว้นจากพูดเพ้อเจ้อไม่เป็นประโยชน์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (2555, หน้า 9) การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างถูกต้องตามหลักวจีสุจริต 4 คือ 1) ละเว้นขาดจากการกล่าวเท็จ คือไม่ยอมพูดปดเพราะเหตุตนเอง ผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ เป็นคนพูดคำสัตย์ ยึดมั่นในคำสัตย์เป็นที่ไว้ใจได้ควรแก่การเชื่อถือ ไม่เป็นคนลวงโลก 2) ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ เป็นคนช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนที่ สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี 3) ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำนิ่มนวล สุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะเสนาะหู มีไมตรีและ เป็นคำอันเป็นที่พอใจของคนส่วนมาก และ 4) ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือพูดถูกกาล พูดตาม ความเป็นจริง พูดคำที่มีประโยชน์ พูดถูกธรรม ถูกวินัย ถูกกฎกติกามารยาทของสังคม พรั่งพร้อมไปด้วยเหตุผล พอเหมาะ พอควรและมีความหมาย เรียกว่า มีคำพูดประดุจขุมทรัพย์ บุษกร วัฒนบุตร (2558, หน้า 40)

สรุปได้ว่า สัมมาวาจา คือ การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นโดยชอบ เว้นจากวจีทุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ยุยงให้ผู้อื่นทะเลาะวิวาทกัน แตกร้าวสามัคคีกัน จากการพูดส่อเสียด คำประชด เสียดสี กระแทกแดกดัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างความรักความสามัคคีกันระหว่างหมู่คณะ

4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)

สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ทำการชอบ คือ การกระทำที่เว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย 3 อย่าง อันได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ และเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ที.ม. (ไทย) 10/402/335 สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ ประกอบแต่กายสุจริต จัดเป็นเครื่องชำระกายให้บริสุทธิ์ มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) เว้นจากการทำลาย (ฆ่า) ชีวิตคนหรือสัตว์ นอกจากการทำลาย (ฆ่า) แล้ว ยัง หมายถึง การเบียดเบียน การกักขัง และการทรมาน (ได้แก่ ศีลข้อ 1) 2) เว้นจากการขโมยของผู้คนอื่น หรือถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ หรือไม่อนุญาต ตลอดถึงการยักยอก สับเปลี่ยน ฉ้อโกง และของหนีภาษีด้วย (ได้แก่ ศีลข้อที่ 2) และ 3) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม หรือละเมิดในลูกเมียผู้อื่น (ได้แก่ ศีลข้อ 3) ศรีคำ บัวโรย (2559, หน้า 165) การกระทำดี สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน

สร้างสรรค์สามัคคีที่ดีงาม ทำให้อยู่ด้วยกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นไปเพื่อการทำลายชีวิต ร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิ์ในคู่ครองหรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น ขวัญษา เอกจิตต์ และอุทัย สติมั่น (2559, หน้า 172) การทำงานถูกต้อง คือ การงานที่ไม่เป็นที่ตั้งของอวิชชาตัณหา อุปาทาน แต่ดูการทำงานเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของการปฏิบัติธรรม ทำงานไปดับกิเลสไป เพราะในงานมีสติมีปัญญา มีสมาธิ มีศีลอยู่อย่างครบถ้วนจึงต้องเชื่อมโยงวิถีชีวิตกับวิถีธรรม เข้าด้วยกันประสานกันอย่างกลมเกลียว งานก็ได้ใจก็บริสุทธิ์เพราะยิ่งทำงาน ธรรมะยิ่งงอกงาม เพราะงานนั้นมีสติและปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางตลอดเวลา พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร) (2560, หน้า 21)

สรุปได้ว่า สัมมากัมมันตะ คือ การไม่ทำลายชีวิตชีวิตผู้อื่น การให้ความเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น การมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามกฎหมาย บ้านเมือง เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาตน

5. สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ)

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต เลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ ได้แก่ เว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2561, หน้า 215) การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง และสุจริตไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น ขวัญษา เอกจิตต์ และอุทัย สติมั่น (2559, หน้า 172) ซึ่งรวมทั้งการทำงานและการเลือกอาชีพ และการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาจากการประกอบ อาชีพอย่างถูกต้องเหมาะสมคุ้มค่า การงานอาชีพ ที่เอื้อเฟื้อต่อการดับทุกข์ต้องเป็นอาชีพที่ทำไปเพื่อเลี้ยงกายและเลี้ยงใจให้มีสุขภาพดีพอ ๆ กัน กล่าวคือ ให้ร่างกายแข็งแรงพอที่จะต้านทานโรคภัยไข้เจ็บและจิตใจแข็งพอจะต่อต้านการ รุกรานของกิเลส ร่างกายสมบูรณ์ไร้โรคภัยเบียดเบียนใจสมบูรณ์ไร้กิเลสมารบกวน พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร) (2560, หน้า 22)

หลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดความมั่นคง โดยจะช่วยส่งเสริมในการประกอบสัมมาชีพของฆราวาสวิสัยได้อย่างดียิ่ง เพื่อมุ่งสู่คุณค่าและประโยชน์ต่อการดำรงชีพ กล่าวคือ 1) คุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล 2) คุณค่าต่อการเกื้อกูล ให้กุศลอันยิ่งใหญ่เกิดขึ้น และ 3) คุณค่าต่อทักษะการใช้ชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะในการเกื้อหนุนสู่ชีวิตที่ดีงาม พระชีพ รกฺขิตธมฺโม (แก้วนิล), สิทธิโชค ปาณะศรี และพระครูวิจิตรศีลาจาร (2563, หน้า 156)

สรุปได้ว่า สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต เว้นจากการเลี้ยงชีวิตที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เว้นจากการเลี้ยงชีวิตที่ผิดศีลธรรมอันดีงามตามหลักศาสนสของตน
การทำการหลอกลวง การใช้เล่ห์เหลี่ยม หรือกลโกง การขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร การมีอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น คือ การค้าขายอาวุธเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การค้าขายสิ่งเสพติดมึนเมาให้โทษ

6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

สัมมาวายามะ เพียรชอบ เกิดฉันทะพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ คือ เพียรระวังบาปที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อม แต่ให้เจริญยิ่งขึ้น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555, หน้า 9), สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549, หน้า 7) ความพากเพียรถูกต้อง คือ พากเพียรที่จะขจัดกิเลสที่เกิดขึ้นแล้ว หรือเคยเกิดให้หมดไป ระวังกิเลสที่จะเกิดใหม่มิให้เกิดขึ้นอีก เมื่อจิตว่างจากการรบกวนของกิเลสก็ถือโอกาสทำปัญญา ศีลและสมาธิให้มีมากขึ้นตามลำดับ เพื่อปิดช่องทางของกิเลสที่จะเข้าไปรบกวนใจ แม้ว่าจะสร้างกุศลคือ ปัญญา ศีล และสมาธิให้เข้มแข็งได้ตามความเหมาะสม แล้วแต่ถ้ายังไม่มั่นคงจริง เสร็จสิ้นเด็ดขาดจริง ๆ ก็ยังประมาทไม่ได้จะต้องหมั่นประกอบกุศลอยู่เนือง ๆ พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร) (2560, หน้า 22) การเพียรพยายามในทางที่ดีงาม ชอบธรรม เพียรหลีกเว้นป้องกันสิ่งชั่วร้าย อกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิกกำจัดสิ่งที่ชั่วร้ายอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งที่ดีงามที่เกิดขึ้นมีแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไพบูลย์ ขวัญษา เอกจิตต์ และอุทัย สติมั่น (2559, หน้า 172) ความพยายามในทางที่ชอบ ได้แก่ การประกอบความเพียรในสถานะ 4 เรียกว่า สัมมัปปธาน 4 คือ 1) สังวรปธาน คือ การเพียรพยายามป้องกันมิให้อกุศลคือความชั่ว ทุจริตทั้งหลายเกิดขึ้น พยายามทุ่มเทสติปัญญา ฝืนใจ ข่มใจด้วยการสำรวมระวัง กาย วาจา ใจไม่ให้ยินดียินร้ายต่อกิเลส ตัณหา อกุศลทั้งปวง โดยมีสติเป็นเครื่องคอยระวังมิให้บาปและอกุศลทั้งหลายเกิดขึ้น 2) ปหานปธาน คือ การเพียรพยายามในการเลิกละบาปและอกุศล ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วให้จางหายและหมดสิ้นไป พยายามที่จะขจัดหรือทำลายเสีย ซึ่งความชั่วอกุศลต่าง ๆ เช่น โลภ โกรธ หลง ฯลฯ ไม่ให้ครอบงำจิตใจ เพราะทำให้จิตใจเศร้าหมอง ขุ่นมัวอันเป็นบ่อเกิดแห่งการทำชั่ว 3) ภาวนาปธาน คือ การเพียรพยายามในการเพิ่มพูนกุศลคือความดีงาม ความสุจริตธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เจริญงอกงามขึ้น และ 4) อนุรักขนาปธาน คือ ความเพียรพยายามในการรักษากุศล คือ ความดีงามที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ไม่ให้เลือนหายไป คอยประคับประคองให้กุศล เหล่านั้นเจริญเต็มที่ด้วยการยอมทุ่มเททั้งความพยายาม และกำลังในการปกป้อง รักษาความดีนั้นไว้ต่อเนื่องเรื่อยไป พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม (2561, หน้า 125)

สรุปได้ว่า สัมมาวายามะ คือ ใช้ความพากเพียรพยายามไปในทางที่ถูกต้อง ได้แก่ พยายามป้องกันกรรมชั่วหรือสิ่งที่ไม่ดี พยายามละกรรมชั่ว หรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ พยายามสร้างแต่บุญกุศล คุณงามความดี มีการรักษาบุญกุศล คุณงามความดีนั้นไว้ให้มั่นคง มีการหมั่นประกอบบุญกุศล คุณงามความดีอยู่เนือง ๆ

7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

สัมมาสติ การมีสติกำหนดระลึกรู้อยู่เป็นนิจว่า กำลังทำอะไรอยู่ กำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นจริงในขณะปัจจุบัน คือ ระลึกไปในที่ตั้งของสติที่ดีทั้งหลาย เช่น ในสติปัฏฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555, หน้า 9) ซึ่งวิธีพิจารณาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ว่าโดยย่อ มีดังนี้ 1) หลักการ พิจารณากาย คือ พิจารณาให้เห็นกายในกาย ได้แก่ พิจารณาส่วนประกอบของร่างกายอย่างละเอียด แล้วกำจัดความยินดียินร้ายในกายเสีย 2) หลักการพิจารณาเวทนา คือ พิจารณาให้เห็นเวทนาในเวทนา ได้แก่พิจารณาความเกิดขึ้นและความดับไปแห่งความสุข (สุขเวทนา) ความทุกข์ (ทุกขเวทนา) ความเฉย ๆ (อุเบกขาเวทนา) แล้วกำจัดความยินดียินร้ายในเวทนา 3) หลักการพิจารณาจิต คือ พิจารณาให้ เห็นจิตในจิต ได้แก่พิจารณาเท่าทันความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของจิต จิตรัก จิตชัง จิตหลง ก็รู้ แล้วกำจัดความยินดียินร้ายในจิตเสีย และ

4) หลักการพิจารณาธรรม คือ พิจารณาให้เห็นธรรมในธรรม ได้แก่พิจารณาให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิต (เช่นจิตเกิดมีนิวรณ์ขึ้นแล้วก็ให้รู้ นิวรณ์ยังมีอยู่ก็ให้รู้ นิวรณ์ดับไปแล้วก็ให้รู้)ลักษณะคล้าย ๆ กับการเห็นจิตในจิต แต่ต่างกันตรงที่ว่า เห็นจิตในจิตได้แก่เห็นความเปลี่ยนแปลงของจิตส่วนเห็นธรรมในธรรมได้แก่เห็นสิ่งที่มีอยู่ในจิต รวมความว่า การตั้งจิตพิจารณาให้เห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม เป็นสัมมาสติเบื้องสูง และ 2) ความหมายเบื้องต่ำ หมายถึง การทำงานโดยมีสติระมัดระวัง ไม่ประมาท ไม่เผอเรอ กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย (2555, หน้า 236) การมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้น ๆ ใจอยู่กับจิต จิตอยู่กับงานระลึกได้ถึงสิ่งที่ดีงามสิ่งที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่องนั้น ๆ เวลานั้น ๆ ไม่หลงใหลเลื่อยลอยไม่ละเลยหรือปล่อยตัว เผอเรอโดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึกสภาพจิตใจและความนึกคิดของตนไม่ปล่อยให้อารมณ์เย้ายวนหรือยั่วยุมาฉุดมากระชากให้หลุดเลื่อยลอยไปเสีย ขวัญษา เอกจิตต์ และอุทัย สติมั่น (2559, หน้า 172)

สรุปได้ว่า สัมมาสติ คือ การระลึกที่ถูกต้อง ระลึกได้ตลอดเวลาว่า การระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ การระลึกอยู่ว่า ตนเองกำลังคิด พูด ทำอะไร มีความตื่นตัวต่อหน้าที่ และงานการที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน ไม่เป็นคนใจลอย เผลอเลอ ขาดความระมัดระวัง มีความรอบคอบ ตื่นตัวอยู่เสมอ มีการระลึกรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม

8. สัมมาสมาธิ (ตั้งใจชอบ)

สัมมาสมาธิ แปลว่า สมาธิชอบ คือความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง โดยการที่กุศลจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว (ความตั้งมั่นแห่งกุศลจิตในในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555, หน้า 9) ลักษณะของสัมมาสมาธิ มีดังนี้ 1) ความหมายเบื้องสูง หมายถึง การเข้าฌาน วิธีปฏิบัติคือ ปลีกตัวจากกามารมณ์หาที่สงัด แล้วนำจิตเข้าสมาธิ ถึงขั้นสงบนิ่งที่เรียกว่า ฌาน (รูปฌานมีอยู่ 4 ชั้น เรียกชื่อตามลำดับว่า ฌานที่ 1 ฌานที่ 2 ฌานที่ 3 ฌานที่ 4 และอาจเข้าอรูปฌานต่อไปอีก 4 ชั้น) ประโยชน์ที่จะได้จากการเข้าฌานคือทำให้จิตบริสุทธิ์จากกิเลสยิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงนิพพาน และ 2) ความหมายเบื้องต่ำ ได้แก่ การตั้งใจทำความดี ตามควรแก่วัยของตน อย่าปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย จนถึงฝึกหัดทำสมาธิเบื้องต้นคือการสำรวมใจให้แน่วแน่ในกิจของตน และรวมลงสู่จุดเดียว กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย (2555, หน้า 236) การมุ่งมั่นบำเพ็ญทำจิตให้มีภาวะแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ที่แสดงออกมาในทางกุศลโดยส่วนเดียวและสามารถข่มระงับนิวรณ์กิเลสไว้ได้พร้อมทั้งจิตมั่นคงแน่วแน่ ในการประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วยหลักการฝึกจิตให้เป็นสมาธิที่จัดลำดับเป็นขั้น ๆ ตั้งแต่ขั้นหยาบไปจนถึงขั้นละเอียด ซึ่งมี 4 ขั้น เรียกว่า รูปฌาน 4 คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน เป็นต้น บุษกร วัฒนบุตร (2558, หน้า 41) การฝึกฝนสำรวมจิตให้มั่นคง แน่วแน่ต่ออารมณ์ที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าโดยไม่หวั่นไหว จิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิดีแล้วย่อมมีกำลัง ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ 1) อุปาจารสมาธิได้แก่ ความสงบที่ยังไม่ถึงขั้นฌาณเพียงแต่เฉียด ๆ หรือใกล้เคียงเท่านั้น และ 2) อัปปนาสมาธิได้แก่ ความสงบแน่วแน่และแนบแน่นอยู่ในฌาณ ตั้งแต่ปฐมฌาณจยถึงจตุตถฌาณ หรือปัจญมฌาณที่เรียกว่า รูปฌาณ หรือ รูป สมาบัติ พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม (2561, หน้า 128)

สรุปได้ว่า สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง ความตั้งใจมั่นโดยถูกทางคุมจิตให้แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน มีความตั้งใจที่มั่นคง สมบูรณ์ สามารถเผชิญหน้าอารมณ์ได้ทุกสถานการณ์

มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งสรุปมรรคมีองค์ 8 ได้ตามแผนภาพดังนี้

แผนภาพท 2.1 แผนภาพอฏฐงคกมรรค

2.2.4 กระบวนการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8

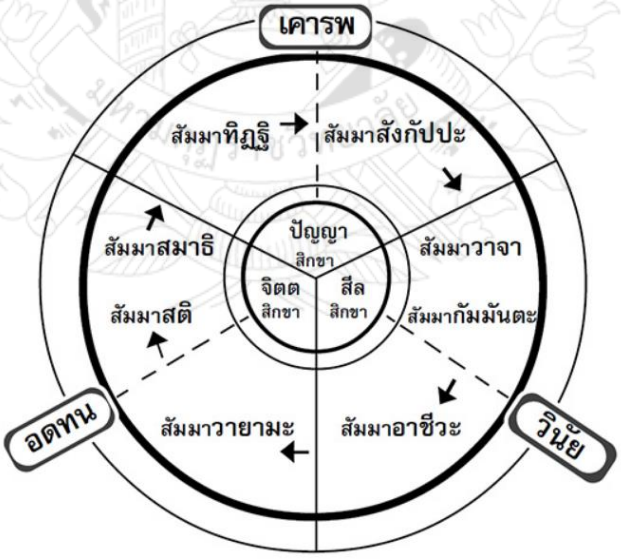
1) เริ่มมีความรู้ความเข้าใจและความคิด (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ = อธิปัญญาสิกขา จะต้องมีความเข้าใจหรือความเชื่อที่ถูกต้องตรงแนวทาง เป็นพื้นฐานความเชื่อ ความเข้าใจที่ถูกต้องแล้วขยายไปที่การควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ อธิศีลสิกขา) ให้อยู่ในสภาพที่พร้อมและเอื้อต่อการพัฒนาที่สูงขึ้น จากนั้นจึงฝึกฝนอบรมจิตใจ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ อธิจิตตสิกขา) ซึ่งเป็นขั้นภายในละเอียดกว่าให้ได้ผลดีต่อไป โดยในระหว่างที่อบรมตามขั้นตอนต่าง ๆ นี้ องค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยพัฒนาตัวมันเองและเสริมหรือเกื้อหนุนขั้นตอนนั้น ๆ ให้เพิ่มพูนและชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น องค์ประกอบทางปัญญาในขณะที่ ผู้ปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมชั้นศีลหรือชั้นจิต ตัวปัญญาความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นทั้งพื้นฐานเดิมนั้นจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้น ชัดเจนขึ้นเกื้อหนุนให้องค์ประกอบด้านศีลและด้านจิตถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น อาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์ ปัญญาจึงจะพัฒนาถึงขั้นรู้แจ้งเห็นจริง ทำให้หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดกระบวนการฝึกฝน

2) เริ่มที่ควบคุมพฤติกรรม (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ = อธิศีลสิกขา) วิธีนี้เน้นไปที่การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจาอย่างจริงจัง อาศัยความรู้ ความเข้าใจพอเป็นพื้นฐานเท่านั้น เมื่อดีลถูกต้องสมบูรณ์แล้วก็ก้าวเข้าไปสู่การฝึกฝนอบรมจิตใจอันเป็นขั้นประณีตยิ่งขึ้นจนถึงระดับสุดท้าย คือ ทำให้ปัญญาแก่กล้าจนสามารถพ้นจากตัณหาอุปาทาน ระบบนี้นิยมทำกันทั่วไปจนเรียกติดปากชาวพุทธทั้งหลายว่า (เสถียรพงษ์วรรณปก, 2553) "ศีล - สมาธิ - ปัญญา"

อาจเป็นเพราะว่าการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา เห็นได้ง่าย และทำได้ง่ายกว่าการที่จะเริ่มต้นพัฒนาจิตหรือปัญญาก็ได้ จึงเป็นที่นิยมแพร่หลาย

3) เริ่มฝึกฝนที่จิต (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ = อธิจิตตสิกขา) อาศัยความรู้ความเข้าใจพอเป็นพื้นฐานแล้วเริ่มฝึกอบรมจิตอย่างเข้มงวด ในระหว่างนั้นองค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยเกิดขึ้นและเสริมเติมเต็มให้แก่กัน จิตเป็นสมาธิแน่วแน่ใสสะอาดแล้ว พฤติกรรมหรือศีลก็จะเกิดขึ้นมาเอง เมื่อศีลสมาธิพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ปัญญาความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้วจะค่อยพัฒาแก่กล้าชัดเจนขึ้น เกื้อหนุนให้องค์ประกอบทางด้านศีลและสมาธิถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นอาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์นั่นเอง ปัญญาก็สามารถรู้แจ้งเห็นจริงทำอาสวะให้หมดไปได้ในที่สุด

ทั้ง 3 ข้อเบื้องต้น เป็นการฝึกฝนพัฒนาสังคมตามอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตให้สมกับที่พระพุทธศาสนามีหลักว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และพัฒนาได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมาก็เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก หลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษาหรือสิกขาและเพราะเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ จริยธรรมจึงเป็นระบบที่มีความประสานกลมกลืน เช่นทำให้จริยธรรมกับการปฏิบัติงานที่มีความสุขเป็นสภาพที่พัฒนาไปด้วยกันได้หรือเป็นจริยธรรมแห่งความสุขของการพัฒนาสังคม หลักการนี้ถือว่าความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาแล้วมนุษย์ไม่ประเสริฐ และมนุษย์นั้นเมื่อพัฒนแล้วสามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง อันนี้เป็นข้อยืนยันของพระพุทธศาสนาว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้จนประเสริฐสุดเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริงรวมทั้งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วอย่างหนึ่ง คือการทำให้ความแตกต่าง กลายเป็นความประสานเสริมเติมเต็มกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ เมื่อมนุษย์ยังไม่พัฒนา ทำให้เกิดความแตกต่างเป็นขัดแย้ง หรือเกิดความสับสนแล้วความแตกต่างก็กลายเป็นความขัดแย้งในสังคมได้ อธิบายได้โดยแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 2.2 กระบวนการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8

สามารถสรุปได้ว่า การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 มีเป้าหมายเพื่อกำจัดมิจจามรรค ส่งเสริมการบรรลุสัมมามรรค และส่งเสริมการบรรลุอริยมรรคซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา การบรรลุสัมมามรรคและอริยมรรคนั้น ยังเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพของมรรคทั้ง 8 องค์ให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและมีคุณภาพแบบเพิ่มพูนมากขึ้นๆ กว่าจุดเริ่มต้นไปพร้อมกันด้วย โดยอาศัยองค์ประกอบ คือ ความรู้ชัดที่เป็นสัมมาทิฏฐิในระดับเบื้องต้น ความพยายามที่เป็นสัมมาวายามะในระดับเบื้องต้น และความมีสติในขณะนั้นที่เป็นสัมมาสติในระดับเบื้องต้นร่วมอยู่ด้วยมาใช้ในการพัฒนาของมรรคที่บุคคลนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ว่าเป็นการทำงานประสานสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกัน ในการเข้าไปสนับสนุนการบรรลุองค์ธรรมทั้ง 5 คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ส่วนการบรรลุสัมมาวิริยะและสัมมาสตินั้น เกิดจากการทำหน้าที่ในฐานะเป็นองค์ประกอบร่วมกันในการเข้าไปสนับสนุนองค์มรรคทั้ง 5 ก่อนหน้าให้เป็นสัมมามรรค จึงเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่การบรรลุสัมมาวิริยะและสัมมาสติตามลำดับ ทั้งนี้ ยิ่งมีความพยายามและมีสติดำเนินการสนับสนุนให้มรรคมีองค์ 8 ก้าวหน้าไปเท่าใด สัมมาวิริยะและสัมมาสติเองก็ยิ่งอบรมบ่มตัวให้แข็งกล้าชัดเจนมีกำลังบริสุทธิ์มากขึ้นเพียงนั้น รวมทั้งเป็นปัจจัยส่งผลต่อการบรรลุสัมมาสมาธิในลำดับต่อมาด้วย

แนวทางการปฏิบัติตามมรรค 8 เริ่มที่การพัฒนาสัมมาทิฏฐิของบุคคลเป็นลำดับแรก เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นเหมือนสะพานสำหรับทอดข้ามไปสู่ความสำเร็จ เพื่อนำทางองค์มรรคข้ออื่น ๆ ที่เหลือให้เกิดขึ้นได้การเริ่มต้นจากมีความเห็นที่ถูกต้องย่อมส่งผลต่อการมีความคิดที่ถูกต้องด้วยตามไปด้วย ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ว่า บุคคลเมื่อมีความเห็นอย่างไร ย่อมคิดการต่างๆ อย่างนั้น ความเห็นและความคิดจึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญส่งผลต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามแนวทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ การพูดดี การกระทำดี การหาเลี้ยงชีพดี ความเพียรดี ความระลึกดี และความตั้งใจดี ให้สามารถดำเนินการสืบเนื่องและเพิ่มพูนต่อไปในทางที่ดีงามได้ในตนเองและสังคมที่อยู่ร่วมกัน

2.2.5 ผลของการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8

มรรคมีองค์ 8 ในฐานะไตรสิกขา เป็นความเข้าใจเบื้องต้นที่สำคัญ ไตรสิกขานั้นถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติที่ครบถ้วน มีขอบเขตครอบคลุมมรรคมีองค์ 8 ทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคมีองค์ 8 ไปใช้อย่างหมดสิ้นสมบูรณ์ แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นระดับของการปฏิบัติ 3 ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ ในจูฬเวทัลลสูตร (ม. มู. (ไทย) 19/505/323) สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตเพื่อการเข้าถึงสันติสุขในชีวิตประจำวันได้จริง เพื่อให้เกิดความสงบสุขเย็น ถึงความดับทุกข์ทางกายและใจได้อย่างเหมาะสม อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข มรรค 8 แบ่งได้ 3 หมวด คือ

1) หมวดศีล ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ

2) หมวดสมาธิ ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

3) หมวดปัญญา ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

แนวทางการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตตามหลักมรรค 8 สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา กล่าวถึงคุณภาพชีวิตนั้นจะต้องมีการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต 3 ด้านได้แก่

1) ศีล คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข

2) สมาธิ คือ การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส ปราศจากกิเลสรบกวน ในอิริยาบทต่างๆ

3) ปัญญา คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้จริง ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงจนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสยิ่งขึ้น

ดังนั้น ผลของการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 เพื่อความผาสุกในมวลมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ได้รับประโยชน์ทั้ง 3 คือ การพัฒนาสังคมในขั้นพื้นฐานเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐิธัมมิกัตถะ) การพัฒนาสังคมในระดับกลางเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และการพัฒนาสังคมในระดับสูง เพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ) ซึ่งการพัฒนาสังคมเพื่อประโยชน์ทั้ง 3 ดังนี้

1) การพัฒนาสังคมในขั้นพื้นฐานเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐิธัมมิกัตถะ) หมายถึง เพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือประโยชน์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันซึ่งเป็นขั้นต้นธรรมดาสามัญ ที่มุ่งหมายกันอยู่ในโลกนี้ มียศทรัพย์ เกียรติ ไมตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข อันเกิดมีขึ้นด้วยกำลังความเพียร สติปัญญาของตนโดยทางชอบธรรม และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขโดยชอบ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้หลายปริยาย สำหรับให้รู้จักพึ่งตนเอง ช่วยตัวเอง และสร้างตัวเองให้เป็นคนมั่นคงและเป็นคนดี ตลอดจนการมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข โดยเริ่มตั้งแต่สุขของคฤหัสถ์ เรียกว่า กามโภคีสุข หรือคิหิสุข อันหมายถึงสุขของชาวบ้าน คือ การแสวงหาทรัพย์ภายนอก ได้แก่ การรู้จักแสวงหาทรัพย์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการหล่อเลี้ยงบำรุงชีวิต คือ ร่างกาย และบำรุงส่วนอื่น ๆ เช่น บิดา มารดา ฯลฯ การแสวงหาทรัพย์ภายใน ได้แก่ การรู้จักแสวงหาบุญกุศลต่าง ๆ การรักษาศีลประพฤติธรรม เพื่อความก้าวหน้าในคุณค่าภายในที่จะยกระดับของจิตใจให้สูงขึ้น

2) การพัฒนาสังคมในระดับกลางเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ประโยชน์ในภายหน้าหรือประโยชน์ขั้นสูงอย่างหนึ่งในด้านคุณค่าของชีวิตภายใน เพื่อเป็นหลักประกันของชีวิตในอนาคตและภพหน้าคือความเจริญก้าวหน้าของจิตใจด้วยคุณธรรม มีศรัทธา ศีล จาคะและปัญญา เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มุ่งแสวงหาอริยทรัพย์ เพื่อความก้าวหน้า และเรียนรู้ศึกษาในกฎของธรรมชาติที่เป็นจริง เช่น กฎของไตรลักษณ์ กฎของกรรม อริยสัจ 4 เพื่อปลูกฝังให้จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง และประโยชน์จากการที่ได้เรียนรู้ความจริง นำไปเสริมสร้างปัญญา ให้แจ่มชัดในความจริงของชีวิตยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกฎของความเป็นจริงตามธรรมชาติ ฉะนั้น สัมปรายิกัตถะ หรือการพัฒนาสังคมเพื่อมุ่งแสวงหาประโยชน์ในอนาคต จึงเริ่มปลูกฝังที่ความเชื่อมั่นภายในอันเป็นนามธรรม เน้นในเรื่องเหตุและผลของความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คือ เหตุและผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นจากกาย วาจา และใจในอนาคต ด้วยการยกคุณธรรมภายในให้สูงขึ้น มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา การรู้จักเสียละ เพื่อให้มนุษย์รู้จัก และยอมรับกฎกติกาของธรรมชาติที่มีอยู่ ที่เราเรียกว่า “ธรรมะ” เสียก่อน จึงจะสามารถพัฒนาคุณธรรมอื่น ๆ ให้งอกงามเจริญขึ้นมาได้

3) การพัฒนาสังคมในระดับสูง เพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ) ประโยชน์สูงสุดหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตควรจะเข้าถึง พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นทุกข์ และทุกข์นี้เป็นสิ่งที่เวียนว่ายไม่รู้จักที่สิ้นสุด ทำให้เกิดเบื่อหน่ายในทุกข์แล้วหาทางหนีจากทุกข์นั้น ระดับนี้พระองค์ทรงสอนปรมัตถธรรมอันประกอบด้วยธรรมะต่าง ๆ เช่น กฎของไตรลักษณ์ ขันธ์ 5 ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 ในการดำเนินชีวิตในขั้นสูงสุดนี้ เป็นลักษณะการดำเนินชีวิตขั้นสุดท้ายคือการรู้แจ้งในความจริงของธรรมชาติต่าง ๆ เช่น วงจรการเกิด และการตายของชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ตามกฎของธรรมชาติที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” และสิ่งอื่น ๆ ที่อาศัยการเกิดของธรรม หรือกล่าวโดยสรุปว่า ในการดำเนินชีวิต ขั้นปรมัตถะนั้น คือการดำเนินชีวิตเพื่อการเข้าถึงธรรมชาติคือ นิพพาน นั่นเอง

การดำเนินชีวิตตามหลักอัตถะ 3 ระดับ เป็นกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตจากขั้นพื้นฐานตามธรรมดาของชีวิตเราเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมในอนาคต และสามารถที่จะพัฒนาให้ไปจนถึงขั้นสมบูรณ์สูงสุดของชีวิตได้ ตามลำดับคือการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน เพื่อประโยชน์เบื้องหน้า และเพื่อประโยชน์สูงสุด

2.3 บริบทของพื้นที่ที่ศึกษา

สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยได้รวบรวมจากหนังสือแผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดภูเก็ต (พ.ศ.2566-2570) (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566) ดังนี้

2.3.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดภูเก็ตตั้งอยู่ในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 45 ลิปดาถึง 8 องศา 15 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 15 ลิปดาถึง 98 องศา 40 ลิปดาตะวันออก มีลักษณะเป็นเกาะขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของภาคใต้ในทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดีย ส่วนกว้างที่สุดของเกาะภูเก็ตเท่ากับ 21.3 กิโลเมตร ส่วนยาวที่สุดของเกาะภูเก็ตเท่ากับ 48.7 กิโลเมตร รวมพื้นที่ 543.034 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 339,396.25 ไร่ มีเกาะบริวาร 32 เกาะ เฉพาะเกาะมีพื้นที่ 27 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 และทางหลวงจังหวัด หมายเลข 402 รวมระยะทาง 867 กิโลเมตร หรือ 688 กิโลเมตรทางอากาศ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือติดช่องแคบปากพระจังหวัดพังงา เชื่อมโดยสะพานเทพกระษัตรีและสะพานศรีสุนทร ทิศตะวันออก ติดทะเลเขตจังหวัดพังงา ทิศใต้ติดทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดีย ทิศตะวันตกติดทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดีย (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 4)

2.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดภูเก็ตมีลักษณะเป็นหมู่เกาะวางตัวในแนวจากทิศเหนือไปทิศใต้พื้นที่ส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 70 เป็นภูเขามียอดเขาที่สูงที่สุดคือยอดเขาควนหว้าสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 541 เมตร และประมาณร้อยละ 30 เป็นพื้นที่ราบอยู่ตอนกลางและตะวันออกของเกาะ พื้นที่ชายฝั่งด้านตะวันออกเป็นดินเลน และป่าชายเลน ส่วนชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกเป็นภูเขา และหาดทรายที่สวยงาม (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 6)

2.3.3 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดภูเก็ตมีลักษณะภูมิอากาศแบบเขตศูนย์สูตร อยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศร้อนชื้นตลอดปีมี 2 ฤดูประกอบด้วย ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึง เดือนพฤศจิกายน ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ถึง เดือนมนาคม (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 6)

2.3.4 ข้อมูลการปกครอง/ประชากร

จังหวัดภูเก็ตมีการบริหารราชการแผ่นดินในรูปแบบการบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอกะทู้ และอำเภอถลาง มีตำบล 17 ตำบล 96 หมู่บ้าน 61 ชุมชน การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น จำนวน 19 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 9 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 6 แห่ง แต่ละอำเภอมีการปกครอง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 6-7)

ประชากรจังหวัดภูเก็ต ณ 30 เมษายน 2565 มีจำนวน 417,885 คน เป็นชาย 197,297 คน หญิง 220,588 คน อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ตมากที่สุดคือ 248,998 คน รองลงมาคืออำเภอถลาง จำนวน 111,962 คน และอำเภอกะทู้จำนวน 56,925 คน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 8)

2.3.5 ประเด็นปัญหาและความต้องการเชิงพื้นที่

ในการจัดทำข้อมูลการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการและศักยภาพของประชาชนในพื้นที่จังหวัดได้มีแนวทางการบูรณาการในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์ในระดับพื้นที่ (Area based) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การขับเคลื่อนแผนชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัด โดยผ่านการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเชื่อมโยง มีเอกภาพและประสิทธิภาพและ ให้แผนงาน/โครงการที่จะดำเนินการในพื้นที่จังหวัดได้มีความเชื่อมโยงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน อย่างแท้จริง ประกอบด้วยพื้นที่ของ 3 อำเภอ ดังนี้

อำเภอเมืองภูเก็ต แบ่งการปกครองออกเป็น 8 ตำบล ได้แก่ ตำบลวิชิต ตำบลรัษฎา ตำบลเกาะแก้ว ตำบลฉลอง ตำบลราไวย์ ตำบลกะรน (นอกเขตเทศบาลนครภูเก็ต) ตำบลตลาดใหญ่ ตำบลตลาดเหนือ (อยู่ในเขตเทศบาลนครภูเก็ต) 44 หมู่บ้าน 26 ชุมชน มีหน่วยบริหารราชการท้องถิ่น จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบล 5 แห่ง คือ เทศบาลตำบลวิชิต เทศบาลตำบลรัษฎา เทศบาลตำบลฉลอง เทศบาลตำบลราไวย์ เทศบาลตำบลกะรน องค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะแก้ว และเทศบาลนคร 1 แห่ง คือ เทศบาลนครภูเก็ต มีประชากรทั้งสิ้น 247,755 คน (ณ วันที่ 30 เดือนเมษายน 2564) เป็นศูนย์กลางของจังหวัดในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการเมืองการปกครอง การค้าการลงทุน มีห้างสรรพสินค้า ระดับพรีเมี่ยม ครบครัว มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลทั้ง 3 ด้าน มีชายหาดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น หาดกะตะ หาดกะรน หาดราไวย์ อ่าวฉลอง แหลมพรหมเทพ เกาะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล มีศักยภาพด้านการศึกษา ได้กำหนดตำแหน่งการพัฒนาไว้เป็นเมืองท่องเที่ยวนานาชาติอีกทั้งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม และมีความโดดเด่นอย่างมาก เช่น ย่านเมืองเก่า (Old Tower) ในสไตล์ชิโน-โปรตุกีส

สรุปปัญหาความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอเมืองภูเก็ต ดังนี้ 1) ปัญหาการจราจร 2) ปัญหาน้ำอุปโภคและบริโภค 3) ปัญหายาเสพติด 4) ปัญหาแรงงานต่างด้าว 5) ขาดพื้นที่จำหน่ายสินค้า 6) ไม่มีสถานที่ในการทำกิจกรรม 7) ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ 8) ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 9) ประชากรแฝง 10) ปัญหาขยะ 11) ปัญหาการว่างงาน 12) ปัญหาน้ำท่วม 13) ปัญหาด้านความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน 14) โรคระบาด 15) ถนนในพื้นที่ชำรุดทรุดโทรม 16) ปัญหาแสงสว่างไม่เพียงพอ และ 17) ปัญหาน้ำเสีย (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 24-27)

อำเภอถลาง แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลเทพกระษัตรี ตำบลศรีสุนทร ตำบลเชิงทะเล ตำบลป่าคลอก ตำบลไม้ขาวและตำบลสาคู มีจำนวน 46 หมู่บ้าน 9 ชุมชน มีประชากรทั้งสิ้น 108,971 คน (ณ เดือนพฤษภาคม 2564) เป็นอำเภอที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ มีประวัติความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ มีความเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธและมุสลิม มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบสานกันมาช้านาน มีต้นทุนทางสังคม คือความเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง มีประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีธรรมชาติที่สวยงาม ทั้งทางบกและทางทะเล มีการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร โดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ผลไม้ ฯลฯ โดยได้กำหนดตำแหน่งการพัฒนาไว้ คือ เมืองท่องเที่ยวนานาชาติบนฐานของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

สรุปปัญหาความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอถลาง ดังนี้ 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ปัญหาด้านประกอบอาชีพ ปัญหาด้านการจราจร ปัญหาความมั่นคงทางการเมือง 2) ปัญหาด้านสังคม ประกอบด้วย ปัญหาด้านครอบครัว ปัญหาความรัก ความสามัคคี ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ ปัญหาขยะมูลฝอยและการจัดการขยะมูลฝอย ปัญหาการปล่อยน้ำเสีย 3) ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบุกรุกที่สาธารณประโยชน์ แหล่งน้ำตื้นเขิน 4) ปัญหาด้านความมั่นคง ประกอบด้วย การแพร่ระบาดของยาเสพติด ภัยการก่อการร้าย ปัญหาแรงงานต่างด้าว ปัญหานายทุนต่างชาติเข้ามา ประกอบกิจการในพื้นที่ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 27-38)

อำเภอกะทู้ แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลกะทู้ ตำลป่าตอง และตำบลกมลา 6 หมู่บ้าน 26 ชุมชน มีประชากร ทั้งสิ้น 59,067 คน (ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2563) อำเภอกะทู้ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมีสถานที่ท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยอำเภอกะทู้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาอำเภอ คือ “กะทู้อำเภอแห่งการท่องเที่ยว ปลอดภัยน่าอยู่ มีมาตรฐานสากล หลากหลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมนำสู่คุณภาพชีวิตที่ดี และมีการพัฒนาด้วยนวัตกรรม” สิ่งสำคัญที่จะต้องดำเนินการให้อำเภอกะทู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชายหาดระดับนานาชาติ และเป็นชายหาดที่สวยงามขึ้นชื่อระดับโลก เช่น หาดป่าตอง หาดกมลา โดยต้องมีการบริการให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านความปลอดภัย นักท่องเที่ยวทุกคนที่เดินทางมาจะให้ได้รับความปลอดภัยสูงสุดในด้าน การเดินทาง การใช้ชีวิตประจำวันในการท่องเที่ยวและทรัพย์สินที่มีอยู่ ด้านการพักอาศัยจะต้องมีการพัฒนาและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ ด้านอาหารการกินต้องมีความปลอดภัย ถูกสุขอนามัย ด้านการบริการ การต้อนรับต้องสร้างความประทับใจให้ได้อย่าให้มีการเอารัดเอาเปรียบ รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องบริการนักท่องเที่ยวอย่างเต็มประสิทธิภาพ

สรุปปัญหาความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอกะทู้ ดังนี้ 1) ปัญหาการขาดแคลนอุปโภคและบริโภค 2) ปัญหาเรื่องสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน 3) ปัญหาด้านขยะมลภาวะและสิ่งแวดล้อม 4) ปัญหาเรื่องสังคม 5) ปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 6) ปัญหาแรงงานต่างด้าว 7) ปัญหาเศรษฐกิจโลกส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว 8) ปัญหาการจราจร 9) ปัญหาการจราจร 10) ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภคและการเกษตร 11) ปัญหาภัยพิบัติธรรมชาติ 12) ปัญหาเรื่องการจัดการและการบริหารชายหาดให้มีความยั่งยืน และส่งเสริมการท่องเที่ยว 13) สนามกีฬาสำหรับออกกำลังกายมีไม่เพียงพอ 14) เยาวชนยังขาดความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ 15) การขนส่งผลผลิตทางการเกษตร 16) ไม่มีการแสดงและจำหน่ายสินค้า OTOP อย่างจริงจัง 17) พื้นที่ชายหาดไม่เป็นระเบียบ 18) รายได้น้อย 19) ความร่วมมือจากภาคประชาชนยังมีน้อย 20) ผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ 21) ผู้ด้อยโอกาส/ผู้สูงอายุไม่มี งานทำ 22) เยาวชนมีความเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด 23) โรคติดต่อที่เกิดจากกลุ่มแรงงานต่างด้าว 24) ภัยธรรมชาติ 25) น้ำท่วมขังในหมู่บ้าน 26) ขยะมูลฝอยและน้ำเสีย 27) น้ำใช้ไม่สะอาด และ 28) เก็บภาษีได้น้อย (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 38-44)

2.3.6 สรุปปัญหาและความต้องการที่สำคัญในภาพรวมของจังหวัดภูเก็ตที่ผ่านมา

จากการพัฒนาที่ผ่านมาจังหวัดภูเก็ตแม้จะมีการพัฒนาไปเป็นอย่างมากเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ แต่ก็ยังมีปัญหาอีกหลายด้านที่ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ต (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 44-45) ได้แก่

1) ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจราจรและการคมนาคมขนส่งซึ่งปัญหาดังกล่าว เป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ตและเป็นปัญหาที่มีผลต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากโดยเฉพาะ การคมนาคมทางบกในจังหวัดซึ่งจะเห็นว่ารถโดยสารสาธารณะประจำทางในจังหวัดภูเก็ตมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับ จังหวัดอื่น ๆ และสร้างปัญหาให้กับผู้มาเยี่ยมเยือนและนักท่องเที่ยวอย่างมาก

2) ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยาเสพติดและอาชญากรรม จะเห็นว่าปัญหาเรื่องของยาเสพติดก็เป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ตเนื่องจากเรื่องของดีมานและขณะเดียวกันความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งที่สำคัญต่อเมืองท่องเที่ยวอย่างจังหวัดภูเก็ต

3) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ของคนในชุมชนซึ่งจังหวัดภูเก็ตเองแม้จะมีรายได้ต่อหัวสูง เป็นลำดับหนึ่งของภาคใต้ในช่วงก่อนสถานการณ์โควิด 19 แต่ปัญหาของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ก็ยังเป็นปัญหาสำคัญ ของจังหวัดภูเก็ต

4) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมการบริหารจัดการขยะและน้ำเสียยังไม่ครอบคลุมปัญหาดังกล่าวกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งย่านชุมชนเมืองสถานที่ท่องเที่ยวของทั้งสามอำเภอ และขณะเดียวกันยังมีการบุกรุกที่สาธารณะ

5) ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ที่ผ่านมาก่อนสถานการณ์โควิดโดยเฉพาะพื้นที่ในชุมชนและเมืองใหญ่ของทั้งสามอำเภอ ซึ่งปัญหาดังกล่าวในช่วงไฮซีซั่นของการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

6) ปัญหาแรงงานต่างด้าวซึ่งที่ผ่านมาการระบาดของโรค โควิด-19 ส่วนหนึ่งมาจากแคมป์แรงงานต่างด้าวและอาจจะมีบางส่วนที่การหลบหนีเข้าเมืองด้วย

7) ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการที่เศรษฐกิจจังหวัดภูเก็ตที่ผ่านมาต้องพึ่งพิงกับการท่องเที่ยวเพียงสาขาเดียวเป็นส่วนใหญ่

8) ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุข ในการรองรับโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากยังไม่เพียงพอต่อประชากรและยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่

9) ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้งสามอำเภอและการท่องเที่ยวชุมชน

10) ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐที่ยังขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทั้งเรื่องของงบประมาณ บุคลากร และการบังคับใช้กฎหมายซึ่งเป็นปัญหาในเชิงโครงสร้างของจังหวัดภูเก็ตที่จะต้องมีการพัฒนาและแก้ไขโดยเร็วต่อไป

2.4 สรุป

การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในการดำเนินชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากเดิม มีความเจริญขึ้นทั้งด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ตลอดถึงมีปัญญารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสงบสุข โดยการพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รู้รักสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่มุ่งเน้นคน และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน ในฐานะที่มนุษย์เป็นทั้งผู้พัฒนาและเป็นผู้ถูกพัฒนา ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาคนให้มีชีวิตที่มีคุณภาพ มีศักยภาพที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสิ่งแวดล้อม และสามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยมีแนวทางให้พัฒนาคนมีคุณธรรมมีความรู้เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจไปพร้อมกับการเรียนรู้ ของคนทุกกลุ่ม ทุกวัย ตลอดชีวิต เสริมสร้างสุขภาวะของคนให้มี สุขภาพที่แข็งแรงทั้งกาย ใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข มุ่งสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสังคมให้มีรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และให้ความสำคัญกับการบริหารชุมชนเข้มแข็ง สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน โดยทำแผนแม่บทชุมชนแบบมีส่วนร่วม และเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาลในการบริหารโดยสร้างความเป็นธรรมในสังคมให้ยั่งยืน และพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคม ขจัดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างสังคมให้เข้มแข็ง มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เอื้อต่อกัน มีความยุติธรรม ซึ่งครอบคลุมไปถึงระบบย่อยต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ ระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครอง ระบบความเชื่อและการปฏิบัติทางศีลธรรม สำหรับแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคม จำแนกเป็น 7 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน ดังนี้ 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการสังคม 2) ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะความทันสมัย-โลกาภิวัตน์ 3) ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม 4) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาและการแพร่กระจาย นวัตกรรม 5) ทฤษฎีเกี่ยวกับ

การกระจายอำนาจและสิทธิมนุษยชน 6) ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและสังคม และ 7) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

มรรค หมายถึง วิถีอันประเสริฐในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ดีงาม นำไปสู่จุดหมายของการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยหลักธรรม 8 ประการ ได้แก่ 1) สัมมาทิฏฐิ คือความเข้าใจถูกต้อง 2) สัมมาสังกัปปะ คือความใฝ่ใจถูกต้อง 3) สัมมาวาจา คือการพูดจาถูกต้อง 4) สัมมากัมมันตะ คือการกระทำถูกต้อง 5) สัมมาอาชีวะ คือการดำรงชีพถูกต้อง 6) สัมมาวายามะ คือความพากเพียรถูกต้อง 7) สัมมาสติ คือการระลึกประจำใจถูกต้อง และ 8) สัมมาสมาธิ คือการตั้งใจมั่นถูกต้อง ซึ่งมรรคมีองค์ 8 เป็นเส้นทางการดำเนินชีวิตด้วยศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นองค์ประกอบที่ประสานกลมกลืนกัน เป็นเส้นทางอันหนึ่งอันเดียวกันที่พอครบถ้วนได้สัดส่วนพอเหมาะพอดีกัน มันจะเสริมกัน เป็นปัจจัยแก่กันและกัน แล้วทำงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จ คือบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงามมีความสุข เป็นอิสรภาพอย่างแท้จริง หากทำความเข้าใจแล้ว มรรคมีความหมาย 5 นัย ดังนี้ 1) ความหมายเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8 2) ความสำคัญเกี่ยวกับมรรคมีองค์ 8 3) องค์ประกอบของมรรคมีองค์ 8 4) กระบวนการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 และ5) ผลของการปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8

ดังนั้น การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 สามารถย่อลงได้ในสิกขา คือ ข้อที่พึงศึกษาปฏิบัติที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ 1) ศีลสิกขา ประกอบด้วย สัมมาวาจา-การพูดจาชอบ สัมมากัมมันตะ-การทำการงานชอบ และสัมมาอาชีวะ-การเลี้ยงชีวิตชอบ คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างปกติสุข 2) จิตตสิกขา เรียกว่า สมาธิ ประกอบด้วย สัมมาวายามะ-ความเพียรชอบ สัมมาสติ-ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ-ความตั้งใจมั่นชอบ คือ การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจ ให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีความสงบปราศจาก กิเลสรบกวน และ 3) ปัญญาสิกขา ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ-ความเห็นชอบ และสัมมาสังกัปปะ-ความดำริชอบ คือ การฝึกฝนปัญญาให้เกิดความรู้จริง เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น กระบวนการของไตรสิกขาเปนกระบวนการฝกอบรมมนุษย์ทั้งกาย วาจา จิตใจ ความคิด อารมณ์ สติปัญญา ให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้สงบสุข ซึ่งจำเป็น ต้องเป็นไปในลักษณะ ของการบูรณาการที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปญญา

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยได้สืบค้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้ดำเนินการจัดทำเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว เพื่อนำมาเสนอประกอบและสนับสนุนในงานวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สำราญ เพียรนอก (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น” ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นตามหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ในภาพรวมมีระดับปฏิบัติมากร้อยละ32.96 รองลงมาคือระดับปฏิบัติปานกลางร้อยละ 28.78 ระดับปฏิบัติมากที่สุดร้อยละ 21.01 ระดับปฏิบัติน้อยร้อยละ 10.30 และระดับปฏิบัติน้อยที่สุดร้อยละ 6.95 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายระดับปฏิบัติพบว่าการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ 8 ด้านความเห็นมีระดับ

ปฏิบัติมากที่สุดร้อยละ 37.19 มรรคมีองค์ 8 ด้านความคิดมีระดับปฏิบัติปานกลางร้อยละ 30.99 มรรคมีองค์ 8 ด้านการพูดมีระดับปฏิบัติปานกลางร้อยละ 31.90 มรรคมีองค์ 8 ด้านการกระทำมีระดับปฏิบัติปานกลางร้อยละ 27.48 มรรคมีองค์ 8 ด้านการเลี้ยงชีพมีระดับปฏิบัติมากร้อยละ 29.13 มรรคมีองค์ 8 ด้านความเพียรมีระดับปฏิบัติมากร้อยละ 44.33 มรรคมีองค์ 8 ด้านสติการระลึกรู้มีระดับปฏิบัติมากร้อยละ 40.99 มรรคมีองค์ 8 ด้านสมาธิความตั้งมั่นมีระดับปฏิบัติปาน กลางร้อยละ 32.21

พระสมโชค เตชปญฺโญ (ทวิสุวรรณ) (2555) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสังคมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาสังคม สังคมจะพัฒนาได้จะต้องขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม โดยจะต้องนำหลักแนวทางการพัฒนาสังคมในทัศนะทั่วไป มาเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมและเปลี่ยนแปลงสังคมให้ตอบสนองตอบความต้องการของผู้ที่อาศัยอยู่ในสังคม การพัฒนาได้อย่างถูกต้อง ต้องทำสังคมนั้นมีความเจริญทั้งด้านจิตใจ ด้านวัตถุ ซึ่งจะเป็นหารพัฒนาให้สังคมมีความเจริญขึ้น สามารถสร้างสังคมจากสังคมทั่วไปให้ไปสั่งคมตามอุดมคติทั่วไป 2) การพัฒนาสังคมมนุษย์คามหลักพระพุทธศาสนาในพระสูตร หลักการพัฒนาสังคมเรื่องทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงการจัดระเบียบสังคมและสอนวิธีที่คนในสังคมนั้นเพื่อพัฒนาสู่ความมั่นคงและความสงบสุขของสถาบันสังคม การพัฒาเศรษฐกิจตามหลักกูฏทันตสูตรนั้นเป็นการปรับวิธีการการพัฒนาบริหารบ้านเมืองแบบกลยุทธ์ใหม่ ผู้ปกครองทำหน้าที่ในการบริหารบ้านเมืองปฏิบัติทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และในด้านการบริหารปกครอง

พระครูสาครธรรมประสิทธิ (2556) ได้วิจัยเรื่อง “หลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร”ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีพรรษา 5 - 10 พรรษา มากที่สุด การศึกษานักธรรมตรี มากที่สุด การศึกษาหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ของเจ้า อาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร ในหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ใน ระดับมากที่สุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไป ในทางเดียวกันเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่หลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร ด้านสัมมาทิฐิ รองลงมาหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาครด้านสัมมาสังกัปปะ และต่ำสุดด้านสัมมาอาชีวะ ด้านความคิดเห็นของข้อเสนอแนะที่มีค่าความถี่มากที่สุดได้แก่ ด้านสัมมาทิฏฐิเห็นชอบ

พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร) (2560) ได้วิจัยเรื่อง “อริยมรรคมีองค์ 8 กับการหลุดพ้นจากกรรม” ผลการวิจัยพบว่า มรรคเป็นหลักกลางในการประพฤติปฏิบัติตามองค์ประกอบภายในมรรคให้ครบองค์เพื่อให้ถึงซึ่งเป้าหมายแห่งความดับทุกข์และหลุดพ้นจากกรรม มรรคมีความสำคัญในหลายแง่กล่าวคือ มรรคในฐานะมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติสายกลางแห่ง ชีวิตทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์หลักปฏิบัติถือเป็นการปฏิบัติพรหมจรรย์ที่เป็นพุทธจริยธรรมนำสู่จุดหมายขั้นต่าง ๆ ของชีวิต อริยมรรคมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อบุคคลที่ได้ปฏิบัติตามทางดำเนินที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ได้ประโยชน์ปัจจุบันประโยชน์ด้านคุณค่าชีวิต ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิตรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตมีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่งผ่องใส ไม่ถูก บีบคั้น คับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่นหวั่นหวาดของตนเอง ปราศจากกิเลสเผาลนที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ประจักษ์แจ้งความสุข

ประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์

พระรณชัย กิตฺติราโณ (ส่งศรี) (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานทั้ง 3 ประการ ดังกล่าว โดยเน้นการพัฒนาทิฐิของประชาชนให้เป็นสัมมาทิฏฐิ เพื่อให้เป็นหลักธรรมนำวิถีการกระทำทางจิตใจหรือมโนกรรมให้เป็นสัมมาสังกัปปะ การกระทำทางวาจาหรือวจีกรรมให้เป็นสัมมาวาจา การกระทำทางกายหรือกายกรรมให้เป็นสัมมากัมมันตะ โดยมีหลักธรรมที่เป็นกำลังอันประกอบด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นกำลังที่ก่อให้เกิด สัมมาทิฏฐิ เพื่อนำไปสู่การมีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา และ สัมมากัมมันตะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในการแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานทั้ง 3 ประการดังกล่าว เพื่อให้ตนเองปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นสัมมาอาชีวะ โดยพัฒนาองค์มรรคทั้ง 8 ประการไปพร้อมๆกันตามหลักมรรคสมังคี รวมทั้งหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา หลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท และหลักไตรลักษณ์ ประกอบกับหลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 ธาตุ 4 ขันธ์ 5 อายตนะภายใน 6 และกฎแห่งกรรม

ธนภณ สมหวัง (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย : แนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)” ผลการวิจัยพบว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่าสังคมไทยมีความโน้มเอียงในการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างสังคมตะวันตก และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน อยู่ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ที่ได้สร้างสภาพการณ์ใหม่ ๆ ให้กับบุคคลและสังคมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดภาวะผกผันเป็นโลกแห่งความย้อนแย้งกันอยู่ในตัว สภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน จึงไม่ได้เผชิญหน้ากับปัญหาอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์อันเป็นเรื่องของยุคสมัยเท่านั้น หากแต่ยังเผชิญกับปัญหารุนแรงที่เป็นพื้นฐานของปัญหาโลกทั้งหมด คือ รากฐานความคิดหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาด (มิจฉาทิฏฐิ) ซึ่งครอบงำอารยธรรม ของมนุษย์ในปัจจุบัน 3 ประการ คือ การมองเพื่อนมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ มีฐานะเป็นเจ้าของ ผู้สามารถครอบครอง และพิชิตธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดพลาดนำไปสู่วิกฤตการณ์ของมนุษย์และสังคมในปัจจุบัน ท่านจึงนำเสนอว่า การพัฒนาสังคมไทยนอกจากจะต้องเข้าถึงพื้นฐานของสังคมไทย และมีความรู้ความเข้าใจ รู้เท่าทันความเป็นไปของกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว หลักพุทธธรรมหรือหลัก คำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็ควรเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาสังคมไทย ที่จะสร้างสรรค์ความผสมกลมกลืน และสร้างดุลยภาพแห่งชีวิตของบุคคล ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ในขณะ เดียวกันก็จะเชื่อมโยงชีวิตที่ดีงามเข้ากับธรรมชาติแวดล้อมและสังคมอย่างยั่งยืน

ธเนศ เกษศิลป์ (2561) ได้วิจัยเรื่อง “วิถีทางสายกลาง เพื่อความอยู่ร่วมกันของสังคมและลดการเบียดเบียนธรรมชาติแบบบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า วิถีทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมและลดการเบียนธรรมชาติชาตินั้น เป็นการดำเนินอยู่บนวิถีความพอเพียงของทุกสิ่ง คือ ความพอดีไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไป ทางสายกลางจึงมิใช่เป็นประโยชน์เฉพาะบุคลที่จะพ้นทุก

เท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดระบบการเมืองอันเป็นประโยชน์อันเป็นผลของมหาชนทั้งสังคมที่จะปลดทุกข์แก่สมาชิกร่วมกันได้ แม้ว่าสมาชิกในสังคมจะไม่สามารถเข้าถึงพระนิพพานได้หมด แต่ในทางโลกิยะก็ย่อมสามารถช่วยให้ผู้คนจำนวนมากในสังคมเข้าใกล้ความอยู่ดีกินดี และมีความสุขโดยทั่วถึงกันยิ่งขึ้น บทความนี้ได้นำเสนอสาระสำคัญๆ ของทฤษฎีหรือหลักการทางสายกลางเพื่อเป็นประโยชน์ในการเป็นกรอบคิดประกอบการวางรากฐานกระบวนทัศน์ใหม่ (New paradigm) ทางการเมืองเสริมสร้างความพอเพียงในอนาคต เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจของผู้นำตามที่ควรเป็น “อริยชน” โดยนำหลักปรัชญาคำสอนของศาสนาพุทธมาใช้ในการอธิบายถึงความรู้สึกนึกคิด ซึ่งศาสนาพุทธนั้นได้เน้นที่ใจเป็นสำคัญ เพราะการกระทำต่าง ๆ ล้วนเป็นเครื่องที่แสดงออกมาจากจิตใจทั้งนั้น การที่บุคคลจะหยุดการกระทำที่ไม่ดีนั้นจะต้องเริ่มที่ตนเองก่อน จะต้องกำจัดบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความหลง ความลำเอียง ที่มีให้หมดจากจิตใจก่อน เมื่อมีการปฏิบัติตามหลักเหล่านี้ก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาวหรือแบบบูรณาการได้ เพราะการกระทำที่ดีนั้นจะเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามในสังคมมนุษย์ เป็นอารยธรรมแห่งการศึกษาเรียนรู้และมีการพัฒนาต่อยอดนำไปใช้ในการรักษามนุษย์และธรรมชาติต่อไปในอนาคต

พระมหาวิชาญ กนฺตสีโล และคณะ (2562) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยหลักมรรคมีองค์ 8” ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก พบว่า ด้านสัมมากัมมันตะ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านสัมมาอาชีวะ และด้านสัมมาวาจา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2) ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ แหล่งของรายได้ และลักษณะการอยู่อาศัยในครอบครัว พบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตด้วยหลักมรรคมีองค์ 8 โดยรวมอยู่ในระดับมาก และ 3) ผลศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยหลักมรรคมีองค์ 8 จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ แหล่งของรายได้ และลักษณะการอยู่อาศัยในครอบครัว พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนเพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ แหล่ง ของรายได้ และลักษณะการอยู่อาศัยในครอบครัว คุณภาพชีวิต โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านสัมมาทิฏฐิ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผู้สูงอายุที่มีอายุต่างกัน ด้านสัมมาทิฏฐิ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผู้สูงอายุที่มีแหล่งของรายได้ต่างกัน ด้านสัมมาวาจา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท) (2563) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม” ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักพุทธธรรมว่าด้วยการบุคคลและพัฒนาสังคมนั้น พบว่า มีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล เช่น หลักไตรสิกขา สัปปุริสธรรม อิทธิบาท อริยสัจ เป็นต้น โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญานั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลเป็นอย่างมาก ส่วนหลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม ในระดับชุมชน ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม สังคหวัตถุธรรม สาราณียธรรม พรหมวิหารธรรม เป็นต้น ล้วนส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูล 2) กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจก บุคคล พบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาบุคคล 2.1) ศีล นำไปสู่การ

ส่งเสริมการประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม 2.2) สมาธิ เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจโดยการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม 2.3) ปัญญานำไปสู่การฝึกฝนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบ โดยอาศัยหลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย 3) รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน พบว่า ในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนนั้นสามารถประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรม 7 เพื่อสร้างกระบวนการสำคัญ คือ 1) การสร้างความร่วมมือ 2) การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และ 3) การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืน โดยชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างทุนทางสังคม โดยใช้ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีหรือวิถีชาวพุทธในการสร้าง ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม สุขภาพ การเรียนรู้ร่วมกัน

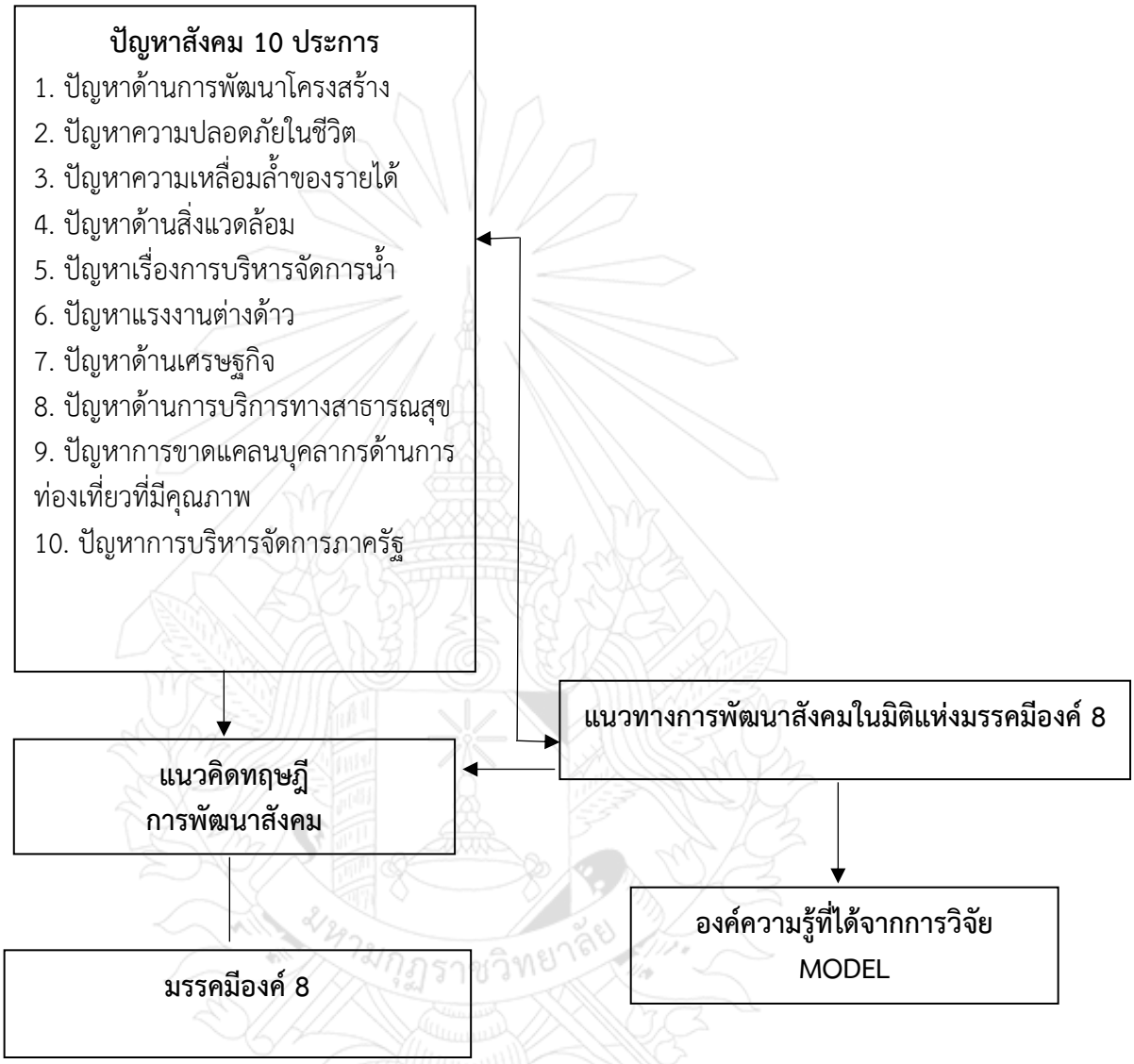
สอาด ภูนาสรณ์ สมควร นามสีฐาน และอำนวยพร โฮมจูมจัง (2564) ได้วิจัยเรื่อง “พุทธวิถีไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในยุค NEW NORMAL” ผลการวิจัยพบว่า พุทธวิถีไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดทางพุทธศาสนาการพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการ ปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเอง มากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธธรรม อันประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ทมะ ได้แก่ การรู้จักข่มใจ ข่มระงับความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ ไม่ยอมให้กิเลสรบเร้า หลอกล่อ ชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้ และ การฝึกปรับปรุงตนเอง โดยทำคุณความดี ให้เจริญก้าวหน้า 2) สิกขา คือ การศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุง และ พัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่าไตรสิกขา 3) ภาวนา คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา ในสังคมการเปลี่ยนแปลงแห่งความปกติใหม่ - ฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal)

บุญโรจน เสรีวัฒนาวุฒิ (2565) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมในมิติบารมี 6” ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาสังคมเปนการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบกำหนดทิศทาง มีการวางแผนเพื่อใหเปนสังคมที่มีคุณภาพ ทั้งรูปแบบ สภาพแวดลอม ศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ ประชาชนในสังคมที่พัฒนาแลวยอมมีความสุข สะดวก สบาย มีสภาพการดำรงชีวิตที่ดีทั้งดานวัตถุและทางจิตใจ ปจจุบันการใชเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม วิทยาศาสตรและเทคโนโลยีเปนตัวชี้วัดการพัฒนาสังคมจึงเกิดปญหาดานครอบครัว ความขัดแยงทางการเมืองและความยากจน 2) คำสอนเรื่องบารมี 6 เปนหลักการพัฒนาชีวิตและสังคมที่พระพุทธศาสนามหายานใชในการดำเนินชีวิต เรียกวา บำเพ็ญบารมี 1. ทานปารมิตา เปนการบำเพ็ญดวยการชวยเหลือทางดานสิ่งของ ตาง ๆ 2. ศีลปารมิตา เปนการบำเพ็ญดวยการไมทำใหตนและผูอื่นเดือดรอน อยูเปนปกติสุข 3. กษานติปารมิตา เปนการบำเพ็ญดวยความอดทนและอดกลั้นตอการทำงาน ความเจ็บปวยและการถูกยั่วยุดวยกิเลส 4. วีรยปารมิตา เปนการบำเพ็ญดวยความเพียรพยายามในการทำความดีอยางไมลดละ 5. ธยานปารมิตา เปนการบำเพ็ญบารมีดวยตั้งใจแนวแนไมฟุงซาน มีจิตเปนสมาธิ 6. ปรัชญาปารมิตา เปนการบำเพ็ญดวยความรอบรูในการดำเนินชีวิต ไมยึดมั่นถือมั่นเขาถึงศูนยตา และ 3) การพัฒนาสังคมไทยดวยบารมี 6 ใน 3 ปญหาหลักสามารถทำไดดังนี้

1. พัฒนาสังคมในระดับครอบครัวด้วยกระบวนการให้ทุกคนมีใจกรุณาต่อกัน รู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปน ช่วยเหลือ สงเคราะห์กันและกันด้วยการให้สิ่งของ ให้ความรัก รู้จักยับยั้งชั่งใจไม่ทำร้ายบุคคลในครอบครัว ปลูกฝังศรัทธาและค่านิยมที่ถูกต้องบนแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์ คือ การช่วยเหลืออย่างมีปัญญา 2. พัฒนาสังคมในระดับการเมืองด้วยกระบวนการปรับทัศนคติให้อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจความเป็นธรรมชาติแห่งความแตกต่างทางความคิด แต่ไม่ใช่ความแตกแยก ใช้ปัญญาแก้ไขสถานการณ์ ไม่ใช้ความรุนแรงและสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน อดทนอดกลั้นต่อการยั่วยุที่เกิดขึ้น ตั้งใจบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ในฐานะผู้อาสามาทำหน้าที่ทางการเมือง 3. พัฒนาสังคมในระดับชีวิตความเป็นอยู่ด้วยกระบวนการส่งเสริมให้รู้จักพึ่งพาตนเอง รู้จักทำงานด้วยความมุมานะอดทน รู้จักบริหารทรัพย์ที่ได้มาอย่างคุ้มค่า รู้จักสร้างงานสร้างอาชีพที่สุจริต รู้จักบริหารชีวิตให้มีความพอเพียงและมีใจเพียงพอ

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสาร การสำรวจข้อมูล และการสัมภาษณ์เพื่อการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ในครั้งนี้ โดยศึกษาตามตัวแปร ดังนี้

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดของการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม 2) เพื่อศึกษาพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ใช้วิธีการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed-Method Research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Interview) และวิธีการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

3.1 วิธีวิจัยเชิงปริมาณ

3.1.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชากรจังหวัดภูเก็ต จำนวน 417,885 คน ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอถลาง และอำเภอกะทู้ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต, 2566, หน้า 8) จำแนกได้ ดังนี้

ก กลุ่มประชากร

ตารางที่ 3.1 ประชากรในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	ประชากร (คน)
เมืองภูเก็ต	248,998
ถลาง	111,962
กะทู้	56,925
รวม	**417,885**

ข กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรจังหวัดภูเก็ต ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอถลาง และอำเภอกะทู้ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 45) ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 หรือระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ดังนี้

สูตร $n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$

เมื่อ n = ขนาดของหน่วยตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e = ค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง

แทนค่า $n = \frac{417,885}{1 + 417,885\ (0.05)^2} = 399.62 \approx 400$ คน

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรจังหวัดภูเก็ต จำนวน 417,885 คน จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม ตามสังกัดอำเภอ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ 400 คน ออกเป็น 3 กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มตามสูตร (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2548, หน้า 19) ดังนี้

$$n_1 = \frac{Ni}{N} \times n$$

เมื่อ n_1 แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างแต่ละอำเภอ

Ni แทน จำนวนประชากรแต่ละอำเภอ

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างรวมทุกอำเภอ

N แทน จำนวนประชากรทั้งหมด

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากประชากรจังหวัดภูเก็ต ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต จำนวน 248,998 คน ดังนี้

$$n_1 = \frac{400}{417,885} \times 248,998$$

$n_1 = 238$ คน

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างประชากรจังหวัดภูเก็ต ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต คือ 238 คน รายละเอียดจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงในตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนประชากร (คน)	
	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
เมืองภูเก็ต	248,998	238
ถลาง	111,962	107
กะทู้	56,925	55
รวม	**417,885**	**400**

จากประชากร 417,885 คน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน จำแนกเป็นอำเภอเมืองภูเก็ต 238 คน อำเภอถลาง 107 คน และอำเภอกะทู้ 55 คน ในการไปเก็บข้อมูลใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จนได้ครบตามจำนวนของแต่ละอำเภอที่คำนวณไว้

3.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในครั้งนี้ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ตามขั้นตอนการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ 1) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) 2) แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) และ 3) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) ดังต่อไปนี้

แบบสอบถาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของประชากรในจังหวัดภูเก็ตที่มีต่อการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถามเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ท (Likert, อ้างถึงใน ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 75) โดยกำหนดค่าน้ำหนักคะแนน ดังนี้

5 หมายถึง ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมากที่สุด

4 หมายถึง ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมาก

3 หมายถึง ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับปานกลาง

2 หมายถึง ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อย

1 หมายถึง ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

3.1.3 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

สำหรับการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Structured) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 มีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

1) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 จากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2) ศึกษาการสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert, อ้างถึงใน ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 75)

3) นำข้อมูลจากข้อ 1 และข้อ 2 มาสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 และนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมานำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและนำข้อเสนอแนะมาแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาและถ้อยคำสำนวนภาษาแล้วนำมาจัดเป็นแบบสอบถาม

4) หลังจากปรับแก้ไขแบบสอบถาม เสร็จเรียบร้อยแล้วได้เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และการใช้ถ้อยคำ (Wording) ของข้อคำถามแต่ละข้อว่าตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่ จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ ด้วยการหาค่า IOC (Index of Item Objective Congruence : IOC) คัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่า IOC ดัชนีความสอดคล้องได้ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 95) ปรับแก้ภาษาและข้อความตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ ให้มีความชัดเจนในการสื่อความหมายมากยิ่งขึ้น

5) นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) และรับข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง

6) จากนั้นนำเครื่องมือที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ไปทดสอบ (Try-out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรจังหวัดภูเก็ต ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอถลาง และอำเภอกะทู้ อำเภอละ 10 คน รวมผู้ให้ข้อมูล 30 คน มาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยภาพรวม และรายด้าน ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach, อ้างถึงใน ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 419) โดยใช้เกณฑ์ยอมรับที่มีค่ามากกว่า 0.70 ได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ 0.97 และผู้วิจัยได้แก้ไข ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

ผู้วิจัย ดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยขอหนังสือคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์และอนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลแจกแบบสอบถามกลับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

2) ผู้วิจัย ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ผ่าน Link และ QR code จำนวน 400 ฉบับ และนำไปประมวลผล และวิเคราะห์ค่าทางสถิติต่อไป

3.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยจัดหมวดหมู่ และสาระของข้อมูล ซึ่งได้จากการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์วิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

2) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 โดยหาค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จากการตอบแบบสอบถาม โดยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการคำนวณทางสถิติ โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อแปลความหมายค่าคะแนนเฉลี่ย (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557, หน้า 75) ไว้ ดังนี้

4.50 – 5.00 ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมากที่สุด
3.50 – 4.49 ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมาก
250 – 3.49 ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อย
1.50 – 2.49 ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อย
1.00 – 1.49 ผู้ตอบเห็นว่า มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อยที่สุด

3) ข้อมูลคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสอบถามปลายเปิด จากนั้นจะทำการวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency)

4) เครื่องมือในการวิเคราะห์โดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์

3.1.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่องนี้ มีสถิติที่ใช้ในการทำวิจัย 2 ประเภท ได้แก่

สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม

1) สถิติการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC) ตามสูตร (ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, 2549, หน้า 65) คือ

สูตร $IOC = \frac{\sum X}{N}$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์
$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยที่ +1 แน่ใจว่าสอดคล้อง
0 ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง
-1 แน่ใจว่าไม่สอดคล้อง

โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงจุดประสงค์หรือตรงตามเนื้อหานั้นซึ่งหมายถึงข้อคำถามข้อนั้นใช้ได้

2) การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ ใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2548, หน้า 35) คือ

$$\text{สูตร} \quad \alpha = \frac{K}{K-1}\left[1-\frac{\sum S_i^2}{S_t^2}\right]$$

เมื่อ α = ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

K = จำนวนข้อของมาตรวัด

S_i^2 = ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ

S_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนรวมทั้งฉบับ

สถิติพื้นฐาน

1) ความถี่ (Frequency)

2) ค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{X\,(100)}{N}$$

เมื่อ P = ค่าร้อยละ

X = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

N = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

3) ค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\overline{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\overline{X}$ = ค่าเฉลี่ย

$\sum X$ = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

N = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

3.2 วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

3.2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การสัมภาษณ์ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถ ด้านการพัฒนาสังคม และด้านพระพุทธศาสนา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน 15 รูป/คน ประกอบด้วย 1) ผู้นำศาสนา (พระสงฆ์) 5 รูป 2) อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 1 คน 3) นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดภูเก็ต 3 คน 4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 4

คน 5) ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดภูเก็ต 1 คน และ 6) วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต 1 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง

3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ประเด็นเกี่ยวกับ 1) สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน และประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 ที่สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการ ศึกษาข้อมูล เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8

3.2.3 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์ (Interview Question Form) ในการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 เพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยมีกระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี การพัฒนาสังคมในมิติมรรคมีองค์ 8 จากตำรา เอกสาร วารสาร สิ่งตีพิมพ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัย สร้างขึ้นเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ในเบื้องต้น

3) พัฒนาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เรียบร้อยแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity) โดยเฉพาะประเด็นข้อคำถามที่สอดคล้องกับขอบเขตของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย

5). นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว มาตรวจสอบปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณแบบไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้เลือกไว้

6) นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว มาตรวจสอบปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณแบบไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้เลือกไว้

การตรวจสอบเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ได้ดำเนินการดังนี้

1) นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์มาปรับปรุงแก้ไข

2) ตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหากับวัตถุประสงค์

3) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เรียบร้อยแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity) โดยเฉพาะประเด็นข้อคำถามที่สอดคล้องกับขอบเขตของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย

4) นำเครื่องมือแล้วนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ จำนวน 15 รูป/คน

3.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (Interview)

ผู้วิจัย ดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยขอหนังสือจากคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

2) ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์และงานวิจัย 3 บท ไปมอบให้ผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตนเอง หรือส่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ จำนวน 15 รูป/คน โดยผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้กำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการให้สัมภาษณ์หรือสัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์

3) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบมีกึ่งโครงสร้าง (Semi structured Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) จำนวน 15 รูป/คน โดยทำการสัมภาษณ์ ด้วยตัวเองหรือสัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ด้วยการจดบันทึก ถ่ายภาพนิ่ง บันทึกเสียง หรือบันทึกการสัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์

3.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์ข้อมูล (Content Synthesis) ตีความ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือน และความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

2) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันของข้อมูล นำเสนอด้วยการบรรยาย

3) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะไม่ใช้ ข้อมูลตัวเลข แต่จะเป็นข้อมูลเชิงพรรณนาที่มี “รายละเอียด” และ “ลึก” และมีการอ้างถึงโดยตรง เกี่ยวกับที่มาของข้อมูลไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าหรือข้อมูลทางเอกสาร ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามข้อเท็จจริง ทั้งในเชิงเหตุและผล ซึ่งการวิเคราะห์จะออกมาในลักษณะของการพรรณนานำไปสู่คำตอบในการวิจัย และสรุปตามหลักวิชาการ ประกอบการเขียนรายงาน เพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของการนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่อการศึกษาวิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสานวิธี (Mixed Research Method) ระหว่างระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Mixed Methodology) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทั้งในส่วนของการสำรวจสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม ภาคเอกสารและประสบการณ์ภาคสนามของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นฐานข้อมูลในด้านเนื้อหา และหลักแนวคิดพื้นฐานในการวิเคราะห์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ดังมีรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

4.2.1 ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

4.2.2 ผลการวิเคราะห์การกระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม

4.2.3 ผลการวิเคราะห์การประยุกต์ใช้มรรคมีองค์ 8 เพื่อแก้ปัญหาสังคม

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

4.3.1 ผลการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม

4.3.2 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม 2) เพื่อพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในจังหวัดภูเก็ต ทั้งสิ้นจำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) นำเสนอและอภิปรายผลการวิเคราะห์โดยใช้ตารางประกอบคำบรรยายแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ตามลำดับ

ผู้วิจัยใช้สัญลักษณ์ทางสถิติดังต่อไปนี้คือ

n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
$\overline{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

4.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบสอบถาม

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบสอบถาม ซึ่งเป็นประชาชนในจังหวัดภูเก็ต ทั้งสิ้นจำนวน 400 คน แยกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามข้อมูลทั่วไป

(n=400)

สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
เพศ			
	ชาย	228	57.00
	หญิง	172	43.00
อายุ			
	ต่ำกว่า 30 ปี	185	46.25
	30-40 ปี	77	19.25
	41-50 ปี	83	20.75
	51 ปีขึ้นไป	55	13.75
ระดับการศึกษา			
	ต่ำกว่าปริญญาตรี	266	66.50
	ปริญญาตรี	85	21.25
	ปริญญาโท	37	9.25
	ปริญญาเอก	12	3.00
อาชีพ			
	ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	6	1.50
	พนักงานบริษัทเอกชน	72	18.00
	ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	12	3.00
	รับจ้าง	8	2.00
	นักเรียน/นักศึกษา	300	75.0
	อื่น ๆ เช่น เกษตรกรรม แม่บ้าน	2	0.50
	รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 228 คิดเป็นร้อยละ 57.00 % มีอายุต่ำ 30 ปี จำนวน 185 คน คิดเป็นร้อยละ 46.25 % มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 266 คน คิดเป็นร้อยละ 66.5 % นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 300 คน คิดเป็นร้อยละ 75 %

4.2.2 ผลการวิเคราะห์การกระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม เป็นการศึกษาจากแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอ และอภิปรายผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมต่อปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
อุปสรรคการพัฒนาด้านจราจรทางบกภายในจังหวัดภูเก็ต	42 (10.5)	119 (29.8)	194 (48.5)	44 (11)	0 (0)	3.40	0.82	ปานกลาง	1
อุปสรรคการพัฒนาด้านคมนาคมทางอากาศระหว่างจังหวัดภูเก็ตกับต่างจังหวัดและต่างประเทศ	34 (8.5)	107 (26.8)	190 (47.5)	68 (17)	0 (0)	3.26	0.84	ปานกลาง	3
อุปสรรคการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้าอุปโภคและบริโภค	36 (9)	103 (25.8)	199 (49.8)	62 (15.5)	0 (0)	3.28	0.83	ปานกลาง	2
รวม						**3.10**	**0.83**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคม โดยภาพรวมมีความคิดเห็นต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.10) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คืออุปสรรคการพัฒนาด้านจราจรทางบกภายในจังหวัดภูเก็ต ($\overline{X}$=3.40) รองลงมาคือ อุปสรรคการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้า อุปโภคและบริโภค ($\overline{X}$=3.28) และ อุปสรรคการพัฒนาด้านคมนาคมทางอากาศระหว่างจังหวัดภูเก็ตกับต่างจังหวัดและต่างประเทศ มีความเห็นเป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$=3.26)

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาปัญหาความปลอดภัยในชีวิต

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาความปลอดภัยในชีวิต	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความปลอดภัยด้านทรัพย์สิน	28 (7)	118 (29.5)	208 (52)	45 (11.3)	0 (0)	3.32	0.77	ปานกลาง	2
ความปลอดภัยด้านยาเสพติด	34 (8.5)	129 (32.3)	168 (42)	68 (17)	0 (0)	3.33	0.86	ปานกลาง	1
ความปลอดภัยด้านอาชญากรรม	28 (7)	125 (31.3)	186 (46.5)	60 (15)	1 (.3)	3.28	0.82	ปานกลาง	3
รวม						**3.31**	**0.82**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคม ในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.31) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ความปลอดภัยด้านยาเสพติด ($\overline{X}$ =3.33) รองลงมาคือ ความปลอดภัยด้านทรัพย์สิน ($\overline{X}$ =3.32) และ ความปลอดภัยด้านอาชญากรรม มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.28)

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งและรายได้	42 (10.6)	130 (32.5)	194 (48.5)	34 (8.5)	0 (0)	3.44	0.79	ปานกลาง	2
ความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส	39 (9.7)	131 (32.7)	191 (47.8)	39 (9.8)	0 (0)	3.42	0.79	ปานกลาง	3
ความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ	51 (12.8)	125 (31.3)	181 (45.3)	41 (10.3)	2 (.5)	3.46	0.84	ปานกลาง	1
รวม						**3.44**	**0.81**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคม ในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.44) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ความปลอดภัยด้านความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ ($\overline{X}$ =3.46) รองลงมาคือ ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งและรายได้ ($\overline{X}$ =3.44) และ ความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.42)

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
เรื่องขยะมูลฝอยที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น	49 (12.3)	131 (32.8)	181 (45.3)	39 (9.8)	0 (0)	3.48	0.83	ปานกลาง	1
เรื่องน้ำเสียและการบำบัดน้ำเสีย	49 (12.3)	131 (32.8)	172 (43)	48 (12)	0 (0)	3.43	0.84	ปานกลาง	3
เรื่องการทำลายป่าและพื้นที่สีเขียว	42 (10.5)	137 (34.3)	176 (44)	45 (11.3)	0 (0)	3.44	0.83	ปานกลาง	2
เรื่องบุกรุกที่สาธารณะ	47 (11.8)	125 (31.3)	174 (43.5)	54 (13.5)	0 (0)	3.41	0.86	ปานกลาง	4
รวม						**3.43**	**0.84**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคม ในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 4 ลำดับ คือ เรื่องขยะมูลฝอยที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น ($\overline{X}$ =3.48) เรื่องการทำลายป่าและพื้นที่สีเขียว ($\overline{X}$ =3.44) เรื่องน้ำเสียและการบำบัดน้ำเสีย ($\overline{X}$ =3.43) และ เรื่องบุกรุกที่สาธารณะ มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.41)

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค	28 (7)	100 (25)	202 (50.5)	70 (17.5)	0 (0)	3.22	0.81	ปานกลาง	3
การบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤต	35 (8.8)	104 (26)	194 (48.5)	67 (16.8)	0 (0)	3.25	0.83	ปานกลาง	2
การดูแลรักษาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค	34 (8.5)	112 (28)	197 (49.3)	56 (14)	1 (0.5)	3.31	0.82	ปานกลาง	1
รวม						**3.26**	**0.82**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.26) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ การดูแลรักษาแหล่งน้ำ ($\overline{X}$ =3.31) รองลงมาคือ การบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤต ($\overline{X}$ =3.25) และ ความขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ = 3.22)

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมปัญหาแรงงานต่างด้าว

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาแรงงานต่างด้าว	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย	34 (73.3)	114 (28.5)	176 (44)	73 (18.3)	3 (0.8)	3.26	0.81	ปานกลาง	3
ปัญหาที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างด้าว	33 (8.3)	123 (30.8)	182 (45.5)	61 (15.3)	1 (.3)	3.31	0.87	ปานกลาง	1
การละเมิดสิทธิมนุษยชนของนายจ้างในจังหวัดภูเก็ต	26 (6.5)	105 (26.3)	191 (47.8)	75 (18.8)	3 (.8)	3.20	0.83	ปานกลาง	4
การก่ออาชญากรรมในท้องที่ของแรงงานต่างด้าว	32 (8)	117 (29.3)	184 (46)	64 (16)	3 (.8)	3.28	0.82	ปานกลาง	2
รวม						**3.26**	**0.83**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาแรงงานต่างด้าวในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.26) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 4 ลำดับ คือ ปัญหาที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างด้าว ($\overline{X}$ =3.31) รองลงมาคือ การก่ออาชญากรรมในท้องที่ของแรงงานต่างด้าว ($\overline{X}$ =3.28) และ การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ($\overline{X}$ =3.26) ส่วนการละเมิดสิทธิมนุษยชนของนายจ้างในจังหวัดภูเก็ต มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.20)

ตารางที่ 4.8 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจ

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจ	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ด้านรายได้ประชากรต่อหัว	40 (10)	104 (26)	194 (48.5)	60 (15)	2 (0.6)	3.29	0.84	ปานกลาง	3
ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว	42 (10.5)	112 (28)	190 (47.5)	53 (13.3)	3 (0.8)	3.31	0.85	ปานกลาง	2
ด้านพืชผลการเกษตรและประมง	42 (10.5)	97 (24.3)	201 (50.2)	58 (14.5)	2 (0.6)	3.35	0.85	ปานกลาง	1
รวม						**3.32**	**0.85**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.32) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ด้านพืชผลการเกษตรและประมง ($\overline{X}$ =3.35) รองลงมาคือ ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ($\overline{X}$ =3.31) และ ด้านรายได้ประชากรต่อหัว มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.29)

ตารางที่ 4.9 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ต

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ต	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
การเข้าถึงการบริการสาธารณสุข	24 (6)	96 (24)	236 (59)	40 (10)	4 (1)	3.30	0.85	ปานกลาง	1
การเพียงพอของบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข	29 (7.2)	103 (25.8)	217 (54.3)	47 (11.8)	4 (1)	3.25	0.73	ปานกลาง	3
การควมคุมโรคระบาด	28 (7)	98 (24.0)	219 (54.8)	53 (13.3)	2 (0.6)	3.28	0.77	ปานกลาง	2
รวม						**3.28**	**0.78**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ตในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ การเข้าถึงการบริการสาธารณสุข ($\overline{X}$ =3.3) รองลงมาคือ การควมคุมโรคระบาด ($\overline{X}$ =3.28) และ การเพียงพอของบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.25)

ตารางที่ 4.10 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ขาดการส่งเสริมการอบรมด้านการท่องเที่ยว	34 (8.5)	103 (25.8)	211 (52.8)	50 (12.5)	2 (0.5)	3.25	0.78	ปานกลาง	3
การฝึกทักษะการให้บริการด้านการท่องเที่ยว	29 (7.2)	118 (29.5)	203 (50.7)	50 (12.5)	0 (0)	3.30	0.79	ปานกลาง	2
ขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคลากรรุ่นใหม่	37 (9.3)	120 (30)	193 (48.3)	50 (12.5)	0 (0)	3.32	0.78	ปานกลาง	1
รวม						**3.29**	**0.78**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.29) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคลากรรุ่นใหม่ ($\overline{X}$ =3.32) รองลงมาคือ การฝึกทักษะ การให้บริการด้านการท่องเที่ยว ($\overline{X}$ =3.30) และ ขาดการส่งเสริมการอบรมด้านการท่องเที่ยวมีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.25)

ตารางที่ 4.11 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ

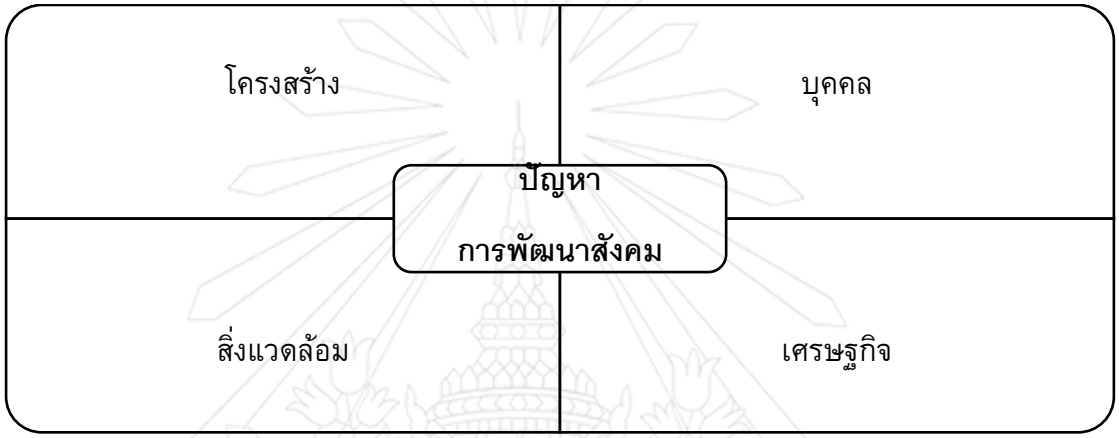
ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					$(\overline{X})$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ	27 (6.8)	97 (24.3)	214 (53.5)	60 (15)	2 (.6)	3.36	0.82	ปานกลาง	1
งบประมาณ	29 (7.2)	104 (26)	198 (49.5)	67 (16.8)	1 (.3)	3.22	0.79	ปานกลาง	5
บุคลากร	33 (8.3)	101 (25.3)	206 (51.5)	55 (13.8)	5 (1.3)	3.23	0.82	ปานกลาง	4
การบังคับใช้กฎหมาย	31 (7.8)	109 (27.3)	205 (51.2)	53 (13.3)	2 (.6)	3.27	0.82	ปานกลาง	3
เชิงโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำปะปา เป็นต้น	39 (9.8)	106 (26.5)	199 (49.8)	54 (13.5)	2 (.6)	3.29	0.80	ปานกลาง	2
รวม						**3.27**	**0.81**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.27) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 5 ลำดับ คือ ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ ($\overline{X}$ =3.36) เชิงโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำปะปา เป็นต้น ($\overline{X}$ =3.29) การบังคับใช้กฎหมาย ($\overline{X}$ =3.27) และ บุคลกร ($\overline{X}$ =3.23) ส่วนงบประมาณมีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.22)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 400 คน จากประชากรซึ่งอยู่ในจังหวัดภูเก็ต คือ อำเภอเมืองภูเก็ต 238 คน อำเภอถลาง 107 คน และอำเภอกะทู้ 55 คน เกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคม 10 ด้าน พบว่า ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำของรายได้ เป็นอุปสรรคใหญ่ในการพัฒนาสังคม รองมาคือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่

เกิดขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจ ปัญหาความปลอดภัยในชีวิต ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ ปัญหาแรงงานต่างด้าว ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

เมื่อนำอุปสรรคการพัฒนาสังคมทั้ง 10 ด้าน มาสังเคราะห์แล้ว พบว่า เกิดจากปัญหา 4 ด้าน คือ 1) ปัญหาด้านโครงสร้าง เช่น การจัดการของภาครัฐสาธารณสุข 2) ปัญหาด้านบุคคล เช่น คนต่างด้าว การขาดแคลนบุคลากร ความปลอดภัยในชีวิต 3) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น บริหารจัดการน้ำ และ 4) ด้านเศรษฐกิจ

แผนภาพที่ 4.1 ปัญหาการพัฒนาสังคม

4.2.3 การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้มรรคมีองค์ 8 เพื่อแก้ปัญหาสังคม

ตารางที่ 4.12 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม	40 (10)	125 (31.3)	205 (51.2)	29 (7.2)	1 (.3)	3.32	0.83	ปานกลาง	5
มีความเข้าใจปัญหาทางสังคมในด้านบวก	39 (9.8)	132 (33)	200 (50)	28 (7)	1 (.3)	3.44	0.77	ปานกลาง	4
มีความเข้าใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล	45 (11.3)	135 (33.8)	186 (46.5)	33 (8.3)	1 (.3)	3.46	0.76	ปานกลาง	2
มีความรอบรู้แนวทางในการแก้ไขปัญหา	43 (10.8)	125 (31.3)	198 (49.5)	33 (8.3)	1 (.3)	3.48	0.8	ปานกลาง	1
มีความเข้าใจโดยไม่เอนเอียงไปตามความของตนหรือหมู่คณะ	51 (12.8)	121 (30.3)	197 (49.3)	30 (7.5)	1 (.3)	3.45	0.79	ปานกลาง	3
รวม						**3.43**	**0.79**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 5 ลำดับ คือ มีความรอบรู้แนวทางในการแก้ไขปัญหา ($\overline{X}$ =3.48) มีความเข้าใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล ($\overline{X}$ =3.46) มีความเข้าใจโดยไม่เอนเอียงไปตามความของตนหรือหมู่คณะ ($\overline{X}$ =3.45) และ มีความเข้าใจปัญหาทางสังคมในด้านบวก ($\overline{X}$ =3.44) ส่วนความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.32)

ตารางที่ 4.13 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
มีความคิดที่ถูกต้องตามศีลธรรมทางศาสนาของตน	40 (10)	123 (30.8)	209 (52.3)	28 (7)	0 (0)	3.48	0.81	ปานกลาง	3
มีความคิดสุจริตตามหลักมโนสุจริต ได้แก่ คิดดี ทำดี พูดดี	46 (11.5)	123 (30.8)	200 (50)	31 (7.8)	0 (0)	3.44	0.76	ปานกลาง	5
มีความคิดปราศจากการเห็นแก่ตัวและไม่เอาเปรียบผู้อื่น	57 (14.2)	115 (28.7)	190 (47.5)	38 (9.5)	0 (0)	3.50	0.79	ปานกลาง	2
มีความเมตตากรุณาต่อตนเองและผู้อื่น	55 (13.8)	134 (33.5)	184 (46)	26 (6.5)	1 (.3)	3.47	0.85	ปานกลาง	4
มีความคิดไม่ผูกอาฆาตทำร้ายและเบียดเบียนผู้อื่น	57 (14.2)	115 (28.7)	186 (46.5)	39 (9.8)	3 (.8)	3.55	0.80	มาก	1
รวม						**3.49**	**0.80**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =3.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมาก1 ข้อ คือ มีความคิดไม่ผูกอาฆาต ทำร้ายและเบียดเบียนผู้อื่น ($\overline{X}$ =3.55) ระดับปานกลาง 4 ข้อ จากมากไปหาน้อย 4 ลำดับ คือ มีความคิดปราศจากการเห็นแก่ตัวและไม่เอาเปรียบผู้อื่น ($\overline{X}$ =3.5) มีความคิดที่ถูกต้องตามศีลธรรมทางศาสนาของตน ($\overline{X}$ =3.48) และ มีความเมตตากรุณาต่อตนเองและผู้อื่น ($\overline{X}$ =3.47) ส่วนมีความคิดสุจริตตามหลักมโนสุจริต ได้แก่ คิดดี ทำดี พูดดี มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย($\overline{X}$ =3.44)

ตารางที่ 4.14 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นโดยชอบ	61 (15.3)	113 (28.2)	203 (50.7)	20 (5)	3 (0.8)	3.47	0.86	ปานกลาง	4
เว้นจากวจีทุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ ส่อเสียด คำหยาบ เพ้อเจ้อ	51 (12.8)	124 (31)	201 (50.2)	24 (6)	0 (0)	3.53	0.82	มาก	2
เว้นจากการพูดยุยงให้ผู้อื่นทะเลาะวิวาทกัน แตกร้าวสามัคคีกัน	57 (14.2)	137 (34.3)	178 (44.5)	27 (6.8)	1 (0.3)	3.50	0.79	มาก	3
พูดแต่วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน	53 (13.3)	126 (31.5)	188 (47)	33 (8.3)	0 (0)	3.56	0.81	มาก	1
พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างความรักความสามัคคีกันระหว่างหมู่คณะ	60 (15)	125 (31.3)	187 (46.8)	28 (7)	0 (0)	3.50	0.82	มาก	3
รวม						**3.51**	**0.82**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ =3.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ จากมากไปหาน้อย 4 ลำดับคือพูดแต่วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ($\overline{X}$ =3.56) เว้นจากวจีทุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ ส่อเสียด คำหยาบ เพ้อเจ้อ ($\overline{X}$ =3.53) เว้นจากการพูดยุยงให้ผู้อื่นทะเลาะวิวาทกัน แตกร้าวสามัคคีกัน ($\overline{X}$ =3.50) พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างความรักความสามัคคีกันระหว่างหมู่คณะ ($\overline{X}$ =3.50) และ ระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นโดยชอบ มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.47)

ตารางที่ 4.15 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมากัมมันตะเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมากัมมันตะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
การไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น	68 (17)	122 (30.5)	181 (45.3)	28 (7)	1 (0.3)	3.54	0.83	มาก	4
การให้ความเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น	69 (17.3)	118 (29.5)	184 (46)	29 (7.2)	0 (0)	3.57	0.85	มาก	2
การมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง	70 (17.5)	126 (31.5)	173 (43.3)	30 (7.5)	1 (0.3)	3.56	0.86	มาก	3
เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามกฎหมาย บ้านเมือง	65 (16.3)	124 (31)	186 (46.5)	25 (61.3)	0 (0)	3.61	0.86	มาก	1
เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาตน	71 (17.8)	130 (32.5)	176 (44)	23 (5.8)	0 (0)	3.57	0.83	มาก	2
รวม						**3.57**	**0.85**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมากัมมันตะเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ =3.57) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมากทุกข้อจากมากไปหาน้อย 5 ลำดับ คือ เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามกฎหมาย บ้านเมือง ($\overline{X}$ =3.61) เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาตน ($\overline{X}$ =3.57) การให้ความเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น ($\overline{X}$ =3.57) และ มีการมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง ($\overline{X}$ =3.56) ส่วนการไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น มีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.54)

ตารางที่ 4.16 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
เว้นจากการเลี้ยงชีพที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง	59 (14.8)	124 (31)	193 (48.3)	23 (5.8)	1 (.3)	3.62	0.84	มาก	1
ไม่เลี้ยงชีวิตที่ผิดศีลธรรมอันดีงามตามหลักศาสนสของตน	57 (14.2)	112 (28)	197 (49.3)	34 (8.5)	0 (0)	3.55	0.81	มาก	2
เว้นจากการทำการหลอกลวง การใช้เล่ห์เหลี่ยม หรือกลโกง	61 (15.3)	117 (29.2)	190 (47.5)	30 (7.5)	2 (.5)	3.48	0.84	ปานกลาง	5
เว้นจากการขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร	61 (15.3)	106 (26.5)	195 (48.8)	36 (9)	2 (.5)	3.53	0.84	มาก	3
การไม่อาชีพที่ทำลายชีวิต /เบียดเบียนผู้อื่น	66 (16.5)	118 (29.5)	185 (46.2)	31 (7.8)	0 (0)	3.50	0.86	มาก	4
รวม						**3.54**	**.84**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ =3.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ จากมากไปหาน้อย 4 ลำดับคือ เว้นจากการเลี้ยงชีพที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง($\overline{X}$ =3.62) ไม่เลี้ยงชีวิตที่ผิดศีลธรรมอันดีงามตามหลักศาสนสของตน ($\overline{X}$ =3.55) เว้นจากการขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร ($\overline{X}$ =3.53) การไม่อาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น คือ การค้าขายอาวุธเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การค้าขายสิ่งเสพติดมึนเมาให้โทษ ($\overline{X}$ =3.50) และ ระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ เว้นจากการทำการหลอกลวง การใช้เล่ห์เหลี่ยม หรือกลโกงมีความคิดเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.48)

ตารางที่ 4.17 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
พยายามป้องกันกรรมชั่วหรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ	60 (15)	129 (32.3)	188 (47)	23 (5.8)	0 (0)	3.55	0.85	มาก	3
พยายามละกรรมชั่วหรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ	60 (15)	120 (30)	190 (47.5)	30 (7.5)	0 (0)	3.56	0.81	มาก	2
พยายามสร้างแต่บุญกุศล คุณงามความดี	62 (15.5)	121 (30.3)	196 (49)	21 (5.2)	0 (0)	3.52	0.84	มาก	4
มีการรักษาบุญกุศล คุณงามความดีนั้นไว้ให้มั่นคง	65 (16.2)	118 (29.5)	195 (48.8)	22 (5.5)	0 (0)	3.57	0.81	มาก	1
มีการหมั่นประกอบบุญกุศล คุณงามความดีอยู่เนือง ๆ	68 (17)	98 (24.5)	209 (52.3)	25 (6.2)	0 (0)	3.56	0.83	มาก	2
รวม						**3.55**	**0.82**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.17 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ =3.55) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมากทุกข้อจากมากไปหาน้อย 5 ลำดับ คือ มีการรักษาบุญกุศล คุณงามความดีนั้นไว้ให้มั่นคง ($\overline{X}$ =3.57) มีการหมั่นประกอบบุญกุศล คุณงามความดีอยู่เนือง ๆ ($\overline{X}$ =3.56) พยายามละกรรมชั่ว หรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ ($\overline{X}$ =3.56) และ พยายามป้องกันกรรมชั่ว หรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ ($\overline{X}$ =3.55) ส่วนพยายามสร้างแต่บุญกุศล คุณงามความดี เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.52)

ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
การระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ การระลึกอยู่ว่า ตนเองกำลังคิด พูด ทำอะไร	59 (14.8)	120 (30)	193 (48.2)	28 (0.7)	0 (0)	3.50	0.85	มาก	5
มีความตื่นตัวต่อหน้าที่ และงานการที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน	59 (14.7)	134 (33.5)	183 (45.8)	24 (6)	0 (0)	3.53	0.83	มาก	3
ไม่เป็นคนใจลอย เผลอเลอ ขาดความระมัดระวัง	56 (14)	122 (30.5)	196 (49)	26 (6.5)	0 (0)	3.57	0.81	มาก	1
มีความรอบคอบ ตื่นตัวอยู่เสมอ	59 (14.8)	125 (31.2)	190 (47.5)	25 (6.2)	1 (.3)	3.52	0.81	มาก	4
มีการระลึกรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม	53 (13.3)	126 (31.5)	192 (48)	29 (7.2)	0 (0)	3.54	0.81	มาก	2
รวม						**3.53**	**0.82**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.18 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมสติเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ =3.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมากทุกข้อจากมากไปหาน้อย 5 ลำดับ คือ ไม่เป็นคนใจลอย เผลอเลอ ขาดความระมัดระวัง ($\overline{X}$ =3.57) มีการระลึกรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม ($\overline{X}$ =3.54) มีความตื่นตัวต่อหน้าที่ และงานการที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน ($\overline{X}$ =3.53) และ มีความรอบคอบ ตื่นตัวอยู่เสมอ ($\overline{X}$ =3.52) ส่วนการระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ การระลึกอยู่ว่า ตนเองกำลังคิด พูด ทำอะไร เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.5)

ตารางที่ 4.19 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม

ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม	ความถี่ของระดับความเห็น (ร้อยละ) (N = 400)					($\overline{X}$)	S.D.	แปลผล	ลำดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง	53 (13.2)	116 (29)	204 (51)	27 (6.8)	0 (0)	3.5	0.81	มาก	3
คุมจิตให้แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน	48 (12)	119 (29.7)	206 (51.5)	26 (6.5)	1 (0.3)	3.49	0.80	ปานกลาง	4
มีความตั้งใจมั่นคง สมบูรณ์	57 (14.2)	120 (30)	200 (50)	22 (5.5)	1 (0.3)	3.47	0.79	ปานกลาง	5
สามารถเผชิญหน้าอารมณ์ได้ทุกสถานการณ์	54 (13.5)	127 (31.7)	192 (48)	26 (6.5)	1 (0.3)	3.53	0.80	มาก	1
มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา	60 (15)	120 (30)	191 (47.7)	28 (7)	1 (0.3)	3.52	0.81	มาก	2
รวม						**3.50**	**0.80**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.19 พบว่า ระดับความเห็นที่มีต่อการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\overline{X}$ =3.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับมาก 3 ลำดับ คือ มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ สามารถเผชิญหน้าอารมณ์ได้ทุกสถานการณ์ ($\overline{X}$ =3.53) มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ($\overline{X}$ =3.52) ความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง ($\overline{X}$ =3.5) และ ระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ คุมจิตให้แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ($\overline{X}$ =3.49) ส่วนมีความตั้งใจมั่นคง สมบูรณ์ เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.47)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 400 คน จากประชากรซึ่งอยู่ในจังหวัดภูเก็ต คือ อำเภอเมืองภูเก็ต 238 คน อำเภอถลาง 107 คน และอำเภอกะทู้ 55 คน เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้มรรคมีองค์ 8 เพื่อแก้ปัญหาสังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคม โดยมุ่งเน้นไปในหลักสัมมากัมมันตะ คือ การรักษาศีล 5 เป็นลำดับแรก รองลงมาก็คือ หลักสัมมาวายามะ หลักสัมมาอาชีวะ หลักสัมมาสติ หลักสัมมาวาจา หลักสัมมาสมาธิ หลักสัมมาสังกัปปะ และสัมมาทิฏฐิเป็นลำดับสุดท้าย

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 รูป/คน เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำเสนอและตรวจสอบความเหมาะสม ความถูกต้องของรูปแบบการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 จำนวน 15 รูป/คน ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล พร้อมผลวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการศึกษาจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

4.3.1 ผลการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม

4.3.2 แนวทางพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

4.3.1 ผลการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สอบถามความหมายของปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม โดยมีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้ คือ 1) ผู้นำศาสนา (พระสงฆ์) 5 รูป 2) อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 1 คน 3) นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดภูเก็ต 3 คน 4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 4 คน 5) ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดภูเก็ต 1 คน และ 6) วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต 1 คน เรียบร้อยแล้ว จะได้สรุปคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทำการวิเคราะห์เป็นลำดับไป มีรายละเอียด ดังนี้

สภาพปัญหา อุปสรรคทางด้านสังคม ทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างรวดเร็วเมื่อสังคมได้ติดต่อกับสังคมภายนอก ผลของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งด้านบวกคือคนในสังคมได้รับประโยชน์ เช่น ได้รับความรู้วิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ สามารถนำไปปรับใช้กับการประกอบอาชีพ ทำให้ผลผลิตในชุมชนเพิ่มขึ้น การติดต่อกับสังคมภายนอกทำให้สามารถขยายตลาด ขายผลผลิตได้มากขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในทางกลับกันการติดต่อกับสังคมภายนอกก็อาจเกิดผลกระทบด้านลบ เช่น การรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในสังคมทำให้วัฒนธรรมเดิมสูญไปได้ ได้แก่ การรับวัฒนธรรมบริโภคนิยม เกิดค่านิยมในการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เกิดปัญหาภาระหนี้สินเกิดปัญหาทางสังคมตามมา เป็นต้น การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคมอย่างไม่ครบถ้วน จากเดิมการอบรมสั่งสอนสมาชิกผู้เยาว์เป็นของครอบครัวแต่ในปัจจุบันได้มีสถาบันการศึกษารับช่วงในการดูแลอบรมสั่งสอน สืบเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจที่ครอบครัวต้องทำมาหากินจึงไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนได้อย่างเพียงพอและได้ผลักภาระนี้ให้กับคนใช้ พี่เลี้ยง โรงเรียน ซึ่งมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสมาชิกเป็นรายบุคลจึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของสังคม อันมีผลต่อพฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้ นอกจากนี้บางครอบครัวมอบภาระการอบรมให้กับ ปู่ ย่า ตา ยาย อาจได้รับการปลูกฝังวัฒนธรรมแบบเก่า ทำให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมไม่ถูกต้อง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสังคมที่เขาจะมีชีวิตอยู่ในอนาคตต่อไปได้

การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากภายนอกระบบสังคม คือ การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งสู่สังคมอื่น เช่น สังคมไทยรับเอาการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องการ

แต่งกาย สวมเสื้อนอก ผูกเนคไท สวมกระโปรง รองเท้าส้นสูง การรับเอาวัฒนธรรมอินเดียในด้านพุทธศาสนา รับค่านิยมในด้านความขยันอดทนจากวัฒนธรรมจีน เป็นต้น และ การยืมทางวัฒนธรรมระหว่างมิตรประเทศ เช่น สังคมไทยได้ยืมวัฒนธรรมตะวันตกในด้านภาษาพูด การแต่งกาย ทัศนคติ ค่านิยม ลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตย รถยนต์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ปัจจัยทางด้านประชากร การเพิ่มขึ้นและการลดลงของประชากร ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมที่ประชากรเพิ่มขึ้นอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชากรได้ เช่น การว่างงาน การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การแย่งกันทำมาหากิน ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การขยายตัวของวัฒนธรรม การเลียนแบบวัฒนธรรม การยืมวัฒนธรรมและการผสมผสานของวัฒนธรรมจะเป็นผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป เช่น การเลียนแบบวัฒนธรรมการบริโภคอาหารแบบตะวันตก การแต่งกายแบบเกาหลี ทรงผมแบบญี่ปุ่นของวัยรุ่น การสร้างบ้านเรือนแบบไทยผสมฝรั่ง เป็นต้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 7 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากการเสพติดสื่อออนไลน์ที่มีความรุนแรง ทำให้เกิดการเรียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี ทำให้ระบบการพัฒนาคนและสังคมเกิดปัญหา และสาเหตุหลักของปัญหาเหล่านั้น มาจากการไม่ได้รับอบรมฝึกฝนทางด้านจิตใจให้เข้มแข็ง” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 10 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เกิดจากการไม่เข้าใจปัญหาของสังคม ไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้สังคมเกิดปัญหามากมาย เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาปากท้อง ปัญหาความเป็นอยู่ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทั้งหมดนี้ล้วนเกิดมาจากการไม่เข้าใจบริบทของสังคม”การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้สังคมมีความเจริญแต่ในการเปลี่ยนแปลงนั้นแม้จะมีผลในด้านบวกก็มีผลในด้านลบเช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจทำให้สังคมเสียระเบียบและก่อให้เกิดปัญหากับสังคมได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจนผู้คนในสังคมไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 16 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เกิดจากระบบโครงสร้างตั้งแต่ระดับครอบครัว โครงสร้างระดับสังคมชุมชน โครงสร้างระดับประเทศ ตลอดถึงโครงสร้างของโลกในยุคปัจจุบันปัญหาอุปสรรคการพัฒนาเกิดจากคนเป็นอันดับแรก แต่ไม่ใช่ผู้คนทั้งหมด และปัญหาเหล่านั้นเกิดจากความสัมพันธ์ เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างที่ไม่ตอบโจทย์สถานการณ์ปัจจุบัน เรื่องการติดต่อสื่อสาร หรือเรื่องที่เป็นภาพใหญ่ คือ เรื่องกฎหมาย ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกปัจจุบัน” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 15 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน มาจากคนในสังคมขาดความรู้ความเข้าใจถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่เข้าใจปัญหาเหล่านั้นว่ามีสาเหตุเกิดมาจากอะไร ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การดำรงชีวิตของคนในสังคมเกิดความเห็นแก่ตัว เกิดการเอารัดเอาเปรียบ และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านี้ หรือการพัฒนาสังคม ได้เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้หรือไม่ และได้เข้าใจถึงปัญหาในสังคม หรือในชุมชนของตนเอง” ในส่วนของปัญหายาเสพติด

นับว่าเป็นหนึ่งในปัญหาสังคมที่รุนแรงที่สุดในแต่ละประเทศทั่วโลก ถึงแม้ว่าจะมีมาตรการ รวมถึงนโยบายต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขมาอย่างต่อเนื่อง โดยจากข้อมูลรายงาน World Drug Report 2022 ของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC : United Nations Office on Drugs and Crime) พบว่าในปี 2563 มีจำนวนประชากรกว่า 284 ล้านคนจากทั่วโลก ในช่วงอายุ 15-64 ปี ที่ติดยาเสพติด ซึ่งคิดเป็น 26% เพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับสิบปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ติดยาเสพติดมีแนวโน้มที่จะมีอายุน้อยลงเรื่อย ๆ เด็กและเยาวชนมีการใช้ยาเสพติดมากกว่าผู้ใหญ่รวมถึงใช้ในปริมาณที่มากกว่าเช่นเดียวกัน ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ยาเสพติดของประชากรที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในประเทศไทย ประกอบด้วยปัจจัยด้านครอบครัว สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงในการใช้ยาเสพติดมากที่สุด คือกลุ่มคนที่ข้องเกี่ยวกับเหล้าและบุหรี่ในตอนเริ่มต้น จากนั้นได้พัฒนาสู่การใช้ยาเสพติดเป็นสิ่งต่อมา ทั้งนี้ การพึ่งพายาเสพติดไม่ได้จากัดแต่เพียงในกลุ่มผู้ใหญ่หรือผู้บรรลุนิติภาวะเท่านั้น แต่ยังพบผู้เสพยาจานวนมากที่ยังเป็นเด็กและเยาวชน ซึ่งสาเหตุที่เด็กและเยาวชนหันมาพึ่งพายาเสพติดประกอบไปด้วยปัจจัยที่หลากหลาย

(1) ปัญหาครอบครัว เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดเยาวชนมากที่สุด ดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นสถาบันที่มีส่วนในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของเยาชนได้ ทั้งนี้ จากผลการวิจัยพบว่าสถานการณ์ครอบครัวที่มีปัญหาส่งผลให้เยาวชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหายาเสพติด เช่น ครอบครัวแตกแยก การหย่าร้าง พ่อแม่ไปทางานต่างพื้นที่ หรือเยาวชนอาศัยหรือใช้ชีวิตแยกอยู่กับพ่อแม่ ขาดความรักความอบอุ่นและขาดผู้ให้คาปรึกษา

(2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ จากผลการวิจัยพบว่า เยาวชนที่อยู่ในครอบครัวฐานะปานกลางจนถึงระดับล่างมีโอกาสที่จะเข้าหาการพึ่งพาหรือใช้ยาเสพติด อันเนื่องมากจากผู้ปกครองต้องไปทำงานในต่างถิ่นเพื่อหารายได้เสริม ทาให้ไม่มีเวลาดูแลลูกหลาน

(3) ปัญหาด้านผลการเรียน จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีผลการเรียนที่ไม่พึงประสงค์หรือมีผลการเรียนต่ำ อันเนื่องจากการขาดเรียน หนีเรียนและอื่น ๆ ส่งผลให้ต้องลาออกกลางคัน เด็กกลุ่มนี้มักมีแนวโน้มในการพึ่งพายาเสพติด

(4) ปัญหาการทะเลาะวิวาทและการใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงในสถานศึกษามักพบในนักเรียนหญิงมากกว่านักเรียนชาย

(5) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความเสี่ยง กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมที่แออัดของชุมชน หอพัก ร้านเกม ร้านอินเตอร์เน็ต คาราโอเกะ ห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิงและแหล่งอบายมุขต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยชักจูงให้เด็กและเยาวชนเข้าสู่การใช้ยาเสพติด

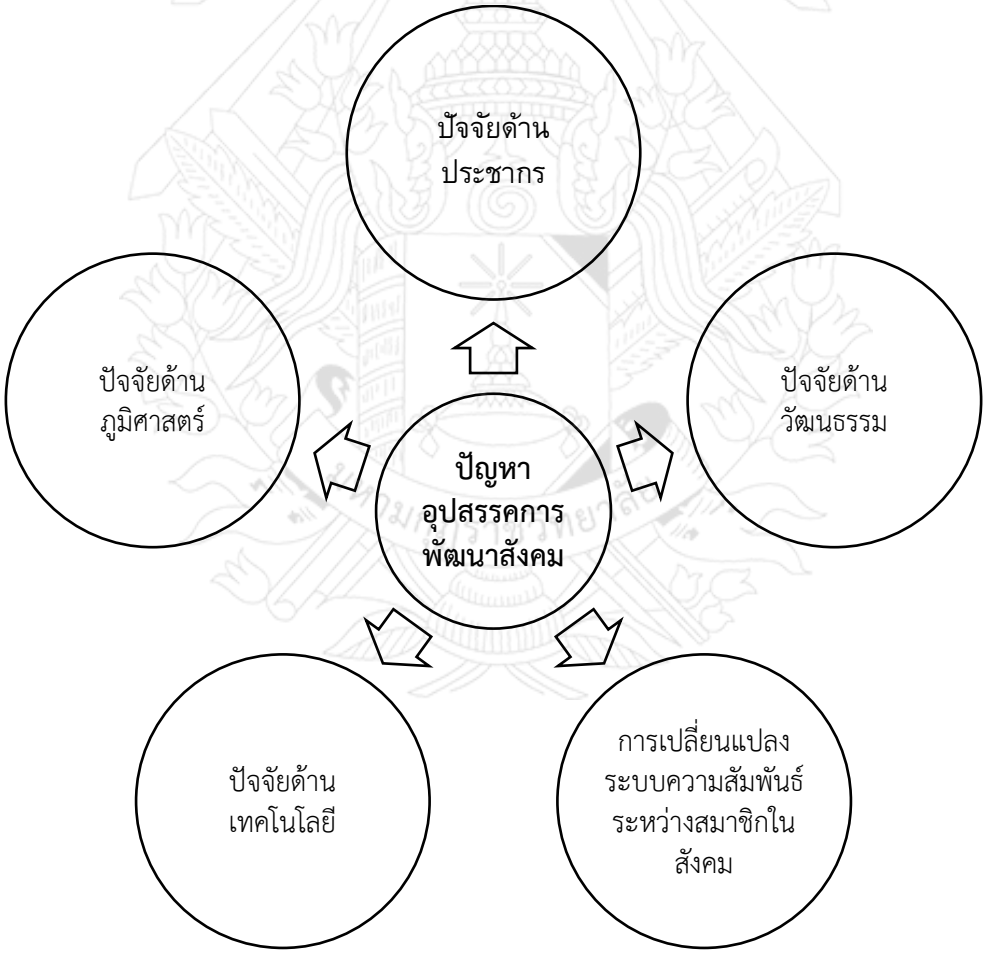
สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 17 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหาอุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน คือ ปัญหาครอบครัว เช่น ขาดการดูแลเอาใจใส่จากคนในครอบครัว ปัญหาสิ่งเสพติด ปัญหาผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 3 ได้ให้ความเห็นว่า “ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาคดีอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการมุ่งเน้นด้านวัตถุมากจนเกินไป โดยละเลยเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ตลอดถึงระบบการศึกษา บ้าน วัด โรงเรียน หรือแม้แต่ระบบการศึกษาทางศาสนาที่จะให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ยังไม่ได้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง” สำหรับประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญ

ทางด้านวัตถุอย่าง รวดเร็ว แต่เกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของคนในสังคมที่กำหนดคุณค่าของวัตถุ เกินจริง ทำให้คนพยายามตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การที่จะพัฒนาประเทศให้บังเกิด ความเจริญก้าวหน้า ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศได้นั้น ปัจจัยที่ถือว่าสำคัญมากคือการที่มนุษย์เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมโดยสมบูรณ์และกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุด คือการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับคนในประเทศเพื่อที่จะเป็นเกราะป้องกันในการเป็นสังคมที่มี ความเจริญทางด้านจิตใจที่ดีได้ คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดารงชีวิต การที่จะให้คนในสังคมมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรม อันจะส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้นั้น ควรมี การส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัยที่เข้ารับการศึกษา ทั้งนี้คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เป็น และควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียน ครู ผู้ปกครองและสังคม ต้องการให้มีขึ้นในตัวของผู้เรียนซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สังคมชมชอบและให้การสนับสนุนเพราะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามคุณธรรมจริยธรรมจะประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเข้าด้วยกัน ดังนั้นคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคนเป็นสิ่งจำเป็นในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาล มุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานของคุณธรรม ในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่า จะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนาความรู้พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาคุณธรรม จริยธรรมจึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจาเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 17 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เป็นสังคมที่เน้นการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่า การพัฒนาจิตใจ ทำให้มีความเห็นแก่ตัว” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 5 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน คือ การพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านวัตถุ ทำให้การพัฒนาศีลธรรมเสื่อมถอยลง ปัญหาด้านการทำมาหากิน ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความหลากหลายด้านวัฒนธรรม เช่น สังคมของชาวพุทธ สังคมของชาวมุสลิม”

สภาพปัญหา อุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญระบบหนึ่ง เนื่องจากมนุษย์ต้องบำบัดความต้องการในด้านความหิวและความกระหาย อันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาสิ่งของหรืออาหารบริโภค ความต้องการได้มีการพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนถึงได้สร้างแบบแผนพฤติกรรม ซึ่งได้แก่ กฎเกณฑ์ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มานั้นให้ประโยชน์อย่างยุติธรรมแก่สมาชิกในสังคมให้มากที่สุด ดังนั้นหน้าที่ของระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิต การแจกจ่าย การบริโภค การแลกเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจทำให้เห็นถึงระบบการเปลี่ยนแปลงในอดีตระดับชุมชน หมู่บ้านเป็นระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ทั้งในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภคและการแจกจ่าย ก็เพื่อใช้อุปโภคบริโภคพอประทังชีวิตและเพียงพอภายในครอบครัวเท่านั้น ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผสมในลักษณะของเศรษฐกิจแบบเงินสดมากขึ้น กิจกรรมต่าง ๆ ในทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการถือครองที่ดิน รายได้ อาชีพต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนแรงงาน มีความสำคัญในสังคมที่มีการ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เมื่อระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นระบบพื้นฐานในโครงสร้างทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากการพัฒนา ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวชนบท ก่อให้การเกิดการเปลี่ยนแปลงการทำมาหากิน เกิดอาชีพใหม่ ๆ เปลี่ยนแปลงทางด้านการผลิต จากการใช้แรงงานมนุษย์เป็นการใช้เครื่องจักร ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้รายจ่าย การบริโภคสินค้าจากนอกท้องถิ่นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงในทรัพย์สิน การถือครองที่ดิน ทรัพยากรของชุมชนถูกนำมาใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้น ตลอดจนการก่อให้เกิดปัญหาแก่คนในสังคม คือ 1. ปัญหาความยากจนและปัญหาการกระจายรายได้ การพัฒนาที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จในการขยายตัวของเศรษฐกิจแต่ปรากฏว่าสภาพความยากจนของประชาชนโดยเฉพาะในชนบทกลับทวีความรุนแรงขึ้น ส่วนปัญหาการกระจายรายได้ระหว่างเขตมหานครและส่วนภูมิภาคมีความแตกต่างกันมาก 2. ปัญหาการปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดความแออัดของเมืองและมีสถานการณ์ต่าง ๆ ตามมา เช่น ค่าครองชีพสูงขึ้น ความห่างเหินไม่เข้าใจกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว การรับและการเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกโดยไม่มีการจำแนก ส่งผลให้ประชาชนเกิดความเครียด ไม่พอใจในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่และแสวงหาทางออกด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา 3. ปัญหาการขาดโอกาสและบริการในการดำรงชีวิต การพัฒนาที่ผ่านมาแม้ว่าจะประสบผลสำเร็จในเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มของบริการสังคมต่าง ๆ แต่ในเชิงคุณภาพและประสิทธิภาพโดยเฉพาะการกระจายบริการสังคมยังคงรวมตัวอยู่ที่กรุงเทพมหานครและเขตเมืองใหญ่ ด้านสาธารณสุข ในวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้แบบแผนการเจ็บป่วยของประชาชนเปลี่ยนแปลงด้วย เป็นโรคที่เกิดจากการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางสังคมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขเป็นแบบลักษณะการตั้งรับทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงบริการ ด้านการมีงานทำ พบว่า ผู้ไม่มีงานทำส่วนใหญ่เป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งมักเป็นผู้ที่ยากจน ขาดโอกาสหรือเดือดร้อนทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นแรงงานประเภทไร้ฝีมือ ด้านที่อยู่อาศัย ในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่มีการกระจุกตัวของที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ หลายส่วนเป็นแหล่งชุมชนแออัดเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรง คนยากจนที่อพยพเคลื่อนย้ายจากชนบทและมาอาศัยอยู่ในแหล่งชุมชนแออัดจะถูกไล่ที่กลายเป็นคนเร่ร่อนและเกิดกรณีการบุกรุกที่ดินแหล่งใหม่เพิ่มมากยิ่งขึ้น และด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จะมีความสั่นคลอนเป็นอันมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้บางคนปรับตัวไม่ทัน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 11 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบันเกิดจากสภาพปัญหาทางสังคมต่าง ๆ เช่น สภาพปัญหาเศรษฐกิจ สภาพปัญหาครัวเรือน สภาพปัญหาระบบการศึกษาที่ด้อยการพัฒนา สภาพปัญหาการเสพติดวัตถุนิยม เพราะสังคมปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนาวัตถุมากกว่า การพัฒนาจิตใจ ทำให้สังคมเกิดปัญหาต่าง” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 12 ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบันเป็นปัญหาที่เกิดจากความไม่เท่าเทียมในการศึกษา สถานะทางสังคม สถานะทางครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้น ปัญหาเงินเดือนที่ต่ำลง ปัญหาเหล่านี้ เป็นอุปสรรคในการพัฒนาสังคมที่เห็นได้ในปัจจุบัน และที่เป็นปัญหาที่ทวีคูณความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกวัน”

สรุปได้ว่า เมื่อวิเคราะห์ตามกล่าวนี้พบว่า การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ทั้งในระดับบุคคลและกลุ่มบุคคล การเปลี่ยนแปลงนี้อาจเป็นไปทั้งทางก้าวหน้าหรือถดถ้อย ถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหาสังคม ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรที่ใช้ในกระบวนการผลิตสินค้า ทำให้มีสินค้าแปลกใหม่ส่งผลให้การดำรงชีวิตของมนุษย์มีความสะดวกสบายขึ้น ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ อิทธิพลของดวงดาวและดวงอาทิตย์ ได้ส่งผลด้านความเชื่อของมนุษย์และอาจเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ตราบเท่าที่มนุษย์ยังให้ความสำคัญกับโชคชะตาและการเปลี่ยนแปลงของดวงดาว ปัจจัยทางด้านประชากร การเพิ่มขึ้นและการลดลงของประชากร ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมที่ประชากรเพิ่มขึ้นอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชากรได้ เช่น การว่างงาน การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การแย่งกันทำมาหากิน ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การขยายตัวของวัฒนธรรม การเลียนแบบวัฒนธรรม การยืมวัฒนธรรมและการผสมผสานของวัฒนธรรมจะเป็นผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป และสถาบันทางสังคมก็ทำหน้าที่ไม่ครบสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาสังคมไทยมีอยู่มากมาย

แผนภาพที่ 4.2 ปัญหาอุปสรรคการพัฒนาสังคม

4.3.2 แนวทางพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

4.3.2.1 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคมมีรายละเอียด ดังนี้

การที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ 8 นั้น สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า” ม.อุ. (ไทย) 14/137/176) ย่อมแสดงให้เห็นชัดเจนอยู่ในตัวว่า สัมมาทิฏฐิมีความสำคัญมากน้อยเพียงไร กระบวนการเกิดขึ้นของทางสายกลางแต่ละข้อ จะต้องมีสัมมาทิฏฐิเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ ด้วยเหตุนั้นพระองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุรู้ชัดมิจฉาสังกัปปะ ว่าเป็นมิจฉาสังกัปปะ รู้ชัดสัมมาสังกัปปะ ว่าเป็นสัมมาสังกัปปะ ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฏฐิ รู้ชัดมิจฉาวาจา ว่าเป็นมิจฉาวาจา รู้ชัดสัมมาวาจา ว่าเป็นสัมมาวาจา ความรู้ของภิกษุนั้นเป็น สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ”

ความจริงมีพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงความสำคัญของสัมมาทิฏฐิไว้หลายแห่ง ในที่นี้จะขอนำมากล่าวเป็นตัวอย่างประกอบเป็นสังเขป เช่น

ทางนั้นชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่าไม่มีภัย รถนั้นชื่อว่าไม่มีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติเป็นเกราะกั้นของรถนั้น เรากล่าวธรรม มีสัมมาทิฏฐินำหน้าว่าเป็น นายสารถี ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล ส.ส. (ไทย) 15/46/60)

ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาทิฏฐิ ยังสัมมาทิฏฐิ ให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้น เป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้น มีสติ ละมิจฉาทิฏฐิ มีสติเข้าถึงสัมมาทิฏฐิอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็นสัมมาสติ ธรรม 3 ประการนี้ คือ (1) สัมมาทิฏฐิ (2) สัมมาวายามะ (3) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาทิฏฐิของภิกษุนั้นไปด้วยประการฉะนี้ (ไทย) 14/136/176)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม 3 ประการ ย่อมมี ความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ลุล่วง ถึงที่สุดและถึงที่สุดแห่งที่สุด ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม 3 ประการ คืออะไรบ้าง 1) สัมมาทิฏฐิ 2) สัมมาญาณะ 3) สัมมาวิมุตติ องฺ.ติก. (ไทย) 20/146/394)

เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนกับสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) (องฺ.ทุก.อ.(บาลี) 2/175/71) นี้ เมื่อเป็นสัมมาทิฏฐิ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น องฺ.เอกก. (ไทย) 20/299/38)

จากข้อความที่อ้างถึงข้างต้นนั้น มีนัยความหมายเดียวกันทั้งหมด นั่นแสดงถึงความสำคัญของสัมมาทิฏฐิว่า เป็นประตูที่จะเปิดเข้าไปสู่อมตมหานิพพาน ในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันใด สัมมาทิฏฐิก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ฉันนั้น

ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมมีสัมมาสังกัปปะ
ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมมีสัมมาวาจา

ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมมีสัมมากัมมันตะ
ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมมีสัมมาอาชีวะ
ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมมีสัมมาวายามะ
ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมมีสัมมาสติ
ผู้มีสัมมาสติ ย่อมมีสัมมาสมาธิ
ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมมีสัมมาญาณะ
ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมมีสัมมาวิมุตติ (องฺ.ทสก. (ไทย) 24/121/275)

จากพระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิ กระบวนธรรมของอริยมรรคหรือทางสายกลางทั้งหมดย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ นั่นหมายความว่าคุณธรรม ที่เป็นความดีงามทั้งหลายทั้งปวงไม่อาจเกิดขึ้นได้ รวมถึงประตูอมตมหานิพพาน ย่อมเป็นอันปิดสนิทโดยปริยาย องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า “ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมล้างมิจฉาทิฏฐิได้ ล้างบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิ เป็นปัจจัยและ กุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะมีสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย” (องฺ.ทสก. (ไทย) 24/107/176, สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 12 ได้ให้ความเห็นว่า “การเข้าใจกันและกัน การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคม เพราะสังคมที่อยู่ร่วมกันหมู่มาก สิ่งที่สำคัญคือ ความเข้าใจกัน เข้าใจความแตกต่าง การพัฒนาในความเข้าใจต้องปลูกฝังให้บุคคลในมีความรู้ที่ดี เมื่อมีความรู้ที่ดีความเข้าใจที่ก็จะเกิดขึ้น สังคมจะน่าอยู่ เป็นสังคมแห่งความร่มเย็น เข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจ อยู่กันด้วยความเข้าใจ” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 11 ได้ให้ความเห็นว่า “ศิลปะของการอยู่ร่วมกัน คือ การเข้าใจกัน การเห็นใจ สังคมแห่งการพัฒนา จึงเป็นสังคมแห่งการเข้าใจกัน การสร้างความเข้าใจนั้นเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เพราะผู้คนมีหลากหลายต่างความคิด ต่างความเข้าใจ ดังนั้นจะต้องเข้าใจความแตกต่างของกันและกัน ย่อมรับความแตกต่างของกันและกันให้ได้ หลักสัมมาทิฏฐินี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและชุมชนให้น่าอยู่”

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาทิฏฐิ การมีแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดจากการตกผลึกร่วมกันของคนในสังคม จนเห็นด้วยและคล้อยตามโดยปราศจากข้อสงสัย สัมมาทิฏฐิ คือปัจจัยหลักซึ่งก่อให้เกิดความสำนึกรับผิด สัมมาทิฏฐิจะมีศักยภาพในการพัฒนาบุคคลให้เกิดความสำนึกรับผิดชอบด้านใดบ้างความสำนึกรับผิดชอบซึ่งจะสามารถพัฒนาขึ้นในจิตใจบุคคล โดยมีพื้นฐานมาจากสัมมาทิฏฐิที่เข้าไปอยู่ในใจอย่างมั่นคงถาวร อาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประการ คือ 1) ความสำนึกรับผิดชอบต่อศักดิ์และศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเอง 2) ความสำนึกรับผิดชอบต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อยู่ร่วมสังคม 3) ความสำนึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมทางเศรษฐกิจ 4) ความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 10 ได้ให้ความเห็นว่า “การพัฒนาสังคมในด้านความเข้าใจถูก คือ ต้องให้ความรู้ อันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต สังคมจะมีความสงบได้ จะต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และความเข้าใจจะต้องดำเนินไปหลักแห่งความถูกต้อง เข้าใจอย่างมีเหตุมีผล เข้าใจสังคม เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสังคม เข้าใจเขา เข้าใจเรา” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 9 ได้ให้ความเห็นว่า “ความเข้าใจเป็นส่วนสำคัญที่ทำปัญหาสังคมนั้นหมดไป และความเข้าใจทำให้สังคมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะต้อง

ปลูกฝังให้คนในสังคมมีความรู้ มีความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ และสังคม ความเข้าใจจึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ทุกสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข”

2. แนวแห่งสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานหรือเป็นจุดเริ่มให้คนมีการฝึกฝนพัฒนาต่อไปได้นี้ จะเกิดขึ้นในตัวบุคคลได้อย่างไร คือมีปัญหาว่า ทำอย่างไรจะให้บุคคลเกิดมีสัมมาทิฏฐิ ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ 2 ประการ 1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆษะ 2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ หลักการนี้หมายความว่า การมีสัมมาทิฏฐิอาจจะเริ่มจากปัจจัยภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ หรือวัฒนธรรม ซึ่งทำให้บุคคลนั้นได้รับอิทธิพลจากความเชื่อ ความคิดนึก ความเข้าใจ ภูมิธรรมภูมิปัญญา และพฤติกรรมที่ถ่ายทอดต่อกันมา ถ้าสิ่งที่ได้รับจากการแนะนำสั่งสอนถ่ายทอดมานั้นเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง อยู่ในแนวทางของเหตุผล ก็เป็นจุดเริ่มของสัมมาทิฏฐิ ที่จะนำเข้าสู่กระแสการพัฒนาหรือกระบวนการฝึก ในกรณีอย่างนี้ สัมมาทิฏฐิเกิดจากปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโฆษะ

ถ้าไม่เช่นนั้น บุคคลอาจจะเข้าสู่กระแสการพัฒนาโดยเกิดปัญญาที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐินั้นด้วยการใช้โยนิโสมนสิการ คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง แต่คนส่วนใหญ่มักจะเข้าสู่กระแสการพัฒนาด้วยปรโตโฆษะ เพราะคนที่มีโยนิโสมนสิการแต่แรกเริ่มนั้นหาได้ยาก

คำว่า ปรโตโฆษะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น คืออิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรโตโฆษะนั้นเป็นบุคคลที่ดี เราเรียกว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรโตโฆษะชนิดที่กลั่นกรองแล้ว และเราได้เลือกสรรที่จะนำมาใช้งานจริงๆ ในการศึกษาปรโตโฆษะโดยทั่ว ๆ ไป ก็ได้แก่พ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคม ถ้าบุคคลและสถาบันเหล่านี้เป็นปรโตโฆษะที่ดีก็จะนำเด็กไปสู่สัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ดีต่อไป

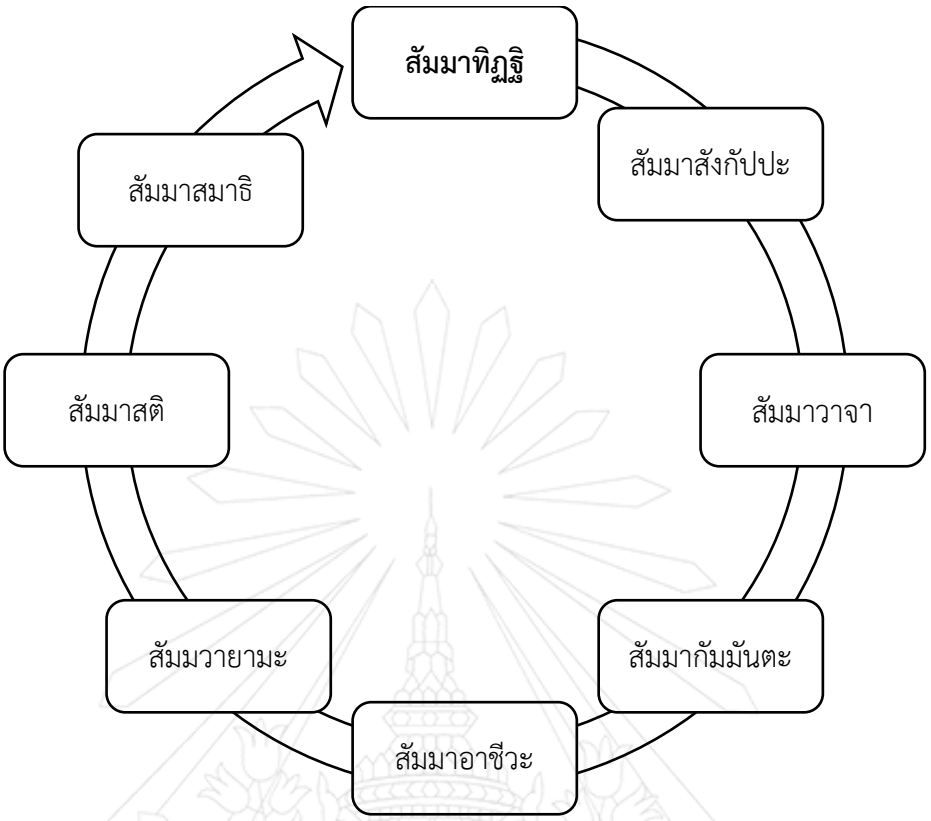
อย่างไรก็ตาม คนที่พัฒนาดีแล้วจะมีคุณสมบัติที่สำคัญคือ พึ่งตนเองได้โดยมีอิสรภาพ แต่คุณสมบัตินี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อเขารู้จักใช้ปัจจัยภายใน เพราะถ้าเขายังต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ก็คือ การที่ยังต้องพึ่งพา ยังไม่มีอิสรภาพ จึงยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจัยภายใน แต่เรานำเอาปัจจัยภายนอกมาเป็นตัวสื่อในเบื้องต้น เพื่อช่วยชักนำให้คนสามารถใช้โยนิโสมนสิการ จนมีปัจจัยภายในของตัวเขาเอง เมื่อเรารู้หลักนี้แล้ว เราก็นำเอากัลยาณมิตรมาช่วยสร้างโยนิโสมนสิการให้คน นั่นคือเป็นการอาศัยปรโตโฆษะ โดยเฉพาะกัลยาณมิตรเป็นตัวนำให้เข้าถึงโยนิโสมนสิการ

นอกจากปรโตโฆษะและโยนิโสมนสิการแล้ว อันที่จริงยังมีองค์ประกอบแทรกที่มาช่วยหนุนอีก 5 ตัว ซึ่งอยู่ในกระบวนการฝึกขั้นก่อนที่จะเข้าสู่มรรคด้วย จึงรวมกันมีทั้งหมด 7 ตัว 1) กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตร) ได้แก่ ปรโตโฆษะที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ที่ได้กล่าวไปแล้ว 2) ศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) คือ ความเป็นผู้มีวินัย หรือชีวิตที่มีระเบียบ หรือมีพฤติกรรมเคยชินที่ดี ซึ่งเกิดจากการใช้วินัยมาฝึกให้เกิดพฤติกรรมเคยชินที่ดี ด้วยการจัดระเบียบชีวิต และจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้มีสภาพซึ่งเอื้อโอกาสต่อการที่จะดำเนินการพัฒนาต่อๆ ไป 3) ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ) คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ต้องการเข้าถึงความจริง และทำสิ่งทั้งหลายให้ดีงามเป็นเลิศ ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่แทนตัณหา 4) อัตตสัมปทา (ความทำตนให้ถึงพร้อม) คือการทำตนให้ถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพของความเป็น

มนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 5) ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยหลักการแห่งความเชื่อถือ) คือเชื่อถือในหลักการแห่งเหตุผลหรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อมองอะไรก็มองตามเหตุปัจจัย ซึ่งทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้น เพราะเป็นผู้ที่คิดหาเหตุผลอยู่ตลอด 6) อัปปมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท) คือ ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา มีสติไม่ปล่อยปละละเลย ไม่พลาดโอกาส โดยเฉพาะความมีจิตสำนึกตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของกาลเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนทำงานและพัฒนาชีวิตแข่งกับเวลา 7) โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ) การรู้จักมนสิการ หรือรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง ไม่มองอะไรข้ามๆ พร่าๆ คลุมๆ แต่รู้จักคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัย แยกแยะให้เห็นองค์ประกอบ จับแง่ดีมาใช้ประโยชน์ได้ และรู้จักโยงให้เห็นองค์รวมหรือสร้างองค์ความรู้ความคิดใหม่ได้ ทำให้เกิดปัญญาที่เข้าถึงความจริง ได้ประโยชน์ และทำการสำเร็จ สนองความใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ได้โดยสมบูรณ์

องค์ประกอบหรือปัจจัยฝึกทั้ง 7 ตัว ที่กล่าวมานั้น รวมเรียกว่าบุพนิมิตของมรรค เป็นเครื่องหมายบ่งบอกล่วงหน้าถึงการมาของมรรค เป็นจุดเริ่มที่จะนำเข้าสู่มรรค คือวิถีชีวิตที่ดีงามของผู้มีการศึกษา ในการศึกษานั้นเราเอาปัจจัยตัวแรกคือ กัลยาณมิตร มาช่วยชักนำ หรือกระตุ้นให้เกิดปัจจัยตัวอื่น ตั้งแต่ตัวที่ 2 จนถึงตัวที่ 7

เมื่อวิเคราะห์ตามกล่าวนี้พบว่า สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นถูกต่องเกี่ยวกับเรื่องโลกและชีวิตตามความเปนจริงเมื่อบุคคลมีความเห็นถูก ยอมจะคิดถูก พูดถูก ทำถูก เลือกประกอบอาชีพถูก และทำทุกสิ่งทุกอยางถูกต่อง เปนขบวนตามมา เนื่องจากมีสัมมาทิฏฐิกำกับอยูหัวขบวนโดยตลอด ซึ่งสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 กล่าวไว้ว่า “หลักสัมมาทิฏฐิ เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่จะทำให้สังคมเกิดการพัฒนาได้ เพราะความเข้าใจถูกนั้นเป็นประตูบานแรกที่จะทำให้เข้าหลักของการความคิดถูก การพูดจาถูก การทำถูก การทำอาชีพถูก การพยายามถูก การระลึกถูก และการตั้งใจถูก”

แผนภาพที่ 4.3 สัมมาทิฏฐิ

4.3.2.2 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

สัมมาสังกัปปะ เป็นการดำริชอบหรือความนึกคิดในทางที่ถูกต้องทำสิ่งที่ดีงามเป็นหนึ่งในมรรค 8 คือ ความคิด คือ ความดำริติตรอง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (สำ.ม. (ไทย) 19/8/11) ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ประโยชน์สุข เช่น คิดไปในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียง ด้วยด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเครียดแค้น ชิงชัง มุ่งทำลาย สัมมาสังกัปปะในลักษณะนี้เกิดเป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่องและไม่มาพร้อมกับองค์มรรคอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน แต่ก็เป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติในขั้นสูงยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นจิตที่ออกจากความคิดเรื่องการเสพกาม (กามวิตก) ความคิดเรื่องความพยาบาท (พยาบาทวิตก) และความคิดที่จะเบียดเบียน (วิหิงสาวิตก) คือไม่มีความคิดไม่ดีงามเหล่านี้, ที.ม. (ไทย) 10/402/335

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาทิฏฐิสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ) คือ การช่วยกันระดมสมองและองค์ความรู้เพื่อให้บรรลุแนวคิดและทฤษฎีที่เห็นพ้องต้องกันนั้นอย่างเข้มแข็งอาจกล่าวได้ว่า "ความคิด" นั้น มีผลโดยตรงต่อการใช้ชีวิตและความสุขในการดำรงชีวิตของแต่

ละคน สังเกตง่าย ๆ หากวันนี้ "คิดบวก" หรือ "มองโลกในแง่ดี" โลกก็จะเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ในขณะที่วันไหน ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์แสนสาหัส มองไปที่ไหนก็มีแต่ความขัดใจ ฟังใครพูดจาก็ขัดหู ใครยืนอยู่ตรงหน้าก็ขวางหูขวางตาเต็มไปหมด ลองพิจารณาใจของคุณดูว่า วันนั้นคุณ "คิดลบ" หรือ "มองโลกในแง่ร้าย" อยู่หรือเปล่า เห็นได้ว่า ความคิดสัมพันธ์กับอารมณ์ ความรู้สึก และสามารถทำให้คุณดูอ่อนวัย หรือแก่เกินวัยได้เช่นเดียวกัน วันนี้มีเรื่องราว "การคิด" ตามศาสตร์ในโลกตะวันออกผ่านแนวคิดทางพระพุทธศาสนาของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย มาฝากกัน โดยพระนักคิดท่านนี้ได้กล่าวถึงวิธี "คิด" อย่างมีสุขภาพดีตามหลักพุทธธรรมไว้ 6 แบบ คือ 1) คิดแบบอริยสัจ หรือคิดแบบแก้ปัญหา เป็นวิธีคิดที่เป็นสากล ใช้ได้ตลอดกาล และเป็นวิธีคิดที่นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกยกย่องพระพุทธเจ้ามาก โดยวิธีคิดแบบอริยสัจมี 4ขั้นตอน คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ถ้าเกิดปัญหาขึ้นในชีวิตให้กำหนดรู้ว่า ความทุกข์ที่เราเจออยู่นี้คืออะไรแน่ ทุกข์เราต้องกำหนดรู้ต้องศึกษา แต่คนส่วนใหญ่ เมื่อเกิดปัญหา เกิดความทุกข์ขึ้นมา กลับหลอมรวมตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา แทนที่ทุกข์จะมีไว้สำหรับเห็น ก็กลับกลายเป็นทุกข์มีไว้สำหรับเป็น เมื่อมีความทุกข์ควรจะศึกษาให้ชัดว่า ที่ว่าทุกข์ ทุกข์นี้คืออะไรแน่ เมื่อกำหนดชัดแล้ว ศึกษาต่อไปว่าสาเหตุมันอยู่ที่ตรงไหน ตามไปดูให้รู้ถึงสาเหตุ และเมื่อค้นพบสาเหตุแล้ว ดูว่าจะแก้มันอย่างไร ลองตั้งสมมติฐานขึ้นมา นี่คือนิโรธ เมื่อตั้งสมมติฐานแล้วตั้งค้างไว้ก็ไม่เกิดอะไรขึ้นต้องลงมือแก้ทุกข์ จากนั้นก็ลงมือแก้ทุกข์ นั่นคือมรรค 8 ตามที่เราทราบกัน

2) คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ความคิดในลักษณะนี้ อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าปรากฏการณ์ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและชีวิตของเราล้วนมีที่มา ทุกสิ่งที่เราประสบพบอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความสุข ความทุกข์ ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ มีที่มาทั้งหมด แต่เรามักไม่ค่อยคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เพราะคนส่วนใหญ่จะคิดแบบผิด ๆ 3 วิธีคือ คิดแบบแล้วแต่กรรมเก่า คิดแบบแล้วแต่พระเจ้าบันดาล และคิดแบบแล้วแต่โชคชะตาจะพาให้เป็นไปทั้ง ๆ ที่ทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์เรา สามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด ถ้าเราเข้าใจวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย มนุษย์ทุกคนที่มีความทุกข์มีศักยภาพที่จะพ้นทุกข์อย่างทัดเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนาสังคมนั้น จะต้องอาศัยหลักการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ อย่างมีเหตุมีผล เพื่อให้เห็นข้อบกพร่องของตนเอง การพัฒนาตนให้เป็นผู้มีความคิดดี เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความผาสุก และยั่งยืน” และสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 12 กล่าวไว้ว่า “การคิดถูก เป็นหลักการที่มีความสำคัญในการอยู่ร่วมกันสังคม เพราะว่า สังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกัน ตลอดคิดร่วมกัน คิดแก้ปัญหาร่วมกัน การคิดทำให้สังคมเดินหน้า เพราะคิดอย่างมีระเบียบ คิดอย่างมีระบบ คิดอย่างมีขั้นตอน การคิดทำให้เข้าใจตนเอง พัฒนาตนเอง เช่น การคิดดีจะทำให้มีความสุข ไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น จะทำให้อยู่ในสังคมนี้ได้อย่างปลอดภัย”

3) คิดแบบมองโลกในแง่ดีหลาย ๆ ท่านคงได้ยินกันบ่อยกับคำว่า positive thinking เพราะมีคนพูดถึงกันมาก แต่การมองโลกในแง่ดีนี้มีอยู่ 2 แบบ คือ มองโลกในแง่ดีแบบคนโง่ และมอง

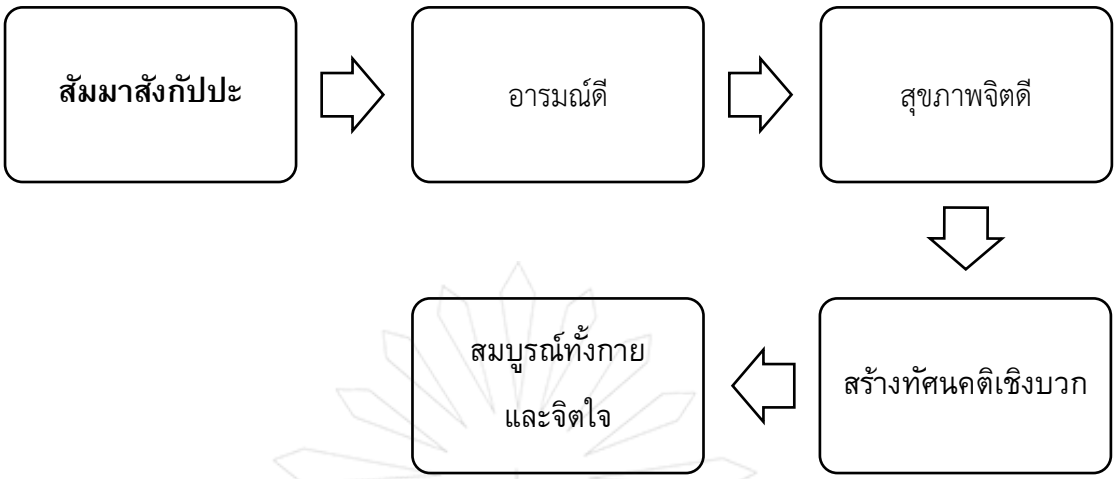
โลกในแง่ดีแบบคนฉลาด ทั้งนี้ การมองโลกในแง่ดีแบบคนโง่ คือ สอบตกก็สอบใหม่ได้ไม่เห็นเป็นไร เรียนนานๆ ความรู้ยิ่งแน่น มองแบบนี้มันก็ไม่ทุกข์ สอบตกก็ยังร้องเพลงได้ มันไม่ทุกข์ในปัจจุบัน แต่มันจะทุกข์ในอีก 10 – 20 ปีข้างหน้า ซึ่งแท้ที่จริงการมองโลกในแง่ดีต้องมองด้วยสติ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ในกรณีของนางจิญจมานวิกาว่า "อานนท์ เธอก็คิดสิว่าเราเกิดมาอยู่ในสังคม เธอ ฉัน คนทั้งโลก เราเปรียบเสมือนช้างศึกก้าวสู่สงคราม ต้องพร้อมที่จะยอมรับศาสตราวุธจากทิศทั้งสี่ เมื่อเราก้าวสู่สงครามชีวิต" เพราะฉะนั้น สุข ทุกข์ สมหวัง ผิดหวัง เศร้าเสียใจ

4) คิดแบบอยู่กับปัจจุบัน วิธีการอยู่กับปัจจุบัน คือ การฝึกสติตามแนววิปัสสนากรรมฐาน พระพุทธองค์ทรงเป็นตัวอย่างที่ดี ครั้งหนึ่งทรงนั่งสมาธิอยู่กับปัจจุบันอย่างสงบใต้โคนต้นไม้ใกล้ ๆ บริเวณนั้น มีฟ้าผ่าโคชาวนาตายไป 7 ตัว พอฝนซาฟ้าสว่างมีคนไปกราบถามพระพุทธองค์ว่าทรงได้ยินเสียงฟ้าผ่าไหม ทรงตอบว่า “ไม่ได้ยินเลย” เหตุที่พระพุทธองค์ไม่ได้ยิน เพราะพระองค์ไม่ได้ส่งใจออกไปตามเสียงฟ้าเสียงฝน แต่เก็บใจไว้ในที่ที่ควรอยู่ นั่งนิ่ง ๆ แต่เป็นการนิ่งอย่างตื่นรู้ คนที่มีสติอยู่กับปัจจุบัน ข้างนอกยุ่งอย่างไร ใจเขาก็มีความสุข

5) คิดแบบรู้ทันธรรมดา ธรรมดาของโลกนี้เป็นสิ่งสากล คนทั่วโลกจะพบเหมือนกันทั้งหมด ไม่ว่าจะเกิดมาบนกองเงินกองทอง หรือเกิดมาในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ สัจธรรมนี้ไม่เคยมีใครหนีพ้น นั่นคือไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือ ไม่เที่ยง ไม่ทน ไม่แท้ ซึ่งมันเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในตัวของเราและครอบงำไปทั่วโลก เราจะต้องรู้จักคำ “รู้ทันธรรมดา” แล้วท่องไว้ในใจ

6) คิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เราอยู่ในโลกนี้ เราเสพบริโภคปัจจัยสี่ ปัจจัยสี่ที่เราบริโภคจะมีอยู่ 2คุณค่า คือ คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เวลาพระจะฉันภัตตาหาร พระพุทธเจ้าจะให้ท่องหรือพิจารณา ท่านเรียกว่าบทปฏิสังขาโย บทนี้เป็นบทพิจารณาปัจจัยสี่ ถ้าเราพิจารณาอย่างมีปัญญา เราจะบริโภคปัจจัยสี่อย่างเห็นคุณค่าที่แท้ เช่น เวลาเราบริโภคอาหารท่านก็ให้พิจารณาว่าอาหารนี้ที่เรารับประทานเข้าไป ไม่ใช่เพื่อเล่นเพื่อสนุกสนาน เพื่อเมามัน เพื่อเกิดพลังทางกาย แต่เรากินเพื่อกำจัดความหิว กินเพื่อให้ร่างกายมีแรงศึกษาธรรมะ กินเพื่อบำบัดเวทนาเก่า และป้องกันเวทนาใหม่ไม่ให้เกิดขึ้น และเมื่อมีเรี่ยวแรง แล้วก็ไม่ใช่เพื่อเมามัน หรือเพื่อความสวยความงาม แต่เพื่อจะได้ทำประโยชน์ต่อไป นี่คือคุณค่าแท้ในการกินอาหาร

เมื่อวิเคราะตามคำกล่าวพบว่า ในเชิงของพระพุทธศาสนา ความคิด เป็นเรื่องของการมีสัมมาสังกัปปะ หรือการคิดชอบ ที่เปรียบเป็นนาวาที่พาชีวิตให้ไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องและมีความสุขได้ การคิดดีนำไปสู่การมีอารมณ์ดี สะท้อนถึงสุขภาพจิตที่ดี การลดความโกรธ ความเครียด สร้างทัศนคติในเชิงบวก ก็จะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และอายุที่ยืนยาว ทั้งตัวเราและคนในครอบครัวก็พลอยจะมีความสุขตามไปด้วย

แผนภาพที่ 4.4 สัมมาสังกัปปะ

4.3.2.3 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาวาจา (การพูดจาชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 17 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาวาจา (การพูดจาชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาทิฏฐิสัมมาวาจา (การพูดจาถูก) ถกเถียงและโต้แย้งกันด้วยเหตุผลเพื่อให้เกิดข้อเท็จจริงทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยมีชาติบ้านเมืองเป็นเป้าหมายที่สำคัญ การพูดยังจัดเป็นทักษะและวิชาชีพอีกประการหนึ่งการพูดนั้นเป็นพฤติกรรมทางภาษาที่ควบคู่ไปกับการฟังเพื่อการสื่อความหมายระหว่างมนุษย์เป็นการเปล่งเสียงออกมาเป็นภาษาเพื่อถ่ายทอดความรู้ความคิดความรู้สึกหรือความต้องการของผู้พูดไปยังผู้ฟัง โดยใช้ถ้อยคำ น้ำ เสียงและอากัปกิริยาจนเป็นที่เข้าใจกันได้รวมทั้งกิริยาอาการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามจรรยามารยาทประเพณีนิยมของสังคม เพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้ความรู้สึกความต้องการ ทัศนคติและประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์การพูดจึงเป็นการสื่อสารสองทาง คือ มีทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ให้ผู้ฟังได้รับรู้และก่อให้เกิดการตอบสนองตรงตามที่ผู้พูดต้องการ ซึ่งมีความสอดคล้อง ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 ได้กล่าวไว้ว่า “การพูดจากถูก ต้องเป็นการพูดที่ได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้พูดกับฝ่ายผู้ฟัง การพูดจาถูกนั้นจะต้องพูดให้ถูกที่ถูกเวลา พูดด้วยปิยวาจา พูดด้วยหลักเมตตา กรุณา ไม่เป็นไปเพื่อทำลายประโยชน์ของตนและผู้อื่น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาตน และเพื่อประโยชน์สูงสุดคือ การพัฒนาสังคม” สอดคล้องหลักสัมมาวาจาใน พระไตรปิฎก กล่าวว่า สัมมาวาจาเจรจาชอบ คือ วจีสุจริต 4 คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบและเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ การเว้นจากการพูดไม่ดี หรือทุจริตทางคำพูด 4 ประการ ที.ม. (ไทย) 10/402/335 ให้พูดดี มีวาจาไพเราะ เป็นวจีสุจริตเป็นต้นอีกทั้งควรฝึกหัดตนให้เป็นคนพูดดี การพูดดีนั้นคืออย่างไร ? ในขั้นต้นจะต้องรู้จักเลือกเวลาพูด ควรจะพูดก็ต่อเมื่อคนฟังเขาตั้งใจฟัง ไม่ควรแย่งชิงใครพูด ไม่พูดเพื่อเป็นชนวนทะเลาะทุ่มเถียงกัน ไม่จำเป็นก็ไม่ควรพูดแข่ง ส่งเสียงอึกทึกและเมื่อพูดนั้น พึงกล่าวแต่ความสัตย์จริง ไม่กล่าวคำเท็จ ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะเสนาะหู ไม่ใช้ภาษาและสำนวนที่ไม่สุภาพและในการสนทนานั้นไม่ควรเล่าข่าวลือไร้ประโยชน์หรือเพ้อเจ้อถึงเรื่องไร้สาระ เว้นจากพูด

ส่อเสียดให้แตกร้าวกัน เว้นจากพูดคำหยาบร้าย เว้นจากพูดเพ้อเจ้อไม่เป็นประโยชน์ การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างถูกต้องตามหลักวจีสุจริต 4 คือ 1) ละเว้นขาดจากการกล่าวเท็จ คือไม่ยอมพูดปดเพราะเหตุตนเอง ผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ เป็นคนพูดคำสัตย์ ยึดมั่นในคำสัตย์เป็นที่ไว้ใจได้ควรแก่การเชื่อถือ ไม่เป็นคนลวงโลก 2) ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ เป็นคนช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี 3) ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือพูดแต่คำนิ่มนวล สุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะเสนาะหู มีไมตรีและเป็นคำอันเป็นที่พอใจของคนส่วนมาก และ 4) ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือพูดถูกกาล พูดตามความเป็นจริง พูดคำที่มีประโยชน์ พูดถูกธรรม ถูกวินัย ถูกกฎกติกามารยาทของสังคม พรั่งพร้อมไปด้วยเหตุผล พอเหมาะ พอควรและมีความหมาย เรียกว่า มีคำพูดประดุจขุมทรัพย์ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 14 ได้ให้ความเห็นว่า “การพูดจาถูก ต้องเป็นการพูดที่ได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้พูดกับฝ่ายผู้ฟัง การพูดจาถูกนั้นจะต้องพูดให้ถูกที่ถูกเวลา พูดด้วยปิยวาจา พูดด้วยหลักเมตตา กรุณา ไม่เป็นไปเพื่อทำลายประโยชน์ของตนและผู้อื่น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาตน และเพื่อประโยชน์สูงสุดคือ การพัฒนาสังคม” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 16 ได้ให้ความเห็นว่า “การพูด ถือว่าแนวทางการแก้ปัญหาสังคม เพราะต้องทำงานกับคนและสังคม คือ 1 เจตนาที่จะพูดเรื่องนั้น ๆ จะต้องมีเจตนาที่จะพูดดีอยู่ในนั้น ด้วยบางครั้งอาจจะไม่ใช่คำพูดที่สวยหรู แต่ผู้พูดนั้นมีเจตนาที่ดีมีประโยชน์”

2. แนวทางแห่งการพูดดี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.9) ได้ทรงให้ความหมายของสัมมาวาจาไว้โดยย่อว่า“สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความว่า พูดจาถูกต้อง หรือเมื่อไม่พูดก็นิ่ง เพราะเว้นเสียจากการพูดที่ผิดพลาด ในที่นี้ได้แก่ เว้นจากพูดมุสา เว้นจากพูดส่อเสียดเว้นจากการพูดคำหยาบเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีประโยชน์” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สัมมาวาจา เจรจาชอบคือการเว้นจากทุจริต 4 เว้นจากการพูดเท็จ รวมทั้ง สัจจะวาจา ด้วยการพูดความจริง เว้นการพูดส่อเสียดพูดคำสมานสามัคคีเว้นการพูดคำหยาบ พูดคำ อ่อนหวานสุภาพ และเว้นการพูดเพ้อเจ้อ พูดคำที่ดีมีประโยชน์” ซึ่งมีความสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 1 ได้กล่าวไว้ว่า “การพูดจาถูกต้อง โดยใช้สัมมาวาจาในการพัฒนาสังคม นั้นคือนำหลักไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ แต่ใช้วาจาในทางสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ในการพูดวาจาสุจริตที่จะเกิดประโยชน์แก่สังคมสืบไป”

3. แนวทางแห่งวาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏเนื้อความใน พระไตรปิฎกเล่มที่ 13 พระสุตตันตปิฎกเรื่องอภัยราชกุมาร ความว่า ขณะนั้น อภัยราชกุมาร ได้อุ้มเด็กอ่อนนอนไว้บนไว้ตัก พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับอภัยกุมารว่า ดังนี้ พระพุทธเจ้า : ถ้ากุมารน้อยนี้เผลอเอาไม้เอากรวดมาใส่ในปาก พระองค์จะทำอย่างไร อภัยราชกุมาร : กระหม่อมจะนำออกเสีย ถ้านำไม่ออกก็จะใช้กำลังเอามือควักออกมา แม้ว่าจะต้องทำให้กุมารนี้ต้องเลือดออกก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็เพราะหม่อมฉันรักและเอ็นดูพระกุมาร พระพุทธเจ้า : ตถาคตก็เช่นกัน

1) วาจาที่ไม่จริง/ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

2) วาจาที่จริง/ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

3) วาจาที่จริง/ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาจานั้น

4) วาจาที่ไม่จริง/ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้น เป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

5) วาจาที่จริง/ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

6) วาจาที่จริง/ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์วาจานั้นเป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาจานั้น

ทั้ง 6 ข้อเบื้องต้นนี้ สอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16 ได้กล่าวไว้ว่า “การพูด ถือว่าแนวทางการแก้ปัญหาสังคม เพราะต้องทำงานกับคนและสังคม คือ 1 เจตนาที่จะพูดเรื่องนั้น ๆ จะต้องมีเจตนาที่จะพูดดีอยู่ในนั้นด้วย บางครั้งอาจจะไม่ใช่คำพูดที่สวยหรู แต่ผู้พูดนั้นมีเจตนาที่ดี มีประโยชน์”

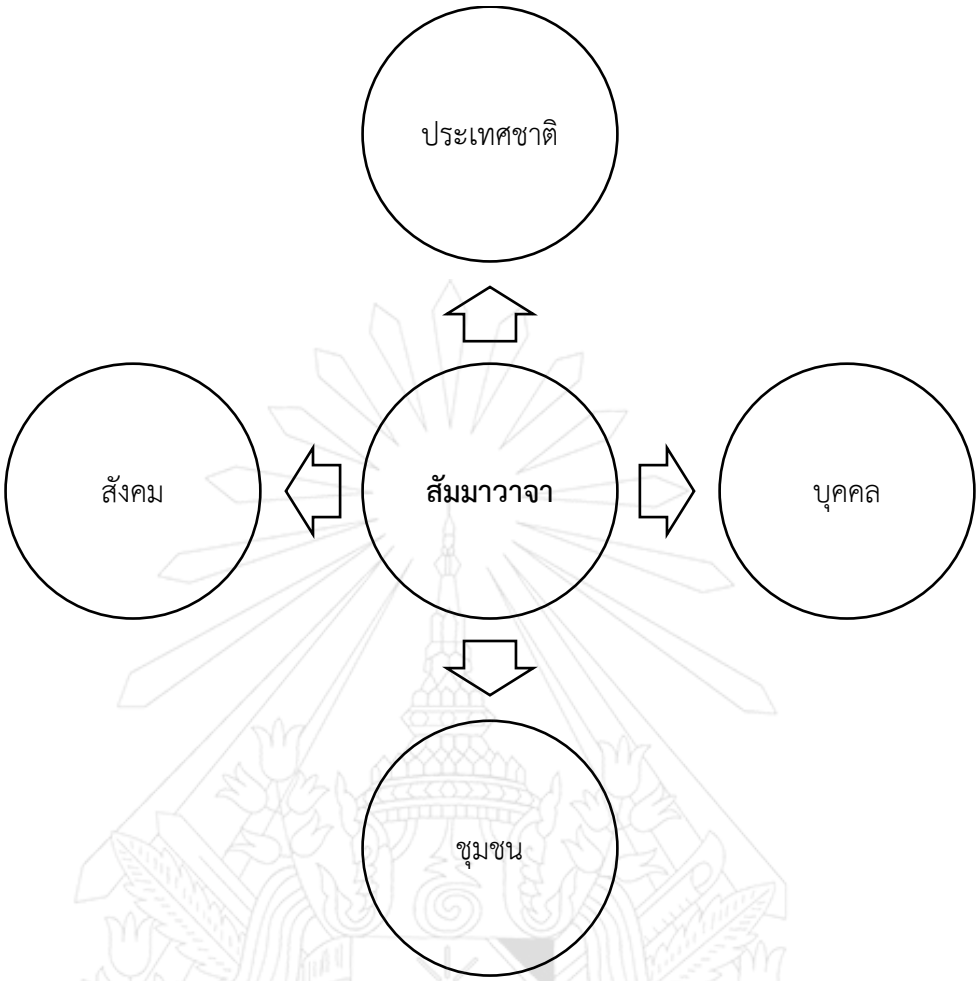
4. แนวทางแห่งการพูดดี คำว่า “สัมมาวาจา” หากแปลออกมาเป็นข้อๆ อย่างง่ายๆ ย่อมสรุปได้ 5 ข้อดังนี้คื 1) ต้องเป็นคำ จริง คือข้อมูลที่ถูกต้องมีหลักฐานอ้างอิงได้ไม่ปั้นแต่งขึ้นมาเอง 2) ต้องเป็นคำ สุภาพ คือพูดด้วยภาษาที่สุภาพ ไพเราะไม่หยาบโลน หยาบคาย 3) พูดแล้วมีประโยชน์ คือมีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ต่อไป 4) พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง 5) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือพูดในสถานที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ในปริมาณที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำ ลังพูดนั้นเอง

หลักการพูดดีที่ประกอบไปด้วย 5 ข้อข้างต้นนั้นเข้าใจว่าเป็นที่รู้กันอยู่แล้ว แต่เรามักไม่จริงจังหรือใส่ใจที่จะทำตามซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเรื่องไม่ยากเย็นอะไรเลย เพราะการพูดเรื่องจริงนั้นง่ายกว่าการปั้นแต่งเรื่องขึ้นมาแน่นอน การพูดคำ สุภาพ พูดเรื่องที่มีประโยชน์หรือพูดด้วยจิตเมตตาก็ไม่เป็นเรื่องที่หนักหนา หรือต้องใช้ความพยายามอะไร แต่ก็ไม่เข้าใจว่าเหตุใดไม่พูดดีๆ กันสักที

5. แนวทางแห่งการลด ละ เลิก จากมิจฉาวาจา พระพุทธองค์ท่านได้ทรงแสดงให้เห็นถึงโทษของมิจฉาวาจาแล้ว ก็ทรงแสดงถึงหนทางแห่งการลด ละ เลิก จากมิจฉาวาจานั้น ซึ่งก็ดูเหมือนว่าจะไม่ใช่เรื่องยากอะไร สำหรับเราท่านทั้งหลายที่ได้ ทราบแล้วถึงโทษของการพูดมิจฉาวาจาเพื่อที่จะได้ประพฤติปฏิบัติตน ในการกล่าวสัมมาวาจาต่อบุคคลอื่นได้อย่างเหมาะสมในโอกาสต่างๆ ต่อไป โดยการปฏิบัติตนดังนี้ คือ1) ละมุสาวาท โดยเว้นจากการพูดเท็จ เมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ เมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้ไม่ว่าเพราะเหตุแห่งตนเอง เหตุเพราะผู้อื่นหรือเหตุเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้างใด ๆ 2) ละปิสุณวาจา โดยเว้นจากการพูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อ ทำ ลายคน พูดให้สมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ยินดีในความสามัคคีชอบกล่าวถ้อยคำที่ทำ ให้คนสามัคคีกัน 3) ละผรุสวาจา โดยเว้นจากวาจาหยาบคาย กล่าวถ้อยคำที่ ไม่มีโทษ รื่นหูน่ารัก จับใจ สุภาพ เป็นที่พอใจและชื่นชมของพหูชน 4) ละสัมผัปปลาปะ โดยเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อพูดถูกกาลพูดคำ จริง พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย พูดเป็นอรรถ (ประโยชน์) จักขอกล่าวแถมท้ายอีกสักเรื่อง

ว่าด้วยเรื่องของการพูดมาก มีโทษ 5 อย่าง 1. ย่อมต้องเผลอพูดปด แน่นอน 2. ย่อมต้องเผลอพูดส่อเสียด ยุให้แตกร้าว 3. ย่อมต้องเผลอพูดคำหยาบ ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ ตั้งใจก็ตาม 4. ย่อมต้องพูดเพ้อเจ้อ 5.และเมื่อคราวสิ้นชีพแล้วย่อมเข้าถึงอบายภูมิทุคคติ วินิบาต ถึงนรก คือความล่มจมตกต่ำยิ่งพูดมาก ก็ต่ำมากไปเรื่อย ๆ

เมื่อวิเคราะตามคำกล่าวพบว่า สัมมาวาจา ในทางพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับ สุภาษิตไทยดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากปาก มีสี” ซึ่ง “การพูด” คือการที่มนุษย์เปล่งเสียงเป็นถ้อยคำภาษาออกมา เพื่อแสดงความรู้ความคิด ความรู้สึก หรือความต้องการของผู้พูดไป ให้ผู้ฟังได้ยินและเข้าใจ โดยอาศัยภาษา น้ำ เสียง อากัปกิริยาท่าทางเป็นสื่อและมีการตอบสนองจากผู้ฟังด้วย สัมมาวาจา ได้แก่ พูดจาอยู่ในขอบเขตของการไม่พูดเท็จ ไม่โกหกไม่หลอกลวงพูดอย่างไม่มี มารยาสาไถย เสแสร้งแกล้งพูดไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดคำ ส่อเสียด ให้เกิดความแตกร้าวสามัคคีไม่พูดจาเพ้อเจ้อหาสาระมิได้น่ารำคาญ เข้าทำนองว่า “พูดได้ แต่ทำ ไม่ได้” ขี้โม้โอ้อวดเป็นต้น การดำรงชีวิตของเราในแต่ละวันหนีไม่พ้นที่ต้องใช้คำพูดในการสื่อสารกันเป็นการสื่อความหมายซึ่งกันและกันในสังคม การพูดต้องอาศัยการฝึกฝนให้ เกิดความชำนาญจึงจะใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งชำนาญมากเท่าใดก็ยิ่งพูด ดีขึ้นเท่านั้นถึงแม้ว่าจะเรียนรู้ทฤษฎีและมีศิลปะในการพูดเป็นทุนเดิม อยู่ก่อนแล้ว แต่ถ้าขาดการฝึกฝนก็จะพูดดีไม่ได้เลยแค่เราพยายามที่ จะลด ละ เลิกการพูดจาที่ไม่ดีพูดแต่สัมมาวาจา ก่อนออกจากบ้าน ก็เป็นกุศลอย่างมหาศาล

แผนภาพที่ 4.5 สัมมาวาจา

4.3.2.4. แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมากัมมันตะ (การทำชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมากัมมันตะ (การทำชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาทิฏฐิสัมมากัมมันตะ (การทำถูก) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การทำงานโดยชอบ เพ่งถึงการงาน เว้นจากการงาน ที่เป็นโทษ ประกอบแต่การงานที่ไม่มีโทษ หรือเว้นจากทุจริต ประกอบแต่สุจริต ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองในทางที่ถูกที่ควร ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น คัมภีร์วิภังค์แห่งอภิธรรม นิยามคำว่า “ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากกายทุจริต 3 การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งกายทุจริต 3 สัมมากัมมันตะนี้เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค เรียกว่าสัมมากัมมันตะ, อภิ.วิ. (ไทย) 35/206/174)

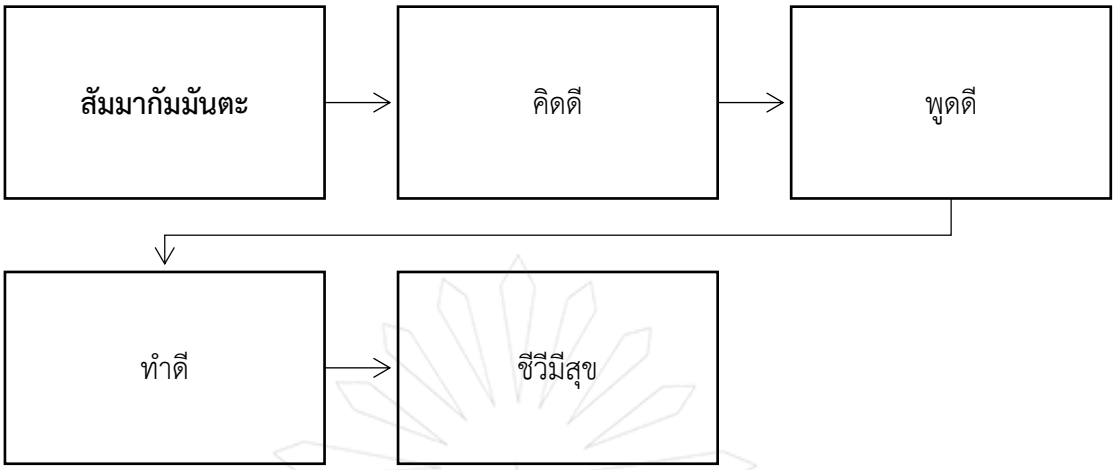
สัมมากัมมันตะ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ม.อุ. (ไทย) 14/139/179)

1. สัมมากัมมันตะที่เป็นโลกิยะ ได้แก่ เจตนาเป็นเหตุให้งดเว้นจากการ ฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุให้งดเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนาเป็นเหตุให้งดเว้นจากการประพฤติ ผิดในกาม

2. สัมมากัมมันตะที่เป็นโลกุตระ ได้แก่ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุให้งดเว้นจากกายทุจริต 3 ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค และเจริญอริยมรรคอยู่ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 4 กล่าวไว้ว่า “การทำถูกต้องเป็นการกระทำที่ได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ผู้ทำกับผู้ถูกกระทำ การทำดีด้วยกาย การทำดีด้วยวาจา การทำดีด้วยใจ เป็นหลักศีลธรรม คือ เป็นพื้นฐานของการกระทำ เพราะชีวิตตนและสังคมจะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่ที่การกระทำ” 3) ทางมโนกรรม 3 อย่าง 1. ไม่โลภคิดอยากได้ของคนอื่น 2. ไม่พยาบาท หรือปองร้ายผู้อื่น 3. มีความเห็นชอบตามคลองธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 9 กล่าวไว้ว่า “การลงมือทำ คือ การนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปลงมือทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม การทำนั้นจะต้องความคุณธรรมที่สำคัญคือ การทำด้วยใจ หรือที่เรียกว่าจิตอาสา ไม่คิดหวังผลตอบแทน ทำด้วยความเสียสละ ทำด้วยสองมือ และมีความสุขที่ได้ทำเพื่อสังคม”

2. แนวทางแห่งหลักเบญจศีล -เบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่ควรปฏิบัติ มี 5 ประการ ได้แก่ 1) เมตตากรุณา คือ บุคคลใดที่มีเมตตาย่อมไม่ฆ่า หรือเบียดเบียนสัตว์ ด้วยรู้ดีว่าทุกชีวิตย่อมมี ความรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกับเรา ทำให้ไม่ผิดศีลในข้อที่ 1 2) สัมมาอาชีพ คือ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีรายได้ รู้จักใช้จ่าย และที่สำคัญรู้จักคำว่าพอดี และมีหิริโอตตัปปะ คือ ความละอายและเกรงกลัวต่อผลของบาป จึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ 2 3) ความสำรวมอินทรีย์ คือ ระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ ความใคร่ในกามคุณ คือ การติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ลดน้อยลง เมื่อความสำรวมเกิดขึ้น จึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ 3 4) ความซื่อสัตย์ คือ การพูดความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิดการมุสาวาท ทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ 4 5) สติ คือ การรู้สึกตัว ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายกุศล ทำให้ชีวิตไม่ประมาท เพราะรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ทำให้ไม่เกลือกกลั้วกับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ เช่น สุราเมื่อคนดื่มกินก็ทำให้มึนเมาและขาดสติ การมีสติจึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ 5 และได้รับอานิสงส์ของการรักษาศีล 1) ทำให้มีความสุขกายสุขใจ ทำให้ไม่เป็นคนหลงลืมสติ 2) ทำให้เกิดทรัพย์สมบัติมากขึ้นได้ 3) ทำให้สามารถใช้สอยทรัพย์นั้นได้เต็มที่ โดยไม่ต้องหวาดระแวงภัย 4) ทำให้ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครมาทวงทรัพย์คืน 5) ทำให้เกียรติคุณฟุ้งขจรขจายไป ทำให้ผู้อื่นเกิดความเคารพเชื่อถือ 6) ตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติภูมิ

เมื่อวิเคราะตามคำกล่าวพบว่า สัมมากัมมันตะ เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นความความประพฤติทั้งทางด้านกาย ด้านวาจา และด้านจิตใจ และเป็นหลักธรรมที่ทำให้กาย วาจา มีความสงบเรียบร้อยดูน่าเลื่อมใส และเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอีกด้วย

แผนภาพที่ 4.6 สัมมากัมมันตะ

4.3.2.5 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาทิฏฐิสัมมาอาชีวะ (การประกอบอาชีพถูก) สัมมาอาชีวะเป็นมรรคปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่งในมรรคมีองค์ 8 และเป็นมรรคปฏิบัติด้านศีลสิกขา เกื้อหนุนให้กระบวนการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างพอดีและสมดุล หลักการของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนาจะครอบคลุมกระบวนการดำเนินชีวิต ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสุขหรือประโยชน์ทั้งสามด้าน คือ ประโยชน์ตน (อัตตประโยชน์) ประโยชน์ผู้อื่น(ปรัตถประโยชน์) และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถประโยชน์)

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ผิดหลักศีลธรรม ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน และเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยวิธีการต่าง ๆ สำหรับคฤหัสถ์ เช่น หลอกลวงผู้อื่นเลี้ยงชีวิต การค้าขาย หรือประกอบกิจการงานที่ผิดกฎหมาย เลี้ยงชีวิต เบียดบัง ประจบสอพลอ บีบบังคับ ทุจริตคอรัปชั่น สำหรับบรรพชิต เช่น การแสวงหาลาภในทางที่ไม่ควร เอ่ยปากขอ เป็นคนรับใช้ การแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงินหรือทอง เดรจฉานวิชามีประการต่าง ๆ เป็นต้นว่า วิชาดูฤกษ์ ดูยาม ดูพื้นที่ ดูอวัยวะ สำ.ข. (ไทย) 17/341/348) สรุปความว่า อาชีพนั้นมีหลายอย่าง หลักสำคัญอยู่ตรงที่ว่า อย่าทำให้ผิดวิธี ซึ่งมีความสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 14 กล่าวไว้ว่า “การทำอาชีพถูก ต้องเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่นหรือสัตว์อื่นให้ได้รับความลำบาก โดยไม่ทำอาชีพลักขโมย โดยไม่ทำอาชีพพูดหลอกลวง เช่น แก้งคอลเซ็นเตอร์ เป็นต้น การทำอาชีพสุจริตนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความสุขของผู้บริโภค มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ไม่คดโกง”

คัมภีร์วิภังค์แห่งอภิธรรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาชีพ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งมิจฉาชีพ สัมมาอาชีวะอันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรคนี้ เรียกว่า สัมมาอาชีวะ” อภิ.วิ. (ไทย) 35/206/175) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 15 กล่าวไว้ว่า “เน้นให้ทำอาชีพใดก็ได้ แต่ต้องเป็นอาชีพที่สุจริต แม้จะมีรายได้น้อย แต่มีความสุจริตไม่ทำให้ผู้อื่นเดือนร้อน และอาชีพที่ตนทำต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต ซื่อตรงต่อเจ้านาย หรือผู้ประกอบการเพื่อทำให้บุคคลในนั้น ๆ เห็นว่า อาชีพทุกอาชีพมีศักดิ์ศรี มีเกียรติ เท่าเทียมกัน”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2538, หน้า 778-779) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะไว้ดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเถรวาทมองเป้าหมายของอาชีวะ โดยมุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำที่วัดด้วยความต้องการแห่งชีวิตของคน คือมุ่งให้ทุกคนมีปัจจัย 4 พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก ไม่ใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมีพรั่งพร้อมบริบูรณ์

2. ความมีปัจจัย 4 พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือแม้แต่มีวัตถุที่พรั่งพร้อมบริบูรณ์ก็มิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เป็นเพียงวิธีการที่จะช่วยให้ก้าวหน้าต่อไปสู่ จุดหมายที่สูงกว่า คือ การพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา เพื่อความมีชีวิตดีงามและประสบสุข ที่ประณีตยิ่งขึ้นไป แต่บางคนที่ยังไม่พร้อม ชีวิตยังต้องขึ้นกับวัตถุ เมื่อการเป็นอยู่ของเขา ไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น ก็ยังเป็นที่ยอมรับได้

3. คำว่า สัมมาชีพ มิใช่หมายเพียงแค่การใช้แรงงานให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่หมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติ หรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้เป็นผู้สมควรแก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่น การที่ภิกษุดำรงตนอยู่ในสมณธรรมแล้วได้รับปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านถวาย ก็เป็นสัมมาชีพของพระภิกษุ หรือการที่ลูกประพฤติตนเป็นลูกที่ดีสมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก็พึงนับว่าเป็นสัมมาชีพของลูก สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 16 กล่าวไว้ว่า “หลักการประกอบอาชีพที่ถูกต้องนั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง โดยเฉพาะหลักของศีลธรรม เพราะอาชีพนั้นจะต้องไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่น หลอกลวงผู้อื่น ติดสินบนผู้อื่น และพยายามอยู่บนหลักของความซื่อสัตย์ยุติธรรม” สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่ 17 กล่าวไว้ว่า “การทำอาชีพ คือการมองหาอาชีพที่บุคคลนั้น ๆ สนใจ โดยไม่ทำให้บุคคลอื่นต้องเดือนร้อน หรือกลโกง การขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร การมีอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น หรือโดยการมีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพโดยการมีทุนสำหรับประกอบอาชีพ มีการมอบความรู้ให้บุคคล ๆ นั้นได้ประกอบอาชีพนั้นได้อย่างมีความรู้ความสามารถ”

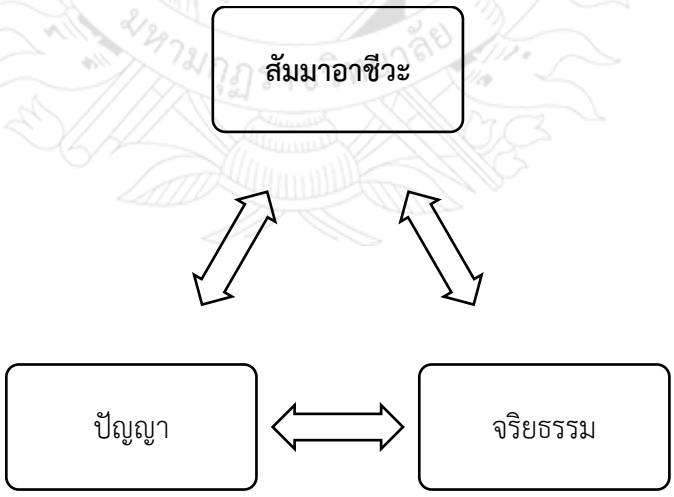
สัมมาอาชีวะ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ม.อุ. (ไทย) 14/140/180)

1. สัมมาอาชีวะที่เป็นโลกิยะ ได้แก่สัมมาอาชีวะที่เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลเป็นอุปธิ คือ การละเว้นมิจฉาอาชีวะ ได้แก่การเลี้ยงชีวิตในทางที่ไม่ชอบ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ

2. สัมมาอาชีวะที่เป็นโลกุตระ คือ การงด การเว้น การ เว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรคเจริญอริยมรรคอยู่

2. แนวทางแห่งสัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ เว้นจากการค้าขายเลี้ยงชีวิตโดยผิดธรรม หรือมิจฉาอาชีวะ ซึ่งประกอบด้วยการค้าขาย 5 ประการ คือ 1) สัตตวณิชชา คือ ขายมนุษย์ ได้แก่ การซื้อมนุษย์มาในราคาต่ำ แล้วขายเอากำไรมาเลี้ยงชีวิต เป็นต้น 2) สัตถวณิชชา คือ ขายศาสตราวุธทั้งปวงเพื่อนำไปประหารชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย แล้วเอาทรัพย์นั้นมาเลี้ยงชีวิต เป็นต้น 3) มังสวณิชชา คือ เลี้ยงสัตว์ทั้งหลาย มีโคสุกร เป็ด ไก่ เป็นอาทิ แล้วฆ่าเองก็ดี ให้ผู้อื่นฆ่าก็ดี ขายได้ทรัพย์แล้วนำมาเลี้ยงชีวิต 4) มัชชวณิชชา คือ ขายน้ำเมา เป็นต้นว่าสุราและเมรัย แล้วนำทรัพย์นั้นมาเลี้ยงชีวิต 5) วิสวณิชชา คือ ประกอบยาพิษ เพื่อใช้ฆ่าชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย แล้วขายเอาทรัพย์มาเลี้ยงชีวิตการค้าขายทั้ง 5 ประการนี้แม้กระทำเพียงประการใดประการหนึ่งเพียงประการเดียวก็จัดเป็นมิจฉาอาชีวะ ได้ชื่อว่า เลี้ยงชีวิตอันผิดธรรม ซึ่งสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวไว้ว่า “การทำอาชีพ คือการมองหาอาชีพที่บุคคลนั้น ๆ สนใจ โดยไม่ทำให้บุคคลอื่นต้องเดือนร้อน หรือกลโกง การขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร การมีอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น หรือโดยการมีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพโดยการมีทุนสำหรับประกอบอาชีพ มีการมอบความรู้ให้บุคคล ๆ นั้น ได้ประกอบอาชีพนั้นได้อย่างมีความรู้ความสามารถ การทำอาชีพถูก ต้องเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่นหรือสัตว์อื่นให้ได้รับความลำบาก โดยไม่ทำอาชีพลักขโมย โดยไม่ทำอาชีพพูดหลอกลวง เช่น แก้งคอลเซ็นเตอร์ เป็นต้น การทำอาชีพสุจริตนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความสุขของผู้บริโภค มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ไม่คดโกง ”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวนี้พบว่า สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกิริยามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะยังมีคุณค่าทางจริธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่น ๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น

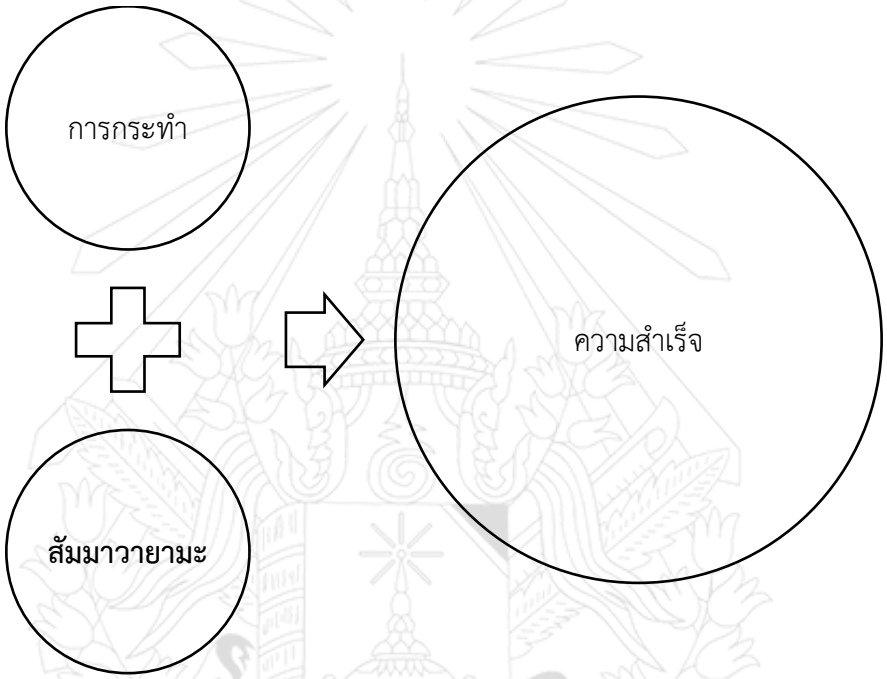
แผนภาพที่ 4.7 สัมมาอาชีวะ

4.3.2.6 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาวายามะ โดยหลักนั้นท่านวางไว้ว่า พากเพียรที่จะไม่ให้ผิดให้ชั่ว พากเพียรละสิ่งที่ผิด ที่ชั่วที่มีอยู่ก่อนนั้นเสีย นับเป็นคู่ที่ 1 และอีกคู่หนึ่ง คือ พากเพียรที่จะทำให้มันดี ทำให้มันถูกขึ้นมา แล้วก็พากเพียรที่จะรักษาสิ่งดีและสิ่งที่ถูกอยู่แล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี่คือแนวหรือประมวลทั้งหมดของสิ่งที่เรียกว่า พยายามชอบ เป็นคฤหัสถ์ก็พากเพียรตามแนวทางของคฤหัสถ์ เป็นบรรพชิตก็พากเพียรแบบบรรพชิต แต่ก็อยู่ภายใต้กรอบดังกล่าวนี้ทั้งสิ้น สอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่ทรงอธิบายสัมมาวายามะไว้ว่า คือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมันเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมันเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิยโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเติมที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ม.อุ. (ไทย) 14/375/423) จะต้องอาศัยหลักธรรม คือ ปธาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม ปธาน ความเพียร 4 อย่าง ปธาน คือ ความพากเพียรพยายามในกิจที่ชอบธรรม (สัมมัปปธาน) เนื่องจากในโลกนี้มีกิจที่ต้องทำมากมาย เมื่อทำแล้วจะให้ประสบผลสำเร็จ ต้องอาศัยความเพียรพยายามทุ่มเททั้งกาย วาจา ใจ ชนิดเอาชีวิตเป็นเดิมพัน บางคนก็ทุ่มเทอยากเป็นมหาเศรษฐี แต่บางคนใช้ความเพียรไปทำความชั่ว ลักขโมย จี้ ปล้นหรือฆ่ามนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น ส่วนความเพียรในความหมายของกัลยาณมิตรนั้น ท่านหมายเอาเรื่องความเพียรพยายามละเว้นจากบาปอกุศลและเพียรพยายามที่จะพอกพูนกุศลให้เกิดขึ้นมาในใจ ซึ่งเป็นความเพียรที่เป็นไปเพื่อการได้บรรลุมรรคผลนิพพานเท่านั้น ปธาน คือความเพียร 4 อย่าง ได้แก่ 1) สังวร-ปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน คือ เพียรพยายามปิดกั้นบาป ปิดกั้นอกุศลปิดกั้นความชั่วที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ ได้แก่ การปิดประตูบาป ปิดประตูความชั่วไว้ ไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจมี สติระวังอินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 2) ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว คือ ความตั้งใจละบาปอกุศล ที่เกิดขึ้นแล้วในสันดานให้หมดสิ้นไปคือ เพียรพยายามเลิกละ หรือ กำจัดบาป กำจัดอกุศล กำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ 3) ภาวนาปธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน การตั้งใจสร้างคุณความดีคือ ทานมัย สีลมัยภาวนามัย เป็นต้น ที่ยังไม่มี ให้มีขึ้น ที่มีอยู่แล้ว ให้เจริญยิ่งขึ้น 4) อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดแล้วไม่ให้เสื่อม คือ การตั้งใจรักษาความดี หรือรักษาบุญกุศลที่มีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อม ไม่ละทิ้งความดี ทำให้มั่นคงยิ่งขึ้นไป เหมือนเกลือรักษาความเค็ม และไม่ให้ความชั่วเข้ามาแทนที่ความเพียร 4 อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน ฯ ซึ่งมีความสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวไว้ว่า “เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชีวิต ก็มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหา ตลอดถึงพยายามระวังความคิดที่ไม่ดี ไม่ให้เกิดในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน และการมีความพยายามแนะนำให้บุคคลอื่นมีความพากเพียรพยายามในทางที่ถูกต้อง”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า ความพยายามถูก คือ ความพยายามที่จะทำให้ตนและสังคมเกิดการพัฒนา เพราะการทำงานต่าง ๆ หรือทำอาชีพต่าง ๆ จะต้องอาศัยความพยายามเป็นพื้นฐาน ถ้าไม่มีความพยายามจะทำการงาน หรือทำอาชีพใด จะทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ สังคมสงบสุข สังคมเกิดสันติสุข เพราะอาศัยความพยายามที่ถูกต้อง การกระทำกับความพยายามนั้นเป็นของคู่กัน จะแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะการกระทำนั้นจะต้องทำด้วยความพยายาม ดังนั้นความพยายามจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เกิดความผาสุกได้ และความพยายามนั้นจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานหลักศีลธรรม คือ การพยายามละเลิกสิ่งที่ไม่ดี ตลอดถึงพยายามวางตนอยู่บนเส้นทางแห่งความดีงาม

แผนภาพที่ 4.8 สัมมาวายามะ

4.3.2.7 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาสติ (การระลึกชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสติ (การระลึกชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาสติ คือ การคอยระลึกถึงอยู่เสมอ ภาวะที่ระลึกได้ภาวะที่ทรงจำไว้ ภาวะที่ไม่ลืมสติ สตินอกจากหมายถึงความไม่ลืมซึ่งกับความหมายว่าความระลึกได้แล้ว ยังหมายถึง ความไม่เผลอ ความระมัดระวัง ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในอาการคอยรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ อย่างไร โดยเฉพาะในแง่ของจริยธรรม การทำหน้าที่ของสติมักถูกเปรียบเทียบเหมือนกับนายประตูที่คอยระวังเฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอ สติจึงเป็นธรรมส าคัญในทางจริยธรรม เพราะเป็นตัวควบคุมการปฏิบัติ หน้าที่ และเป็น

ตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ทั้งที่เตือนตนในการทำความดีและไม่เปิดโอกาสแก่ความชั่วการ ฝึกฝนอบรมสัมมาสติ หรือการระลึกชอบตามหลักทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สติปัฏฐาน 4) ที.ม.) ไทย (10/373/301) ซึ่งมีสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 กล่าวไว้ว่า “สัมมาสติ เป็นหลักสำคัญและเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะแนวทางทางหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นมุ่งเน้นเรื่องสติเป็นหลัก เพราะถ้าขาดสติ จะทำให้การดำเนินชีวิตนั้นอยู่บนเส้นทางของประมาท ดังนั้นการพัฒนาสังคมจะดีขึ้นมาก หากทุกคนมีสติ ก่อนทำ ก่อนพูด การระลึกถูก ต้องเป็นการมีสติระลึกอยู่เสมอ ก่อนที่จะทำ ก่อนที่จะพูด เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด สัมมาสตินั้นจะทำให้การพัฒนาสังคมนั้นเป็นไปในทางที่ดี สัมมาสติเป็นเครื่องทำลายความประมาท หากทุกคนในสังคมมีสติในการดำเนินชีวิต จะทำให้สังคมนั้นเกิดสันติสุข สัมมาสติ การระลึกถูก ในด้านการพัฒนาสังคม หมายถึง การอยู่กับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีความสุข การเป็นอยู่อย่างมีสติ ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท สติเปรียบเสมือนกับหางเสือควบคุมทิศทางเรือไม่ให้ไหลไปตามกระแสน้ำ ทำให้เรือนั้นมีความมั่นคง”

2. แนวทางแห่งสัมมาสติ คือปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสะกิดเตือนตัวเราให้ตระหนักรู้ผิดชอบชั่วดี และกระตุ้นให้เกิดสัมมาสมาธิ และสัมมาปัญญา ซึ่งมีอานุภาพคุ้มครองป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบไม่ให้กล้ำกราย ราวกับวัคซีนที่มีสรรพคุณป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาด กระบวนการบ่มเพาะสัมมาสติ เป็นเรื่องที่ใคร ๆ ก็ทำได้ แค่ฝึกทำใจให้นิ่ง ไม่ดีใจได้ปลื้ม กับเรื่องราวน่ายินดี และไม่ซึมเซาเศร้าโศก กับเรื่องสลดหดหู่จนเกินไป เหมือนผืนน้ำที่กลับคืนสู่ความสงบราบเรียบอย่างรวดเร็ว เมื่อมีใครก็ตามโยนก้อนอิฐก้อนหินลงไป ความนิ่งของใจ คือประตูบานใหญ่ที่เปิดสู่สัมมาสติ เมื่อเรามีสัมมาสติอยู่กับตัว จะทำให้เราสยบทุกวิกฤติที่ถาโถมเข้ามาได้สบาย และสามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขความมีสัมมาสติ หากได้มีการรณรงค์ให้ฝึกฝนบ่มเพาะกันอย่างแพร่หลาย จะมีพลานุภาพในการคุ้มครองป้องกันสังคมประเทศชาติให้ปลอดภัยจากความเลวร้ายทุกมิติ และพร้อมจะเคลื่อนไปสู่สิ่งที่เป็น “ปกติใหม่” หรือ “ดุลยภาพใหม่”

พลังแห่งสัมมาสติ หากได้ปลูกให้เกิดขึ้นในหมู่เด็กและเยาวชนผ่านกลไกการศึกษาน่าจะยิ่งยังประโยชน์แก่สันติสุขทั้งในระดับชาติและระดับสากล เด็กและเยาวชนที่ได้รับการปลูกพลังแห่งสัมมาสติ จะปลอดภัยจากการถูกคุกคามด้วย “มิจฉาสติ” ซึ่งเป็นพลังด้านลบ ที่อยู่ตรงข้ามกับสัมมาสติ ที่เป็นพลังด้านบวก และยังจะได้รับการยกระดับให้เป็น “พลเมือง” ที่รู้ผิดชอบชั่วดี และมีสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านต่อเมือง

3. แนวทางแห่งอนุสสติ 10 ประการ 1) พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ 2) ธัมมานุสสติ ระลึกถึงพระธรรมเป็นมารมณ์ 3) สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณพระสงฆ์เป็นอารมณ์ 4) สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลเป็นอารมณ์ 5) จาคานุสสติ ระลึกถึงผลของทานการบริจาคเป็นอารมณ์ 6) เทวตานุสสติ ระลึกถึงความดีของเทวดาเป็นอารมณ์ 7) มรณานุสสติ ระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ 8) อุปสมานุสสติ ระลึกถึงความสุขในนิพพานเป็นอารมณ์ 9)กายคตานุสสติ เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในราคจริต 10) อานาปานานุสสติ เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในโมหะและจริต

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า สัมมาสติมีความสำคัญมากในการปฏิบัติจริยธรรมทุกขั้น การดำเนินชีวิตหรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติ กำกับอยู่เสมอนั้น มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า “อัปปมาท” หรือความไม่ประมาท อัปปมาทเป็นหลักธรรมสำคัญยิ่ง สำหรับความก้าวหน้าในระบบจริยธรรม มักให้ความหมายว่า การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ การระมัดระวังอยู่

เสมอ ไม่ยอมถลำลงไปในทางเสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความเจริญก้าวหน้า ตระหนักดีถึงสิ่งที่จะต้องทำใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้ากระทำด้วยความจริงจัง

แผนภาพที่ 4.9 สัมมาสติ

4.3.2.8 แนวทางการพัฒนาสังคมด้านสัมมาสมาธิ (การตั้งใจชอบ)

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 15 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ) ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1.แนวทางการพัฒนาสังคมในด้านสัมมาสมาธิ เป็นองค์มรรคข้อสุดท้าย และมีเนื้อหาสำหรับการศึกษามาก เพราะเป็นเรื่องของการฝึกอบรมจิตใจในขั้นลึกซึ้ง เป็นเรื่องละเอียดประณีต ทั้งในแง่ที่เป็นเรื่องของจิตอันเป็นของละเอียด และในแง่การปฏิบัติที่มีรายละเอียดกว้างขวางซับซ้อน เป็นจุดบรรจบหรือเป็นสนามรวมของการปฏิบัติสมาธิ แปลกันว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือ ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวไว้ว่า “สัมมาสมาธิ การตั้งใจถูก เป็นหลักประกันความสำเร็จในการทำงาน เพราะการทำงานจะต้องทำด้วยความตั้งใจมีความมั่นคง มุ่งมั่น แน่วแน่ กล้าเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ในการพัฒนาสังคมนั้นทุกคนจะต้องมีความตั้งใจที่จะทำอย่างจริงจัง และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การตั้งใจอยู่บนเส้นทางแห่งความสุข กล่าวคือ เส้นทางแห่งความดี”

2. แนวทางแห่งสัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจชอบ สมาธิชอบ ทรงอธิบายความไว้ในพระสูตรว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารสงบ ระงับไป ภิกษุนั้นพึงบรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดขึ้นจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน บรรลุจตุตถฌานอยู่” ม.อุ. (ไทย) 14/375/423–424)

เมื่อตรัสถึงสัมมาสมาธิ หรือสมาธิเฉย ๆ จะพบข้อความอย่างนี้เหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นพระสูตรใด

อนึ่ง คำว่า “สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย” นี้ ท่านเพ่งเอานิวรณ์ 5 องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/51/89) ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางสมาธิ ได้แก่ 1) กามฉันทะ ความพอใจในกาม รักใคร่ในกาม เพลิดเพลินยินดีในกามทั้งหลาย มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น 2) พยาบาท ความคิดปองร้าย 3) ถีนมิทธะ ความง่วงนอนอันเกิดจากความเกียจคร้าน

4) อุทธัจจกุกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจอันเกิดขึ้นเพราะอกุศลยังไม่ระงับ และ 5) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในการปฏิบัติของตน เมื่อจิตเป็นสมาธิ ย่อมสามารถเพิกถอนนิวรณ์เหล่านี้ได้

ในคัมภีร์แห่งอภิธรรม มีคำอธิบายว่า “ความตั้งอยู่แห่งจิต ความตั้งแน่วแห่งจิต ความมั่นลงไปในจิต ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย มีความสงบในสมาธิ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ และสมาธิสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ” อภิ.วิ. (ไทย) 35/503/379–380) คัมภีร์วิสุทธิมรรค ระบุความหมายจำกัดลงไปอีกว่า คือภาวะที่มีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต การดำรงจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียว อย่างเรียบ และสม่ำเสมอ และด้วยดี วิสุทธิ. (ไทย) 1/38/134)

พระธรรมปิฎก (2538, หน้า 833-835) ได้กล่าวสรุปประโยชน์ หรือจุดมุ่งหมายของสมาธิไว้ดังนี้

1. ประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมาย หรืออุดมคติทางศาสนา เป็นประโยชน์ที่เป็นความมุ่งหมายที่แท้จริงของสมาธิ นั่นคือการเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้ รู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ระดับรองลงมาก็คือการบรรลุภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว หลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจพลังจิตได้แก่ด้วยกำลังของฌาน

2. ประโยชน์ในด้านการสร้างความสามารถพิเศษเหนือสามัญวิสัย เป็นผลสำเร็จอย่างสูงสุดในทางจิตที่เรียกว่า อภิญญา ได้แก่การใช้สมาธิในระดับฌานสมาบัติ เป็นฐาน ทำให้เกิดฤทธิ์ต่าง ๆ เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ ระลึกชาติได้ เป็นต้น

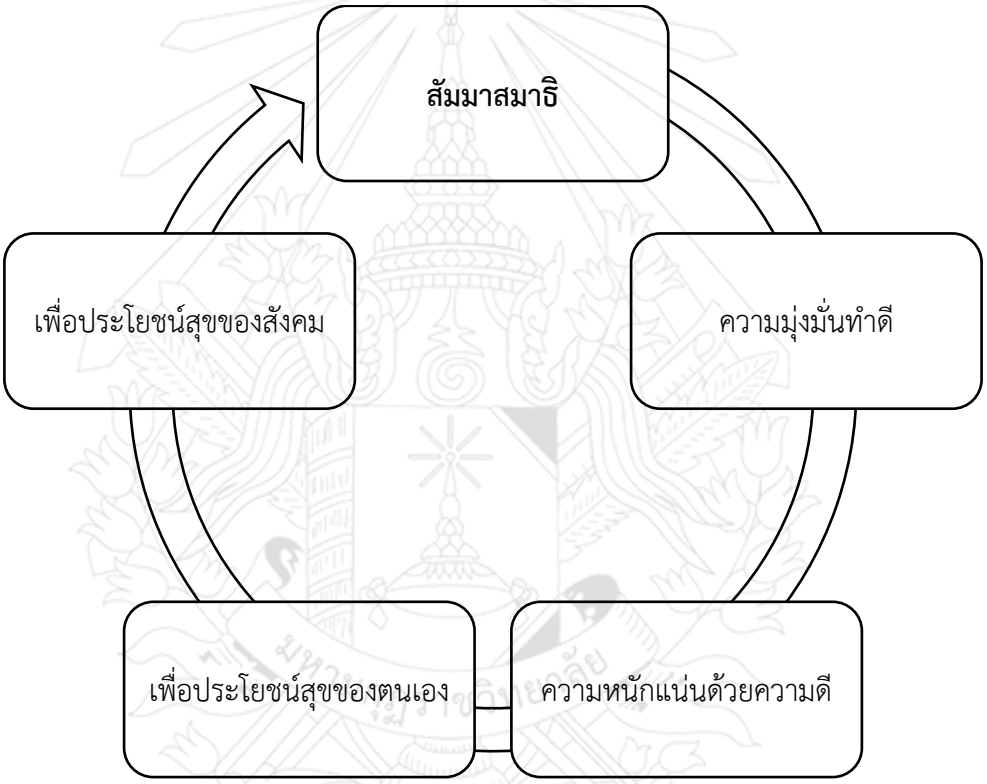
3. ประโยชน์ในด้านสุขภาพจิตและพัฒนาบุคลิกภาพ ผู้มีสมาธิย่อมเป็นผู้มีสภาพจิตใจและมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง เบิกบาน มีเมตตากรุณา มีความมั่นคงทางอารมณ์ รู้จักทำใจ ให้สงบและสะกดยับยั้งผ่อนเบาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจได้

4. ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ เป็นเครื่องส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และทำกิจทุกอย่าง ยิ่งไปกว่านั้น สมาธิยังช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต แก้ไขโรคได้ ผู้มีสมาธิดี ย่อมส่งผลให้จิตใจเบิกบาน มีสุข ช่วยให้ผิวพรรณผ่องใส ซึ่งสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 กล่าวไว้ว่า “การตั้งใจถูก เป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์ทุกคนมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่น มีความหนักแน่น อยู่บนเส้นทางของความดี ในการพัฒนาสังคมนั้นควรจะนำหลักของสัมมาสมาธิมาปรับใช้ เพื่อประโยชน์สุขของตนและสังคม” ซึ่งสอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 กล่าวไว้ว่า “การตั้งใจ เป็นกระบวนแห่งความสำเร็จ การทำหน้าที่การงานต่าง ๆ ในสังคม บุคคลจะต้องมีความตั้งใจที่จะทำงาน เพื่อที่จะทำให้งานนั้นมีประสิทธิภาพ การตั้งใจนั้นจะต้องอาศัยใจที่มีความหนักแน่น ความมุ่งมั่นพยายามอย่างไม่ย้อถ้อย และมีเป้าหมายอย่างชัดเจน เช่น อยากเป็นหมอ อยากเป็นครู อยากเป็นตำรวจ อยากเป็นทหาร อยากเป็นศิลปิน จะต้องตั้งใจเรียน ตั้งใจอ่านหนังสือ ตั้งใจแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง อยากมีความสุขจะต้องตั้งใจทำความดี”

อนึ่ง สัมมาสมาธิ เป็นองค์มรรคข้อสุดท้าย มีเนื้อหารายละเอียดมาก เพราะเป็นเรื่องของการฝึกอบรมจิตขั้นลึกซึ้ง และเป็นเรื่องประณีต ทั้งในแง่ของตัวจิต และกระบวนการใน การฝึกซึ่งมีรายละเอียดกว้างขวางซับซ้อน แต่เมื่อว่าโดยสาระสำคัญ สมาธิที่ถูกทาง หรือสัมมาสมาธินั้นจะต้อง

มีจุดมุ่งหมายไปในทางหลุดพ้น หรือเพื่อเตรียมจิตให้พร้อมที่ ใช้ปัญญาอย่างได้ผลดี เป็นไปเพื่อปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มิใช่เพื่อผลในทางสนองความอยากของตัวตน เช่น จะอวดฤทธิ์ อวดความสามารถ เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า สัมมาสมาธิอาศัยหลักการผสานร่างกายและจิตใจเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้ที่ทำสมาธิเกิดความรู้สึกผ่อนคลายทั้งทางกายและใจ การมีสติอยู่กับปัจจุบัน เปิดมุมมองใหม่ๆ ในการรับมือกับสถานการณ์ที่มีความเครียด เพิ่มทักษะการจัดการความเครียด ช่วยให้สมองปลอดโปร่งยิ่งขึ้น ช่วยลดอารมณ์ในทางลบ เพิ่มความอดทนอดกลั้น ส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ และสัมมาสมาธินั้นยังเป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์ทุกคนมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่น มีความหนักแน่น อยู่บนเส้นทางของความดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและเพื่อประโยชน์สุขของสังคม

แผนภาพที่ 4.10 สัมมาสมาธิ

4.4 สรุป

การวิจัย “เรื่องการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8” เป็นงานวิจัยเชิงผสานวิธี (Mixed Method Research) พบสภาพปัญหามากมายที่เกี่ยวเนื่องด้วยการพัฒนาสังคม แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีโอกาสในการพัฒนาสังคมให้น่าอยู่มากขึ้น โดยอาศัยการนำหลักของหลักมรรคมีองค์ 8 คือ 1) สัมมาทิฏฐิ ความเข้าใจชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ 3) สัมมาสังวาจา การพูดจาชอบ 4) สัมมากัมมันตะ การทำชอบ 5) สัมมาอาชีวะ การทำอาชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ

ความพยายามชอบ 7) สัมมาสติ การระลึกชอบ และ 8) สัมมาสมาธิ การตั้งใจชอบ มาพัฒนาสังคมให้เกิดความสันติสุขในรูปแบบใหม่อันพึงประสงค์ ซึ่งจะเสริมสร้างให้บุคคลในสังคมมีพฤติกรรมที่ดี มีจิตใจมั่นคง ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลโดยใช้ทางด้านปริมาณและคุณภาพจากประชากรในจังหวัดภูเก็ต เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 400 ชุด และสัมภาษณ์ 1) ผู้นำศาสนา (พระสงฆ์) 5 รูป 2) อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 1 คน 3) นักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดภูเก็ต 3 คน 4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 4 คน 5) ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดภูเก็ต 1 คน และ 6) วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต 1 คน จำนวน 17 คน นำมาวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาสังคม แนวทางการพัฒนาสังคม ตลอดถึงให้ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพมีความสอดคล้องกัน ด้านเชิงปริมาณพบว่า อุปสรรคการพัฒนาสังคมมีมากมากหลายด้านอยู่ในระดับปานกลาง 3.44 ทั้งนี้ในอนาคตปัญหามากมายเหล่านี้อาจจะเพิ่มทวีคูณ ทำให้สังคมเกิดปัญหาขาดการพัฒนา การนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาสังคมปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในระดับมาก 3.57 ทำให้ทราบว่า มรรคมีองค์ 8 ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก เพราะมรรคมีองค์ 8 นั้น เป็นแห่งทางสายกลางอยู่ที่ความพอดีอยู่บนทางสายนั้น อันจะนำให้บุคคลในสังคมเกิดความสงบสุข สังคมเกิดสันติสุข ด้านเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีความต้องการนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบร่มเย็น พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการนำหลักมรรคมีองค์ 8 ไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมจนเกิดเป็นหลักการคิด 4 การทำ 3 นำไปสู่ชีวิตที่ดี 1 ดังนี้

1.หลักการคิด 4

1.1 สัมมาสติ หมายถึง ตื่นรู้ในความคิด เกิดปัญญาตระหนักรู้จากได้อ่านได้ฟัง ได้เรียนรู้จนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับความจริงของชีวิต เช่น ธรรมะ ปรัชญาจากผู้รู้ เป็นการตื่นรู้ในระดับของความคิด ความเชื่อ มุมมอง และทัศนคติ

1.2 สัมมาสมาธิ หมายถึง แน่วแน่ในเป้าหมายของตัวเอง อะไรคือเป้าหมายของตนเองในระยะสั้นและระยะยาวมุ่งมั่นและไม่โลเลเปลี่ยนไปมา เมื่อได้พบเจอหรือรับฟังเรื่องอะไรมาก็ต้องไม่คล้อยตามคนอื่นได้ง่าย พยายามหาเป้าหมายที่มีความสุขของตัวเองให้เจอและแน่วแน่ที่จะลงมือทำตามความเชื่อที่ตรงกับเป้าหมายของตัวเอง ท้ายสุดความสำเร็จที่ใช่ของตัวเองก็จะเกิดขึ้นได้จริง

1.3 หมายถึง “ปัญญา” เปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของชีวิตแต่ละคน เกิดจากการที่บุคคลมีจิตตั้งมั่น มีความมั่นคงในอารมณ์ ไม่หวั่นไหวในสิ่งต่างๆ ที่มายั่วยุ กระตุ้น เร่งเร้าให้เกิด “กิเลส” กล่าวคือ ไม่คิดชั่ว ไม่พูดชั่ว ไม่ทำชั่ว นั่นคือการมี “สมาธิ” เช่นเดียวกัน “สมาธิ” จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเป็นผู้ที่ระลึกรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ทุกขณะจิต ทุกลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ มากระทบทางโสตประสาททั้ง 6 รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ผ่านมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรืออีกนัยยะหนึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเคร่งครัดใน “ศีลธรรม” ที่ดีงาม หรือเป็นผู้มีทาน ศีล ภาวนาจนเข้าสู่ภูมิ “ปัญญา” ได้เช่นกัน ผู้มี “ปัญญา” คือ ผู้ที่ความคิดมีการไตร่ตรอง ถึงเหตุ ถึงผล ข้อดี ข้อเสีย วิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วน อันนำมาซึ่งกระบวนการ “ตัดสินใจ” ที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือ “ถูกต้อง เป็นธรรม และมีคุณค่ายิ่ง”

1.4 สัมมาสังกัปปะ หมายถึง คิดถูกต้อง 1) การคิดละเอียดชัดเจน หมายถึง การคิดที่ให้ผลของการคิดที่มีรายละเอียดทั้งส่วนที่เป็น หลักของเรื่องที่คิด และส่วนที่เป็นองค์ประกอบย่อยของหลักที่คิด รวมถึงการคิดที่ชัดเจน โดยสามารถอธิบายเรื่องที่คิด เป็นการแสดงถึงความเข้าใจและช่วยให้ผู้อื่นเข้าใจเรื่องที่คิด ได้ดีขึ้น ช่วยให้มองเห็นองค์ประกอบหรือปัจจัยเรื่องที่คิดทั้งในส่วนที่เป็นองค์ประกอบ หรือปัจจัยหลัก และในส่วนที่เป็นส่วนย่อย 2) การคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการคิดที่อ้างอิงหลักฐานมาสนับสนุนเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้อง โดยสามารถอ้างหลักฐานและอธิบายหรือบอกความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานที่อ้างกับข้อสรุปได้คนมีเหตุผลสามารถอธิบายหรือชักชวนให้ผู้อื่นยอมรับหรือให้ความเชื่อถือสามารถหาข้อสรุปที่มีโอกาสถูกต้องเป็นจริงมากขึ้น ช่วยให้ไม่ตัดสินใจอย่างผลีผลามทันทีทันใด ทำให้มีการพิจารณาที่รอบคอบมากขึ้น 3) การคิดกว้างและรอบคอบ หมายถึง การคิดที่ครอบคลุมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่คิดในทุกด้านทุกแง่ทุกมุมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ไม่คิดเฉพาะเรื่องที่มาเกี่ยวข้องกับตัวเองหรือ เรื่องที่เป็นผลประโยชน์ของตัวเอง ทำให้การตัดสินใจมีความถูกต้องมากขึ้น เพราะได้ข้อมูลมาจากทุกส่วน ทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ได้ดีขึ้น ถูกต้องมากขึ้น 4) การคิดไกล หมายถึงการคิดถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งอาจเป็นผลที่เกิดขึ้นนากการ กระทำในปัจจุบัน หรือเป็นจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต ช่วยให้สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นสิ่งที่ดี เป็นการเตรียมสำหรับอนาคตที่ดีเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาในอนาคต หรือป้องกันให้เกิดปัญหาน้อยที่สุด 5) การคิดลึกซึ้ง หมายถึง การคิดที่ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องและลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องที่คิด โดยสามารถเข้าใจสภาพต่างๆ ที่ซับซ้อน ทั้งในภาพรวมและส่วนประกอบย่อยของเรื่องที่คิดได้ช่วยให้สามารถมีความรู้ความเข้าใจเรื่องที่ต้องการศึกษาอย่างลึกซึ้งสามารถหาข้อสรุปในเรื่องที่ซับซ้อนได้ สามารถเลือกปฏิบัติกิจกรรมที่มีความ สำคัญและจำเป็นตามลำดับก่อนหลังซึ่งจะทำให้ประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันเวลา 6) การคิดดี คิดถูกทาง หมายถึง การคิดที่ตรงจุดมุ่งหมาย คิดในแง่ที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ช่วยให้การกระทำหรือการปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้อง และบรรลุจุดมุ่งหมายมากขึ้น เป็นการสกัดจุดเริ่มต้นของการประพฤติผิด ประพฤติมิชอบ ช่วยให้การดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง งดงาม มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

2. การทำ 3

2.1 สัมมาวาจา หมายถึง พูดเป็น ในหลักมงคลสูตรพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า 1) ต้องเป็นคำจริง คือข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด 2) ต้องเป็นคำสุภาพ คือพูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโลน หรือคำด่า 3) พูดแล้วมีประโยชน์ คือมีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ 4)พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง 5) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือพูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อยเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่พูด

2.2 สัมมากัมมันตะ หมายถึง ทำดี กรรม คือ การกระทำทั้งหลาย ย่อมเปรียบได้กับการปลูกพืช ผู้หว่านข้าวลงในนา ย่อมได้รับผลผลิตเป็นข้าว สามารถนำมาบริโภคและขายได้ ผู้ปลูกมะม่วงไว้ในสวน ย่อมได้รับผลผลิตเป็นมะม่วง สามารถนำมาบริโภคและขายได้ หรือผู้ที่ปลูกพืชนิดอื่น ๆ เมื่อถึงเวลา ย่อมสามารถนำผลผลิตของพืชชนิดนั้น ๆ มาสร้างประโยชน์ได้ กรรมก็เช่นกัน ไม่ว่าผู้ใด

ทำกรรมเช่นใดไว้ เมื่อถึงเวลาที่กรรมเหล่านั้นมีโอกาสให้ผล ผู้ที่เป็นเจ้าของแห่งกรรม ย่อมต้องได้รับผลของกรรมนั้น เพราะสัตว์โลกทั้งปวง เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง เป็นทายาทคือผู้รับผลแห่งกรรม ทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน ผู้ที่ทำกรรมชั่วอันเป็นฝ่ายแห่งทุจริต คือ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เมื่อกรรมเหล่านั้นได้โอกาสให้ผล เขาย่อมได้รับผลอันเป็นทุกข์เป็นโทษ ลิดรอนประโยชน์ให้หมดไป สร้างความฉิบหายให้เกิดขึ้น เขาย่อมได้รับความเดือดร้อนอันพอเหมาะพอดีแก่กรรมชั่วที่ตนกระทำ ไม่มากหรือน้อยไปกว่านั้น เรียกว่า ได้รับผลอันเสมอด้วยกรรม ผู้ที่ทำกรรมดี อันเป็นฝ่ายแห่งสุจริต คือ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต เมื่อกรรมเหล่านั้นได้โอกาสให้ผล เขาย่อมได้รับผลอันเป็นคุณเกื้อหนุนความเป็นไปแห่งชีวิต บรรเทาเรื่องร้าย ๆ ให้กลายเป็นดี ส่งเสริมสิ่งที่ดีให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป พอเหมาะพอดีกับกรรมดีที่ได้เคยสร้างไว้นั้น

2.3 สัมมาวายามะ หมายถึง พากเพียร การะทำความเพียรพยายามในการที่จะละความชั่ว ประพฤติความดีเป็นต้น หรือความพยายามในการศึกษาเล่าเรียนในการทำหน้าที่การงาน ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรคอันตรายต่าง ๆ และไม่กลัวเกรงต่อความเหนื่อยยากลำบาก หนาว ร้อน หิว กระหาย เหลือบ ยุง ลม แดดเป็นต้น มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว มุ่งมั่นที่จะให้ประสบความผลสำเร็จในวิถีชีวิตตนให้ได้ ทั้งมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความคิดก้าวหน้า สามารถต่อสู้กับสิ่งที่ขัดขวาง ซึ่งปรากฏขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ได้

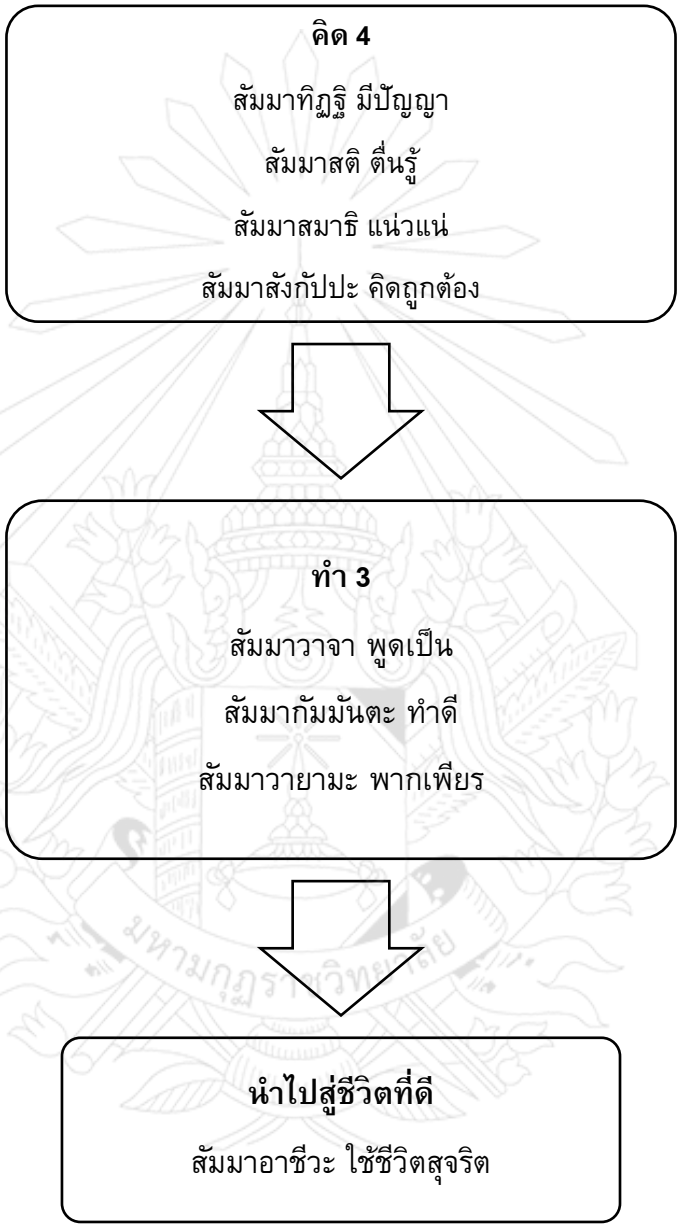
3. ใช้ชีวิตสุจริต 1

3.1 สัมมาอาชีวะ หมายถึง ใช้ชีวิตสุจริต กล่าวคือ ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การยึดมั่นในความสัตย์จริงและในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง และมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกง การดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ไม่ว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนเองหรือผู้อื่น ดังนั้น การที่เราจะมีความซื่อสัตย์สุจริตนั้น เราจะต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตอย่างถูกต้อง และให้เห็นโทษของการไม่ซื่อสัตย์สุจริตว่าจะส่งผลต่อตนเองและสังคมอย่างไรบ้าง อีกอย่างหนึ่งการเป็นอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมบโลภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และต้องไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนทั้งตัวเองและผู้อื่น เพราะการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดี ที่ควรถือปฏิบัติ การรู้จักความพอดี พอประมาณในการใช้ชีวิต การรู้สึกพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ การรู้ประหยัดและรู้คุณค่าสิ่งของเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างนิสัยที่เป็นอยู่อย่างพอเพียง จะไม่ทำให้เกิดการดิ้นรนแบบเห็นแก่ตัวและขาดสติ ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและสังคมในภาพรวมด้วย

ดังนั้น บุคคลจะต้องตื่นรู้ในความคิด เกิดปัญญามีความเข้าใจที่ถูกต้อง มีแน่วแน่ในเป้าหมายของตัวเอง พยายามหาเป้าหมายที่มีความสุขของตัวเองให้เจอ และแน่วแน่ที่จะลงมือทำตามความเชื่อที่ตรงกับเป้าหมายของตัวเอง มีปัญญา ไตร่ตรอง ถึงเหตุ ถึงผล ข้อดี ข้อเสีย วิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วน อันนำมาซึ่งกระบวนการตัดสินใจ ด้วยการพูดดี ทำดี มีความพยายามในการทำหน้าที่การงาน ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรคอันตรายต่าง ๆ และไม่กลัวเกรงต่อความเหนื่อยยากลำบาก มุ่งมั่นที่จะให้ประสบความผลสำเร็จในวิถีชีวิตตนให้ได้ และดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง การรู้จักความพอดี พอประมาณในการใช้ชีวิต เมื่อใดบุคคลมุ่งมั่นปฏิบัติตามก็จะทำให้บุคคลนั้นได้รับความสุขเมื่อ

นั้น ความสงบสุขจะเกิดขึ้นกับสังคมอย่างแน่นอน กล่าวโดยภาพรวม คือ การเข้าใจ การปฏิบัติ เกิดผลลัพธ์

หลักมรรคมีองค์ 8 สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมได้ ได้แก่ หลักคิด 4 ทำ 3 นำไปสู่ชีวิตที่ดี 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 4.11 แผนที่มรรคมีองค์ 8

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม 2) เพื่อพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

5.1.1 สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม

สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 228 คน คิดเป็นร้อยละ 57.00 เป็นเพศหญิง จำนวน 172 คน คิดเป็นร้อยละ 43.00 ประชาส่วนใหญ่ มีอายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 185 คน คิดเป็นร้อยละ 46.25 ซึ่งส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 266 คน คิดเป็นร้อยละ 66.50 อาชีพส่วนใหญ่เป็น นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 300 คน คิดเป็นร้อยละ 75.00 ระดับความเห็นที่มีต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคม โดยภาพรวมมีความคิดเห็นต่ออุปสรรคการพัฒนาสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.10) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีความเห็นเกี่ยวกับอุปสรรคการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คืออุปสรรคการพัฒนาด้านจราจรทางบกภายในจังหวัดภูเก็ต ($\overline{X}$ =3.40) รองลงมาคือ อุปสรรคการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้า อุปโภคและบริโภค ($\overline{X}$ =3.28) และ อุปสรรคการพัฒนาด้านคมนาคมทางอากาศระหว่างจังหวัดภูเก็ตกับต่างจังหวัดและต่างประเทศ มีความเห็น เป็นอันดับสุดท้าย ($\overline{X}$ =3.26) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เกิดจาก ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม การพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านวัตถุ ทำให้การพัฒนาศีลธรรมเสื่อมถอยลง การเสพติดสื่อออนไลน์ที่มีความรุนแรง ทำให้เกิดการเรียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี ทำให้ระบบการพัฒนาคนและสังคมเกิดปัญหา และสาเหตุหลักของปัญหาเหล่านั้น มาจากการไม่ได้รับอบรมฝึกฝนทางด้านจิตใจให้เข้มแข็ง และสภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน มาจากคนในสังคมขาดความรู้ความเข้าใจถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่เข้าใจปัญหาเหล่านั้นว่ามีสาเหตุเกิดมาจากอะไร การดำรงชีวิตของคนในสังคมเกิดความเห็นแก่ตัว เกิดการเอารัดเอาเปรียบ

5.1.2 การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

สรุปผลการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ทั้ง 8 ด้าน พบว่า การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 โดยส่วนมากอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.51) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า เกือบทุกข้อสามารถนำมาประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.57) รองลงมาคือ การประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ =

3.55) การประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.54) การประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.53) การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.51) การประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.50) ตามลำดับ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ระดับปานกลาง คือ การประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.43) กาประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม ($\overline{X}$ = 3.49) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า 1) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นกระบวนการที่จะทำมนุษย์ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข หลักสัมมาทิฏฐิ เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่จะทำให้สังคมเกิดการพัฒนาได้ เพราะความเข้าใจถูกนั้นเป็นประตูบานแรกที่จะทำให้เข้าหลักของการความคิดถูก การพูดจาถูก การทำถูก การทำอาชีพถูก การพยายามถูก การระลึกถูก และการตั้งใจถูก 2) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ) คิดช่วยเหลือเกื้อกูล คิดเสียสละ ความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น สัมมาสังกัปปะ เป็นการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การพัฒนาสังคมนั้น จะต้องอาศัยหลักการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ อย่างมีเหตุมีผล เพื่อให้เห็นข้อบกพร่องของตนเอง การพัฒนาตนให้เป็นผู้มีความคิดดี เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความผาสุก และยั่งยืน 3) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาวาจา (การพูดจาชอบ) เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพราะทุกคนพูดด้วยเมตตา พูดด้วยกรุณา พูดด้วยปิยวาจา เป็นอันจะทำให้องค์กรนั้น ๆ หรือสังคมนั้น ๆ พัฒนาได้ 4) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุข เพราะทุกคนนำหลักศีลธรรม 5 ประการ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มสุรายาเมา เพราะการทำถูกในหลักสัมมากัมมันตะนั้นจะต้องเน้นความถูกต้องมากกว่าความถูกใจ สังคมจะพัฒนาได้ การทำนั้นจะต้องมีคุณธรรมที่สำคัญ คือ การทำด้วยใจ หรือที่เรียกว่าจิตอาสา ไม่คิดหวังผลตอบแทน ทำด้วยความเสียสละ ทำด้วยสองมือ และมีความสุขที่ได้ทำเพื่อสังคม 5) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพชอบ) เป็นการทำหน้าที่ ๆ ถูกต้อง ไม่มีความลำเอียง ไม่ทุจริต ไม่คดโกง มีความซื่อสัตย์ มีความยุติธรรม ต่อหน้าที่ ๆ ทำ หรืองานอาชีพที่ทำ การพัฒนาสังคมนั้นจะดีขึ้นได้หากทุกคนทำอาชีพอย่างมีคุณธรรม และสิ่งที่สำคัญในการทำอาชีพ คือ การได้รับความสุขในอาชีพ และเป็นอยู่ด้วยความภาคภูมิใจในอาชีพของตน 6) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) ในด้านการพัฒนาสังคมนั้น หมายถึงพยายามพัฒนาศักยภาพของตนให้สูงขึ้น เพื่อเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคม ในด้านพระพุทธศาสนามุ่งเน้นความเพียรพยายามเพื่อทำลายกิเลส เช่น การพยายามทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ การพยายามให้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับผู้อื่น การพยายามทำเพื่อชุมชนและสังคม การพยายามเปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นคนดี และการพยายามหลีกหนีสิ่งที่ไม่ได้ ความพยายามลักษณะนี้จะทำให้สังคมเกิดการพัฒนาได้อย่างแน่นอน 7) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาสติ (การระลึกชอบ) สัมมาสตินั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมมาก หากคนในสังคมมีสติก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติดจะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน สมดังพุทธสุภาษิตที่ว่า สติมโต สทา ภทฺรํ แปลว่า ผู้มีสติเป็นผู้มีความเจริญทุกเมื่อ และสตินั้นจะทำให้สังคมเกิดการพัฒนาทุกเมื่อด้วยเช่น สตินั้นเปรียบเสมือนกัลยาณมิตรที่คอยเตือนไม่ให้หลงผิด เตือนไม่ให้ประมาท เตือนให้ไม่เป็นทุกข์ เตือนไม่ให้ลุ่มหลงในความสุข และ 8) การพัฒนาสังคมในด้านสัมมาสมาธิ (การตั้งใจชอบ) เป็นหลักประกันความสำเร็จในการทำงาน เพราะการทำงานจะต้องทำด้วยความตั้งใจ มีความมั่นคง มุ่งมั่น แน่วแน่

กล้าเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ในการพัฒนาสังคมนั้นทุกคนจะต้องมีความตั้งใจที่จะทำอย่างจริงจัง และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การตั้งใจอยู่บนเส้นทางแห่งความสุข กล่าวคือ เส้นทางแห่งความดีและการตั้งใจที่สร้างสรรค์สังคมให้เกิดสันติสุข

5.1.3 การนำเสนอแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพมีความสอดคล้องกัน ด้านเชิงปริมาณพบว่า อุปสรรคการพัฒนาสังคมมีมากมากหลายด้านอยู่ในระดับปานกลาง 3.44 ทั้งนี้ในอนาคตปัญหามากมายเหล่านี้อาจจะเพิ่มทวีคูณ ทำให้สังคมเกิดปัญหาขาดการพัฒนา การนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาสังคมปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในระดับมาก 3.57 ทำให้ทราบว่า มรรคมีองค์ 8 ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก และนำไปสู่หลักการคิด 4 การทำ 3 และ ใช้ชีวิตสุจริต 1 ดังนี้

1. หลักการคิด 4 ได้แก่ 1) สัมมาสติ หมายถึง ตื่นรู้ในความคิด เกิดปัญญาตระหนักรู้จากได้อ่านได้ฟัง ได้เรียนรู้ จนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง 2) สัมมาสมาธิ หมายถึง แน่วแน่ในเป้าหมายของตัวเอง อะไรคือเป้าหมายของตนเองในระยะสั้นและระยะยาวมุ่งมั่นและไม่โลเลเปลี่ยนไปมา พยายามหาเป้าหมายที่มีความสุขของตัวเองให้เจอ และแน่วแน่ที่จะลงมือทำตามความเชื่อที่ตรงกับเป้าหมายของตัวเอง ท้ายสุดความสำเร็จที่ใช่ของตัวเองก็จะเกิดขึ้นได้จริง 3) สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ปัญญาเปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของชีวิตแต่ละคน เกิดจากการที่บุคคลมีจิตตั้งมั่น มีความมั่นคงในอารมณ์ และ 4) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง คิดถูกต้อง การคิดละเอียดชัดเจน การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดกว้างรอบคอบ การคิดไกล การคิดลึกซึ้ง การคิดดี และคิดถูกทาง

2. การทำ 3 ได้แก่ 1) สัมมาวาจา หมายถึง พูดเป็น ในหลักมงคลสูตรพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ต้องเป็นคำจริง คือข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด ต้องเป็นคำสุภาพ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ พูดถ้อยคำมีประโยชน์ คือมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ พูดด้วยจิตที่มีเมตตา เป็นการพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง พูดได้ถูกกาลเทศะ พูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม 2) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำทั้งหลาย ย่อมเปรียบได้กับการปลูกพืช ผู้หว่านข้าวลงในนา ย่อมได้รับผลผลิตเป็นข้าว สามารถนำมาบริโภคและขายได้ ผู้ปลูกมะม่วงไว้ในสวน ย่อมได้รับผลผลิตเป็นมะม่วง สามารถนำมาบริโภคและขายได้ หรือผู้ที่ปลูกพืชนิดอื่น ๆ เมื่อถึงเวลา ย่อมสามารถนำผลผลิตของพืชชนิดนั้น ๆ มาสร้างประโยชน์ได้ กรรมก็เช่นกัน ไม่ว่าผู้ใดทำกรรมเช่นใดไว้ เมื่อถึงเวลาที่กรรมเหล่านั้นมีโอกาสให้ผล ผู้ที่เป็นเจ้าของแห่งกรรมย่อมต้องได้รับผลของกรรมนั้น เพราะสัตว์โลกทั้งปวง เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง เป็นทายาทคือผู้รับผลแห่งกรรม ทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน และ3) สัมมาวายามะ หมายถึง พากเพียร การะทำความเพียรพยายามในการที่จะละความชั่วประพฤติความดีเป็นต้น หรือความพยายามในการศึกษาเล่าเรียนในการทำหน้าที่การงาน ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรคอันตรายต่าง ๆ และไม่กลัวเกรงต่อความเหนื่อยยากลำบาก

3. ใช้ชีวิตสุจริต 1 ได้แก่ 1) สัมมาอาชีวะ หมายถึง ใช้ชีวิตสุจริต กล่าวคือ ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การยึดมั่นในความสัตย์จริงและในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง และมีเจตนาที่

บริสุทธิ์ ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกง การดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ไม่ว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนเองหรือผู้อื่น ดังนั้น การที่เราจะมีความซื่อสัตย์สุจริตนั้น เราจะต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตอย่างถูกต้อง และให้เห็นโทษของการไม่ซื่อสัตย์สุจริตว่าจะส่งผลต่อตนเองและสังคมอย่างไรบ้าง อีกอย่างหนึ่งการเป็นอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมบโลภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และต้องไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนทั้งตัวเองและผู้อื่น กล่าวโดยภาพรวม คือ การเข้าใจ การปฏิบัติ เกิดผลลัพธ์อันเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้

5.2 การอภิปรายผล

จากผลการดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 มีสาระสำคัญที่จะนำมาอภิปรายผล คือ

5.2.1 ผลการวิเคราะห์การตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม

จากการสรุป โดยนำสภาพปัญหา อุปสรรคต่อการพัฒนาสังคม มีสาระประเด็นอภิปรายดังนี้ 1) ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจราจรและการคมนาคม ขนส่ง เป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ตและเป็นปัญหาที่มีผลต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากโดยเฉพาะการคมนาคมทางบกในจังหวัดซึ่งจะเห็นว่ารถโดยสารสาธารณะประจำทางในจังหวัดภูเก็ตมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ และสร้างปัญหาให้กับผู้มาเยี่ยมเยือนและนักท่องเที่ยวอย่างมาก 2) ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยาเสพติดและอาชญากรรม จะเห็นว่าปัญหาเรื่องของยาเสพติดก็เป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ตเนื่องจากเรื่องของดีมานและขณะเดียวกัน ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งที่สำคัญต่อเมืองท่องเที่ยวอย่างจังหวัดภูเก็ต 3) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ของคนในชุมชนซึ่งจังหวัดภูเก็ตเองแม้จะมีรายได้ต่อหัวสูง เป็นลำดับหนึ่งของภาคใต้ในช่วงก่อนสถานการณ์โควิด 19 แต่ปัญหาของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ก็ยังเป็นปัญหาสำคัญ ของจังหวัดภูเก็ต 4) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมการบริหาร จัดการขยะและน้ำเสีย ยังไม่ครอบคลุมปัญหาดังกล่าวกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งย่านชุมชนเมืองสถานที่ท่องเที่ยวของทั้งสามอำเภอ และขณะเดียวกันยังมีการบุกรุกที่สาธารณะ 5) ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ที่ผ่านมาก่อนสถานการณ์โควิด โดยเฉพาะพื้นที่ในชุมชนและเมืองใหญ่ของทั้งสามอำเภอ ซึ่งปัญหาดังกล่าวในช่วงไฮซีซั่นของการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก 6) ปัญหาแรงงานต่างด้าวซึ่งที่ผ่านมาการระบาดของโรค โควิด-19 ส่วนหนึ่งมาจากแคมป์แรงงานต่างด้าวและอาจจะมีบางส่วนที่การหลบหนีเข้าเมืองด้วย 7) ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการที่เศรษฐกิจจังหวัดภูเก็ตที่ผ่านมาต้องพึ่งพิงกับการท่องเที่ยวเพียงสาขาเดียวเป็นส่วนใหญ่ 8) ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุข ในการรองรับโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากยังไม่เพียงพอต่อประชากร และยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ 9) ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้งสามอำเภอและการท่องเที่ยวชุมชน 10) ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐที่ยังขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและการ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทั้งเรื่องของงบประมาณ บุคลากร และการบังคับใช้กฎหมายซึ่งเป็นปัญหาในเชิงโครงสร้างของจังหวัดภูเก็ตที่จะต้องมีการพัฒนาและแก้ไขโดยเร็วต่อไป การพัฒนาที่ผ่านนั้นจะมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านวัตถุและรายได้เป็น

หลัก ทำให้ผู้คนและสังคมไทยที่เรียกว่าเป็นสังคมพุทธ มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางจิต ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่ล้วนแล้วเกิดจากปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ของเกรียงศักดิ์ ราชโคตร์ (2551, หน้า 57-59) กล่าวว่า สาเหตุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจาก การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากภายในระบบสังคม คือ การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) สังคมประดิษฐ์คิดค้นเทคนิควิธีการใหม่ ๆ หรือเป็นการสร้างสิ่งใหม่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การประดิษฐ์จำแนกได้ 2 ประการ คือ การประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุ ได้แก่ รถยนต์ โทรทัศน์ เครื่องบิน เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและการประดิษฐ์คิดค้นทางสังคม ได้แก่ การคิดสร้างกฎหมายใหม่ ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียมใหม่ ๆ ลัทธิศาสนาใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลทำให้เกิดการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น การหย่อนยานในศีลธรรม จริยธรรม ละเลยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ขาดระเบียบวินัย มีการเอารัดเอาเปรียบกันมากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามของไทยค่อย ๆ จางหายไปพร้อมกันนั้นก็มีปัญหาการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่นและค่านิยมแบบวิถีพุทธ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธเนศ เกษศิลป์ (2561) ได้วิจัยเรื่อง “วิถีทางสายกลาง เพื่อความอยู่ร่วมกันของสังคมและลดการเบียดเบียนธรรมชาติแบบบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า วิถีทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมและลดการเบียนธรรมชาติชาตินั้น เป็นการดำเนินอยู่บนวิถีความพอเพียงของทุกสิ่ง คือ ความพอดีไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป ทางสายกลางจึงมิใช่เป็นประโยชน์เฉพาะบุคคลที่จะพ้นทุกข์เท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดระบบการเมืองอันเป็นประโยชน์อันเป็นผลของมหาชนทั้งสังคมที่จะปลดทุกข์แก่สมาชิกร่วมกันได้ แม้ว่าสมาชิกในสังคมจะไม่สามารถเข้าถึงพระนิพพานได้หมด แต่ในทางโลกิยะก็ย่อมสามารถช่วยให้ผู้คนจำนวนมากในสังคมเข้าใกล้ความอยู่ดีกินดีและมีความสุขโดยทั่วถึงกันยิ่งขึ้น บทความนี้ได้นำเสนอสาระสำคัญๆ ของทฤษฎีหรือหลักการทางสายกลาง เพื่อเป็นประโยชน์ในการเป็นกรอบคิดประกอบการวางรากฐานกระบวนทัศน์ใหม่ (New paradigm) ทางการเมืองเสริมสร้างความพอเพียงในอนาคต เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจของผู้นำตามที่ควรเป็น “อริยชน” โดยนำหลักปรัชญาคำสอนของศาสนาพุทธมาใช้ในการอธิบายถึงความรู้สึกนึกคิด ซึ่งศาสนาพุทธนั้นได้เน้นที่ใจเป็นสำคัญ เพราะการกระทำต่าง ๆ ล้วนเป็นเครื่องที่แสดงออกมาจากจิตใจทั้งนั้น การที่บุคคลจะหยุดการกระทำที่ไม่ดีนั้นจะต้องเริ่มที่ตนเองก่อน จะต้องกำจัดบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความหลง ความลำเอียง ที่มีให้หมดจากจิตใจก่อน เมื่อมีการปฏิบัติตามหลักเหล่านี้ก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาวหรือแบบบูรณาการได้ เพราะการกระทำที่ดีนั้นจะเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามในสังคมมนุษย์ เป็นอารยธรรมแห่งการศึกษาเรียนรู้และมีการพัฒนาต่อยอดนำไปใช้ในการรักษามนุษย์และธรรมชาติต่อไปในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนภณ สมหวัง (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย : แนว ความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)” ผลการวิจัยพบว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่าสังคมไทยมีความโน้มเอียงในการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างสังคมตะวันตก และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน อยู่ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ที่ได้สร้างสภาพการณ์ใหม่ ๆ ให้กับบุคคลและสังคมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในขณะเดียวกัน ก็ก่อให้เกิดภาวะผกผันเป็นโลกแห่งความย้อนแย้งกันอยู่ในตัว สภาพของสังคมไทยใน

ปัจจุบัน จึงไม่ได้เผชิญหน้ากับปัญหาอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์อันเป็นเรื่องของยุคสมัยเท่านั้น หากแต่ยังเผชิญกับปัญหารุนแรงที่เป็นพื้นฐานของปัญหาโลกทั้งหมด คือ รากฐานความคิดหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาด (มิจฉาทิฏฐิ) ซึ่งครอบงำอารยธรรม ของมนุษย์ในปัจจุบัน 3 ประการ คือ การมองเพื่อนมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ มีฐานะเป็นเจ้าของ ผู้สามารถครอบครอง และพิชิตธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดพลาดนำไปสู่วิกฤตการณ์ของมนุษย์และสังคมในปัจจุบัน ท่านจึงนำเสนอว่า การพัฒนาสังคมไทย นอกจากจะต้องเข้าถึงพื้นฐานของสังคมไทย และมีความรู้ความเข้าใจ รู้เท่าทันความเป็นไปของกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว หลักพุทธธรรมหรือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็ควรเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาสังคมไทย ที่จะสร้างสรรค์ความผสมกลมกลืน และสร้างดุลยภาพแห่งชีวิตของบุคคล ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ในขณะ เดียวกันก็จะเชื่อมโยงชีวิตที่ดีงามเข้ากับธรรมชาติแวดล้อม และสังคมอย่างยั่งยืน

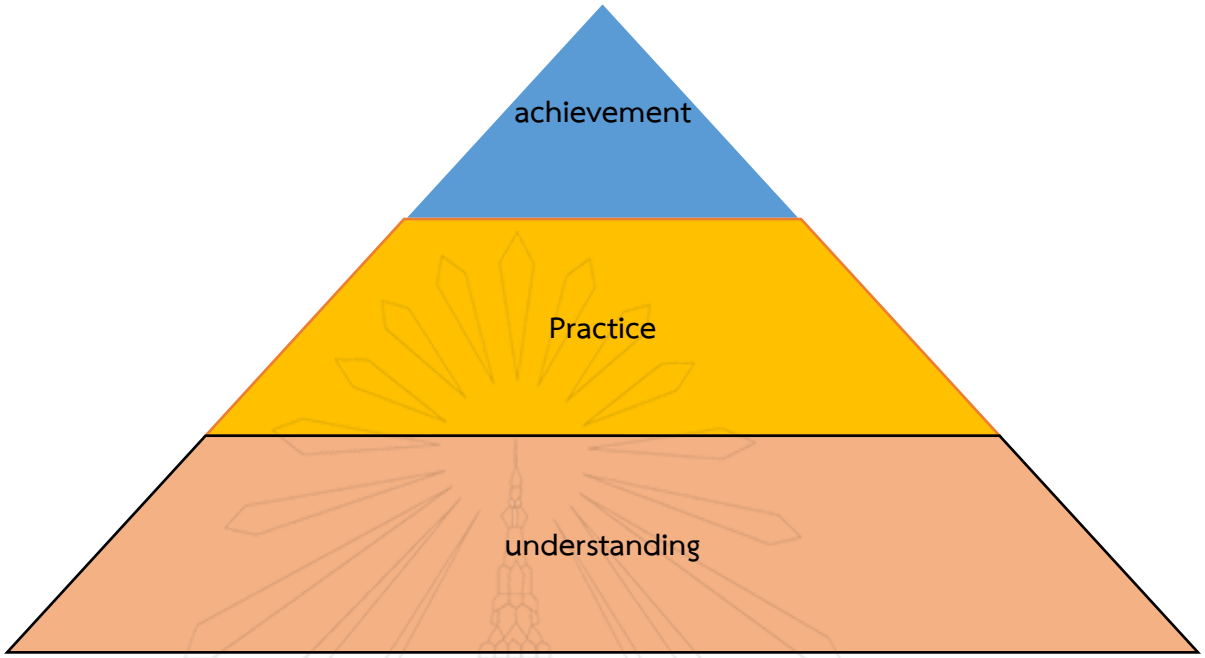
5.2.2 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 การพัฒนาสังคม เป็นการดำเนินการพัฒนาทั้งจิตใจ พฤติกรรมคุณภาพชีวิต สังคม แบบแผน ระเบียบกฎเกณฑ์ ทุก ๆ ด้าน เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนร่วมกันในสังคมอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน เกิดความยุติธรรมในสังคมและส่งผลให้ทุกคนในสังคมดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตระหนักถึงศักยภาพสามารถตอบสนองถึงความใฝ่ฝันและความพึงพอใจของตนเอง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการยกย่องตนเอง มีอิสระจากการตากเป็นทาสและพันธนาการทั้งปวง และสามารถพึ่งพาตนเองและสามารถแก้ไขปัญหาตนเองได้อย่างถูกต้องเป็นสังคมที่มีความสุข และมีความผูกพันมั่นคงและเข้มแข็งอย่างถาวร การพัฒนาสังคมนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกันนั้นมีความสุข มีความเจริญ รุ่งเรืองและความสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขนั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดี เช่น มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สถานภาพของตน เวลาเจ็บป่วยได้รับการรักษาอย่างเหมาะสม มีอาชีพที่มั่นคง ที่ก่อให้เกิดรายได้ที่เพียงพอในการครองชีพ ตลอดถึงมีความสามัคคีกันของสมาชิกในสังคม และปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การพัฒนาคนในทัศนะพุทธศาสนา เถรวาทมีสองมิติหลักคือ เป็นแบบปัจเจกชน และเป็นสังคม ครบทุกมิติด้านการพัฒนาทั้งกายภาพ จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรม โดยมีหลักธรรม คือ ศีล สมาธิ และสติปัญญา อันได้แก่ ข้อปฏิบัติหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหา เป็นขั้นลงมือทำการแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน เป็นวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหา เช่น กำหนดวางวิธีการ วางแผนงาน และรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ให้เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างปุถุชนให้เป็นอริยชน เป็นคุณธรรมส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ หรือมรรคมีองค์ 8 สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระรณชัย กิตฺติราโณ (ส่งศรี) (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลัก อริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่

การงานทั้ง 3 ประการ ดังกล่าว โดยเน้นการพัฒนาทิฏฐิของประชาชนให้เป็นสัมมาทิฏฐิ เพื่อให้เป็นหลักธรรมนำวิถีการกระทำทางจิตใจหรือมโนกรรมให้เป็นสัมมาสังกัปปะ การกระทำทางวาจาหรือวจีกรรมให้เป็นสัมมาวาจา การกระทำทางกายหรือกายกรรมให้เป็นสัมมากัมมันตะ โดยมีหลักธรรมที่เป็นกำลังอันประกอบด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นกำลังที่ก่อให้เกิด สัมมาทิฐิ เพื่อนำไปสู่การมีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา และ สัมมากัมมันตะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในการแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานทั้ง 3 ประการดังกล่าว เพื่อให้ตนเองปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นสัมมาอาชีวะ โดยพัฒนาองค์มรรคทั้ง 8 ประการไปพร้อม ๆกันตามหลักมรรคสมังคี รวมทั้งหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา หลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท และหลักไตรลักษณ์ ประกอบกับหลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 ธาตุ 4 ขันธ์ 5 อายตนะภายใน 6 และกฎแห่งกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนภณ สมหวัง (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย : แนว ความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)” ผลการวิจัยพบว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่าสังคมไทยมีความโน้มเอียงในการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างสังคมตะวันตก และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน อยู่ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ที่ได้สร้างสภาพการณ์ใหม่ ๆ ให้กับบุคคลและสังคมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในขณะเดียวกัน ก็ก่อให้เกิดภาวะผกผันเป็นโลกแห่งความย้อนแย้งกันอยู่ในตัว สภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน จึงไม่ได้เผชิญหน้ากับปัญหาอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์อันเป็นเรื่องของยุคสมัยเท่านั้น หากแต่ยังเผชิญกับปัญหารุนแรงที่เป็นพื้นฐานของปัญหาโลกทั้งหมด คือ รากฐานความคิดหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาด (มิจฉาทิฏฐิ) ซึ่งครอบงำอารยธรรม ของมนุษย์ในปัจจุบัน 3 ประการ คือ การมองเพื่อนมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ มีฐานะเป็นเจ้าของ ผู้สามารถครอบครอง และพิชิตธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดพลาดนำไปสู่วิกฤตการณ์ของมนุษย์และสังคมในปัจจุบัน ท่านจึงนำเสนอว่า การพัฒนาสังคมไทยนอกจากจะต้องเข้าถึงพื้นฐานของสังคมไทย และมีความรู้ความเข้าใจ รู้เท่าทันความเป็นไปของกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว หลักพุทธธรรมหรือหลัก คำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็ควรเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาสังคมไทย ที่จะสร้างสรรค์ความผสมกลมกลืน และสร้างดุลยภาพแห่งชีวิตของบุคคล ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาในขณะเดียวกันก็จะเชื่อมโยงชีวิตที่ดีงามเข้ากับธรรมชาติแวดล้อมและสังคมอย่างยั่งยืน

5.3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 เป็นการพัฒนาสังคมโดยการนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบัน มุ่งเน้นให้บุคคลในสังคมเข้าใจ นำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามหลักมรรคมีองค์ 8 ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ตลอดถึงเพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลในสังคมได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเพื่อทำให้ปัญหาทางสังคมลดลง ทำให้สังคมนี้เกิดการพัฒนาไปถึงสุดสูงสุดได้ต่อไป องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

แผนที่ 5.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบ (MODEL) องค์ความรู้ของการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 เรียกว่า สังคมมรรคมีองค์ 8 (MODEL) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ

1.องค์ประกอบที่ 1 U= Understand หมายถึง การเข้าใจปัญหา เข้าใจหนทางแก้ไข เข้าใจกระบวนการจัดการ และปรับความเข้าใจระหว่างผู้ให้ ผู้รับ ให้เข้าใจซึ่งกันและกัน

2. องค์ประกอบที่ 2 P= Practice หมายถึง เมื่อเข้าใจระหว่างกันทุกประการครบถ้วน ต้องเข้าถึงการกระทำ สร้างความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง เข้าถึงเครื่องไม้เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์และความสามัคคีร่วมจิตร่วมใจของผู้ปฏิบัติ ร่วมมือร่วมไม้กันทำงาน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสังคม ให้บุคคลในสังคมนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามากที่สุด

3. องค์ประกอบที่ 3 A = Achieve หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ เมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน เข้าถึงกัน การพัฒนาก็จะดำเนินการไปอย่างยั่งยืน ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม หากแต่นำไปสู่การพัฒนาสังคมในเกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปไว้ ดังนี้

5.3.1 การเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาเรื่องการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 มีประโยชน์สำหรับการนำไปประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1) ภาครัฐและเอกชนควรจะหาวิธีที่จะทำให้อริยมรรคมีองค์ 8 ให้เป็นจุดสนใจแก่เยาวชน แก่สังคมในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 2) ภาครัฐและเอกชนควรส่งเสริมให้มีการนำหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ไปปฏิบัติให้จริงจังเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาทางด้านจิตใจ ไม่ใช่เพียงพัฒนาที่เน้นแต่ด้านวัตถุ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ผู้วิจัยเห็นว่ามีเรื่องที่ควรศึกษาวิจัยอยู่หลายประเด็น เนื่องจากหลักธรรมคำสอนในมรรคมีองค์ 8 มีประเด็นให้น่าศึกษาค้นคว้าอีกมากไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีความสมบูรณ์ด้วยหลักธรรมที่แสดงให้เห็นหนทางแห่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำวิจัยในครั้งต่อไป 3 ประเด็น คือ

1) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ 8 กับด้านความเชื่อในยุค AI

2) ควรมีการศึกษาเชิงวิเคราะห์มรรคมีองค์ 8 กับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ไทย

3) ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้มรรคมีองค์ 8 กับด้านสาธารณสุข เพื่อจะทราบว่าในปัจจุบันมีปัญหาและความต้องการในประเด็นใดที่สำคัญ

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม พ.ศ. 2539.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. (2561). *สิทธิมนุษยชนและกฎหมายที่ควรทราบสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านความมั่นคง.* กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2549). *ระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร*: เทพเพ็ญวานิสย์.

กล้า ทองขาว และคณะ. (2554). *การจัดการศึกษาฐานชุมชน.* พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). *ยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2560 - 2564 (ฉบับปรับปรุงเดือนมีนาคม 2561).* กรุงเทพมหานคร: กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2555). *DOU ความรู้พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาตนเอง PD 008 พุทธธรรม 2*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2548). *สถิติสำหรับงานวิจัย.* กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.* กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

_____. (2553). *ธรรมาภิบาลท้องถิ่นว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส.* กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก็อบปี้.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2560*). สู่ความวางใจ ธุรกิจไทยเคารพสิทธิมนุษยชน.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2564). *มนุษย์กับสังคม (Man and Society) ฉบับปรับปรุง.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2554). *สถิติเบื้องต้นและการวิจัย : Basic Statistics and Research.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จามะรี เชียงทอง. (2549). *สังคมวิทยาการพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

จิรโชค วีระสย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ. (2551). *รัฐศาสตร์ทั่วไป.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชะวัชชัย ภาติณธุ. (2548). *กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ชุติพงศ์ คงสันเทียะ. (2560). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาสังคม.* อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์. (2558). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.* จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ดิเรก ฤกษ์หร่าย. (2552). *เอกสารการสอนชุดวิชา 91701 สังคมไทยกับการส่งเสริมการเกษตร หน่วยที่ 1-6 "ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม"* หน่วยที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

เดชา เปรมฤดีเลิศ. (2527). *ความเข้าใจเบื้องต้นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม.* กรุงเทพ มหานคร: โอเดียนสโตร์.

เดือน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา.* กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.

ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2555*). การบริหารการพัฒนา: ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทินพันธ์ นาคะตะ. (2541). *รัฐศาสตร์: ทฤษฎี แนวความคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางศึกษาวิเคราะห์การเมือง.* กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำราสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2557). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS.* พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.

ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. (2549). *เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา: การสร้างและการพัฒนา.* นครปฐม: ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ. (2552). *รายงานผลการศึกษาความก้าวหน้าของการกระจายอำนาจในประเทศไทย.* กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์. (2544). *นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นฤมล นิราทร. (2561). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: เอ เอ เอ เซอร์วิส.

บุญดี บุญญากิจและคณะ. (2549). *การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.* กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด.

บุณย์ นิลเกษ. (2527). *ศาสนาเบื้องต้น.* เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปฐมชนก ศิริพัชระ. (2561). *การบริหารการพัฒนาและทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน.* นนทบุรี: เดอะก๊อปปี้วัน เซ็นเตอร์.

ประเวศ อินทองปาน. (2563). *ศาสนาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบ.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.

ประสาท หลักศิลา. (2529). *สังคมวิทยา.* กรุงเทพมหานคร: ก้าวหน้า.

ประเสริ อุทัยเฉลิม. (2554). *กลัวเกิด ไม่กลัวตาย มรรค 8.* กรุงเทพมหานคร: แคนน่ากราฟฟิค.

ปรัชญา เวสารัชช์. (2547). *หลักการจัดการศึกษา.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.

พระครูสิริภูรินิทัศน์. (2565). *พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่.* นครสวรรค์: ไพศาลการพิมพ์.

พระดุษฎี เมธงฺกุโร. (2532). *การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน.* พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. (2561). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระไพศาล วิสาโล. (2533). *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (2555). มรรคมีองค์ 8 เส้นทางครูแท้. กรุงเทพมหานคร: เอส.เอ็ม.เค. พริ้นติ้ง.

พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ. (2563). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (2557). *เอกสารประกอบศึกษาเรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์: เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา การศึกษาเพื่อสันติภาพ.* เชียงราย: ศูนย์วิปัสสนานานาชาติไร่เชิญตะวัน.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และแผนการจัดการ.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชน.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2559). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม. (2561). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Buddhism and sustainable Development).* นครราชสีมา: มิตรภาพการพิมพ์ 1995.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). สัมมาวาจา *“พูดดี ดูดี สังคมดี”.* กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี.

พัชรินทร์ สิระสุนทร. (2556). *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัทยา สายหู. (2544). *กลไกของสังคม.* กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2552). *อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย.* พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ. (2554). *เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชนการศึกษา หน่วยที่ 8-15.* นนทบุรี: คณะกรรมการผู้ผลิตชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

รัฐพงศ์บุญญานุวัตร. (2554). *การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตดุสิต.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ราชบัณฑิต. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554.* กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

วรนุช สิปิยารักษ์. (2558). *เอกสารประกอบการสอน รายวิชา การพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ. (2548). *ทุนทางสังคม.* กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน เป็นสุข (สรส).

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2552). *พุทธศาสนาเถรวาท.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2561). *พุทธศาสนาเถรวาท.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิชัย รูปขำดี. (2551). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วิมล จิโรจพันธุ์, ประชิด สุกณะพัฒน์ และอุดม เชยกีวงศ์. (2548). *วิถีไทย.* กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.

วิรัช เตียงหงษากุล. (2529). *การพัฒนาชุมชนตามแนวความคิดนักปรัชญา.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

วุฒิสาร ตันไชย. (2557). *การกระจายอำนาจและประชาธิปไตยในประเทศไทย.* กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

ศรีคำ บัวโรย. (2559). *ศาสนศึกษา.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2550). *การจัดการความรู้.* นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สนธยา พลศรี. (2523). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.* กรุงเทพมหานคร: โอเดี่ยนสโตร์.

สนิท สมัครการ. (2543). *วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2555). *เรื่องพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร.* กรุงเทพมหานคร: สุรวัฒน์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2562). *ดุลยภาพ: สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์.* พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 40. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* พิมพ์ครั้งที่ 33. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

_____. (2561). *การพัฒนาที่ยั่งยืน.* พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: เพ็ทแอนด์โฮม.

สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ. (2549). *สังคมศาสตร์กับการพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งส์ เฮ้าส์.

สมพร เทพสิทธา. (2535). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม.* กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม.* พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). *เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร.* กรุงเทพมหานคร: 21 เซนจูรี่.

_____. (2553). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรปริ้นติ้ง แอนด์พับลิสชิ่ง.

_____. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, (2553), *คู่มือคำอธิบายและแนวทางการปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546*. กรุงเทพมหานคร: วิชั่น พับบลิชชิง.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. (2549). *สรุปสาระสำคัญ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550 - 2554).* กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิสย์.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต. (2566*). แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดภูเก็ต (พ.ศ.2566-2570)*. ภูเก็ต: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดภูเก็ต.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2554). *หนังสือเรียนสาระการพัฒนาสังคม รายวิชา การพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *เครื่องชี้ภาวะสังคม พ.ศ. 2564*. กรุงเทพมหานคร: แสงจันทร์การพิมพ์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563) *แนวพระราชดำริ การพัฒนาสู่ความยั่งยืน.* กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพริ้นติ้ง แอนด์ พับลิสชิ่ง.

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2549). *ระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิสย์.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2526). *พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท, ในการแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย.* กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

สุภีร์ ทุมทอง. (2560). *อริยมรรคมีองค์ 8 ประตูสู่อมตธรรม.* กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

สุมิตร สุวรรณ. (2554). *รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา.* นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.

เสริมศักดิ์ ผาพันธ์. (2539). *วิวัฒนาการและการพัฒนาสังคมทางสังคมวิทยา.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

แสง จันทร์งาม. (2532). *อริยสัจจ์ 4 (หัวใจของพระพุทธศาสนา).* กรุงเทพมหานคร: เจริญกิจ.

หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช. (2552). *ประมวลพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา.

อภิชญา อยู่ในธรรม. (2558). *เอกสารการสอนชุดวิชา 15337 การสื่อสารกับการพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุทัย หิรัญโต. (2522). *หลักสังคมวิทยา.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

2) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์ / รายงานการวิจัย

ฐิติรัตน วสิษฐพลพงศ์. (2557). *การวิเคราะห์หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท.* พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่.

บุญโรจน เสรีวัฒนาวุฒิ. (2565). *การพัฒนาสังคมในมิติบารมี 6*. ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (พุทธศาสน์ศึกษา). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระครูสาครธรรมประสิทธิ. (2556). *หลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ของเจ้าอาวาส วัดในเขตปกครองอำเภอเมืองสมุทรสาคร.* รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (รัฐประศาสนศาสตร์). วิทยาลัยทองสุข.

พระรณชัย กิตฺติราโณ (ส่งศรี). (2561). *การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.* พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (พระพุทธศาสนา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมโชค เตชปญฺโญ (ทวิสุวรรณ). (2555). *ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสังคมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา.* ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (สังคมศึกษา). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำราญ เพียรนอก.(2550). *การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น.* พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (พระพุทธศาสนา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) วารสาร

กนกกาญจน์ เสน่ห์ นมะหุต. (2561). *การวิเคราะห์การยอมรับการใช้บริการธนาคารดิจิทัลโดยใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม.* วารสารพฤติกรรมศาสตร์. 24(2), 43-64.

กรรณิการ์ ขาวเงิน และนันทพล โรจนโกศล. (2561). *การพัฒนาคุณภาพมรรคมีองค์ 8 ของบุคคลตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท.* วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. 2(2), 128.

กฤตยาวดี เกตุวงศา. (2555). *การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก: กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนชาวนา*. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. 1(1), 12-24.

กฤตสุชิน พลเสน และคณะ. (2562). *สัมมากัมมันตะ ธรรมสำคัญแห่งชีวิต*. วารสารวิชาการแสงอีสาน. 16(2), 322-328.

เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ. (2563). *หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง.* วารสารสิรินธรปริทรรศน์. 21(2), 387-398.

ขวัญษา เอกจิตต์ และอุทัย สติมั่น. (2559). *หลักไตรสิกขากับการพัฒนาตน.* วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ. 3(2), 170-179.

จิตศริณย์พร ปัญจวัฒนคุณ. (2561). *อริสัจ 4 กับวัยรุ่นในศตวรรษที่ 21*. วารสารปรัชญาปริทรรศน์. 23(1), 1-15.

ชุติมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ. (2564). *ชุมชนแห่งการเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชน.* วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 1(2), 97-101.

ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์. (2561). *หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง.* วารสารธรรมวิชญ์. 2(2), 312-317.

ธนกร ชูสุขเสริม. (2560). *การประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย.* วารสารธรรมทรรศน์. 17(2), 215-227.

ธนพล วิยาสิงห์. (2557). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ. 1(2), 35-49.

ธนภณ สมหวัง. (2561). *การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย: แนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). ในการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติมหาวิทยาลัยศรีปทุม ครั้งที่ 13 ประจำปี 2561*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

บานชื่น นักการเรียน และเพ็ญศรี บางบอน. (2559). *การพัฒนาที่ยั่งยืน.* วารสารสิรินธรปริทรรศน์. 12 (7), 64-69.

บุษกร วัฒนบุตร. (2558). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการ.* วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 41(1), 35-48.

พระครูชลธารคุณากร (ถาวโร). (2560). *อริยมรรคมีองค์ 8 กับการหลุดพ้นจากกรรม.* วารสารปัญญาปณิธาน. 2(2), 18-27.

พระครูปริยัติกิตติธำรง. (2563). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม. ใน โกนิฏฐ์ ศรีทอง (บรรณาธิการ).* สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัญฑิต 2563. (หน้า 83-100). พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปริยัติธรรมวงศ์. *การพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา.* ใน โกนิฏฐ์ ศรีทอง (บรรณาธิการ). สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัญฑิต 2563. (หน้า 287-297). พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสมุทรวชิรานุวัตร พระครูสมุห์วรวิทย์ ผาสุโก และพระปลัดเชาวลิต กิตฺติโสภโณ. (2560). *ทางสายกลางในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกลางระหว่างอะไรกับอะไร.* วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. 2(1), 74-87.

พระชีพ รกฺขิตธมฺโม (แก้วนิล), สิทธิโชค ปาณะศรี และพระครูวิจิตรศีลาจาร. (2563). *การประยุกต์ใช้หลักสัมมาอาชีวะในการเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เกิดความมั่นคงในสังคมยุคดิจิทัล.* วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์. 7(5), 148-157.

พระปลัดประพจน์ สุปภาโต และคณะ. (2563). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม.* วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 8(3), 828-840.

พระมหาประกอบ กิตฺติญาโณ (อิ่มจิตร) และจรัส ลีกา. (2564). *การพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท.* วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น. 8(2), 44.

พระมหาวิชาญ กนฺตสีโล. (2562). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยหลักมรรคมีองค์ 8*. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์. 6(1), 249.

พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท). (2563). *การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม*. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7(2), 8-20.

พระอนุรักษ์ อนุรกฺขิโต (รัฐธรรม), พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล และพระครูโกศลอรรถกิจ. (2562). *การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ของสัมมาวาจาในสถาบันครอบครัวของนักเรียนโรงเรียนกัลยาณี ศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช.* วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม. 3(2), 28-40.

พระเอกรัตน์ มาพะดุง. (2561). *เทคนิคการสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลเมืองดี*. วารสารวนัม ฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์. 5(1), 87-103.

มาริษา ศรีษะแก้ว และสถาพร วิชัยรัมย์. (2562). *เศรษฐกิจพอเพียง : แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย*. วารสารสหวิทยาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 3(1), 39-49.

วนิดา เสร็จกิจ. (2563). *การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ.* วารสารเศรษฐศาสตร์ การเมืองบูรพา. 8 (11), 83.

สยาม อรุณศรีมรกต และยงยุทธ วัชรดุลย์. (2559). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการของสหประชาชาติเพื่อโลกอนาคต.* วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย. 11(3), 1-7.

สอาด ภูนาสรณ์ สมควร นามสีฐาน และอำนวยพร โฮมจูมจัง. (2564). *พุทธวิถีไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในยุค NEW NORMAL*. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น. 8(2), 14-26.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2549). *วันอาสาฬหบูชา.* สลค.สาร. 14(7), 1-20.

สุเทพ คำเมฆ และคณะ. (2561). *แนวทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมกับการพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่ม กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์.* วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. 12(29), 172-181.

สุมานพ ศิวารัตน์. (2560). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยไตรสิกขา.* วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. 8(1), 38.

4) เว็ปไซด์

Amartya sen เขียน *Development as Freedom*. อภิชาต สถิตนิรามัย สรุปความ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://thaipublica.org/2012/02/amartya-sen-development-as-freedom/ (15 มกราคม 2566).

2. ภาษาอังกฤษ

Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control.* New York: W.H. Freeman and Company.

Baylis, J., & Smith, S. (2008). *The globalization of world politics: An introduction to international relations (4th ed.).* New York: Oxford University Press.

Department of Economic and Social Affairs. (1975). *Development Administration: Current Approaches and Trends in Public Administration for National Development*. New York: United Nations.

Goldfrank, W.L. (2000). Paradigm regained. *The rules of Wallenstein's World-System method*. Journal of World-Systems Research, 6(2), 150-195

Irwin T. Sanders. (1966). The Community, *an Introduction to a Social System, Second Edition*. New York: Published by Ronald Press Company.

Nonaka and Takeuchi. (1991). *The Knowledge-Creating Company*. USA: Harvard Business.

Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovations*. (3rd ed). New York: The Free Press of Macmillan Publishing.

Scupin, R. and Decorse, C. R. (2004). *Anthropology: A global perspective*. New Jersey: Pearson Education.

Wallerstein, Immanuel. (1974). *The Modern World System. London: Academic Press.*

Walt W. Rostow. (1960). The Stage of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. Cambridge: Cambridge University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้สัมภาษณ์

บุคลานุกรม

1. พระครูพรหมประภัสสร

ตำแหน่งปัจจุบัน รองเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต

2. พระครูวิสุทธิกิตยากรณ์, ดร.

ตำแหน่งปัจจุบัน ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต

3. พระมหาทวีศักดิ์ นนฺทธมฺโม

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะอำเภอกะทู้

4. พระมหาสุรินทร์ ติสฺสเทโว

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะอำเภอเมือง

5. พระครูสุทธิสีลานุโยค

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดท่าเรือ จังหวัดภูเก็ต

6. พระครูประคุณสุตกิจ

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดวิชิตสังฆาราม จังหวัดภูเก็ต

7. ดร.กฤต เกษตรวัฒนผล

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

8. นางวรินทร นามวงษ์

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดภูเก็ต

9. นายพิชัยยุทธ สิงห์สหาย

ตำแหน่งปัจจุบัน วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต

10. นายเฉลิมพล เกิดทรัพย์

ตำแหน่งปัจจุบัน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสุนทร จังหวัดภูเก็ต

11. นายกรีฑา โชติวิชญ์พิพัฒน์

ตำแหน่งปัจจุบัน นายกเทศมนตรีตำบลวิชิต จังหวัดภูเก็ต

12. นายเฉลิมศักดิ์ มณีศรี

ตำแหน่งปัจจุบัน นายกเทศมนตรีเมืองป่าตอง จังหวัดภูเก็ต

13. นายประจวบ ฉิมพลี

ตำแหน่งปัจจุบัน นักพัฒนาสังคมจังหวัดภูเก็ต

14. นางสาวไพลิน ศรีนคร

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการการศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดภูเก็ต

15. นางสาววิมลศรี ซ้ายประดิษฐ์

ตำแหน่งปัจจุบัน นักพัฒนาสังคมจังหวัดภูเก็ต

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๔๒๐ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

กราบเรียน พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑโฒ, ผศ.ดร.

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๔๒๐ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เรียน พระมหามนวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๔๒๐ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ลงชื่อแล้ว

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๙ สิงหาคม ๒๕๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๓๐๕/ว ๐๔๒๐ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เจริญพร ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเรียบร้อยแล้ว
๙ ส.ค. ๖๖

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๔๒๐ **วันที่** ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เจริญพร ดร.ขมพูนุช ช้างเจริญ

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๓๕๐๓๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๔/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจสอบเรียบร้อย
ดร.ขมพูนุช ช้างเจริญ

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูพรหมประภัสสร รองเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต เจ้าอาวาสวัดเทพวนาราม จังหวัดภูเก็ต

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูวิสุทธิกิตยากรณ์

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่วดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ยินดีให้ความร่วมมือ
29 ธ.ค. 66

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาทวีศักดิ์ นนฺทธมฺโม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาสุรินทร์ ติสฺสเทโว

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูประคุณสุตกิจ

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๓๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ยินดีให้ข้อมูล
(พระครูประคุณสุตกิจ)
๒๗ ธ.ค. ๒๕๖๖

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๓๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๓๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูสุทธิสีลานุโยค

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ให้สัมภาษณ์
พระครูสุทธิสีลานุโยค
ผช.ผอ.สนง.คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน นางวรินทร นามวงษ์

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

อนุญาตให้สัมภาษณ์
วรินทร นามวงษ์
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดอุบลราชธานี
๒๘ ธ.ค. ๖๖

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๗๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายพิชัยยุทธ สิงห์สหาย

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๗๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอย้านวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายเฉลิมพล เกิดทรัพย์

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

30/12/66.

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายกรีฑา โชติวิชญ์พิพัฒน์

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ ยว ๗๓๐๕/ว ๐๓๐๑

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายเฉลิมศักดิ์ มณีศรี

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๓๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

อนุมัติ ประธานกรรมการ

3/มค./67

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวไพลิน ศรีนคร

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฐินดี ใหญ่ภาษน์

(นางสาวไพลิน ศรีนคร)
ผู้อำนวยการศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดภูเก็ต

(นางสาวไพลิน ศรีนคร)
ผู้อำนวยการศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดภูเก็ต
- ๔ ม.ค. ๒๕๖๗

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายประจวบ นิมพลี

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๔๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

นายประจวบ นิมพลี
ตำแหน่ง นักพัฒนาสังคม
4 มกราคม 2567

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาววิมลศรี ช้ายประดิษฐ์

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(น.ส.วิมลศรี ช้ายประดิษฐ์)
๒๑ ธ.ค. ๖๖

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๓๐๒

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.กฤต เกษตรวัฒนผล

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รับที่ โบลเวียบาลงค์
3 มกราคม 2567

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๘๑

๑ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เรียน พระครูพรหมประภัสสร รองเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต เจ้าอาวาสวัดเทพวนาราม จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๘๖

ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เรียน พระมหาสุรินทร์ ติสสเทโว เจ้าคณะอำเภอเมืองภูเก็ต วัดเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๓๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๔๐๕/ว

ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เรียน พระมหาทวีศักดิ์ นนทธมฺโม เจ้าคณะอำเภอกะทู้ วัดสิริสีลสุภาราม จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๓๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว

๑ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เจริญพร นางสาวสิริชรัสมิ์ ไตรรัตน์ นายกเทศมนตรีตำบลเทพกระษัตรี จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(นางสาวสิริชรัสมิ์ ไตรรัตน์)
นายกเทศมนตรีตำบลเทพกระษัตรี
๒๘ ธ.ค. ๒๕๖๖

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

สำเนาถูกต้อง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๗๐๕/ว ๐๒๗๕

๑ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เจริญพร นายกวีทา โชติวิชญ์พิพัฒน์ นายกเทศมนตรีตำบลวิชิต จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๕/

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว

ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เจริญพร นายเฉลิมศักดิ์ มณีศรี นายกเทศมนตรีเมืองป่าตอง จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3/ม.ค./67

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๗๒๑

ธันวาคม ๒๕๖๖

รับที่ ๓๙๐ เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เจริญพร นายสราวุธ ศรีสาคูคาม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ขาว จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(นางสาวบุษราคัม แซ่อึ่ง)
เจ้าพนักงานธุรการปฏิบัติงาน

(นางสาวชิดชนก บรรชาญ)
นักวิชาการศึกษาชำนาญการ

(นายณัฐวัชต์ ศิริสวัสดิ์)

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ขาว

(นายณรงค์ สิงห์ฆาหะ)
รองนายกอบต.ไม้ขาว ปฏิบัติราชการแทน
นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ขาว

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๓๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๗๐๕/ว

ธันวาคม ๒๕๖๖

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เลขที่รับ 419
วันที่ 24 มี.ค. 2567 เวลา
ผู้รับ

☑ สำนักฯ
☐ วิเคราะห์ฯ
☐ กจ.สป.
☐ นิติการ
☐ ทะเบียนฯ
☐ ประ.
☐ ป้องกันฯ
☐ เทคนิค
☐ งบประมาณ

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล

เจริญพร นายสุนิรันดร์ รชตะพฤกษ์ นายกเทศมนตรีตำบลเชิงทะเล จังหวัดภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามดังกล่าว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เรียน หัวหน้าสำนักปลัดฯ
- เพื่อโปรดทราบ
- พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี) นักศึกษารุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

(นายธนินทร คหาปนะ)
ผู้ช่วยนักพัฒนาการท่องเที่ยว

เรียน ปลัดเทศบาล
- เพื่อโปรดทราบ

ว่าที่ร้อยตรี
(วัลลภ คำแหง)
หัวหน้าสำนักปลัด

เรียน นายกเทศมนตรีตำบลเชิงทะเล
- เพื่อโปรดทราบ

(นายชวลิต ชุมทุฆิพงษ์)
ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม รักษาราชการแทน
ปลัดเทศบาลตำบลเชิงทะเล

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7 1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๓๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๕๗

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out)

เจริญพร นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเทพกระษัตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย (แบบสอบถาม)

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

อนุญาตให้ทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out)

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(มาตรศิริชัย อินทรัมพน์)
หาดา อมต. เทพกระษัตรี
1 พ.ย. 2566

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

สแกนด้วย CamScanner

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๕๗

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out)

เจริญพร นายกเทศบาลป่าตอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย (แบบสอบถาม)

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อนุเคราะห์

(นายเฉลิมศักดิ์ มณีศรี)
นายกเทศมนตรีเมืองป่าตอง
๑ พ.ย. ๖๖

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

สแกนด้วย CamScanner

สำนักปลัด

-1 พ.ย. 2566

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๕๗

เทศบาลนครภูเก็ต
13526
เลขรับที่ ..... 1 พ.ย. 2566
วันที่ .....
เวลา .....

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๗๑๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out)

เจริญพร นายกเทศบาลนครภูเก็ต

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย (แบบสอบถาม)

ด้วย พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๑๒๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตรุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘ (SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์มายังท่านในการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

นายสาโรวน์ อังกลมาพิลาส
นายกเทศมนตรีนครภูเก็ต

สแกนด้วย CamScanner

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงปริมาณ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง
การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล

คำชี้แจง ให้ขีดเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของท่าน

1. เพศ

- ☐ ชาย
- ☐ หญิง

2. อายุ

- ☐ ต่ำกว่า 30 ปี
- ☐ 30 – 40 ปี
- ☐ 41 – 50 ปี
- ☐ 51 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

- ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาโท
- ☐ สูงกว่าปริญญาโท

4.อาชีพ

- ☐ ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
- ☐ พนักงานบริษัทเอกชน
- ☐ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว
- ☐ รับจ้าง
- ☐ นักเรียน/นักศึกษา
- ☐ อื่น ๆ เช่น เกษตรกรรม แม่บ้าน

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม

การแปรความหมายระดับในแบบสอบถามตอนที่ 2 มีดังนี้

ระดับที่ 1 หมายถึง มีการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม น้อยมาก

ระดับที่ 2 หมายถึง มีการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม น้อย

ระดับที่ 3 หมายถึง มีการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม ปานกลาง
ระดับที่ 4 หมายถึง มีการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม มาก
ระดับที่ 5 หมายถึง มีการตระหนักรู้อุปสรรคการพัฒนาสังคม มากที่สุด

	คำถามสำหรับการวิจัย	**ระดับ**				
		5	4	3	2	1
1.ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน						
1.1	อุปสรรคการพัฒนาด้านจราจรทางบกภายในจังหวัดภูเก็ต					
1.2	อุปสรรคการพัฒนาด้านคมนาคมทางอากาศระหว่างจังหวัดภูเก็ตกับต่างจังหวัดและต่างประเทศ					
1.3	อุปสรรคการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้า อุปโภคและบริโภค					
2.ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยาเสพติดและอาชญากรรม						
2.1	ความปลอดภัยด้านทรัพย์สิน					
2.2	ความปลอดภัยด้านยาเสพติด					
2.3	ความปลอดภัยด้านอาชญากรรม					
3.ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้						
3.1	ความเหลื่อมล้ำดานความมั่งคั่งและรายได้					
3.2	ความเหลื่อมล้ำดานการกระจายโอกาส					
3.3	ความเหลื่อมล้ำดานอำนาจ					
4.ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม						
4.1	เรื่องขยะ					
4.2	เรื่องน้ำเสีย					
4.3	เรื่องการทำลายป่าและพื้นที่สีเขียว					
4.4	เรื่องบุกรุกที่สาธารณะ					
5. ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค						
5.1	ความขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค					
5.2	การบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤต					
5.3	การดูแลรักษาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค					
6.ปัญหาแรงงานต่างด้าว						
6.1	การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย					
6.2	ปัญหาที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างด้าว					
6.3	การละเมิดสิทธิมนุษยชนของนายจ้างในจังหวัดภูเก็ต					
6.4	การก่ออาชญากรรมในท้องที่ของแรงงานต่างด้าว					
7. ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการที่เศรษฐกิจ						
7.1	ด้านรายได้ต่อหัวประชากร					

	คำถามสำหรับการวิจัย	ระดับ				
		5	4	3	2	1
7.2	ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว					
7.3	ด้านพืชผลการเกษตรและประมง					
8. ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ต						
8.1	การเข้าถึงการบริการสาธารณสุข					
8.2	การเพียงพอของบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข					
8.3	การรองรับโรคติดต่อหรือโรคระบาด					
9. ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ						
9.1	ขาดการส่งเสริมการอบรม					
9.2	การฝึกทักษะ การให้บริการด้านการท่องเที่ยว					
9.3	ขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคลากรรุ่นใหม่					
10.ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ						
10.1	ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ					
10.2	งบประมาณ					
10.3	บุคลากร					
10.4	การบังคับใช้กฎหมาย					
10.5	เชิงโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น					

ตอนที่ 3
การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

คำชี้แจง
โปรดทำเครื่องหมาย ✓ลงในช่อง ☐ หมายเลข 5, 4, 3, 2 หรือ 1 ที่ท่านเห็นว่าใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยพิจารณาจากเกณฑ์ต่อไปนี้

การแปรความหมายระดับในแบบสอบถามตอนที่ 3 มีดังนี้
ระดับที่ 1 หมายถึง มีการประยุกต์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 น้อยมาก
ระดับที่ 2 หมายถึง มีการประยุกต์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 น้อย
ระดับที่ 3 หมายถึง มีการประยุกต์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ปานกลาง
ระดับที่ 4 หมายถึง มีการประยุกต์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 มาก
ระดับที่ 5 หมายถึง มีการประยุกต์การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 มากที่สุด

ข้อ	คำถามสำหรับการวิจัย	ระดับ				
		5	4	3	2	1
1. ด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเข้าใจชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
1.1	ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม					
1.2	มีความเข้าใจที่เป็นด้านบวก					
1.3	มีความเข้าใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล					
1.4	มีความเข้าใจแนวทางในการแก้ไขปัญหา					
1.5	มีความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา					
2. ด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
2.1	มีความคิดที่ถูกต้องตามศีลธรรมทางศาสนาของตน					
2.2	มีความคิดสุจริตตามหลักมโนสุจริต ได้แก่ คิดดี ทำดี พูดดี					
2.3	มีความคิดปราศจากการเห็นแก่ตัวและไม่เอาเปรียบผู้อื่น					
2.4	มีความเมตตากรุณาต่อตนเองและผู้อื่น					
2.5	มีความคิดไม่ผูกอาฆาต ทำร้ายและเบียดเบียนผู้อื่น					
3. สัมมาวาจา (การพูดจาชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
3.1	การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นโดยชอบ					
3.2	เว้นจากวจีทุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง					
3.3	เว้นจากการพูดยุยงให้ผู้อื่นทะเลาะวิวาทกัน แตกร้าวสามัคคีกัน					
3.4	เว้นจากการพูดส่อเสียด คำประชด เสียดสี กระแทกแดกดัน					
3.5	พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างความรักความสามัคคีกันระหว่างหมู่คณะ					
4. สัมมากัมมันตะ (การทำชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมากัมมันตะเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
4.1	การไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น					
4.2	การให้ความเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น					
4.3	การมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง					
4.4	เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามกฎหมาย บ้านเมือง					
4.5	เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาตน					
5. สัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
5.1	เว้นจากการเลี้ยงชีวิตที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง					
5.2	เว้นจากการเลี้ยงชีวิตที่ผิดศีลธรรมอันดีงามตามหลักศาสนสของตน					
5.3	เว้นจากการทำการหลอกลวง การใช้เล่ห์เหลี่ยม หรือกลโกง					

ข้อ	คำถามสำหรับการวิจัย	ระดับ				
		5	4	3	2	1
5.4	เว้นจากการขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร					
5.5	การไม่ประกอบอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น คือ การค้าขายอาวุธเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การค้าขายสิ่งเสพติดมึนเมาให้โทษ					
6. สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
6.1	พยายามป้องกันกรรมชั่วหรือสิ่งที่ไม่ดี					
6.2	พยายามละกรรมชั่ว หรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ					
6.3	พยายามสร้างแต่บุญกุศล คุณงามความดี					
6.4	มีการรักษาบุญกุศล คุณงามความดีนั้นไว้ให้มั่นคง					
6.5	มีการหมั่นประกอบบุญกุศล คุณงามความดีอยู่เนือง ๆ					
7. สัมมาสติ (การระลึกชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
7.1	การระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ การระลึกอยู่ว่า ตนเองกำลังคิด พูด ทำอะไร					
7.2	มีความตื่นตัวต่อหน้าที่ และงานการที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน					
7.3	ไม่เป็นคนใจลอย เผลอเลอ ขาดความระมัดระวัง					
7.4	มีความรอบคอบ ตื่นตัวอยู่เสมอ					
7.5	มีการระลึกรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม					
8. สัมมาสมาธิ (การตั้งใจชอบ)						
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม						
8.1	ความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง					
8.2	สามารถคุมจิตให้แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน					
8.3	มีความตั้งใจมั่นคง สมบูรณ์					
8.4	สามารถเผชิญหน้าอารมณ์ได้ทุกสถานการณ์					
8.5	มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา					

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

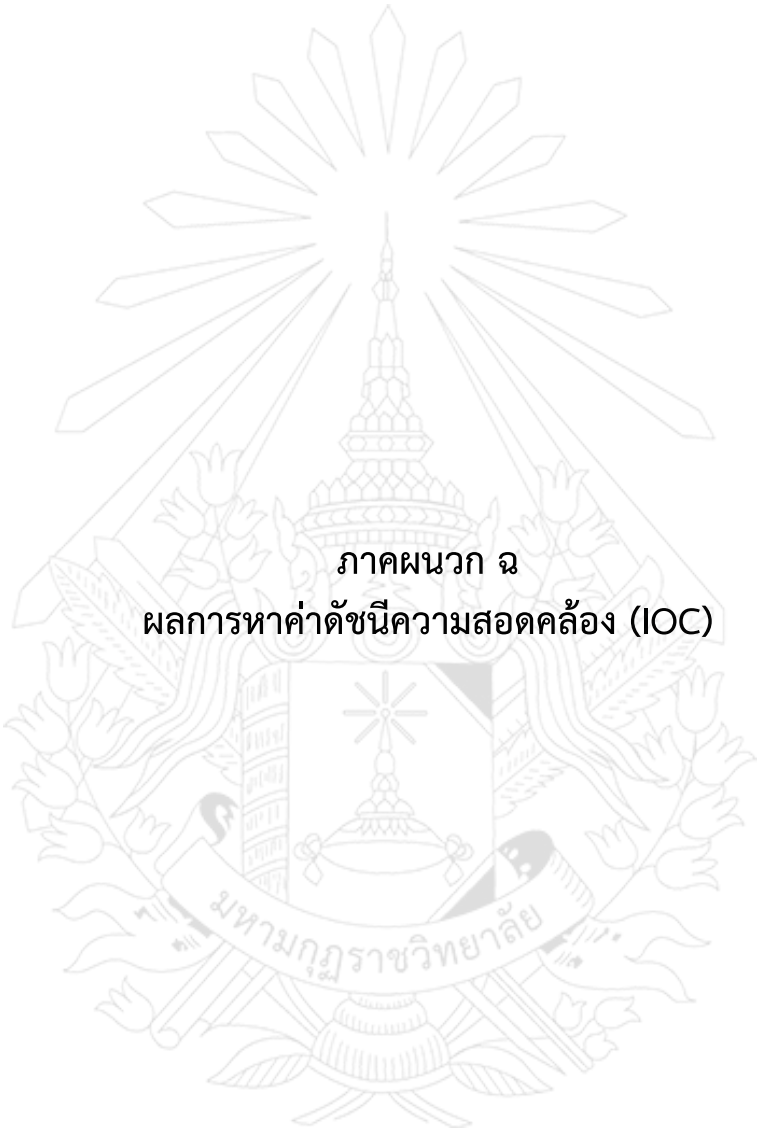
.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ฉ
ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

สรุปผลการตรวจคุณภาพเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
.....

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการตระหนักรู้ในอุปสรรคการพัฒนาสังคม

	คำถามสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปผล
		1	2	3	4	5	
1.ปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน							
1.1	อุปสรรคการพัฒนาด้านจราจรทางบกภายในจังหวัดภูเก็ต	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
1.2	อุปสรรคการพัฒนาด้านคมนาคมทางอากาศระหว่างจังหวัดภูเก็ตกับต่างจังหวัดและต่างประเทศ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
1.3	อุปสรรคการพัฒนาด้านการขนส่งสินค้าอุปโภคและบริโภค	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยาเสพติดและอาชญากรรม							
2.1	ความปลอดภัยด้านทรัพย์สิน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.2	ความปลอดภัยด้านยาเสพติด	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.3	ความปลอดภัยด้านอาชญากรรม	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
3.ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้							
3.1	ความเหลื่อมล้ำดานความมั่งคั่งและรายได้	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
3.2	ความเหลื่อมล้ำดานการกระจายโอกาส	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
3.3	ความเหลื่อมล้ำดานอำนาจ	+1	0	+1	+1	+1	**0.80**
4.ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม							
4.1	เรื่องขยะ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
4.2	เรื่องน้ำเสีย	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**
4.3	เรื่องการทำลายป่าและพื้นที่สีเขียว	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**
4.4	เรื่องบุกรุกที่สาธารณะ	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**

	คำถามสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปผล
		1	2	3	4	5	
5. ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค							
5.1	ความขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5.2	การบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤต	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5.3	การดูแลรักษาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
6.ปัญหาแรงงานต่างด้าว							
6.1	การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
6.2	ปัญหาที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างด้าว	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**
6.3	การละเมิดสิทธิมนุษยชนของนายจ้างในจังหวัดภูเก็ต	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**
6.4	การก่ออาชญากรรมในท้องที่ของแรงงานต่างด้าว	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**
7. ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการที่เศรษฐกิจ							
7.1	ด้านรายได้ต่อหัวประชากร	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7.2	ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7.3	ด้านพืชผลการเกษตรและประมง	+1	+1	0	+1	+1	**0.80**
8. ปัญหาด้านการบริการทางสาธารณสุขภาครัฐในจังหวัดภูเก็ต							
8.1	การเข้าถึงการบริการสาธารณสุข	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8.2	การเพียงพอของบุคลากรด้านการแพทย์และสาธารณสุข	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8.3	การรองรับโรคติดต่อหรือโรคระบาด	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
9. ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ							
9.1	ขาดการส่งเสริมการอบรม	+1	+1	+1	+1	0	**0.80**
9.2	การฝึกทักษะ การให้บริการด้านการท่องเที่ยว	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
9.3	ขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคลากรรุ่นใหม่	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
10.ปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐ							
10.1	ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
10.2	งบประมาณ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
10.3	บุคลากร	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
10.4	การบังคับใช้กฎหมาย	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

	คำถามสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปผล
		1	2	3	4	5	
10.5	เชิงโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

Reliability

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	60	100.0
	Excluded[a]	0	.0
	Total	60	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.921	34

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
a1	4.35	.820	60
a2	4.28	.761	60
a3	4.23	.810	60
b4	4.32	.725	60
b5	4.00	.781	60
b6	3.08	.787	60
c7	3.05	.769	60
c8	3.35	.899	60
c9	3.33	.795	60
d10	3.13	.873	60
d11	4.38	.783	60
d12	3.67	1.036	60
d13	4.37	.780	60
e14	4.17	.740	60
e15	4.33	.752	60
e16	4.20	.917	60
f17	3.68	.965	60
f18	3.58	.889	60
f19	3.33	.816	60
f20	3.58	.944	60
g21	3.57	.890	60
g22	3.70	.850	60
g23	3.72	.846	60
h24	4.30	.743	60
	Mean	Std. Deviation	N
h25	4.28	.761	60

h26	4.02	.770	60
i27	3.72	.783	60
i28	3.97	.736	60
i29	4.05	.723	60
j30	4.30	.743	60
j31	4.47	.724	60
j32	4.28	.825	60
j33	4.47	.700	60
j34	4.52	.624	60

Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
133.78	208.952	14.455	34

ตอนที่ 3

การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

	คำถามสำหรับการวิจัย	**ผู้เชี่ยวชาญ**					**สรุปผล**
		1	2	3	4	5	
1. ด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเข้าใจชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
1.1	ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
1.2	มีความเข้าใจที่เป็นด้านบวก	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
1.3	มีความเข้าใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
1.4	มีความเข้าใจแนวทางในการแก้ไขปัญหา	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
1.5	มีความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา	+1	0	+1	+1	+1	**0.80**
2. ด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสังกัปปะเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
2.1	มีความคิดที่ถูกต้องตามศีลธรรมทางศาสนาของตน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.2	มีความคิดสุจริตตามหลักมโนสุจริต ได้แก่ คิดดี ทำดี พูดดี	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.3	มีความคิดปราศจากการเห็นแก่ตัวและไม่เอาเปรียบผู้อื่น	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.4	มีความเมตตากรุณาต่อตนเองและผู้อื่น	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.5	มีความคิดไม่ผูกอาฆาต ทำร้ายและเบียดเบียนผู้อื่น	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

3. สัมมาวาจา (การพูดจาชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
3.1	การใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นโดยชอบ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
3.2	เว้นจากวจีทุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง	+1	0	0	+1	+1	**0.60**
3.3	เว้นจากการพูดยุยงให้ผู้อื่นทะเลาะวิวาทกัน แตกร้าวสามัคคีกัน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
3.4	เว้นจากการพูดส่อเสียด คำประชด เสียดสี กระแทกแดกดัน	+1	+1	-1	+1	+1	**0.60**
3.5	พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างความรักความสามัคคีกันระหว่างหมู่คณะ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
4. สัมมากัมมันตะ (การทำชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมากัมมันตะเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
4.1	การไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
4.2	การให้ความเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
4.3	การมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
4.4	เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามกฎหมาย บ้านเมือง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
4.5	เลี้ยงชีวิตให้ถูกตามหลักศีลธรรมอันดีงามของศาสนาตน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5. สัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีวะเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
5.1	เว้นจากการเลี้ยงชีวิตที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5.2	เว้นจากการเลี้ยงชีวิตที่ผิดศีลธรรมอันดีงามตามหลักศาสนาของตน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5.3	เว้นจากการทำการหลอกลวง การใช้เล่ห์เหลี่ยมหรือกลโกง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5.4	เว้นจากการขูดรีด การฉ้อฉล ทุจริต และการค้ากำไรเกินควร	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
5.5	การไม่ประกอบอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น คือ การค้าขายอาวุธเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การค้าขายสิ่งเสพติดมึนเมาให้โทษ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

6. สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
6.1	พยายามป้องกันกรรมชั่วหรือสิ่งที่ไม่ดี	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
6.2	พยายามละกรรมชั่ว หรือสิ่งที่ไม่ดี เป็นโทษ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
6.3	พยายามสร้างแต่บุญกุศล คุณงามความดี	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
6.4	มีการรักษาบุญกุศล คุณงามความดีนั้นไว้ให้มั่นคง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
6.5	มีการหมั่นประกอบบุญกุศล คุณงามความดีอยู่เนือง ๆ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7. สัมมาสติ (การระลึกชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสติเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
7.1	การระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ การระลึกอยู่ว่าตนเองกำลังคิด พูด ทำอะไร	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7.2	มีความตื่นตัวต่อหน้าที่ และงานการที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7.3	ไม่เป็นคนใจลอย เผลอเลอ ขาดความระมัดระวัง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7.4	มีความรอบคอบ ตื่นตัวอยู่เสมอ	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
7.5	มีการระลึกรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การระลึกรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8. สัมมาสมาธิ (การตั้งใจชอบ)							
ระดับการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิเพื่อแก้ปัญหาสังคม							
8.1	ความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8.2	สามารถคุมจิตให้แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8.3	มีความตั้งใจมั่นคง สมบูรณ์	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8.4	สามารถเผชิญหน้าอารมณ์ได้ทุกสถานการณ์	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
8.5	มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

Reliability

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	60	100.0
	Excluded[a]	0	.0
	Total	60	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.931	40

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
a1	4.47	.724	60
a2	4.28	.825	60
a3	4.47	.700	60
a4	4.52	.624	60
a5	4.12	.865	60
b6	3.17	.740	60
b7	3.20	.798	60
b8	3.68	.873	60
b9	3.58	.962	60
b10	3.43	.890	60
c11	4.23	.789	60
c12	3.60	.960	60
c13	4.47	.623	60
c14	4.33	.752	60
c15	4.32	.770	60
d16	4.28	.783	60
d17	3.82	.813	60
d18	3.65	.799	60
d19	3.43	.851	60
d20	3.52	.748	60
e21	3.77	.789	60
e22	3.85	.820	60
e23	3.82	.813	60
e24	4.33	.795	60
e25	4.35	.799	60

	Mean	Std. Deviation	N
f26	3.98	.892	60
f27	3.92	.962	60
f28	4.02	.792	60
f29	4.07	.841	60
f30	4.38	.691	60
g31	4.30	.830	60
g32	4.08	.889	60
g33	4.43	.647	60
g34	4.38	.783	60
g35	4.25	.704	60
h36	3.57	.927	60
h37	3.43	.851	60
h38	3.60	.807	60
h39	3.42	.829	60
h40	3.33	.752	60

Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
157.85	283.079	16.825	40

ภาคผนวก ช
แบบสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

.....

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

2. โปรดอ่านคำชี้แจงในการตอบแบบสอบถามแต่ละตอน กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง และตรวจสอบความเรียบร้อยก่อนจัดส่งคืนแบบไม่ต้องระบุชื่อของผู้ตอบ โดยผู้วิจัยขอรับรองว่าคำตอบของท่านจะถูกเก็บเป็นความลับ ซึ่งไม่มีผลกระทบใด ๆ ทั้งสิ้นต่อหน่วยงานของท่าน หรือต่อตัวท่านเอง

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี และขออนุโมนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)
นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์..... .....
ตำแหน่ง..... .....
สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....
สถานที่สัมภาษณ์..... .....
ตั้งแต่เวลา..... น. ถึงเวลา..... ..... น.
รวมระยะเวลาสัมภาษณ์..... ชม. ..... นาที

ตอนที่ 2 บูรณาการการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

1. ท่านคิดว่า สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่า แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ควรเป็นอย่างไร ?

2.1 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเข้าใจชอบ)

.....

.....

.....

2.2 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ)

.....

.....

.....

2.3 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาวาจา (การพูดจาชอบ)

.....

.....

.....

2.4 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมากัมมันตะ (การทำชอบ)

.....

.....

.....

2.5 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพชอบ)

.....

.....

.....

2.6 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

.....

.....

.....

2.7 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสติ (การระลึกชอบ)

.....

.....

.....

2.8 แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสมาธิ (การตั้งใจชอบ)

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ให้คำสัมภาษณ์

พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน

นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ซ
สรุปผล-แบบสัมภาษณ์

สรุปผลการตรวจคุณภาพเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

.....

ตอนที่ 2 บูรณาการการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8

	คำถามสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปผล
		1	2	3	4	5	
1.	ท่านคิดว่า สภาพปัญหา อุปสรรคการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เป็นอย่างไร?	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.	ท่านคิดว่า แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ควรเป็นอย่างไร?	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.1	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาทิฏฐิ (ความเข้าใจถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.2	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสังกัปปะ (ความคิดถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.3	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาวาจา (การพูดจาถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.4	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมากัมมันตะ (การทำถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.5	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาอาชีวะ (การทำอาชีพถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.6	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาวายามะ (ความพยายามถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**
2.7	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสติ (การระลึกถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

	คำถามสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปผล
		1	2	3	4	5	
2.8	แนวทางการพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ 8 ด้านสัมมาสมาธิ (การตั้งใจถูก)	+1	+1	+1	+1	+1	**1.00**

ภาคผนวก ฌ
หนังสือรับรองจริยธรรมวิจัย

ที่ จว. ๓๘๔/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง :การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘

TITLE : SOCIAL DEVELOPMENT IN DIMENSION OF THE NOBLE EIGHTFOLD PATH

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๘/๒๕๖๖ วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๕๔๓/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามฺวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

CHULA MOOC

ART & SELF DEVELOPMENT

This is to certify that

Phramaha Pipat Thadee

has successfully completed the open online non-credit course

Research Ethics in Human

จริยธรรมการวิจัยในคน

Scan to verify

CV623641

Proadpran Punyabukkana, Ph.D.
Chief Learning Innovation Officer
Chulalongkorn University

10 November 2022

CHULAMOOC4021 (2022/1)

ภาคผนวก ญ
เอกสารรับรองการลงบทความตีพิมพ์เผยแผ่
ในวารสารเสียงจากธรรมยาน

แบบตอบรับบทความลงตีพิมพ์ใน
วารสารเสียงธรรมจากมหายาน (Journal of Mahayana voice)
วัดธรรมปัญญารามบางม่วง (เฮง เส็ง ยี่)
๑๐๘/๘ หมู่ที่ ๘ ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐

ที่ สม. ๑๐๐/๒๕๖๗

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๗

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน (Journal of Mahayana voice)

เรื่อง	การพัฒนาสังคมในมิติแห่งมรรคมีองค์ ๘
ผู้เขียน	พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฒโน (ท่าดี)
ลงตีพิมพ์	**วารสาร เสียงธรรมจากมหายาน**
	ISSN 2985-2706 (Print) : ISSN 2985-2714 (Online)
กำหนดพิมพ์	ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๖๗

Approved by TCI during 2023-2024

(ดร.สุริยา แสงอินตา)
หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ผู้ประสานงาน
โทร. ๐๙๔-๔๖๔-๕๓๕๒ ดร.สุริยา แสงอินตา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : พระมหาพิพัฒน์ ปวฑฺฒโน (ท่าดี)

วัน เดือน ปี เกิด : 2 สิงหาคม พ.ศ. 2533

ชาติภูมิ : 21 หมู่ 12 บ้านหนองขวาว ตำบลหนองขวาว อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพระนางสร้าง หมู่ 1 ตำบลเทพกระษัตรี อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต

การศึกษา : นักธรรมเอก สำเรียนวัดมหาสวัสดิ์นาคพุฒาราม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

: เปรียญธรรม 6 ประโยค สำนักเรียนวัดมหาสวัสดิ์นาคพุฒาราม อำเภอสามพราน จังหวัดนคปฐม

: พธ.บ. (บาลีพุทธศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จังหวัดนครปฐม

: ศน.ม. (พุทธศาสน์ศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

หน้าที่การงานปัจจุบัน : เป็นพระธรรมวิทยากร กลุ่มใต้กลุ่มพุทธธรรม สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคง แห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

: อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม